

Bartha György (Péterfalva, 1941) – költő, műfordító, Csíkszereda

Bene Zoltán (Kecskemét, 1973) – író, Szeged

Benkő Levente (Nagyajta, 1961) – történész, szerkesztő, Magyarvista

Borcsa János (Kézdivásárhely, 1953) – kritikus, az irodalomtudományok doktora

Borsodi L. László (Csíkszereda, 1976) – költő, irodalomtörténész, Csíkszereda

Csáky Zoltán (Sümege, 1945) – újságíró, televíziós műsorszerkesztő, Gödöllő

Cseke Gábor (Kolozsvár, 1941) – író, újságíró, Csíkszereda

Csikós Attila (Szombathely, 1969) – író, publicista, dramaturg, Budapest

Döme Barbara (Debrecen, 1973) – író, újságíró, Budapest

Ferencz Imre (Kászonaltíz, 1948) – költő, Kotormány

Kontra Ferenc (Darázs, 1958) – író, Újvidék

Oberczián Géza (Budapest, 1961) – író, Dunakeszi

Pató Károly (Budapest, 1950) – grafikus, Pomáz

Sopotnik Zoltán (Salgótarján, 1974) – költő, szerkesztő, Budapest

Tamás Dénes (Réty, 1975) – költő, író, Sepsiszentgyörgy

Tari István (Zenta, 1953) – költő, Óbecse

Varga László Edgár (Margitta, 1985) – költő, szerkesztő, Kolozsvár

Virt László (Budapest, 1954) – szociológus, hittanár, Lázi

SZÉKELYFÖLD

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

„megszületni és meghalni
akkoriban csakis
szalmazsákon
illett”

(Ferencz Imre)

„A nemzedékváltás szükségességét és a Trianon után felnőtt fiatal nemzedéknek az apáktól való különállását Tamási Áron fogalmazta meg előbb, még 1929-ben: »Nem titkolom: csak a fiatalokban van némi reményem. A különbség, a kínai fal nem Kolozsvár és Budapest között fekszik, hanem az öregek és a fiatalok között«. (...) Márton Áronra mindig jellemző volt a fiatalok iránti szolidaritás, még öreg korából is vannak erre utaló beszédei. De már kezdetkor, még 1932-ben, még az Erdélyi Tudósító lapjain megértést sürget a fiatal nemzedék »devianciája« iránt.”

(Virt László)

„...lehet-e hinni annak a Grozának, aki a trianoni döntés után, merészen szembe menne román nemzetársai törekvéseivel, fiatal ügyvédként azokat a magyar nagyurakat védi, akiknek felosztott birtokaiból román szabadparasztokat jutalmazott a bukaresti hatalom? (Igaz, hogy ügyvédként nem sok kliensének képes megadni a győzelem elégtételét, viszont az eredménytelenül elvégzett ügyvédi munkát is honorálni kellett, Groza tehát üzletszerűen így is, úgy is jól járt, rendszerint nem maradt hoppon.)”

(Cseke Gábor)

„Kolozsvári egyetemi éveim alatt mély hatással volt rám Kós Károly transzszilván humanizmusa, egyenes beszéde, cselekvésre biztató életműve. Bodor Pál 10 évig volt főszerkesztőm Bukarestben, aki a fogalmazás cizelláltságából sosem engedett. A fegyelmet, a csoportmunkát, a tévés-filmes mesterség iránti alázatot Sára Sándortól tanultam.”

(Csáky Zoltán)

A SZÉKELYFÖLD TÁMOGATÓI:

HARGITA MEGYE TANÁCSA

RMDSZ ÉS A COMMUNITAS ALAPÍTVÁNY

SZÉKELYFÖLD ALAPÍTVÁNY

NEMZETI KULTURÁLIS ALAP

BETHLEN GÁBOR ALAP

KOVÁSZNA MEGYE TANÁCSA

ROMÁN KULTURÁLIS MINISZTERIUM

SZABADELADÁSI ÁR: 5,00 LEJ · 490 FT
ELŐFIZETŐI ÁR: 4,00 LEJ

9 771453 1387000 1 7 0 1 1

SZÉKELYFÖLD XXI. ÉVFOLYAM 11. SZÁM 2017. NOVEMBER

BARTHA GYÖRGY, FERENCZ IMRE,
TAMÁS DÉNES, VARGA LÁSZLÓ EDGÁR VERSEI
BENE ZOLTÁN, KONTRA FERENC PRÓZÁJA
ÁBEL A 21. SZÁZADBAN
(FAZAKAS LEHEL, LARACHI NOUREDDINE,
SZIGETVÁRI ZSÓFIA PETRA,
RADNÓTI GYÖRGY VIKTOR ÍRÁSA)
VIRT LÁSZLÓ: A KÉT ÁRON
CSÁKY ZOLTÁN: 22 ÉV EMLÉKCSEREPEI
A DUNA TELEVÍZIÓBAN
MŰTEREMTÉS: PATÓ KÁROLY

XXI. ÉVFOLYAM 11. SZÁM 2017. NOVEMBER

<i>Szépirodalom</i>	
Bartha György versei	5
Döme Barbara: Burcsa Bandi felesége	10
Ferencz Imre versei	14
Csikós Attila rövidprózái	19
Sopotnik Zoltán versei	34
Tari István: Felnyurgult részvétellel	37
Oberczián Géza: Áramlás	39
Varga László Edgár: Száz	44
Bene Zoltán: Elmaradt apokalipszis	47
Tamás Dénes: Rémegyszerű versek	50
Kontra Ferenc: Egér	53
<i>Ábel a 21. században – novellaíró pályázat középiskolásoknak</i>	
Fazakas Lehel, Larachi Noureddine, Szigetvári Zsófia Petra és Radnóti György Viktor írása)	64
<i>MÁRTON ÁRON-KONFERENCIA, 2017</i>	
Benkő Levente: Szemelvények a Márton Áron elleni 1949. nyári sajtóhadjáratból	90
Virt László: A két Áron (Párhuzamok – és kereszteződések – Márton Áron és Tamási Áron életében, gondolkodásában)	101
<i>Irattár</i>	
Cseke Gábor: Mit üzen a Malmaison foglya?	112
<i>Szemle</i>	
Borcsa János: Árnyékból fényre (Ferencz Imrét olvasva)	144
Borsodi L. László Ferencz Imre és Tamás Dénes kötetéről	148
Olvasólámpa (Nagybacsoni Nagy Vilmos, Domokos Pál Péter, Szemlér Ferenc, Györffi Kálmán könyvéről, illetve a <i>Régi székelly írók</i> című kötetéről)	163
<i>Vendégház</i>	
Csáky Zoltán: 22 év emlékserepei a Duna Televízióban	173
Előfizetők listája	182

SZERKESZTŐSÉG:

FŐSZERKESZTŐ: Lövétei Lázár László (llovetei@yahoo.com)
FŐSZERKESZTŐ-HELYETTES: Fekete Vince (feketevince@gmail.com)
SZERKESZTŐK: György Attila (gyorgyattila@hr.astral.ro)
Mirk Szidónia-Kata (mirksz@yahoo.com)
Molnár Vilmos (urbsic@yahoo.com)
SZERKESZTŐSÉGI TITKÁR: Bodor Zsolt (bodorazsolt@gmail.com)
KORREKTOR: Ferencz S. Csilla (csillapor@freemail.hu)
GRAFIKAI SZERKESZTŐ: Léstyán Csaba (lestyancsaba@yahoo.com)
ÜGYVEZETŐ: Antal Margit (margitantal57@yahoo.com)
TITKÁRNÓ: Simon Ildikó (ildiko.simon@ymail.com)

KÜLSŐ MUNKATÁRSAK: Bogdán László, Farkas Árpád, Lakatos Mihály,
Lőrincz György, Nagy Koppány Zsolt,
Tánczos Vilmos, Zsigmond Andrea

TÖRDELŐ: Botár Emőke – Pro-Print

ALAPÍTÓ-FŐSZERKESZTŐ: Ferenczes István (1997–2010)

KIADÓ: Hargita Megye Tanácsa
Hargita Kiadóhivatal
Székelyföld Alapítvány

FELELŐS KIADÓ: Borboly Csaba,
Hargita Megye Tanácsának elnöke

NYOMTA: Alutus Nyomda, Csíkszereda
FELELŐS VEZETŐ: Hajdú Áron igazgató

ISSN 1453-3871

ELÉRHETŐSÉGEINK:

Postacím: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5. sz. P. O. Box: 149.

Telefonszámok: 0266-311 775, 0266-311 026 (fax), 0746-195 413

E-mail cím: szekelyfold@hargitamegye.ro

Honlap: www.hargitakiado.ro

ELŐFIZETÉSI DÍJ:

Belföldieknek: negyed évre 12,00 lej, fél évre 24,00 lej, egy évre 48,00 lej.

Külföldieknek: negyed évre 22,50 lej (1500 Ft, 7 EUR), fél évre 45,00 lej (3000 Ft,
14 EUR), egy évre 90,00 lej (6000 Ft, 28 EUR).

Belföldi előfizetőinktől a díjat kérjük postai utalványon, a következő címre küldeni:

Simon Ildikó la Editura Harghita, P.O. Box: 149.

Külföldi előfizetőinknek a folyóirat árához hozzászámítjuk a postaköltséget is.

Folyószámláink: RO10 RNCB 0152 0423 6585 0001/RON

RO53 RNCB 0152 0423 6585 0003/EUR

RO26 RNCB 0152 0423 6585 0004/HUF

Fundația Székelyföld, Banca Comercială Română M-Ciuc, Sucursala Harghita

SWIFTCOD: RNCBROBU

Bartha György

GYERMEK-JÁTÉK

*„csecse
becse:
ajándék, mellyel meglepem
[...]
magam
magam...”*

(József Attila)

Végy hozzá (szalmakalapba rejtve) két ép, életerős cserebogarat (Melolontha vulgaris). Továbbá mess egy ujjnyi vastag, tenyér szélességénél nem hosszabb, marokba simuló, nyers fűzfaág-nyelet. (Ha nincs kéznél fűz, ilyenkor tavasszal a keserű mézgat csurgató orgonaág is megteszi.) Még szükségeltetik: két darab sugár, tűhegyes krisztustövis. Úgy két és fél, három centi hosszú. Némi tövissel együtt lenyesett faág-maradvánnyal, mint amilyen a szög feje, a tompa végükön.

Ha mindezt megszerezted, az egyik cserebogárnak a sárgás-vörös fedőszárnyát szakítsd le. (Csupán az így nyert kitinszárnyra lesz szükséged, magát a bogarat utána elvetheted, annak annyi, a majorság majd elintézi a sorsát.) A „kioperált” kitinszárnyat (az egyik végénél átlukasztva az egyik tövissel) a nyélhez rögzíted (a tövis hegyét a fa puha belébe szúrva). A szárnynak ez az átlukasztott vége, meglátod, „csapágyként” fog szolgálni majd, a nyélbe szúrt tövis lesz a „tengely”. (Ezt csupán azért írtuk ide, hogy tudd, mit miért teszel!)

A kalapban megőrzött, eddig még ép bogár egyik hátsó lábának utolsó két ízét „távolítsd el”. A második tövissel a nyélre szerelt kitinszárny másik végét is átlukasztod, a szárny konkáv oldala irányából kifele döfvén a tövist, majd – ennek hegyét a bogár lábcsonkjába tűzve – csatold az eddig elkészült „szerkezethez” a cserebogarat.

Ezután, marokba fogva (most már kész) „eszközünk” nyelét, végezz körkörös mozgást a kezeddal, mint amikor kereplőt hajt az ember. Ekkor a „malom” beindul, forogni kezd körbe-körbe. Körbe.

Jól marokba fogott pórázodon annyi tavasz óta forgok, Istenem!

TÚSVÖLGY

Még eljutok oda, nyugtatom magam –
Valami sekély, nyáron kiszáradó patak völgye, Tűsvölgy magának
visszakövetel...
Lényegében európai táj, de semmi út: egy nevenincs dűlőút vezet oda...
Így hát Európában sincsen...

Mikor is jártam utoljára ott? Ezer éve?
Miért hogy lelkem része még most is e világvégi táj?
A horizont ívét nyugaton, a dombhajlatot, hol júniusban csak nekem
termett az eper,
a kaszálón mohaágyban fészkelő poszátaméh zöngését miért nem
feledem?

Vissza kell mennem oda mindenáron, megválaszolni pár elodázhatatlan
kérdést:
Hol állt a deszkabarakk, amely azóta por lett és hamu?
A láthatár mely pontján kel fel a június eleji nap?
Kelet felé – valamely földcsuszamlás miatt beszakadt martban – a
partifecske fészkel-e még ezerszám?

Mit követtem el ez idő alatt, mióta cserbenhagytam végleg ezt a tájat?
Mely hiábavaló küzdés, kétes sikerek, ostoba napi gondok miatt lettem
hozzá hűtlen?
Miért, hogy az álom próbálja mindegyre összerakni értelmes egésszé
az ezer szilánkra szétesett képdarabokat?

Még visszamegyek oda –
A tarka júniusi rét másik oldalán édesanyám vár,
kezében szál szélfúttá margaréta.

VÁLTOZAT ÉLET-HALÁL MOTÍVUMRA

láthatatlan idősálak tartanak még fenn
mint gyermekkorom sok húron zengő
telegráf-oszlopait a huzalok
e keresztre feszítettésben más is él belefárad
ti is akik mérnöki pontosságú terv szerint építitek a művetek
(az én életem úgy fejlődik-pusztul olyan csodásan mint egy korallsziget)
még elmesélem azt hogy mint gyermeket egyszer elragadott a folyó
valamennyi vizet nyeltem de aztán kidobott / kihúztak
iszapban sás közt meredek ívben húgyozó kagylók között feküdtem
meztelenül valami
második születés mocskától tajtékosan
már ekkor tudtam
csak véletlen csak véletlen csak véletlen szerencse
az élet a halál

À LA BUCOLIQUE

A valaha járt dülőutat keresem s nem találok
mélyen a gyöp alatt szunnyad mint a római légióké
kék szeszlángon égő katáng virít fölötte s szűrös krisztustövis
pedig fél évszázada itt
az augusztusi éjszakában hazaballagó szénásszekér elől kitért
az Istent délutáni váltásból hazafuvarozó rozzantkerekű Göncöl
amíg a hűségese fáradt állatok a Tejút
szikrázó kavicsai között botorkáltak
és a néha felhangzó biztatás
emberségesebb volt és szívhez szólóbb
mint azóta mindmegannyi szöveg amit hallottam hallok
fülemben még a fényes nyári délben
súlyos búzakévékkel rakott szekér
megkötött kerekének pattogó surrogása
mialatt lefele ereszkedik a kaptatón
és a surlódástól felhevült ráf acélszín nyomát
idebenn azóta sem mosta el megannyi zápor.

ELMARADT VIGASZ

jaj ki vigasztalja meg
a valaha volt négyötéves-forma
pásztorgyereket
akinek évei számánál nem több birkája
a túlnan felhangzó kolompszó hallatán
nekiiramodik a domboldalnak...
jaj kerülne elébük
de mindjárt odaérnek
ahol a nagy kerek kék kupola a dombtetőre
tangenciálisan ráborul rátelepedik...
jaj mi lesz ha a bugyuta állatok beszaladnak
abba az ég s föld között egyre alacsonyodó részbe
mind mehet majd utánuk
előbb lehajtott fejjel
kétrét görnyedve aztán
négykézláb
könyéken-térden
hason-mellen kúszva
legeslegvégül

KÉK VIRÁG

Azt a mélykék virág-csodát
Keresem az erdő alatt,
Déli harangszókor se érte,
Sohase hervasztotta nap.

A gyalogösvénytől, mely hosszan
Az erdőszél mellett szaladt,
A fáig belepte a földet
Tengerkék virágáradat.

Úgy „ott volt”, hogy fel sem figyelt rá
A rőzsét cipelő anyó,
Unokája karját cibálta:
Mama, nézd, kék virágfolyó!

Azóta sok tájat bejártam,
És mindhiába keresem,
Kék virágözön erdőszélen
Nekem seholse nem terem.

Hosszú még az út (linómetszet)

Döme Barbara

BURCSA BANDI FELESÉGE

Egy s betűvel az arcomon ébredek. Az isten szóból való, akkor nyomódhatott a bőrömbe, amikor elaludtam a sírkövön. Félig nyitott szemhéjam alól látom felkelni a napot egy megrogyott fejfa felett. Csak én vagyok a temetőben, meg a Gáborok. Tegnap óta mulatnak, egyre többen vannak. Rengeteg mécsest gyújtottak, ragyognak a sírjaik, mintha náluk akkor is nappal lenne, amikor a többi hant sötétbe burkolózik. Konyakot isznak és muzsikálnak megállás nélkül.

Holnapután halottak napja. Azt gondoltam, az ünnep előtt két nappal még csendes lesz a temető. Kijöttem. De a cigányok megelőztek, vonultak, nagy kalapban, bajusszal, cifra szoknyában, fonott hajjal. Halottaikat ünneplik. Elbújtam a sírkő mögé, félttem, meglátnak.

Hónapok óta nem ébredtem ilyen kipihenten, mint most, pedig nem aludhattam többet néhány óránál. Nem tudom, mikor nyomott el az álom, utolsó emlékem, hogy meglesem a Gáborokat, amint mulatnak. Ismerem a szokásaikat, de azt hittem, később érkeznek. Bíztam benne, hogy észrevétlenül, a temető csendjében megtehetem... A pisztoly még mindig mellettem van, de már nincs a vászonszatyorban, ahová elrejtettem. Biztosan kieshetett, ahogy forgolódtam alvás közben. Interneten rendeltem, ott minden beszerezhető. Nem kellett sokat keresgélnem, amíg rátaláltam a honlapra. Fegyvereket kínáltak, gyűjtőknek. A hirdetés szerint a pisztolyok, puskák mind hatástalanítottak, dísznek valók. Amikor rákérdeztem, van-e másmilyen, rögtön értették, mit akarok. Szerezték egy kis kaliberű fegyvert, kifizettem, kiszállították, sőt azt is elmagyarázták, hogyan működik. Ha nem velem történik, tán el sem hiszem.

Felülök, bal könyökömmel a sírkövön támaszkodom, elrejt a jótékony hajnali félhomály. Vértolt van mellettem. Végigtapogatom az arcomat, nem találok rajta sérülést, s mivel semmim nem fáj, arra gondolok, alvás közben megint vérzett az orrom, mint ahogyan máskor is. Ismét a cigányokat lesem, ahogy sirató nótáról csárdásra váltanak, minden átmenet nélkül. Tangóharmonikás és hegedűs húzza, egy öregember egyedül táncol, a többiek figyelik. A széles karimájú kalapos férfi fényes

csizmáját csapkodja, aztán a fejét hatalmas tenyerei közé fogja, jajgat. Felemel a földről egy üveget, meghúzza, aztán meglocsolja a mellette lévő sírt, végül az italt gondosan a fejfa mellé rakja. Feláll egy nő, épp úgy lehet harminc-, mint ötvenéves. Bordó, sárga mintás, bokáig érő szoknyája hullámszik, ahogy körbetáncolja az öregembert. Tapsol, énekel. Vékony, lányos, kissé nyöszörgős hang jön ki a torkán, ahogy cifrázza a nótát. Úgy harminc méterre lehetnek tőlem, jól látom őket a mécsesek fényében, de ők még nem vettek észre engem. Legalábbis ebben bízom.

Mi is énekeltünk, amikor idén tavasszal titokban megesküdtünk. A férjem ismerősei megsejthették szándékunkat, mert megfenyegették, ha elvesz, megölik, aztán engem is eltesznek láb alól. Sem rokonok, sem barátok nem voltak az esküvőnkön, csak a két muzsikus cigány, akik tanúink voltak, aztán nászajándékként órákig húzták kettőnknek a tóparton, a megrogyott kalyibában. Az egyik azt hajtogatta, nem lesz ennek jó vége Burcsa Bandi, apádék kikaparják a szemedet, ha rájönnek, nem Gábor lányt vettél el. A férjem csak kacagott, azt mondta, elmegyünk ebből a koszos faluból, elvégzi az egyetememet, aztán tanár lesz, mint én. Az apja rézművesnek szánta, akárcsak a család többi tagját. Azok megfogadták a szót, de Bandi számára kinyílt a világ, miután megismerkedtünk. Érettségije még nem volt, de a példámat látva, máris az egyetemről álmodozott.

A hajnali pára emelkedni kezd a sírokról, résen kell lennem, nehogy meglássonak. A férjemet ismerte az összes Gábor a faluban, s ha életében sikerült eltitkolni, magyar lánnyal állt össze, halála után nem akarom, hogy szájára vegye a falu. Tán még a sírját sem vigyáznák többé, és akkor a tolvajok kirabolnák.

Pár hónapja itt a temetőben meggyaláztak egy sírt. A cigányember öt éve halt meg, minden értékét vele temették. Egyik este a sírrablók kiásták a koporsót, felnyitották, a test maradványait szanaszét szórták, mindent elvittek, amiről azt gondolták, el lehet adni. Tévé volt az öreg mellett, az is eltűnt, az ujjait leszaggatták a kézfejeről, hogy az aranygyűrűit elvihessék. Jajgatott az egész család a temetőben, amikor kiderült a csúfság.

Ahogy világosodik, a Gáborok egyre hangosabbak. Már nem csak ketten táncolnak a sírok között. Az asszonyok színes szoknyája szívérványt von a sűrke sírhantokra. Az újonnan érkezőket itallal

kínálják, előkerül a pogácsa, a rétes. Simogatják a fejfát, csókolják, ölelik, ahol érik. Van, aki ajándékot hoz a halottnak, leteszi a sírra. Innen nem látni, mi lapul a csomagolás alatt.

Azt sem láttuk, hogy a férjem beteg. Legalábbis én semmit nem vettem észre, ő meg nem panaszkodott. Az esküvő után sem tudtunk összeköltözni, hiába tervezte nap mint nap, sosem mert a családjának szólni kettőnkéről. Én meg nem piszkáltam. Szerelmes voltam. Titokban találkozgattunk, mint azelőtt. Szobát béreltünk a városban, három órára ötezerért. A házamba nem mehettünk, tanárnőként mindenki ismer a faluban, előbb-utóbb szemet szúrt volna valakinek, hogy Burcsa Bandi hozzám jár. Amikor kiderült, a férjem beteg, már késő volt. Áttétes rák, így mondták az orvosok. Életének utolsó két hónapjában nem találkozhattunk. Senkit nem engedtek a közelébe a Gáborokon kívül. Amikor utoljára titokban felhívott, azt mondta, meg fog halni, nagyon félt. Ültem a hideg konyhakövön és arra gondoltam, ha Bandi meghal, megölöm magam.

Az egyik Gábor felém mutogat, biztosan észrevettek. Láthatták, hogy Bandi sírja mellől tápászkodtam fel. Istenem, csak nehogy szétkürtöljék a faluban, hogy itt jártam. Mivel magyaráznám? Biztosan meglincselnének! Elindulnak felém, három férfi és két asszony. Ezek megölnek, gondolom. Felállok, jobb kezemmel felveszem a sírkőről a pisztolyt, ballal a kőkeresztet szorítom. Imádkozom. Megállnak előttem, az egyik férfi megfogja a karomat, egy szót sem szól, csak maga után húz. A pisztolyra ügyet sem vet, mintha nem látná. A többiek röhögnek. Kiabálók: nem vehetik el tőlem a férjemet, nem vehetik el a gyászomat! Pillanatokon belül a mulatozók között vagyunk. Isznak, esznek, pörkölt szaft csorog az állukon. Hallom, hogy valaki azt mondja: a gadzsinak pusztulnia kell Bandi miatt! Megölted, ordítanak!

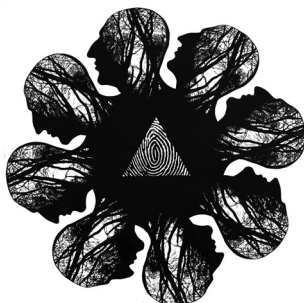
Miután a férjem meghalt, magamat vádoltam. Azt hajtogattam, a Jóisten ezzel büntetett bennünket, amiért hazudtunk. Könyörögtem a megváltóhoz, fordítsa vissza az időt, inkább engem vegyen el Bandi helyett. Nekem senkim nincs, szüleim meghaltak, testvérem nem született, senkinek nem hiányzom majd. A temetést egy bűzölgő konténer mögül néztem végig, amikor a gyászolók közül valaki a vállam mögé pillantott, olyan kicsire húztam össze magam, amennyire csak tudtam. Sírnem mertem mindaddig, míg a házam ajtaja be nem csukódott mögöttem.

Most meg a Gáborok zárnak össze körülöttem. Mintha közös erővel akarnák kiszorítani belőlem az életet. Egyre magasabbak, kalapjuk széles karimája az ég felé iparkodik. A körben csak idős férfiak és férjes asszonyok állnak. Látom, hogy azok, mert fonott hajtincsüket elől hordják és nem hátul, mint a hajadonok.

Ha majd meggyógyulok, a te hajadat is előrefonjuk, és végigvonulunk a faluban, mondta Bandi, amikor utoljára találkoztunk, mielőtt bement a kórházba és elkezdtek kemózni.

A kör egyszer csak forogni kezd, olyan gyorsan, beleszédülök. Egy férfi azt üvölti: chovalyo (csaló), aztán meg azt, táncolj! Ösztönösen teszem a lábam, úgy csinálom, ahogy a férjemtől tanultam. Arra gondolok, ezek most halálra táncoltatnak. Valaki végül kirángat a körből. Csúpaszra vetkőztetnek, nem tiltakozom. Megmosdatnak, egy szót sem szólok. Zöld blúzt adnak rám, piros virágmintás, bő, rakott szoknyával. A kezemben még mindig ott a pisztoly, de mintha senki nem látná. Arra gondolok, ha bántanak, szétlövöm őket. Egyelőre hagyom, hogy tegyék, amit elkezdtek. Leültetnek egy sírkőre, fésülik a hajamat, majd piros szalaggal befonják.

Szédülök, forog velem a világ, elájulok. Nem érzékelem az időt. Arra ébredek, hogy fázom. Emelném a kezemet, hogy keressek valamit, amit magamra húzhatok, de nem megy. Nem bírok mozdulni. A szememet sem tudom kinyitni, mégis érzékelem a félhomályt, az arcokat. Nagy bajszos, kalapos férfiak, gyűrött bőrű asszonyok hajolnak felém, bámulnak, egyik sem szól. Valaki megigazítja a fonott hajamat, eligazgatja a vállamon. A falevelek egyre érdekesebben susognak, feltámadt a szél. A férjem illatát érzem. A testem egyre könnyebb.

Félelem (linómetszet)

Ferencz Imre

FÉLBEMARADT TŰZEK

1. Egy szál gyufa kellett volna csak, egy sercenés, és azonnal lángra lobbannak a kemencében a gondosan, szakszerűen összerakott fahasábok, amelyeket közvetlenül az utolsó kenyérsütés után raktak be a szüleim. Bizonyára még ki sem hűlt, még meleg volt a kemence, így a fa mondhatni teljesen kiszáradt, vagyis könnyű lett volna begyújtani később, ha sor kerül még egyszer a kenyérsütésre. Dorombolt volna a tűz, miközben anyám még dagaszt, miközben még kel a tészta. Aztán a teknőben módszeresen szétszaggatott tésztát kosarakban vitték volna hátra, majd a bevető lapáttal elhelyezték volna a kemence belső terében, miután a kihevült kemencéből kikotorták a parazsat.

2. Mikor volt az utolsó kenyérsütés? Talán negyedszázada is van már, hogy a kemencében váraкоznak a fahasábok, s talán még ott maradnak évekig, ha nem látom meg a múltkoriban...

Nem került sor többé kenyérsütésre, mert az üzletbe naponta hozták már a különbnél különb kenyereket, mi több, az utcában, a kapu előtt is kínálták és kínálják a pékárut a mozgóboltokból. Kevés nyugdíjuktól jó beosztással a szüleim fedezték a költségeket, futotta élelemre és tűzifára is az évek során. Másoknál sem füstöltek immár a kemencék, s a visszavett földterületeken is egyre kevesebben szántottak-vetettek, többnyire parlagon hagyták a parcellákat. Teltek az évek, a szüleim is egyre öregebbek lettek, apám felhagyott a gazdálkodással, amely a rendszerváltást követően, a termelőszövetkezet felbomlása után egyfajta újrakezdés volt, nekiveselkedés, nosztalgia, de aztán lemondott a tehénről, az egyesjárómról, mindenről...

3. Álltam a kemence előtt, s arra gondoltam, egy szál gyufával most lángra lehetne lobbantani a gondosan, szakszerűen, immár negyedszázada berakott fát. A múltat! Jól kiszáradt, váraкоzott eleget... Talán felébredt bennem a hajdani csínytevő gyermek, vagy egyszerűen csak meg akartam lepni magamat, elűzni

az unalmat, felidézni az elfelejtett tüzeket, amelyek erdőn és mezőn lobogtak hajdanán, gyermekkoromban, éjszakai szállásokon, kalyibák előtt, vagy korábban a bérceken, mint lármafák... Kedvem lett volna lángra lobbantani az évtizedek óta berakott hasábfákat, gondoltam arra is, hogy anyám emlékére tenném, aki a tavaly halt meg, és most lenne kilencven esztendő... Tűzbe szerettem volna nézni, hogy ismét kigyúljanak az emlékezetemben a hajdani tüzek, látni akartam, amint parázssá, majd hamuvá válik a farakás, látni, ahogyan kiüresedik és kihűl a kemence, akár az életünk...

4. Mégsem gyűjtöttem be, nem sercent a gyufa, mert a bennem élő, talán örökölt paraszti számítás, gondolkodás vagy gondoskodás felülkerekedett... Mi értelme lenne a tűzijátéknak, a fényűzésnek, amikor ezekből a hasábokból kitűnő tűzgyújtót apríthatok, hát kiszedtem a kemencéből a hasábokat. Úgyis már lehűlt az idő, fűteni kell a házban, a régi kályha csak amúgy nyeli el a tűzifát, s ha félórányit leszakad a tűz, rövidesen kihűl a szoba, márpedig egy aggastyánnak, édesapámnak, melegre van szüksége...

SZALMA

Aratás után minden évben
friss szalmával tömtük újra
a szalmazsákokat

megszületni és meghalni
akkoriban csakis
szalmazsákon
illett

szalmán született meg
a Megváltó is
mielőtt megszaporitotta volna
az öt árpacipót

ott volt a szalmakazal
a csúr hátánál
onnan hordtuk a szalmát
megtömni a szalmazsákokot
almozni az istállóban
megperzselni a disznót
karácsony táján

azon az ágyon születtem
amelyen most 98. éves
édesapám fekszik

ebben az ágyban
többé nem születik meg
senki

de ebben az ágyban utoljára
egy ember még
meghal –

VÁZLAT A SZÜLŐHÁZRÓL

1. Hányan születtek és hányan haltak meg ebben a házban amely 1905-ben épült Isten segedelmével a gerendába felrótt dátum tanúsága szerint itt született meg apám a nővérei az öccse itt halt meg nagyanyám akit még ismertem háromévesen itt halt meg a tavaly édesanyám és apám napok óta ágnak esve fekszik 98. életével és minden bizsonnyal már többé nem lépi át a küszöböt

2. Jómagam is itt születtem ebben a házban amely az elmondottak szerint ideiglenesen épült abban a reményben hogy közelebről ha majd lesz rá mód egy nagyobb és jobbat építenek egyelőre úgy gondolták hogy most elég lesz két helyiség alatta egy veremmel hanem meggondolták és a végéhez hozzátoldottak egy konyhát amit egy belső ablak

választott el a felső háztól nem lehetett átjárni
ki kellett hát kerülni a tornácra minket gyermekeket
az ablakon adogattak postáztak fel vagy le

3. Hanem később rájöttek arra hogy nélkülözhetetlen
egy gabonás is hát toldottak deszkából a konyhához
ez volt a kamra is ott lógtak a füstölt szalonnák csülkök
a magasban és még itt kaptak helyet valami dézsák teknők

4. Amikor épült a ház úgy vélték elég lesz csupán
a padlásról rakni fel a kéményt így fele téglából
megússzák a kályhacső áthaladt a mennyezet
deszkáján és csak fent a magasban csatlakozott
a kéményhez és itt meg lehetett füstölni a szalonnát
a disznóköltséget gyermekkoromban és később is
éjszakánként néztem a parázsló deszkát a kályhacső körül
rettegve attól hogy lángra lobban meggyúl a ház

5. Féltem a villámlástól az erdőn a fa alatt és féltem
a szülőházban hanyatt fekvé az ágyon látván a vöröslő
karikát ami kirajzolódott a mennyezeten a kályhacső körül –
és féltem a padláson randalírozó kísértetektől szellemektől
holott ezek azok a macskák voltak amelyek egerészni
estefelé felosontak a tornác végében lévő létrán

6. Gyermekkoromban még petróleumlámpa lógott
a mennyezetről amikor vacsoráztunk amikor nálunk
volt a fonó amely télidőn körbejárt a szomszédságban
aztán egyszer cserefa oszlopokat állítottak bekötötték
a villanyt kigyúlt Iljics lámpája ahogy az iskolában mondták
később kicserélték betonoszlopokra a faoszlopokat
hanem a házban a falban maradtak a régi huzalok vezetékek
egy megöregedett ház megöregedett idegrendszere
vonaglik most az omladozó vakolat alatt

7. Az ideiglenesség jegyében épült a szülőház
apám szülőháza az én szülőházam
azzal a reménnyel hogy pár év múlva majd

így lesz majd úgy lesz de nem így lett nem úgy lett
eltelt egy évszázad és az apró tatarozgatásokon kívül
többre nem futotta közben történtek bizonyos dolgok
a külvilágban amelyek szüntelenül feladták a leckét
anyám mindig azt mondogatta hogy időnk sem volt
mindenre ami elmaradt ami nem valósult meg azt mondta
hát időnk sem volt időnk sem volt mondotta haláláig

8. Talán titokban tőlem várták hogy majd új házat
építek a régi az ideiglenes helyett de nekem
időm sem volt el voltam foglalva én is a magam dolgával
életével mert egymást érték a változások a külvilágban
és sodortak engem is azok valamerre és az is igaz hogy
több volt a hallgatás közöttünk mint a párbeszéd
az idő más-más partján álltunk mindannyian
ki-ki a maga sorsát követve csupán amikor már
nagyon öregek lettek szólalt meg mind gyakrabban
a telefon hogy milyen jó lenne ha hazaköltöznénk
vagy legalább a gyermekeink közül valamelyik

9. Időnk sem volt és szavunk sem volt az eltelt
évtizedek során helyettünk majd beszélni fog
a törvény a hagyatéki tárgyaláson titokban majd
mindenikünk vétkesnek érzi a másikat és lehet
titokban mindenikünk lelkiismeret-furdalást érez majd
én éjszakánként amíg élek látni fogom a parázsló deszkát
a mennyezetet ahol a kályhacsövet kivezették –
talán valamikor már a kezdetekkor alulról kellett volna
megrakni azt a kéményt másként kellett volna
mindent már az elején már a kezdetekkor másképp
kellett volna gondolkodniuk cselekedniük az ősöknek
a nagyapáknak a felmenőknek egészen a jó Istenig
aki ugyancsak az ideiglenesség jegyében teremtette
és fuserálta el ezt az egész világot

Csikós Attila
MÉLYSÉGI MÁMOR

Erős Fahrenheit illatot érzett. Vagy csak motorolajat a betonon. A ragadozó a galamb torkára szorította a karmait, és apró, szürke fejét az aszfaltra szorította. Ölyv volt, talán héja. A budai hegyekből járhatott át vadászni. A külső sávban kapta el a galambot. Nem messze a Schlosser kocsmától, ami ilyenkor már jobbára zárva volt. Nem tudta, van-e halálfélelme az állatoknak, most is csak a galamb riadt pislogását látta, ahogy egyre ritkábban nyitja fel ráncos szemháját. Nem is verdesett. Beletörődött a vereségbe.

Tél eleje volt, az első havazás után. Az utakat már letakarították, de a járdák szélén még koszos hóbuckák olvadoztak. Kora délelőtt volt. A Távfűtő Művek kéményein át gomolygó füstön mégis alig derengett át némi fény kelet felől.

Nem akarta azt a galambot megmenteni, de amikor közelebb lépett, a ragadozó feléje kapta a fejét. Aztán kiterjesztette szárnyait, és méltóságteljesen a levegőbe emelkedett. Az Árpád Gimnázium irányába szállt egy darabig, aztán visszafordult a Kecsehegy felé.

Senki nem foghatja fel ép ésszel a megmenekülést, gondolta, amikor a galambra nézett. Még mindig ott feküdt az úton. Szabályosan arrébb kellett noszogatnia, hogy el ne üssék a kocsik.

Hosszú éjszakája volt. Az Ódry Színpadon volt egy karácsonyi buli. Ott ismerte meg Lecsót. Lecsó világosító volt. A teljes nevét sosem tudta meg. Csak azt, hogy szereti a vörösboros kólát, és egy lányt, aki egy körúti légópincében berendezett kricsmiben pultozik. Dorner Attila vendéglátós volt, több kis étteremben, bárban is dolgozott. Jóban volt a zongoristákkal, később kis Szakcsinak, Balázs Józsinak is ő mutatta be. Sokat beszélgettek együtt Mozartról, Csáth Gézáról is az Almássy téri pingpongasztalon ülve, a Nincs Pardon előtt. Az ő vezetésével indultak el legelőször a Jazz Caféba egy koncertre, és inni még valamit.

Nézte a galambot. Az útpadkáig ment, ott megállt. Szárnyát a kőnek szorította, és nem mozdult. Megértette, hogy ennyi volt, és meg akart halni.

Nincs véged, repülj, bazdmeg, mondta neki. De az a madár nem mozdult. Csak értetlenül, bután pislogott. Törte volna el a nyakad az a héja, kiabálta. Legszívesebben belerúgott volna.

A Jazz Café után a Holdba mentek, a Hegedűs Gyula utcába. Aztán a Rockokóba. Üres utcákon át gyalogoltak egyik helytől a másikig. A hidegben felerősödött a kapuk alól kicsapó áporodott, dohos pince-szag. A nyelvük a szájpadróljukra tapadt a sok kólától és édes bortól, amit ittak. A kabátjuk nikotintól bűzlött, bent sem vették le soha, feltűrt gallérral dohányoztak a neonnal megvilágított pult előtt. Dorner Fortunás volt régen, már nyolcvanhatban ismert partyarc. Sosem jött zavarba. Mindenhol voltak ismerősei, a Fekete Lyukban, a Süss fel napban, a Tilos az Á-ban. De azt a zugkocsmát még ő sem ismerte, csak Lecsó.

A Klauzál tér közelében működött, és egy pinceajtón keresztül lehetett megközelíteni. Hajnali kettőkor értek oda. Beléptek a kapun, és elmentek a kerek, bádogg kukák mellett az udvarig. A cselédlépcső mellett volt az ajtó, azon már kopogni kellett. Sokáig próbálkoztak, mire meghallották, és Lecsót látva beengedték őket. Még fent is hallatszott, hogy lent parádés buli van.

A Kispáltól ment a Helló.

*Helló, hogy vagy? Jó, hogy vagy,
És ha azok a szavak elfogytak,
Amiket eddig használtál,
Hogy elmondjad, hogy hogy voltál,
Majd én fogom a szép szavakat
A nyelvedre ráhelyezni, hogy,
Beszélj velük, hogyha tetszik...*

Nem tudta végigénekelni, mert Lecsó a vállára csapott, és azt kérdezte üvöltve, hogy na hova hoztalak, apám.

Szűk lépcső vezetett a Légópincébe. Talán kétemeletnyi mélyen volt a kazánterem. Az a kibontott, használaton kívüli, pinceszint alá süllyesztett egykori fűtőközpont volt a szórakozóhely. Még volt vörösbor és kóla. Egy lány bőrdzsekiben egy vastag, vatelinós anyaggal beburkolt csövön ült, és részegen egy emberfejnyi vascsapba kapaszkodott. Bádogtáblát szegecseltek a csap fölé a falra, amire az volt írva, hogy *hideg beömlő*. Az a lány adta a bort meg a kólát. Ő volt a Lecsó szerelme.

Vágni lehetett a füstöt és az izzadtságsgzagot. Pár kopott szék volt a helyiségben, pár régi ebédlőasztal, és egy apró pódium. Akkor éppen senki nem zenélt, csak a magnóból szólt a *Helló*, később Cseh Tamástól a *Csönded vagyok*.

A vadászokkal a kezükben leültek az egyik asztalhoz. Egy bőr miniszoknyás lány ült már az asztalfőn, bakancsban, vastagon kihúzott szemekkel. Szép volt és fáradt.

Van cigitek, kérdezte, és elmosolyodott.

Van, válaszolta, és adott. A kezében volt a pakli, már rá akart gyújtani.

Köszí, mondta a lány. Kipöckölt egy szálat és rágyújtott. Ti olyan gigerlik vagytok, mi, kérdezte. Aztán ásított. Vagy megint elmosolyodott.

Hogy mik, kérdezte Dorner.

Mindegy, mondta a lány, és beleszívott a cigibe.

Meg akarsz dugni, kérdezte aztán, amikor kifújta a füstöt. Egy méter után kezdett csak gomolyogni. Jó nagy tüdeje van, gondolta.

Dorner zavartan felállt.

Hogy mi, kérdezte ő.

Minden este megdug valaki, mondta a lány, mintha ezzel jobb árunak tüntetné fel magát.

Nem, felelte. És még csak a szádba se adom.

Tőlem, mondta a lány. Beletürt sűrű, hullámos hajába, és hátradőlt.

Lecsó a bőrdzsekis lánnyal maradt. Szótlatlanul álltak egymással szemben az egy irodai íróasztalból barkácsolt pult előtt, a csapok és csövek között. Úgy tűnt, veszekedtek.

Lecsó megfogta a lány kezét.

Nem akarom, hogy így menjen tovább, mondta.

Azt mondta, tenni kell végre valamit, mert rámegegy a kapcsolatuk. Ezt már gyógyítani lehet, mondta, miközben a lány kezét szorongatta.

Közben megjött Barna a Hisztériából. Egy kinyúlt kötött pulóvert viselt. Lekezelt Dornerrel, aztán a színpadhoz ment, és megnézte a dobokat.

Ezen a szerkón még háborúban sem, mondta Dornernek. Jövő héten bulink lenne. De hozom a sajátomat. Leült Dornerék asztalához, és a lábát feltette egy székre.

Megint egymást nyúzzák, kérdezte Lecsóra mutatva.

Dohányszagú fülleltség csapott az arcukba.

Hagyj most, mondta a lány Lecsónak. Hagyj, holnap majd megbeszéljük. Aztán elsírta magát. Lecsó a kezébe adott egy papírzsebkendőt, de a lány nem törölte meg a szemét. Látszott, Lecsó kérdez valamit, aztán választ sem várva megfordult, és elindult a lépcső felé.

Az utcán érték utol.

Az ember egy adott pont után belefárad a menekülésbe, gondolta. Feladja vagy szembeszáll. Elpazarolja minden erejét az életben maradásra.

Lecsó a Wesselényi utcáig gyalogolt egyedül.

Vége, mondta lihegve, amikor utolérték. Nem bírom leszedni, feladom. Mindig be van löve. Most elmegyek az apjához, és szólok neki. Nem tudja, de el fogja veszíteni a lányát, ha nem tesz valamit. Talán neki majd sikerül.

Lecsó erős, magas, vidám ember volt. Szerette a szakmáját, és mindenki becsülte azért, ahogy dolgozni tudott. Voltak elvei.

Vastag párát lihegett a körúti éjszakába. Aztán lassan megnyugodott. Hárman álltak a Wesselényi utcai patika előtt. Az utca üres volt, mint egy használt fecskendő.

Na megyek, urak, mondta, és kezét bélelt kabátja zsebébe dugta. Tempós léptekkel elindult a Horizont mozi felé.

Épp akkor érkezett a Blaha Lujza tér felől a hatos éjszakai busz, de Dorner és ő nem álltak be a megállóba a többiek közé. Dorner elővett egy csomag cigit, és a busznál gyülekező lányokat nézve elé tartotta.

Gyújtasz, kérdezte.

Bólintott, és elvett egy szálat.

Menjünk utána, mondta. Teljesen kivan.

A Barcsay utca sarkáról látták, hogy pár férfi álldogál a Gong presszó előtt. Fekete szövetkabátban voltak, és hangosan beszélgettek. Az egyikőjük kiszúrhatta Lecsót, mert távolabb lépett a társaitól a járdaszéli telefonfülkék felé.

Ebből baj lesz, mondta Dorner, és futni kezdett a presszó irányába.

Lecsó épp akkor ért oda. A Blaha Lujza tér felé nézett, kezében frissen meggyújtott cigaretta parázslott.

A telefonfülkénél álló férfi Lecsó elé ugrott, és azt üvöltötte, hogy megvagy, te mocskos család.

Elkaptunk, meghalsz, köcsög, kiáltotta a férfi, és kabátja zsebéből előrántott egy kést. Minket te nem baszol át!

Lecsó megtorpant, és a kezeit maga elé tartotta.

Nem én vagyok, nem én, kiabálta, biztos nem engem kerestek!

A férfi mellbe szúrta. Lecsó összegörnyedt, és a férfira borult, aki még vagy nyolcszor a gyomrába, mellkasába döfött. A többiek közelebb mentek, és valamit mondtak a társuknak, aki a gyomrából kihúzva a kést ellökte magától Lecsót.

Az éjszakai már elment. Nem volt szemtanú. Dorner berántotta őt egy hirdetőoszlop mögé a fényképész bolt előtt. Kurva életbe, mondta lihegve. A kurva életbe!

Lecsó a földre zuhant.

Hallották, ahogy a férfiak egymással kiabálnak. Az egyikőjük talán rácsapott a telefonfülkére, mert éles döngés szakította be a csendet. Aztán lépések hallatszódtak, és messze felvijjogott egy autóriasztó.

Mire kibújtak az oszlop mögül, már csak Lecsó teste hevert a földön. Megrándult, ökölbe szorította a kezét, és a telefonfülkébe kapaszkodva lassan felállt.

Segítség, mondta. Aztán úgy maradt, az üvegre dőlve. Ömlött belőle a vér.

Amikor odaértek, már alig volt benne élet.

Beugrott a fülkébe, és bedobott egy húszast. Hívta a mentőket. Dorner átkarolta Lecsót, és lassan a földre eresztette. Egészen fehér volt már, és bugyborékolva tört elő szájából a vér.

Nem értem, mondta Lecsó nehezen, halkán. Nem értem. Én csak Tündén akarok segíteni...

Nem volt a tekintetében halálfélelem. Sem a legyőzettek belenyugvása. Véres kezével beletürt fekete hajába, és úgy nézett rájuk, mint egy gyerek, akinek csak el kell magyarázni egy egyenletet. Bután pislogott, és minduntalan megpróbált felállni. Úgy kellett visszatartani.

Nem értette, és talán ez tartotta életben, amíg a mentő kéken villogva megérkezett.

Motorolaj szag csapta meg az orrát, és némi átható mandarin. Fahrenheit, gondolta. A vért nem is érezte már.

A megálló lassan újra megtelt fiatalokkal. Fél óra múlva alig lehetett a rendőrség által kifeszített szalagon kívül tartani a kíváncsiskodókat. Mire a helyszínelés elkezdődött, már járt a négyes-hatos is.

A Múzeum Cukrászdába nyitásra értek oda. Remegtek az idegességtől. Az Andrásy úton már elég sokan jártak reggel nyolc óra körül. A közeli irodák, üzletek alkalmazottai. Mint egy hőmérő higanyszála fénylett a beton az Opera előtt. Bementek a Múzeumba, lemosták a vért a kezükről, és kértek egy-egy konyakot. Kellett valami alkohol, és főleg valami díszletszerűen szép és nyugodt zug, ahová elbújhatnak a történetek után. Egy darabig bután álltak a csiszolt szélű, aranykeretes tükör előtt. A felszolgálónő lerakta a két italt, és megkérdezte, kérnek-e még valamit. Nem válaszoltak. Dorner rágyújtott, és a tükörképére fújta a füstöt.

Amikor letették végre a seggüket a zöld bársonykárpitra, akkor szólalt meg Mozarttól a Requiem.

Taxit hívott, miután megitták a konyakot.

Az éjjel-nappali hot-dogosnál kiszállt a kocsiból, a gimnázium előtt. Vett egy almalét meg egy fasírtos szendvicset, és fülében a Dies Irae süvöltésével elindult, hogy megtegye azt a felfoghatatlanul hosszú háromszáz métert, ami a házig hátravan. Alig tett meg száz métert, amikor észrevette a galambot a héja karmai között.

Arra gondolt, hogy van úgy, hogy az embernek hagynia kellene a csaját belőve megdögleni.

MUTTERTELEVISION

A domboldalon, a Bükkös felől egy fekete kendős öregasszony erőlködött felfelé a hóbuckák között. A hátán rózseköteget cipelt.

Elnézést, kiabálta oda az öregasszonynak, elnézést, nem tudja, hol lakik a Laca?

Az öregasszony megállt.

Ki keresi, kérdezte káráló hangon.

Mondta a nevét.

Akkor jó, felelte az öregasszony, és a földre dobta a rózsjét. Mert én vagyok a Laca, mondta, és kibontakozott a sálak alól.

A Laca volt.

Szótlatlanul mentek a házig. Laca betessékelte, végigvezette a képekkel teli előszobán egy műteremféle helyiségig. Ülj csak le, mondta. Láttad

már az Anyatévét, kérdezte, amikor leült. Das is kunst, mondta Laca, és ránézett. Azzal a megértő, de nem színpadias kíváncsisággal, amivel a bomlás rendszerét jól ismerők néznek szembe a hiábavalóval.

Miután Szentendréről hazaért, a Piafba ment.

A bejárathoz közeli asztaloknál ismert színészek ültek, a mosdó előtt a képzősök, grafikusok.

A plafonról lógó vörös bársony minden éjszaka nehezebb lett a rengeteg cigarettafüsttől.

Doki, az ügyvéd azonnal rászállt, és a szárnyai alá vette. Lófaszt neked, ez pesti depresszió, mondta, és kért egy kis Gössert, meg két Ballantines-t. Van Budán egy ügyem, átjössz velem, és közben pompásan szórakozunk, mondta.

Taxit hívtak, azzal robogtak át a kihalt városon.

Bejött a buli a minisztériummal, kiabálta Doki, amikor belépett a piros fényben derengő, tükrökkel és stukkókkal teli, füstös terembe. Széttárta karjait, és ledobta mogyoróvörös Boss kabátját egy fotelbe. Ma ünnepelünk!

A lányok egy hosszú bőrpriccsen ültek sorban, ahogy a táncosok a színházban két jelenet között. Nem volt vendég. Nevetgélve beszélgettek, aztán amikor Dokit észrevették, keresztbe tett lábukra hajolva előredőltek, és csókot dobtak neki. Doki gyakran járt ide. Aztán megigazították a hajukat, és látványosan kirúzsozták az ajkukat. Sorban felálltak, és körbeülték a bár közepén álló asztalokat. Volt köztük vörös, szőke és barna és volt egy erősen sminkelt fekete. Az volt a Doki nője. Legalábbis így gondolta. Ágyéig felhasított fekete ruhát viselt, harisnyát, túsarkút. A szemét a halántéka széléig kihúzta. Ha akart volna valakit, neki is ő kellett volna.

Doki ledobta magát egy forgófotelbe, hátradőlt és intett a pincérnek. Két whiskyt, duplát, mondta, és felnevetett. Az asztalra tette a szemüvegét. És két kis Steffit, kiáltotta a pincér után. Pá, lányok, magácskák valamit? Csak boldogan, elégedetten, von Hause aus. Igyatok, de csak frankót fizetek. Hátrasímította a haját és előredőlt. Az aranyóra becsúszott az inge mandzsettája alá. Ha pedig bárki baszakszik veletek, mondta, és a levegőbe mutatott, bárki, én majd helyreteszem. A fekete ruhás nő erre felállt, odalépett Doki mellé, és a vállára tette a kezét. Meg tudjuk védeni magunkat, szívem, mondta, és elmosolyodott. Doki végigsímította a nő ujjain.

A tulaj, egy kigyúrt fiatal férfi, Dolce and Gabbana ingben, kijött a terem végében álló pult mögül.

Te vagy az egyetlen, bazdmeg, akinek elnézem, ha késik, mondta, és kinyújtotta a kezét.

Én meg csak téled késem, bazdmeg, mondta Doki, és lekezelt. Utolsó csepeli proli, mondta, és kacsintott. Ha nem magyarázom el, hogy kell mondani, hogy Joliot Curie tér, ide se találsz.

Sznob, budai geci, mondta a tulaj. Mit iszol, kérdezte. Még egy kört, mondta aztán.

Na, ülj már le, bazdmeg, kiáltott rá Doki.

Még mindig a bejáratban állt. Bólintott, hogy rendben. Megnézte magát az egyik falra szerelt tükörben. Ugyanolyan színű szövetkabátja volt, mint Dokinak. Akár testvérek is lehettek volna. Elindult a kis márványasztalhoz, ahol a tulaj és Doki ültek a diszkógömb alatt.

Das is kunst, kiáltotta feléje Doki, és a nőkre mutatott. Ez már valami, mondta.

Ez az, felelte.

Mintha ez volna az életművészet csúcsa, gondolta, ez a némi gipszkartonnal, pár tükörrel és színes égővel bizáncivá barkácsolt enteriőr lenne a top. De a halotti pompa, amit maga előtt látott, valahogy mégis elvarázsolta. Elvégre közel öt évtized temetése volt.

Amikor leült, megszólalt a Republiktól a 67-es út. Hátradőlt, a kabátja két szárát szétcsapta a combjain, és keresztbe fonta a karját. Hosszan nézte a fekete ruhás nőt Doki mögött. Még mindig ott állt. Fogta a vállát. Lelógó fekete ruhája eltakarta a kopott presszó-parkettát a lába alatt.

Az egyik lány, egy vékony vörös, rögtön melléje ült.

Nem kell meghívni semmire, mondta az egyik vékony vörös, amikor leült mellé. Tudod, aki olyan, azt levesszük, de te szimpatikus vagy. Nem szívatunk a műpiákkal.

Doki fizet, mondta ő, és elnyomta a cigijét. Nem unatkozol, kérdezte aztán a lányt.

Az unalomért fizetnek, felelte a kis vörös.

Szépen rajzolt, hegként vörösödő szája volt. És te, te mivel foglalkozol, kérdezte a lány.

Újságíró vagyok, mondta.

Egyszer megírhatnád a Bella életét, nézett rá a lány. Megvehetné ezt az egész csehót, ha a szüleinél maradna, de gyűlöli őket. Inkább kurva lett. Itt viszont már teljesen kivan, tette hozzá. Nem bírja. Senki sem érti. Ezt kéne megírni, ezt a „senki sem értit”.

Majd megírom, mondta, és megint felnézett a Doki mögött álló fekete ruhás nőre. Szép volt és elegáns. Egy Anouk Aimée. Egy Anna Karenina. Nyitott tenyérrel, kinyújtott ujjakkal dohányzott, mintha kesztyűt viselne.

Ez szerelem, kérdezte a vörös lánytól, és elővett egy bontatlan csomag cigit.

Szerelem, kérdezett vissza a lány. Én nem tudom, mi a szerelem. Ez talán deviancia, mondta kis gondolkodás után. Sosem mennek szobára. Alig beszélnek. Doki néha feljön, elszív egy szivart, megiszik pár italt, és nézik egymást, csöndben. Ha a Dokinak társasága van, akkor mögéje áll, mint most is. De nem engedi el. Ez nem szerelem. Ez szívem, beteg!

A nő halkán dúdolta Cipővel a refrént. És mozdulatlanul állt Doki mögött.

A kis vörös combja a combjának feszült.

Miféle üzlet, amit ünnepelünk, Doki, kérdezte az ügyvédet, és cigarettájával egy széles kérdőjelet rajzolt a levegőbe. Doki legyintett.

Ezek faszok, mondta. Ezek eddig még sose üzleteltek. Most meg minden faszság üzlet nekik. Semmi se drága. Tetszik, Lídia, kérdezte aztán, gyorsan témát váltva. Belekortyolt a whiskybe. Aztán rákacsintott. Ügyes lány, mondta.

Lídiát bízd rám, felelte csendesesen, és a kis vörösre nézett. Hallotta, ahogy a tulaj azt súgja Dokinak a szivarfüstben, hogy ideje beszélni végre az államtitkárral is.

Szimpatikus vagy, mondta a kis vörös, és elmosolyodott. Cacharel Lou Lou illata volt. Mint mindenkinek.

Különös módon még akkor is érezte az illatát, amikor Laca műtermében állt. Az Anyatévé egy egyszerű televízió volt, cuclikkal a képernyőjén. Három sorban három, négy és három darab. Laca ledobta a kabátját, és megkérdezte, hogy mit is akar kérdezni pontosan? Semmit, mondta. Inkább csak beszélgessünk, mondta. Örömmel, mondta Laca, és feltette a teát. Kinyúlt fekete pólóján vibráltak a

gázláng fényei. A haja meg-meglebbent a felszálló meleg levegőtől. Az Anyatévében tükröződött az egész.

A vörös lánnyal még egy órát beszélgettek. A nagypapja költő volt. Komoly irredenta. Doki elvonult a tulajjal a pulthoz, és a zakója ujját felhúzva rákönyökölt a csempére. Mozaikszerűen kirakott egyszerű fürdőszoba-csempe volt. Senki nem vette észre, hogy nem egyedi, mázas kerámia.

A fekete ruhás nő nem ment utána. Leült a helyére, és kezébe vette Doki poharát. Hosszan nézte. Piros körmeivel kopogtatott az üvegen. Szoknyáján megnyílt a hasíték, és előtűntek hosszú, harisnyába bújtatott, izmos combjai.

Lídia észrevette, hogy megnézi.

Tetszik, kérdezte. Tudom, hogy tetszik. Tudom, hogy neked is ő kellene, mondta halkán. De őt nem lehet megkapni. Őt csak a Doki kaphatja meg. De neki nem kell, mondta. Én kellek neked, kérdezte végül.

Sosem tudta meg, hogy Doki mivel foglalkozik. Hogy milyen üzletet ünnepelnek. Hajnali ötkor Doki felállt a pultról, hátrasimította ritkuló haját, és átnézett a fekete ruhás nőre. Aztán rá.

Na mi van, visszajössz velem a Piafba, vagy mentek szobára, kérdezte tőle. Aztán odament a fekete ruhához, kezét csókolt neki, és felvette a mogyoróvörös Boss kabátját. Az övé is pont ilyen színű, gondolta.

Doki végig a nőt nézte, még a bejáratból is.

Már nem jön senki, mondta a tulaj a portásnak. Lepakcsolhatod a neont.

A Joliot Curie téren már várta őket a taxi.

A Skodában üvöltött a Modern Talking, és egzotikus illatosító szaga terjengett.

Elvisszük őket, ahova mennek, aztán a Piafba, mondta a sofőrnek Doki, és a hajába túrt. Nem lehetett eldönteni, hogy fáradt, vagy csak gondolkodik.

Ezek mind igazi faszok, mondta megigazítva a szemüvegét. Nézik a szatajnzot, meg a prozibent, és az kell nekik, amit két kurva sztriptíz műsor között a reklámban látnak, bazdmeg. Audi, tengerpart, meg egy kurva Seiko. Azt hiszik, attól lesznek urak, hogy Black Trinitronon nézik a Híradót. Édes Istenem, és még csak most kezdtek neki, mondta.

Betakarta magát a kasmír kabáttal, aztán hátrafordult. Na, akkor hová, kérdezte.

Kőbánya, mondta a vékony vörös.

Kiment Kőbányára, pedig szívesebben ment volna vissza a Piafba Dokival. Még biztosan ott ittak a haverok.

Egy félkész családi házba mentek. Két emelet, minimum háromezáz négyzetméter. Vakolatlan, beton-tégla szerkezet volt, az emeletre is csupasz vasbeton lépcső vezetett, és a felcementeztet hálósobába még nem vezették be a villanyt. Hatalmas rézággy terpeszkedett az üres szoba közepén, a téglafalak között.

A férjem sosem jár haza, mondta a vékony vörös, és bekapcsolta a Sony televíziót.

Gyere, súgta.

Gyertyát gyújtott, és a televízióra tette.

Egyszer írhatnál az elhagyott nőkről is, mondta, és hanyatt feküdt az ágyon. Beesüppedt a szatén ágyneműbe. Szép teste volt.

Malterszagot érzett, amit már nem nyomott el a Cacharel illata. A televízióban valami olcsó soft pornó ment németül. A kis vörös kibújt a ruhájából, és melltartóban, harisnyában elnyúlt a takarón.

Gyere, mondta, nem a Doki fizeti. Jóképű vagy. Tetszel, igazán.

A tévében egy pucér német nő ugyanígy nyúlt egy ugyanilyen olcsó rézággy közepén. Kommen, mondta a nő a tévében. Kommen schnell!

Mennem kell, mondta, és felvette az imént ledobott ballonkabátját.

Azt hittem, beszélgetünk, mondta a vékony vörös. Meglepettnek tűnt.

Vigyázz magadra, mondta neki. Jó nő vagy, mondta. Jobbat érdelem.

Kigyalogolt a sörgyárig. Hátrafordult. A börtön fekete hasábját nézte. Meglazította a nyakkendőjét, és elindult a sínek mentén haza. Salakká aszalódott, fekete hóbuckák között gyalogolt. És próbált olyan tárgyilagossá maradni, mintha tökéletesen értené a bomlás természetét.

ROSSZ ÉVJÁRAT

Még csak harminc órás volt a jég a tavon, de mindenki a part felé igyekezett, hogy megnézzék a móló körül feltorlódott ablaküvegnyi darabokat.

Ebből még bármi lehet, mondta Bence. Lehet, hogy holnap korcsolyázni is fogunk.

A téli napsütésben az ég felé tartotta a poharát, és hátradólt a pléddekkal kibélelt fotelben. Jó ez a bor, mondta.

Szépek a savai, mondta aztán. Bár nem tudom, hogy a kurva életbe lehetnek szépek a savak?

A hegy aljában álló borpince teraszán a One O'Clock Jump szólt Count Basie-től egy nagy, fekete hangszóróból. A nap lemenőben volt a bazaltorgonák mögött, és meleg, narancsos fényvel világította meg a szőlőtőkék sorát.

Kérünk még egy palackkal, kérdezte válasz helyett.

Bence nem válaszolt.

A Római úton egy traktor zötyögött Tomaj felé.

Tudod, mi jut eszembe erről az egészből, kérdezte Bence.

Miről, kérdezte.

Erről a békéről, erről a zenéről, erről a napsütésről, ahogy itt ülünk hátradőlve, vastagon felöltözve, borral a kezünkben.

Nem, felelte.

A háború, mondta Bence. Magára húzta a plédet, és elmosolyodott.

A háború, kérdezte meglepetten.

Odalátszott a tó. A jég sárgás-vörösen ragyogott a napsütésben. A szomszédos kúria épületét óarany színűre festette.

Hős katonáink a fronton harcolnak a hazáért, eközben a fővárosi művészek buzdító, zenés körúton járnak az országot, mondta Bence. Eltorzított hangon beszélt, mint a negyvenes évekbéli filmhíradók narrátorai. Kurva rossz érzésem van.

Vagy úgy, mondta halkán. Összedörzsölte kezét, és belelehelt. Én kérek még egy palackkal, mondta és felállt. Jó, hogy lejöttünk szilveszterre.

Ne nyüstölj már, kiáltotta Bence. Még ezt se ittag meg. Akarok valamit mesélni, mondta.

De ne a háborúról, felelte. Amíg nem arabok vonulnak ott az úton, addig tényleg béke van. És nem a bor, meg a plédék miatt.

Elmész a picsába, mondta Bence. Hogy te mekkora barom vagy!

Ez a véleményem, mondta. Azért visszaült, és betakarta magát.

Emlékszel, hogy a három hónapja a Gobbiban elkezdtem valamit, kérdezte Bence.

Emlékszem, mondta.

Aznap voltam a dokinál.

Erre nem emlékszem.

De jött az a kis színésznő, akit már ezer éve meg akarsz dugni, és inkább vele foglalkoztál.

Bence meglötyögtette a poharában a bort.

Imádod a színésznőket.

Imádom, mondta.

Emlékszel még Dorottyára, kérdezte Bence.

Hogyne emlékeznék, felelte. Nem tudott kettőnk közül választani.

Ja, mondta Bence. Most boldog családanya. Három gyereke van. Tudad, hogy orvos lett? A Kékgolyóban dolgozik.

Nem mondod? Majd meghalt, hogy színésznő legyen.

Én is majd meghaltam a táncért, mondta Bence. És én is abbahagytam, hogy ingatlanozzak. Most legalább már van miből szétbaszni az agyunk. Elővette a cigarettáját. Rágyújtott. Hosszan bámulta a felszálló füstöt.

Azt akartam mondani neked, szólalt meg sokára, ott a Gobbiban, hogy most viszont tényleg meg fogok halni. Egy évem van, mondta. Míusz három hónap. Azért akartam eljönni ide. Felnevetett. Ha tovább táncoltam volna, elmondhatnám a villamoson.

Végre beleszívott a cigibe, a füstöt mélyen letüdözte.

Ez van, mondta. Aztán felköhögött. Ez nem a rák miatt van, mondta aztán. Ne ijedj meg! Csak félrement a füst.

Nem tudott megszólalni, csak hunyorogva nézte Bencét. A szemébe sütött a nap, elvakította.

Bence is hallgatott. Hátradőlt, a hátát a kovácsoltvas támlának döntötte, és a füstöt nézte, ahogy a napfényben kanyarog. Azt mondta, jöhet az az új palack.

Na, most hozhatod a következő palackot, mondta, és elpöckölte a cigijét.

Bazd meg a jó kurva anyádat, kiáltott rá hirtelen. Neked elment az eszed! Te csak azért lehozol ide, hogy ezt elmond, és elkúrd a szilveszterem? Te vagy a barom, mondta.

Rá se ránts, mondta Bence. Nem kell többet foglalkozni vele. El akartam mondani, és azt akartam, hogy olyannak mondhassam el, akivel utána kiröhöggetem magam ezen az egész szaron.

Kapd be, felelte.

Fogalma sem volt róla, hogy kéne reagálnia. Harsogott a háta mögött az a kurva One O'Clock Jump, teljesen szétverte a gondolatait. Fél óra, és lemegy a nap, gondolta. Elnézett Szigliget felé. Láttá Laci bá autóját elkanyarodni Lábdihegy irányába. Biztos csak viccel, gondolta. Ezt így nem lehet. A szőlőbe is ki kell menni, Laci bá is kimegy, pedig állandóan panaszkodik. Biztos csak arra kíváncsi, hogyan reagál.

Figyelj, mondta aztán, ne haragudj. Rám mindenben számíthatsz, mondta.

Jól van már, na, mondta Bence. Csak az kell, hogy igyunk, meg röhögjünk, mint régen. Hozd már azt a bort!

Rendben, mondta. Felállt és elindult a bejárat felé. Félúton meglátta magát az ajtó üvegében. Borostás volt, kócos, az arca kissé megvastagodott, a szeme véreeres. Egy öregedő bohóc. Megtorpant, aztán visszafordult. Odalépett Bence elé, és erőből gyomorszájon vágta.

A kurva anyád, hogy ilyen szarságokkal szívatsz, mondta. A jó kurva anyád!

Bence a gyomrához kapott, és elképedve bámult felfelé. Aztán elmosolyodott. Igazi pöcs vagy, mondta. Vágod? Mindig is ilyen voltál.

Erre már nem felelt. Bement a borpincébe, és megállt a pultnál. Nézte a kandallóban a tüzet. Égett az arca. Kikért egy üveg rizlinget. Kért egy pálinkát is. Húzóra megitta. Bencének nem vitt. Kapja be, gondolta elégedetten. Lassan megnyugodott. Ivott még egyet. Nem is tudta, mennyi ideig volt egyedül.

Narancssárgán derengett még a nap, amikor kilépett a teraszra.

Itt a borod, mondta flegmán. Nem sikerült túl jól ez az idej, de ha vársz egy kicsit, még kikerekedhet. Talán belefér, tette hozzá.

Aztán elindult a szálloda felé.

Beülök a szaunába, gondolta. Talán úszni is fogok. Vagy csak áztatom magam. Nem gondolok erre az egészre. Elfelejttem. Talán írok majd róla egy megható riportsorozatot, gondolta. Azt mindenhol megveszik.

Hogy kiket, hogyan vitt el a saját húsuk baja. Az első dolgom lesz, hogy iszom a bárban egy normális italt. Egy Bushmills igazán jólesne. Közben megírom a vázlatot. Igen, legalább ennyi, gondolta. Egy elgondolkodtató, szaftos anyag.

Elégedetten összehúzta magán a szőrme kabátot, és zsebre dugta a kezét. A prémes gallérnak Boss Bottled illata volt. Attól megnyugodott. Kilencvennyolcban dobták piacra, és egész jól sikerült, gondolta.

A traktor akkor jött vissza, amikor az úthoz ért. Hatalmas, koszos műanyag hordókat szállított, és a kerekeiről fagyott földdarabokat szórt szét a Római úton.

A rész és az egész vitája (linómetszet)

Sopotnik Zoltán

PALÓC TERMÉSZET

Az elképzelt erdő növényei állandóan belém ragadnak, kíméletlen-kökény, áldott-csipke meg a többi. De ezek a belém ragadások éppúgy hozzátartoznak az életemhez, akár a szeretkezés utáni kényes hallgatás, a depresszió vagy a kétes egzisztencia.

Az elképzelt erdő azért mégis valóságos, csak a házunk feletti utat szegélyező fákat, bokrokat rendezem át gondolatban. A kerítés tövében és a hegyoldalon szétszórt gumiabroncsokból, tapétafoszlányokból és háztörmelékből kápolnafélét eszkábálok – talán a szégyenérzet miatt. Utam első fáit kicsit beljebb képzelem, a barlangot is, ahová a háborúban még fegyvereket rejtettek a helyiek, többek között nagyapám.

Itt Északon újra járnak a medvék az ösvényeken, meg a farkasok, építik egy saját farkasneveldét legbelül, ahová nem érnek el a túrázók szürke szemeikkel. Mindig is szerettem volna saját farkast. A legnehezebb az első példányok magamhoz édesgetése lesz. Nagyon régen az álmatlan emberekre engedték a farkasokat a palócok, aki túlélte, a legjobb alvó lett utána a megyében. Hiszek nekik.

Nem mindegyik vad alkalmas erre,
az álomhozókat szigorúan ki kell

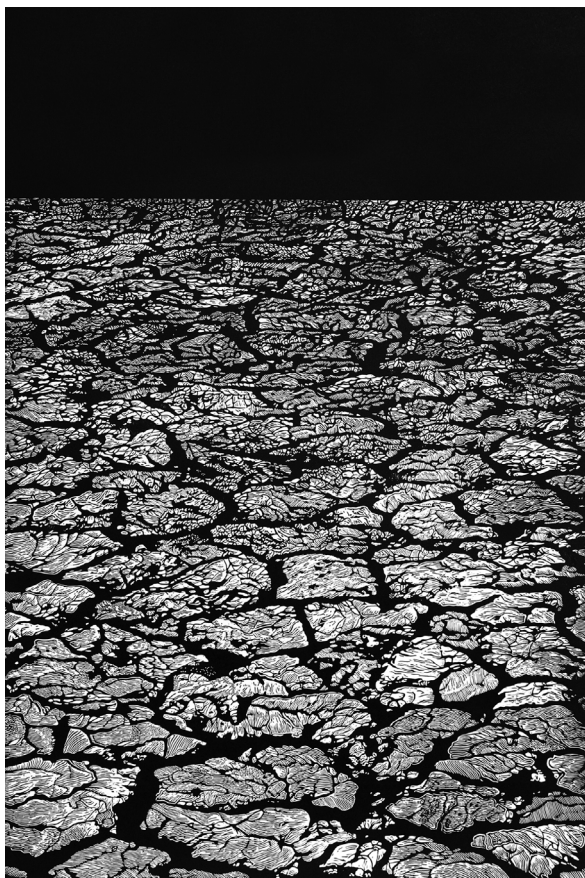
választani, a többi mehet vissza a rengetegbe. Az enyémbé, máséba, tők mindegy, csak az én fényes bundásaimtól minél messzebb. Ez nem elvi, szigorúan biológiai kérdés, bár nem tudok róla semmit, csak érzem, hogyan neveljem őket, hajnalban milyen húst hozzak nekik, mennyire friss vizet, és hol van az pont, mikor a finomra darált régi utcák részleteit már beleszórhatom, kapubejárók lehet-
finom csíkjaikat, megsimogatott szobrokról a levált törmeléket, egy törött bajuszdarabot, kis vért, némi vasat, ilyeneket.

Hogy kikre engedem az első álmhozókat, még nem tudom, előtanulmányok kellenek, de most az emberekre nincs időm. Ha eljön a pillanat, majd ránézésre kiválasztom őket, mikor a henteshez megyek. A városban majdnem mindenki rosszul alszik, legalább hatvanegy éve, ők úgy mondják, szarul.

BETÖRT IDŐ

(El)Esik az idő, ahogy a zongoráján játszik. Egy csomó világot választhatok magamnak, melyikbe költözöm be. Megtöri, széttöri. A szomszéd zenész egy bárban dolgozik, nincs köze a rosszuléimhez, mondja. Keveredik bennem a múlt és a jövő, egymásba forognak. Fogadkozik, hogy nem az ő játéka miatt. Hiszek, nem hiszek, tapadnak a hangok. Szemben meg

a park hullik darabokra. Nincs semmi
közöm hozzá, mondja, leüt egy billentyűt,
keményen simogatja. Közben megreped
egy pad, reped a föld; rossz horror,
életlen. Ha tudnám, mire várnak bennem
az elmúlt századok. Akkor. Akkor mi?,
kérdi egy akkord. Kint egy fa dől a járdára,
eltöri.

Háború (...) (linómetszet)

Tari István
FELNYURGULT RÉSZVÉTTTEL

*Minden hazugság, földön ami szép:
Csontváz, ijesztő a valódi kép;
(Arany János)*

Mennyi kishitűség serceg lobog
Szaglászó szöszmötöléssel mennyi
Sérelem mennyi rejtőzködés és
Félelem szorongatja a torkok
Köszörülő szorgos szűkölését
Felnyurgult részvétbe kapaszkodva

Korszerűsített Szolgalelkűség!
Aki most a jegenyék vibráló
Hegyét babrálod tudhatnád jól nem
Babra megy itt a játék!

Lázadást
Mímelő választásod messziről
Már törtető szabadságnak látszott
Tömegsírok zsiros hörgő földjén
Förlélénkített drótsövény-örvény
Babként pergő fülbevalók gyűrűk
És fogak kitépdesett aranyán
Villogó történetek hiánya
Megtettesülő kiüzetések

Vesszőből font pajták pajtikáim
Mennyire szerethetőek vagytok
A tavasz rejtjelét hordó szélben
Újjászülető betolakodók
Kiváltságait cibáló szélben
Másodvirágzásunk hőésését
Vasfüggönyök irdatlan rozsdáját
Időhúzását idézve lágyan
Hullámzó szeméthegek közt kormos
Búzt pőfőgő autók lerobbant

Bősz erőlködésében fölpszikált
Bosszúvágyak és múltba forduló
Téblábolások füstölgésében
Az esetlenség már terepszínű
Csapatszállítóinak nehézkes
Menetében

És ami messziről
Szabadságnak tűnt az a gerincünk
Megtörése megroppantása volt

Korszerűsített Szolgalelkűség!
Aki most a jegenyék vibráló
Hegyét babrálod tudhatnád jól a
Baj felhőszakadásból van meg a
Dicsőségért küzdő katonából
Ki csupáncsak háborút akarhat
Míg a reggel nem napolja el a
Fülledt béketárgyalások harci
Kedvével próbakövek záporán
Önmaguktól hízó tévhiteken
Át közben kisemmizettségen a
Csömör handabandázása száll a
Széllal kavargó szirmokkal együtt
Az átázott föld sötét árnyára

Korszerűsített szolgalelkűség!
Az átázott föld felett bokszerek
Kínzókamrák és használt óvszerek
Dermedő erőszakos tömege
Magok elbitangoló fölöttes
Énjükkel vakító selymes pöttyök
Csírázó tömkelegébe veszve
Hördülnek föl hosszan a szirénák

És a
Zsákmányszerző
Mohóságba
Burkolódzó hatalomimádat
Gátlástalan szómenése árad

Oberczián Géza

ÁRAMLÁS

Fürkészte a távot, amerről jött, Kolozsvárt kereste a kéklő messzeségben, hiába, hogy már nagyon messze jutott tőle, és először az útja során pontosan megérezte, hogy sosem tér oda vissza. Nehéz lenne megmondani, mitől jött ez a bizonyosság, egész nap, és előző este is úgy gondolta, csak átmeneti, talán néhány hetes távollétre kell számítania. A magasság teszi, gondolta: más innen a perspektíva, messze ellátni ugyan, de minden részlet homályba vész, város, szerelem, hivatás már csak halovány kontúr, már csak ez a hely valóságos.

A hágó fölötti kopár dombon állt, csak egy satnya kis fa kókadt ágai lengedeztek a kósza szélben, egyébként minden mozdulatlan volt, a szinte süket csendet pusztán néhány méh döngése és a távolból felköhögő motorhang törte meg. Forró volt a nyár, fülledt a délután, András nem emlékezett rá, mikor volt a hegyekben ilyen meleg utoljára. Ez az utolsó hágó a határig, gondolta: az utolsó lehetőség, hogy..., nem, ez nem reális lehetőség, döntötte el. Aggodalommal pillantott le az útra, egy ócska zöld ARO terepjáró pöfögött fölfelé, épphogy feltűnt a kanyar mögött: nem katonai, sóhajtott megkönnyebbülten. Bár nem volt biztos benne, hogy a Securitate katonai kocsit küldene-e utána, vagy inkább a rettegett lefüggönyözött „fekete autót”, ezért is került az utat és mászott fel ilyen magasra. Nem tudhatta, az ellenség milyen álcát ölt, mikor kilép a láthatatlanságból. Hirtelen reflektorfényben érezte magát, mint aki kiváló célpontot nyújt, ezért összegörnyedt és a kis fa mögé bújt, bár abban is biztos volt, hogy ha tényleg keresik őt, az nem ad menedéket.

Az órájára nézett: késnek, persze még nem sokat, csak pár percet, nyugtatta magát. Az óra patinás régi Doxa volt, és kényelmetlenül nyomta a csuklóját, sosem hordott ilyesmit, de ezt Emese adta neki tegnap este búcsúajándék gyanánt, azt mondta, az apjáié volt, mostantól viszont hordja ő, hogy emlékeztesse rá, az idő múlik, még hozzá gyorsan, ne várassa őt túl sokáig, küldjön érte hamar, hogy újra együtt lehessenek: ott leszek otthon, ahol te vagy, mondta András szerint

kissé túl patetikusan: te leszel a hazám, te szabad meg a határokat, tette hozzá. Nagyon szerették egymást, néhány hét múlva lenne egy éve, hogy megismerkedtek, már volt szó házasságról is, de megegyeztek, hogy amíg András darabját be nem mutatják, addig nem tervezgetnek komolyabban. Ha már lesz neve a szakmában, ha lesz sikere az előadásnak, akkor elrohannak az anyakönyvvezetőhöz és megesküsznek. Emese pedzette a templomi szertartást is, András viszont elhesentette a gondolatot: minek, az úgyis csak formáság, fölösleges pénzkidobás lenne. Emese nem ellenkezett, de azért elment a templomba megkérdezni, mennyibe kerülne az esketés. Tegnap délután a búcsúzásakor sírva kérte: hadd, menjek veled, nem kell esküvő sem, nem kell semmi, csak te, mióta megláttalak, te vagy az életem, vigyél magaddal, kérlek! András elmerengett egy pillanatra a megismerkedésükön, épp egy halom kellék dárdát cipelt a színpad felé, mikor a törékeny kis lány belépett a verőfényes utcáról a sötét aulába, egy pillanatra látszott valóságosan szőke, vékony, törékeny testének kecsessége, ahogy lendületesen behajtott maga mögött az ajtót: jelenés, gondolta András, és meghökkent, mikor a lány hangja meglepő erővel visszhangzott az üres előcsarnokban: hová viszi azt a csomó fegyvert?, kérdezte, és ő csak habogni tudott: a színpadra..., Harag főrendező úr kérte... Maga itt a kellékes?, faggatózott a lány: nem, segédrendező vagyok, magyarázkodott zavartan, majd mikor magához tért, visszakérdezett: kit keres, kisasszony? Akkor már ott állt előtte, a dárdák hangos koppanással értek földet a márványpadlón: segíthetek valamiben, segédrendező?, az jó lesz, felelte, megnézne engem? András mást se csinált, mióta a lány belépett: gyönyörű, mondta. Úgy értem, táncolnék, de maga a szoknyát figyelje, magam varrtam, talán kellene a táncosoknak is ilyen..., tisztázta a lány, alapállásba állt, forogni kezdett, könnyű szoknyája repült, vékony haja repült, karján a ridikül repült, úgy tűnt, az egész lány repült, míg egyensúlyát veszve ki nem kötött András karjában: mint mondtam, nagyon szép, kisasszony, mondta András, és elengedte: lehetne, hogy ma együtt vacsorázzunk? Lehetne, lihegte a lány, majd sarkon fordult és elviharzott, vissza a verőfénybe. András csalódott volt, mert meg sem várta, hogy megbeszéljenek időt, helyet, de mikor estefelé végzett, az utcán várta a lány: Thurzó Emese, mutatkozott be, nagyon örülök.

Tegnap ugyanebben a színházban, az üres előcsarnok félhomályában jött oda az egyik segédszínész, és figyelmeztette: följelentették magát, bármelyik percben jöhet magáért a Secu, meneküljön, hagyja el az országot, manapság megint a Duna-csatorna építésére viszik az ilyeneket, ez a Ceaușescu meg van örülve egészen, a segédrendező úr azt biztosan nem élné túl, fusson. András csak nevetett rajta: mi vagy te, besúgó, vagy mi?, ki hiszi ezt el neked?, de a fiú meggyőzte: a nővérem románhoz ment, az a szekus, ő mondta, és hozzátette: mások is vannak a színházból, de ő csak neki szól, feltűnő lenne, ha mindenki elszökne. Azért pont neki, mert hisz a darabjában, igen szép munka, ő bölcsész, ért hozzá: az a darab mirőlunk szól, azt a darabot be kell mutatni, vigye el Magyarországra!

Most pedig ül a dombtetőn, hátát a kis fának veti, lelógó ágai mint egy hangszer húrjai rezegnek a szeme előtt a szélben, ismeretlen dallamot dúdol...

András életének eddigi harminc évében meggyőződéssel vallotta, hogy hiába az elnyomás, a kisebbségi élet, maradni kell, mert ez is Magyarország: ha elmegyünk, ha kiáramlunk, kiözönlünk, az feladás, szokta mondogatni, a haza feladása: meg kell menteni Erdélyt, meg kell menteni a nyelvet, meg kell menteni a magyarságot – ez volt az egyetlen szentháromság, amiben hitt. Apja is nagyon határozott volt ebben a kérdésben, a kis öreg susztert példaképpül lehetett állítani bárki elé hűség és kitartás tekintetében. A család 1940-ben az utolsó pillanatban Brassóból Kolozsvárra költözött, mikor híre ment a II. bécsi döntésnek, így lettek magyar állampolgárok, és egy évvel később így sorozták be őt a magyar hadseregbe. Megjárta az orosz frontot, hazajött a Dontól, végül Budapesten szerelt le 1945-ben. Felajánlották, hogy maradhat Magyarországon, de ő visszautazott és még abban az évben megszületett András.

A Kolozsvári Állami Magyar Színház megfelelő díszletnek bizonyult ahhoz, hogy egy fiatalember, aki elszántan és megrögzötten csak színházzal akart foglalkozni, biztonságban tudhassa magát és tehessen a magyar kultúráért. Nem volt végzettsége, mert a rendszer nem engedett egyetemre olyat, akinek az apja a fasiszta magyar hadseregben szolgált, és haláláig hangoztatta, hogy Erdély Magyarország része és a románok takarodjanak a Kárpátokon kívülre, ahová valók. Ezért érettségi után gyári munkás lett, tíz évig a Steaguban dolgozott, először

mint segéd munkás, majd targoncás, végül lakatos. Közben színdarabírással próbálkozott, mutogatta műveit a rendezőnek a brassói magyarok műkedvelő színjátszó körében, ahová az édesanyja is járt. Ő volt ott a primadonna, az állandó női főszereplő. Aztán jött a nagy lehetőség, mikor Harag György, a Kolozsvári Állami Magyar Színház legendás főrendezője hívta az édesanyját Kolozsvárra, szerződtetni akarta a társulathoz. Ő nem állt kötélnek, maradt, mint azelőtt, cipőboltban eladó, viszont András odaadta az írásait a főrendezőnek, aki végül őt vitte magával, mert meglátta benne a tehetséget. Egy évvel később épp a darabja bemutatására készült a társulat. Most pedig menekül, Nagyvárad felé tart, egy furgonra vár, ami átcsempészi Magyarországra papírok nélkül, egy szál hátizsákkal, benne a darabja kézírata, és egy ajánlólevél a főrendezőtől, semmi más.

Este még telefonált Emesének egy presszóba, ahogy megbeszélték, és kiderült, hogy minden igaz volt, keresték már a színházban és otthon is, Emese hosszan ecsetelte a történeteket – nem is látszottak szekusnak, olyanok voltak, mint az átlagemberek, öltöny, nyakkendő, jólfésültek és kölni szagúak, csak a tekintetük, az hideg volt és kegyetlen: a hátam is borsózott, amikor azt mondták, hogy nem léphetek veled kapcsolatba, és köteles vagyok jelenteni, ha te megjelensz, vagy megtudom, hol vagy, úgyhogy ne is mondd, drága, mert még engem is elvisznek, eltűnök egy tömegsírban, ha csak szólok hozzád, istenem, úgy megijedtem, azóta sem tudok megnyugodni, átmentem a szomszédba, kértem kölcsön egy főzet kávé –, fecsegett – bevallom, fogalmam sincs, hogy fogom megadni, semmit sem lehet kapni, te is tudod, üresek a boltok, persze jólesett, végre igazi kávé –, de most mondd, hogy menjek én be ezek után a színházba, miközben megfigyelnek, ki tudja, téged is melyikük jelentett fel – aztán egy csapásra váltott –, annyira hiányzol, és mondanom is kell valamit, ne ijedj meg, jó dolog, sőt, nagyon jó, de nem most akarom, majd személyesen, hamarosan, ugye, hamarosan.

Nem látom többé, gondolta ismét András, földönfutó lettem, menekülő, akinek nincsenek barátai, csak kapcsolatai, nem bízhat senkiben, folyton a háta mögé néz, milyen élete lenne velem?

A kanyarban piros furgon tűnt fel, lassan pöfögött felfelé, az emelkedő tetején dudált kettőt, egy pillanatra megállt. András lélek-

szakadva rohant le a domboldalon, épp, hogy be tudott ugrani a kinyitott ajtón, és már indult is tovább. Két ismeretlen ült benne, az egyikük, aki az ajtót nyitotta, magyarázni kezdett: nem akarjuk tudni, ki vagy, azt se, mit követtél el, ha egyáltalán elkövettél valamit, te sem fogod megtudni, kik vagyunk. A határ előtt megállunk és várunk éjfélig, akkor lép szolgálatba Traian, a határőr, aki félrenéz, mikor kimegyünk az országból. Téged nem is fog látni, a krumpliszsákok alatt fogsz feküdni. Debrecenig megyünk, ott elválnak útjaink.

Ez hát a bárka, ami elragad, új vizekre, új földre, új életre, gondolta András: messze, messze...

Zabriskie Point (linómetszet)

Varga László Edgár

SZÁZ

1. ma leírok száz sort gyűrött papírra
könnyed írásgyakorlatképpen
komolyan kell venni azt mondják
hiszen a toll a kardnál ésatöbbi
a szemérem az apácáknak való
kíméletlenül őszintének kéne lenni
az őszinteségről hazudni bármi szépet
de ahhoz meg nem vagyok elég bátor
(s lásd akadt (n)ő ki érti e szavakat
10. de mégis elszökött magától)
önvád ez is: a téma keresése
príma kis ok az újabb őrlődésre
hogya az égi és a ninivei hatalmak...
költő vagy – de hisz éppen ezt akartad
a vége úgyis az hogy a fél fekete eb
elüget a sínek mellett trelleborg felé
és minden egyes kilométerkőnél
saját démonai jönnek majd elé
az istenhez küldöm interpellációm
20. (de persze dacosan nem felel az ég):
„tessék pontosan megmondani
hány napot élhetek még”
érdekes hogy most ez jut az eszembe
legutóbb egy kórházi ágyon
köszönt be a karinthy koponyája
(álmodtam is róla – rossz álom)
pedig nekem még agyműtétem se volt
és nem tartottam attól hogy bezár már a bolt
azt hiszem még csak nem is féltem

30. csak a fél tüdőm szakadt le – ennyi az egész
talán könnyelmű vagyok – de ez vagyok és kész
a költőknek amúgy is biztos helyük van az égben
szóval megtanultam akkor mi az a légszomj
anyáméktól jöttünk éppen kolozsvár felé
vagyis otthonról haza – furcsa helyzet
szúrt a mellkasom épp a szívem mellett
de tudtam: nem a szívem – hiszen a levegő
sűrű volt – alig fért be az orromba
mintha belülről fojtogattak volna
40. a szenvedés itt is olyan mint a pokolban
csak ott az időtlenséggel tetézik
fentről úgy szórták elénk a hódarát
ahogy a szakács a rántott hústra a prézlit
sötét volt – az útmenti fák közt
megbújtak a kentaurok és suták
közben a szemközti sávról futtukban
felénk kaptak a vad fény szemű kutyák
de nem értek el – mintha védett lennék
éreztem ahogy nyom a nehéz vértem
50. lehunytam a szemem és tisztán láttam
hogy homokos szomorú vizes síkra értem
ki vagyok én és mi ez a romlandó anyag?
és a reflektorok – mintha százszor jönne fel a nap
ilyen zagyvaságokat gondoltam hazáig
és a másodikra úgy mentem fel a lépcsőn
mint ki hófödte csúcsok között mászik
de mikor elaludtam azért megéreztem
hogy nagy messziről nehéz kürt szó hallszik
aztán azt álmodtam hogy fuldoklom álomban
60. pedig az ember sosem álmodja hogy alszik
másnap megműtöttek – szédülök-e most
– kérdezte az altatóorvos fölém dölve
dehogy – feleltem de már nem voltam magamnál
olyan sötét volt mint soha előtte
nem éreztem és nem álmodtam semmit
mikor felébresztettek nagyon kába voltam

- a kezembe adtak egy lezárt üvegedényt
minden második lépésnél belebotoltam
egy kacsaringós gumicsőnek egyik vége
70. az edénybe lógott és víz alatt állt
a másik vége sajnos menedéket
a hármás és négyes bordám közt talált
egy háromágyas kórterembe vittek
edényemet rákötötték egy szivattyúra
mint egy vízipipa épp úgy működött
(ekkor gondoltam először karinthy úrra)
kiszívták a rossz levegőt a mellkasomból
ez a dolog éppen négy napig tartott
közben elolvastam pár könyvet gondolkodtam
80. elképzeltém a víz mögött a partot
az egyik szobatársam lufi bácsi
volt – jól feldagadt a feje szegénynek
a másik szőrös volt akár egy orangután
ő nem beszélt sokat – hála az égnek
lufi bácsi többször is majdnem meghalt
de ha kapott levegőt viccelődni próbált
a másik három órát borotválta mellét
aztán másnap a műtőbe betolták
ilyen vidám volt az élet a rongytüdő utcában
90. (anyám persze csak később tudta meg a dolgot)
járáltunk egy csővel az oldalunkban
hisz egy jó erdélyi a jég hátán is boldog
nem volt nehezebb mint megírni ezt a verset
nem volt könnyű sem mint az élet általában
lufi bácsi tán meghalt – én túléltem
két szám vagyunk a nagy statisztikában
most hogy ennek már két éve is elmúlt
szürreális mintha egy dalí-festmény volna
dacára mindennek csak megérem a *százat*
100. felöltözöm és elmegyek a boltba

Bene Zoltán

ELMARADT APOKALIPSZIS

P kinézett az ablakon. Alig akart hinni a szemének. Vastag hótakaró borította a teret, a százágra sütő Nap sugarai szikrát vetettek a vakítóan fehér takarón. Kilépett az erkélyre, kihajolt, körülnézett: amerre a szem ellát, ragyogó fehérség. A falon függő hőmérőre pillantott: higanyszála 34 fokot mutatott. Csorgott a hátán az izzadtság. Odalenn, a téren egy kutya ugrott nagy kedvvel a hóba, behempergett, harapta, túrta. Mégsem lehet hó, tűnődött P., bármennyire is annak tűnik. Fölőtözött és leügetett a társasház elé, belegázolt a fehér paplanba. Kellemes hűvösséget érzett, üdítő csiklandozást a kánikulában. Miért nem olvad el, morfondírozott.

- Miért nem olvad el? - lépett hozzá egy nagy szemű nő, a hangja enyhén remegett, az arca kipirult a lázas izgalomtól.

P. vonzódott a nagy szemű, piros orcájú nőkhöz. Szeretett volna valami frappáns, valami igazán szellemdús válasszal szolgálni, szorosan összetekert agytekervényei azonban petyhüdtlen heverték koponyája üregében, semmi sem bírhatta őket mozgásra.

- Miért nem? - öltötte magára a tűnődő entellektüel álarcát P.

A nagy szemű nő legyintett, csalódottan elsétált. P. követte a tekintetével. Kiváltképpen szépen formált fenekére összpontosított.

- Ilyen szemérmetlenül bámulni egy gömbölyded női segget - hallotta a háta mögül -, miközben egyéb bámulnivaló is akad... Hát, komám...!

Megfordulván Zebulonnal, a grafikussal találta magát szemközt.

- A hóra célzol?

Zebulon buzgón bólogatott.

- Ellenőriztem - jelentette ki. - Hús. Mi több: hideg. Kétségkívül hó. El kéne olvadnia, mégsem teszi.

- Mert közel az idők végezte! - oldalgott melléjük egy szürke arcú alak, s a kezében tartott ríktó színű broszúrákat kínálta feléjük. P. elhárító mozdulatot tett, Zebulon viszont elfogadott egyet, hogy legott el is merüljön benne.

- Ha véget érnek az idők, utánuk az időtlenség következik? - szögezte neki a kérdést a szürke arcúnak P. Az nem felelt, csak nyújtotta felé a nyomtatványt rendíthetetlenül. P. ingerülten legyintett.

- Időtlenség, idétlenség... - morogta.

- Ez sértő az úrra nézve - vetette oda Zebulon foghegyről.

P. föl- és nyomban elismerte a grafikus igazát.

- Elnézést, nem akartam megbántani - és hogy jószándékát bizonyítsa, mégis elfogadta az orra alá dörgölt kiadványt. A szürke arcú menten továbblépett. Nyilván elvégezte a dolgát, s nem akart több időt elpazarolni. Hite szerint abból amúgy sem rendelkezett sokkal. Ezzel szemben szétosztanivaló színes füzetkéből rengeteget szorongatott a hóna alatt.

- Közel az idők végezte, közel... - dűnnyögte távozóban.

- Meg van talán írva, hogy amikor nyáron hó esik, és nem olvad el, akkor véget ér minden? - lamentált P.

- A fizika törvényei csődöt mondtak - emelte föl a fejét a brossúrából Zebulon. - Nekem ez meggyőzőnek tűnik.

- Mire nézvést?

- Akármire - vonogatta a vállát a rajzoló. - Beleértve az apokalipszist.

Könnyű neked, duzzogott magában P., több tucatszor rajzoltad meg, egész sorozatokat szenteltél a világvégének, talán még díjakat is nyertél velük. De nem mondta ki hangosan, amire gondolt, beérte egy talányos hebegéssel:

- Voltaképpen, voltaképpen...

Zebulon zsebre vágta a szürke arcútól kapott olvasnivalót, intett a jobbajával, s mire P. fölocsúdott, már a tér túlsó felén tartott.

És a hó nem olvadt el egészen délután négy óráig. Akkor azonban egyik pillanatról a másikra eltűnt. Mintha szublimált volna. A televízió és a rádió szerint az egész várost és a fél megyét beborította, hajnali négykor esett le, mindössze pár szempillantás alatt, aztán tizenhat óra nulla perckor eltűnt: volt-nincs. Az interneten annyiféle magyarázat keringett, ahányan a képernyők elé ültek. Az idők végezte nem érkezett el azon a napon sem. A következőn ugyancsak hiába várták a fanatikusok.

A harmadik napon P. szembetalálkozott a nagy szemű, kerek temporú nővel. Megkísérelt szemkontaktust teremteni vele, ám kudarcot vallott. Mikor a nő elhaladt mellette, megérezte parfümjének illatát.

Fölöttébb kellemesnek találta az odort. Hosszan nézte a ringó csípőt. Egészen, míg be nem fordult egy sarkon. Akkor utánairamodott. Mire utolérte, alaposan megizzadt.

- Elnézést - szólította meg.

A nő felé fordult, végigmérte, határozottan megrázta a fejét.

- Ha ez lenne az utolsó napom, akkor se.

- Értem - P. nyomorultul álldogált, nem bírta elszakítani a tekintetét a nő egyre kisebbnek látszó alakjától.

És mindezek ellenére az idők végezte a negyedik napon sem érkezett el. Az univerzum újabb haladékot kapott.

Amiképpen elfogadható, tudományosan verifikált magyarázat sem született a nyáron lehullott és tizenkét órán keresztül el nem olvadó, majd egyik pillanatról a másikra elillanó hóról.

Az ötödik napon P. megtalálta az előszobájában a brosúrát, amit a szürke arcútól kapott. Belelapozott, szíve megtelt apokaliptikus árnyakkal. A hatodik napra virradóan zaklatottan ébredt, a világvége kísértette álmában, álló nap az akkortájt szokásosnál is lehangoltabban ténfergett. A hetedik napon kidobta a szemébe a színes füzetkét és elhatározta, elfeledi mind a nyári havat, mind a nagy szemű, pompás fenekű nőket. Azóta dolgozik a magára kiszabott feladaton. Inkább kevesebb, mint több sikerrel. És néha úgy érzi, talán mégis az lenne a legjobb magyarázat a világra, ha betoppanna az apokalipszis.

Figura (linómetszet)

Tamás Dénes
RÉMEGYSZERŰ VERSEK

ELFERTŐZŐDÖTT

negyvenegy éves koromig megtanultam járni
megtanultam beszélni
iskolákat jártam ki
barátságokat kötöttem
szerelembe estem
városokat laktam be
elhagytam és elhagyódtam
megsebeztem és megsebzódtam
tájakkal ismerkedtem
hegyeket másztam meg
könyveket írtam
meházasodtam és gyereket neveltem
kíváncsi és érzéketlen voltam
tanítottam és tanultam

miközben lassan elfertőződött bennem az élet

HALHATATLANSÁG

minden elmúlik
elmúlik az érintés a simogatás
elfogy az erő a nevetés
a keresés a kíváncsiság
a száguldás a szerelem a vágyakozás
a bizonyításvágy az akarás

miután kipróbálta magát bennünk
elkezd lehántani magáról minden felesleget a halhatatlan élet

GYŰLÖLLEK

gyűlöllek
elég hogy feltűnj
nyugtalan leszek
gyomrom görcsbe rándul
szaporább lesz a lélegzetem
közelséged szúr
nevetésed ingerel
szagod fojtogat
összezár a torkom
ökölnyi kövek gördülnek lefele
mint akit ketrecbe zártak
csak menekülni akarok

gyűlöllek

mennyire szerethettelek

TEHETETLENSÉG

egy hosszú csiga indul neki az aszfaltnak
előtte autók száguldoznak
nem fog átjutni

nem tudom az autókat odébb mozdítani

BENNE VAGYOK

mielőtt szavakhoz jutnék már érzékelem a veszélyt
néhány tömbház egy úttest
repülő madarak elhagyott gyárépület
kiszáradt fa
nyár

nem tudok védekezni
csak megállapítom a vereségem

benne vagyok

KUDARC

a vonat hátsó kocsijának végében állok
nézem a menekülő sínpárokat
sorspárhuzamosok végtelen emberi élet
próbálgatom a szavakat
mindhiába
a sínek tovább menekülnek
nem mozdulnak be
nem tapadnak rájuk a szavak

nem lesz ma ebből vers

Erdő (linómetszet)

Kontra Ferenc

EGÉR

I.

Felriadtam álmomból. Egy riasztó kapcsolt be a parkolóban. Bár kialakatlan voltam, az éles, zongoraművet ismétlő hang visszazökkentett a valóságba.

Ezentúl nem foglalkozom mással, mint skandináv krimik írásával. Majd meglátjuk, meg lehet-e élni belőle. Elvégre amit az utóbbi időben átéltem, bőven szolgáltat hozzá anyagot. Kábán meredtem a képernyőre, kezem az egéren, és belekezdtem. Ami kikíváncozik, annak ki is kell jönnie.

A kékeslila hortenziák ligetéből csak egy teleobjektív lőállása nyúlt előre, ez a látvány fogadott, amikor a fényes terembe léptem. A díszlet azonban mindig megtévesztő, mert igazából csak egy sor cserépbbe ültetett virág szorongott sűrűn egymás mellé rakva egy zöld bársonnyal bevont palánk mögött, hogy ne potyogjanak le a színpad széléről, és takarásban maradjanak a műanyag cserepek. Ugyanilyen anyaggal vonták be a pulpitust az oda vezető három lépcsővel együtt.

A teremben szinte tapintható volt a tapintat. A három ajtónál három hölgy mosolygott, és mutatta az irányt, hogy merre. Mintha az operában lettem volna, hogy még a helyemre is kísérnek. Mindenkinek zavart láttam az arcán, mert nem jegyünk volt, hanem meghívónk. Teljesen egyforma. Mégsem oda ültünk, ahova akartunk. Nem kellett sokat töprengenie senkinek, mert az ültetők mindenkinék pontosan tudták a helyét. Hogy melyik sorba tessék. Egyszeriben kasztrendszerben éreztem magam, ahol nem az első öt sorban, nem is a második öt sorban, hanem a következők valamelyikében van a helyem. Azon gondolkodtam, hogy ezt az ültetők honnan tudják, nincs náluk lista. Bemagolták. Valaki megírta? Vagy illik azt tudni, kinek hol a helye. Biztosan az első sort fényképezik.

Hiába volt meghívóm, hiába vártam, hogy érkezzen az énekelt verseket játszó együttes, melynek koncertjére jöttem, igazából nem voltam tisztában vele, hogy melyik rendezvényen vagyok. Filmrendező barátom telepedett le mellém, a másik oldalamon pedig pszichiáter

ismerősöm foglalt helyet, örömmel üdvözlöttük egymást, elég ritkán találkoztunk.

Megtelt a terem. Néztük a hortenziákat, és sokáig nem történt semmi. Mígnem sustorgás hullámzott végig mögöttem: „Megérkezett a tanácsos asszony.”

- Ez egy gonosz nő - mondta a filmrendező barátom, és mindjárt sorolta is, kiket rúgatott ki eddig az utcára, kiket hozott lehetetlen helyzetbe, kikre volt féltékeny, és miként állt bosszút.

- Miért? Mit vétettek ellene?

- Semmit. Egy beteg elme.

- Ez a szervilitás, ami körülveszi, nagyon gáz. A művészet ebből nem maradhatna ki?

- Miből szokott a művészet kimaradni?

Megszólt a fejemben a riasztó. Kicsit erősnek tartottam a felsorolást, nem tűnt szörnyetegnek első ránézésre. De majd megismered, majd meglátod, még nem tudod, ismétlődött, visszhangzott kánonban körülöttem. Találgatták, ki lesz a következő. A teremben mindenkit ismertem.

A látvány valahol hátul kezdett alakot öltetni, ahogy elindult a hosszú teremben, hogy ez a vonulás minél tovább tartson. Egyre közelebről láttam, már hallottam is, hogy valamelyik sikongó hajbókoló a frizuráját dicséri. Figyelem tátott szájjal, hogyan köszönnek neki, hogyan üdvözlik, hogyan hajolnak meg előtte rokokósan. Egyre mesterkéltebben. Nem úgy, mint akit vártak, nem úgy, mint egy színésznőt, aki szép és kedves, nem úgy, mint akit szeretnek, nem úgy, mint akinek tekintélye van. Talán félnek tőle? Végül is ez egy hatalmi demonstráció.

A belépőt jobban megrendezték, mint magát az előadást. Egyedül sétált végig az akadálymentesített színháztermen, rafinált taktikák egész arzenálját bevetve, meg-megállva, egy-egy befolyásosabb üzletembert spontán üdvözölve, egy hosszú snittben operettesen végigmosolyogva a termen, amit fegyelmezett kisdíákként teleült már mozdulatlanul rég a várakozó közönség.

A mögöttünk lévő sorban két fiatal tanárnő irigykedve tárgyalta meg, hogy ez a nő bármit megvesz: embert, ruhát és díjat egyaránt. A hajbókolás önbizalmat ad. Ha ennyien gazsulálnak neki, miért ne gondolná, hogy rá is szolgált. De miután elhaladt, az arcok eltorzultak, mert ez a szenvelgő áhítat undort keltett. Vagy csak utálatot?

Pszichiáter ismerősöm frappánsan foglalta össze, amit láttunk:

- A rejtett agresszívek megtévesztően udvariasak, kedvesek és megnyerők lehetnek. Tudják, hogyan keltsenek jó benyomást, és hogyan vegyék le a másikat a lábáról azzal, hogy elolvasztják az ellenállást. Tudják, mit kell mondaniuk és tenniük ahhoz, hogy áldozatuk levetkőzze összes bizalmatlanságát, és megadja nekik, amit akarnak. Gátlástalan, alattomos és aljas módon küzdenek.

A morajlás lassan elcsitult a teremben.

- A hatalomnak folyton demonstrálnia kell: egy katedrálisban kell felmutatnia azt is, ami teljesen jelentéktelen.

Felment a színpadra, szétment a függöny, végigsétált a kékeslila hortenziák előtt. Mire a pulpitushoz ért, kihunytak a nézőteret megvilágító fények, és már csak őt világította meg egy éles reflektor. Nem látszott senki és semmi rajta kívül. Lebegett felettünk, és a kezével is beszélt. Meglepően követhetetlenül, ahogyan az igazán nagy szónokokhoz illik. Erőszakosan és fegyvelmezően adta elő az egyedül üdvözítő kulturális stratégiát. Egyre nyilvánvalóbbá vált, hogy minden úgy lesz, ahogyan ő mondja: mi és ki legyen a színházban, a könyvtárban, a folyóiratnál, a könyvkiadóban, az újságnál, a múzeumban, az iskolában, a tévénél és a rádiónál. Mindenki a diktatúra prédája.

Szánalmas ez az akarás. A háta mögött azt mondták róla: az iskolában még csak nem is szavalhatott az a gyerek, akinek nem tetszettek a szülei. Nem is a pártnak, hanem személyesen neki.

Jöhetett volna végre már az az istenadta koncert, de a kínos kultúrafegyvelmező beszéd csak nem akart véget érni. Mellettem halkán tovább folyt a lélekelemzés:

- Ez a nőszemély képtelen belátni, hogy nem feltétlenül jár neki valami csak azért, mert igényt tart rá, mintha övé lenne az egész világ. Miután megtanulta megszervezni, ami kell neki, legyőzhetetlennek képzei magát, ami tovább növeli amúgy is túlméretezett önképét.

A tézisei valóban alátámasztották mindazt, ami ebben a kis kultúrában történt az utóbbi évek során. Most már csak a megemlékezések és évfordulók voltak hátra. Egy újabb hosszú fejezet, ami váratlan felütéssel kezdődött: Líbe Straumm, *szó bennszakad, hang fennakad*, körülnéztem a sötét teremben, szerintem mindenki megszorult a levegő, és azon volt, nehogy a gázok másfelé távozzanak. A szónok ebből mit sem észlelt, hiszen elvakította a reflektorfény. Talán tükör

előtt gyakorolta. Hosszan indázó mondatok jöttek az emberi tehetség nagyságáról, a feledhetetlen zongoraművésről, komponistáról. Aztán megint jött a Líbe Straumm, olyan S-t sercintve felénk, mintha a mikrofonba köpne.

Tapintani lehetett a feszültséget a levegőben, hogyan villant át mindenkinek az agyán, hogy Liszt Ferenc évfordulója van, de a szónok nem mondja ki a nevét, csak ismételgeti ezt az enigmát, amivel a saját műveltségét akarja fitogtatni előttünk a mű eredeti nyelvű kiejtésével. De amikor negyedszer is kimondta egy metafora kellős közepén, akkor már nyilvánvaló volt, hogy az ismételtetett címnek valamiféle retorikai kódként kellene működnie, a papírról elszántan felolvasott szöveg azonban több sebből vérzett, a végére teljesen zavarossá vált. A teremben tapintani lehetett a feszültséget. Nem nézők ültek ott, hanem egy birkanyáj. Ebben a teremben minden egyes ember tudta, hogy a szónok mekkora bakot lőtt.

- Kájne ánungja a némethez. Ha még életében nem hallotta kiejtve egy mű címét eredetiben, akkor segítséget kérhetett volna - morgolódtott a filmrendező.

Ott ücsörgött ennek a kis kultúrának a teljes értelmisége.

A teremben talán kivétel nélkül mindenki intelligensebb volt nála, de mindenki hallgatott. Pisszenés sem volt, nem röhögött fel senki, holott kikívánczozott.

Dehogy is, nem úgy van az: én rosszul ítélem meg, lám, mert a tanácsos asszonyt ámulattal hallgatta a pozícióját féltő karmester, a kormánytárcára áhítózó sebészorvos meg a tóparti parcellára pályázó ügyvéd úr is. Líbe Straumm, jól artikuláltnak, tagoltan, érthetően elhangzott a kultúra kivégzésének kegyelemdöfése, és felcsattant a taps. Az első sorokban állva csapkodták a tenyerüket percekig.

Nem tudtam, hogy erre is van tudományos terminus: a rejtett agresszív személyiségű emberek többféle tanulási hiányosságot mutatnak.

A közönség fényárban úszott, pásztáztak, egy-egy arcot élesítve, a kamerák. Csak én pihentettem a kezem protestálva a karfán, ez a képkocka is ott lehet kiélesítve az archívum sötét, kifeszített angyalszárnyán. Kapaszkodott belém a szék, és úgy éreztem, eljött a vég. A *Kabaré* című filmben ültem a tükör mellett, ahonnan visszatekintett rám a saját jövőm.

Már azt hittem, kivétel nélkül mindenki a beszéd tömegpszichózisa alá került, amikor kifelé tülekedve váratlanul felcsattant egy egyszerű, őszinte kérdés:

- De hát ki ez nő?

Őszinte megrökönyödéssel érdeklődött egy szemüveges fiatalember, akit újoncként valamelyik külképviseleti szervtől küldtek, hogy tiszteletét tegye a rendezvényen. Ahogy sodródunk az ajtó felé, a zeneszerző mert csak válaszolni neki:

- Elena reinkarnációja.

- A szerelmi álmok tárgya - kuncogott az egyik tanárnő. - Líbe Straumm.

II.

Egyik napról a másikra történt. Volt, aki külföldre ment. Volt, akiket menesztettek. Az újságot tönkretették. Hitelét vesztette.

Akkor már a kezembe sem vettem hónapok óta az újságokat. Eszembe jutott a vég kezdete, amikor először tettem fel magamnak a kérdést, hogy ez az én újságom-e még, vagy csak egy belterjes társaság hatalmi játékszere. A tradíció ignorálása öncélú tekintélyelvűséget teremtett. Nem gondoltam, hogy lehet ennél rosszabb is.

Ültem a gépem előtt, néztem a levelezőprogramom, mint a moziban, valaki megnyitotta az egyik leveletem, aztán egy másikat, aztán továbbgörgetett az egerrel. Bambán néztem a képernyőmet, meg sem érintettem az egeremet. Biztosan képzelődöm. Ugyan miért éppen ezek érdekelnek valakit?

Ezek engem figyelnek? Vagy ez lett a rögeszmém?

Nem egyszerre adták be a mérget, hanem naponta egy kiskanállal, amennyi egy rágcsálónak kell.

Mindennap elvettek valamit.

Törölték a honlapomat. Aztán a telefonszámomat. Töröltettek minden listáról, ahonnan csak tudtak, nehogy valakinek még eszébe jusson akár egy meghívót küldeni.

Előbb-utóbb úgyis megtudja mindenki, hogy már nem is létezem.

Fogyott körülöttem az oxigén. Egyik nap kezeket éreztem a torkomon, máskor úgy írtam, mintha gyomorszájon találtak volna, és a görcs csak nem engedett felegyenesedni.

Ez volt a hivatásom, amit komolyan vettem. Eszembe jutott az éjszaka közepén, milyen sokszor megtörtént a harminc év során, hogy éjfél után értünk vissza valamelyik élőújságról, végtelenből érkező, hosszú utakról, isten háta mögötti kis falvakból, és sose haza mentünk mindjárt.

Nem. Mire a kiadóház elé értünk, tudtuk, hogy a portás már átment az udvaron, hogy hozzon egy nyalábnyit a makulatúrából, ezek voltak az első, maszatos próbapéldányok; szerettem a frissen nyomtatott újság festékszagát, kiváltságnak éreztem, hogy a kocsiban fáradtan, elcsigázottan kinyithattam a holnapi újságot, mindenki más előtt olvashattam bele, és ezt vihettem haza, mint a frissen sült hajnali kenyeret. Farkasok óráján eszembe jutott, hogy hosszú éjszakai útjaink tele voltak a nyugdíj előtt álló kollégák történeteivel, nevetségesekkel és szomorúakkal, hogyan játszották ki a cenzúrákat, hogyan csináltak majmot a politikusokból, hogy észre se vegyék – így adták át nemzedékről nemzedékre a lap apokrif történeteit.

Több nemzedék irodalmi törekvéseit közöltem, javígtattam a művészeti mellékletben másfél évtizeden át, ennek révén sokan már középiskolásként ismertté válhattak. Akkor jutott az eszembe hirtelen, hogy a mi történeteinket senki sem adja tovább, mert nem lesz kinek, ezt a hagyományt felszámolta a gyűlölet, a féltékenység, a szolgálalkúság.

Mindig azt hittem, hogy diktatúra csak múlt korok íróinak negatív utópiája, ami csak a történelem vérzivataros idején fordulhatott elő. Nem gondoltam, hogy ebben a kicsinyes provinciában még a káderkérdéseket is a hiúság vezérli. A legősibb babona: ha nem írják le a nevem, akkor nem is létezem.

– Egyetlen műnek sincsen minősége, arcra megy, kacagott a kisegér – lemászott a gépem mellől, és elbújt a sarokban a könyvkupacban. – Csak az arcok halhatatlanok, a szöveget úgysem jegyzi meg.

Közről láttam, hogyan válnak rögeszméik rabjaivá, félelmüknek nem volt határa, annyi potenciális veszélyforrást láttak maguk körül, hogy félelmükben eltávolítottak egy kisebb Gulágra való embert. A testvériség-egység nevében véghezvitt kontraszelekción a mostani diktatúrához képest kutyafüle volt. Életbe lépett a kollektív amnézia és a bírálhatatlanok uralma.

– *Senkije sincs, nem éri gyász, akire csak egy párt vigyáz* – dúdolta a kisegér. – Légy büszke rá, hogy egy egész hadsereg tart szemmel, tudod, mekkora energiát emészt ez fel?

Bármilyen nevetséges ma már Elena kiskosztümje a krokodilbőr retiküllel, emlékezni sem kellene rá, de Moyses Márton néhány fennmaradt verse miatt mégsem merül a feledésbe.

Munkanélküli lettem, és tisztában voltam azzal, hogy amíg élek, én itt állást nem kaphatok. A hatalomféltés orvosi esete. Amit ember ellen

el lehet követni, azt mind elkövezték már. Egyik kolléganőmet sikerült a halálba kergetniük.

- Állíts nekik emléket, kövessék őket a szavaid, mint a döglegyek! Régebben az írókat ilyen izgató írások miatt simán kivégezték vagy börtönbe vetették – cincogta a kisegér. – Legyél kívülálló, mint én, valóban szabad vagyok, sehol sem fogadnak be, mindenütt csapdával, méreggel várnak.

Nem gondoltam, hogy mindenki ellenáll, de azt sem, hogy ennyire megéri a hatalom lakájának lenni. Elővettem a tintaceruzámat a vázlatoknak, nehogy valamit vagy valakit kifelejtsek a visszaemlékezéseimből, annyi nyomasztó történet részese voltam, hogy skandináv krimiket írhatnék álneven életem végéig. Megtettem a szükséges előkészületeket ebben a virtuális börtönben a saját életminőségem érdekében.

- Ne sajnáld magad, mert kettérágom a tintaceruzádat! – cin-cin-cincogta a kisegér.

Rájöttem, hogy a feketelistát először az érzékeli, aki szerepel rajta. Sose gondoltam volna, hogy nekem itt soha többé nem jelenhet meg egyetlen sorom sem. Igen, a kultúráról van itt szó, nem az állattenyésztésről. Nem gondoltam, hogy egy egész irodalmat meg lehet hamisítani, visszamenőleg is. Ki lehet valakit törölni a lexikonokból is. Egy diktatúra minden apróságra ügyel. Leépült agyműködésre valló rövidlátás. Úgy cselekszenek, mintha utánuk a radír jönne: mintha minden el lenne felejtve. Mintha nem őrizné meg a köztudat a cinkosok nevét. Likvidáló hatalmuk múlhatatlanságában hisznek, műveket hamvasztanak, mint a könyvégetők.

Hajlamosak vagyunk önmagunkban kételkedni, és magunkat hibáztatni, amiért arra vetemedtünk, hogy hittünk ösztönös megérzésünkben a manipulálók karakterét illetően. És veszte fejünkre még le is mertük ezt írni. Milyen megnyugtató, hogy azóta nem vagyok egyedül ebben az elszigetelt szellemi bugyorban, ahol elővesz a légszomj. Bizony, bizony, a hurok.

- Beszippant ez az örvény, besétálunk a csapdájukba, ha sürgősen nem kötjük le a figyelmünket valamilyen kreatív tevékenységgel – mondta a kisegér. – Nem látod ezt a fáradt, önképzelt elitet, nem unod még őket?

A kiskanálon már nem méreg volt, hanem méz. A mocsár helyén kilátó magasodott, ahonnan messzebbre láttam, mint valaha. Bizakod-

va tekintettem a jövő felé, mint egy szocreál munkásőr, a hegyen túl már oszlott a szürkület, elindultam az ösvényen, és már élvezni tudtam kifehéredésem szabadságát a papíron.

A legjobb hársmézet fent gyűjtik a Zangyalon a méhek. Lent, a földszinten van egy kis üzlet, mindig ott veszem.

Elolvastam a mailjeimet, Zubáj írt, eladta a furgonját, és vett egy dzsipet. Megkérdeztem tőle, tudna-e valami munkát, kipróbálnám magam Innsbruckban, az mégiscsak jobb életminőséget jelentene.

Azonnal jött a válasz: miért ne, írni itt is lehet. Sosem késő váltani. Itt legalább nem kell megfelelni senkinek.

Sosem gondoltam volna, hogy ezt majd egyszer éppen Zubájjal fogom megbeszélni, mert a régi barátaim, akik számítanak, majd egzisztenciájukat féltve sorra elhúzódnak.

- Ellenben akik kiálltak melletted, a nevüket adták, nem is kevesen, egyetemek és szakmai szervezetek, az egész független sajtó, ez is fennmarad! Mindannyian nyilvánosan tették, és ezt köszönd meg nekik! Mert ez több is annál, mint amit egy emberért itt értelmiségi körökben valaha megtettek - ezzel a figyelmeztetéssel búcsúzott tőlem a kisegér.

A botrányok füstölögnek kicsit, majd kihunynak. A rengeteg becstelenség és korrupció egy idő után kioltja egymást. Elomlik a tiltakozás ereje és beborít mindent a beletörődés, a megalkuvás, a megvásárolhatóság, a kivárás, a lapulás és a méla apátia légköre. Nem jön el az igazság pillanata. Nem kér bocsánatot senki. Néhány hónap elég a felejtéshez. Ha akarod, ezzel ébreszt a nap fénye mindennap. Mert a te fejedben dől el, meddig akarsz ezzel ébredni. A nap pedig éppúgy ragyog közben, ahogyan szokott. Rád köszönt a reggel, ideje ráncha szedni a gondolataidat. Ne mások döntsék el a jövődet.

III.

Délig aludtam.

Pontosan ilyen lett következő napom is, közben csak a fejemet törtem, aztán úgy múlt el fölöttem az éjszaka, hogy észre sem vettem. Belefogtam a visszaemlékezésekbe.

Felhúztam a redőnyt, kitártam az ablakot, kókuszillatot hozott felém a szél. Csak ez az átkozott riasztó ne szólna. Kikönyököltem, és úgy tűnt, hogy odalent valami gubanc van.

Ekkora zajban nem tudtam volna visszatérni a géphez, és az írásra koncentrálni. Valamikor éjfél tájban kezdtem el, és mire meglett a krokodilos történet, kóvályogva indultam a konyha felé, hogy feltegyem a tevizet, csodálkozva közben, hogy hova lett az éjszaka. Úgy lett újra reggel, hogy nem is érzékelttem az eltávozott napot.

Máshonnan is kikukkantottak. Az udvaron mintha nyílt színi előadás zajlott volna, valami álombeli abszurd, amit bárki megtekinthetett a saját erkélyéről.

Ásítózva álldogáltak. Róluk fogom mintázni a figuráimat, beleírom őket a krokodilos álomba. Aki nem álmodik, az éppen olyan, mint aki nem verejtékezik: a mérgező anyagok benn rekednek a szervezetben. Ami kikíváncozik, annak ki is kell jönnie.

Félig vagyok csak ébren. De úgy látom, egész éjszaka nem aludt senki a környéken. A parkolóban szabálytalan időközönként folyton felvissított a riasztó. Fejek tűntek fel folyton itt-ott a firhangok mögül.

- Mi ez a dzsembori?

- Ha azonnal nem hallgattatják el, hívom a tréler!

Lámpák gyúltak és hunytak el a lakásokban. Valaki kidobott egy befőttesüveget.

- Add kölcsön a pisztolyod!

- Attól még nem hallgat el.

- Megkeresem a gazdáját.

Hajnalban már egy csapatnyi álmatag lakó toporgott türelmetlenül az agresszív furgon körül, úgy méregették, mintha élő organizmus lenne, valamiféle átmenet az állatok és a gépek világa között, jellemhibás lenne, amit csak egy szerelő tudna orvosolni.

Ott álldogáltam én is ráérősen, karba tett kézzel a többi munkanélkülivel egy sorban.

Végre megérkezett a jármű tulajdonosának felesége.

- Mi van, nem mert idejönni a férjed? Be van szarva, mi?

- Nincs itthon, magával vitte a furgon kulcsát is.

Csalja a feleségét, sutyorogtak egymás közt a szomszédasszonyok. Már meg sem lehetett különböztetni, hogy ki beszél, mert olyan egyformák voltak a hangsúlyok, a mondatok, az indulatok.

Még nem indultak munkába, ez még az éjszaka része volt, a pirkadat, a farkasok órája, ilyenkor még felhallatszott minden szó.

- Nem a középkorban élünk, a telefont is feltalálták.

- Éppen ez az, a mobilját meg itthon felejtette.

- Nagyon siethetett.

Az emberek egymásra néztek, bizalmatlanul méregették a nőt. Töprengtek, elhiggyék-e ezek után egyetlen szavát is.

- És mi az istennek ordít a riasztó?

- Éppen ez az: egér van a furgonban, és amikor a riasztó mozgást észlel, akkor bekapcsol.

- Mi a fészkes fenét mászkál az egér? Még korán van. Ha aludna, a riasztó se alarmozna.

- Az autó hátsó része tele van áruval, biztosan valamelyikládában van, és az élelmiszert dézsmálja. Ilyenkor folyton bekapcsol.

- És melyik boltban árulnak egérrágta kaját?

- Most mit csináljunk?

- Adjátok gyorsan el valakinek az egész autót, szőröstül-bőröstül!

- Akkor szerezz rá vevőt, de azonnal, hogy még kialudhassam magam.

A riasztó elhallgatott. A nők kórusban kérdezték:

- Nincs se macskád, se egérfogód?!

- Mindkettő van, de a csapda nem fogja meg, nem tudom, miért, pedig tuti, hogy van egér, mert érzem a szagát, látom az ürüléket is. Néha takarítom, na. A macska meg nem tud bemenni az autóba.

- Hát ha a macska nem tud bemenni az autóba, akkor talán ki kéne neki nyitni előtte az ajtót, és betessékelni.

- Vagy lusta szobacicád van, és csak fekszik a kanapén? Mondjuk, lenne egy kis méreg, éppen csak megkóstolná. Mindennap nyalintana belőle.

- Ki van zárva - háborodott fel a furgon tulajdonosának felesége.

- A méreg miért van kizárva? A legjobb megoldás - szólalt meg a kórus.

- Akkor megmérgezném az árut is.

- Az egérszaros árunak már úgylis annyi. Egy kis méreg már csak fűszer lenne benne.

- Ha a mi macskánkat betenném az autókba, kiszagolná, hova kell állni, és ott állna mozdulatlanul három és fél órán keresztül, amíg kidugná a pofáját az a rusnya egér, és elkapná. Én ezt hívom macskának. Annyi nem elég ám, hogy tud nyávogni, hízelegni, dorombolni meg a körmével a kanapé kárpitját kaparászni.

- Itt most nem az a kérdés, hogy nekünk szobacicánk van-e, nem fogom elmagyarázni, hogy miért nem fogja meg az egeret az autóban, magam sem tudom az okát. A környéken vadászgat, naponta, és van úgy, hogy öt egeret is hazahoz, de fogalmam sincs, miért nem az autóból halássza ki. Ennyi. Ne idegesítsetek még jobban, már a nyugtató sem használ.

- Én betettem egyszer a csattanós-rugós egérfogót az anyósülés alá, kolbászcsalival. Mindenkinek, aki beült oda, szóltam, hogy ne nyúláljanak be az ülés alá. Két napig ott volt, mire megfogta az egeret!

A riasztó újra felszivított. A csapat visszahőkölt, már mindenkinek belefájdult a feje. Kifogytak a tanácsokból. Végszóra érkezett meg a furgon tulajdonosa. Egy pillanatig tétovázott, amikor megpillantotta a selyempongyolás markotányosnők vérmes csapatát. Mintha egy Molière-darab vitriolos jelenete peregne a parkolóban.

- Görbe éjszakája volt, szomszéd?

- Ami kikívánkozik, annak ki is kell jönnie!

A zsebéből előhalászta a kulcsot. Dühösen kitérta az ajtókat, a csomagtartót.

- Ne prédikáljatok itt tovább! Gyerünk, hozzátok a macskákat, most rögtön, az összeset, ahány csak van, és bezárom őket a furgonba. Nem engedem ki őket, amíg meg nem fogják azt a nyamvadt egeret.

- Ha a kandúrokat összezárná, előbb végeznének egymással, mint az egérrel. De majd mi ellátjuk a baját!

Tanácsadóm! Barátom! Ne hagyj magad!

A szomszédasszonyok karát nem lehetett megfélemlíteni, elszántan közelítettek a furgonos felé.

A volán mögé pattant, rükvercbe kapcsolt, és egy gyors félholdkanyarral, jelzés nélkül hátrált ki az úttestre. Eltűnt a szemünk elől a furgon a kanyarban. Percek alatt kiürült a placc. Már csak egy távoli utcából harsant fel időnként a vijjogás.

A képernyő előtt ültem, kezem az egéren.

ÁBEL A 21. SZÁZADBAN

– novellaíró pályázat középiskolásoknak –

A székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium és a farkaslaki Tamási Áron Közművelődési Egyesület novellaíró pályázatot hirdetett Tamási Áron születésének 120. évfordulója alkalmából a Kárpát-medencében magyarul tanuló középiskolás diákok számára. A novellaíró pályázat témája: *Ábel a 21. században*. A pályaműveket erdélyi és anyaországi írók, lapszerkesztők, magyartanárok bírálták el. Az eredményhirdetésre szeptember 20-án került sor a Tamási Áron-emlékünnepeg keretében. A díjazottak listája így mutat:

I. díj (megosztva): Fazakas Lehel (16 éves, Sepsiszentgyörgy, Mikes Kelemen Elméleti Gimnázium, X. oszt.) és Larachi Noureddine (17 éves, a Pannon Oktatási Központ Dunaujvárosi Magángimnáziuma, XI. oszt.)

II. díj: Szigetvári Zsófia Petra (15 esztendő, Budapest, ELTE Trefort Ágoston Gyakorlóiskola, IX. oszt.)

III. díj: Radnóti György Viktor (16 éves, Soproni Berzsenyi Dániel Evangélikus Gimnázium IX. oszt.)

A díjakat a farkaslaki Tamási Áron Közművelődési Egyesület és a székelyudvarhelyi Tamási Áron Gimnázium biztosította. A Székelyföld folyóirat vállalta, hogy megjelenteti a díjazott pályamunkákat. Alább ezek követhetnek. (Molnár Vilmos)

Fazakas Lehel

HAJNALI ALKONY

(de most komolyan: mi célra vagyunk a világon?)

Abban a nevezetes kétezer és tizenhetedik évben május huszonhatodikája nem mindenkinek volt különleges. A Nap már valamivel öt óra előtt felkelt, ahogyan ilyenkor illik. Lassan étellel telt meg a város. Kezdődött a józan robot. Az emberek arcán nyomot hagyott az egyre rövidülő éjszaka. Még a hajnali gyors kávék sem segítettek. A buszok kapaszkodósíjain fürtökben lógtak az emberek. Egyesek már nem is a szíjat, hanem a mellettük állót szorongatták. A parkolóban több volt

a taxira várakozó, mint a taxi. Aki okosabb volt, már korábban felkelt, és gyalog indult el. Az utcákat rohanó emberek szelték át.

Egy non-stop üzlet ajtaján kilépve egy fiatalember próbálta felvenni a reggeli tempót. Kezében szorongatta reggelijét: két csokis kiflit. Az átjáróhoz érve pont zöldre váltott a lámpa. Nem kellett várnia. Szerencséjére. Roboghatott tovább, hogy aztán betérjen egy utcasarokon. Ez az utca jóval csendesebb volt. Mégis lassítania kellett. Egy öregember feküdt a járdán. A munkába siető szerencséesebbnek tartotta, ha átmegy az út túloldalára. Szidta magában azt az embert, aki a járdára kifeküdve lassította tempóját. Persze, ő nem jár munkába. Nem érti, ha valakinek reggel sietnie kell. Haragudott rá, iszonyodott tőle, gyűlölte. Vagy csak irigyelte? Nem volt elég ereje, hogy bevallja magának. Pedig igenis irigyelte azt, aki alhatott, aki békésen szundikalhatott. Akinek nem zavarta meg álmait a telefon ébresztője.

És semmi más sem zavarta meg az álmait. Az utcalakó vénember régen álmodott ilyen szépeket. A világ legsodálatosabb helyén volt: otthon. A Hargitán. Egy nagy fa odvában bújta kedvenc Nick Cartereit. Egyszerre kutyaugatásra lett figyelmes. Előbújt a rejtkehelyéről és körülnézett. Körben a hegyek és a fák mind az övé. Senki másé. De a táj, amelyet tekintete annyiszor birtokba vett, és amelynek szépségétől mindig elérzékenyült, most nem olyan volt, mint máskor. A borókabokrok, melyekkel annyiszor megküzdött, most nem harcra készen várták, hanem fonnyadozva siránkoztak. A szél nem játékosan szaladgált a fenyők közt, mint máskor, hanem vészjóslóan üvöltött. Ami régen üde, friss volt, komor lett, szürke. Hú négy lábú barátja is erre a változásra figyelmeztette. Az ég beborult. Az odvas fa sem volt már olyan, mint nemrég, amikor bemászott. Sőt, egyáltalán nem volt. Eltűnt. És a fák egyenként dőltek ki. Talán az egyik vastök robbant fel? Nem, az magától nem történhetett meg. A földből most mégis óriási betontömbök emelkedtek ki.

A szemei kipattantak. Felült. Az álmkép azonban makacsul vele tartott: a betontömbök, a blokkerdő, a drótágak, az aszfaltösvények, a szürkeség. Előrébb kúszott a szegélykő peremére, hogy végtagjait kiegyenesítse. Szakadt füsskabátját szorosabbra fogta. Nem érezte, hogy közeledne a nyár. A levegő nyirkos volt és hideg. A bal zsebébe nyúlt. Mélyre süllyedt a keze. Ujjai sikertelenül kutattak, s amit kitapintottak, az csak a ráncos bőr volt. Szinte már a csontot markolták. Homloka elsötétedett. Nincs meg. Pedig most szívesen

rágyújtott volna. Körülnézett a piszkos járdán, ahol az éjszakát töltötte. Néhány sörösdoboz, feltehetően üresek, csipszeszacskók, cukorkáspapírok, egy megszáradt köpet, tömérdek rágógumi és csikkek mindeütt. Egyik sem az övé. Aztán a jobb zsebét is megtapogatta. Az arca kisimult. A pénze megvan.

Kutyája még mozdulatlanul feküdt mellette. Nem csodálta. Már jó néhány napja az utcákon éltek, éjjelente a hideg miatt nehezen aludtak el. Ha most egy naposabb helyre húzódik, a kutya felébred. Legalább ő aludjon. Inkább a kabátját szorította jobban magához.

Egyedül volt. De ez nem zavarta őt. Száztizenkét esztendejének nagy részét egyedül töltötte. Száztizenkettő vagy száztizenhárom? Ő sem tudta pontosan. Hetven után már nem számolja úgy az ember. Hogy a hegyi levegő miatt nyúlt-e ilyen hosszúra az élete, vagy valójában a nevének köszönheti a bibliai kort, annak csak Krisztus a megmondhatója. De mióta elhagyta a Hargitát, sokat nem imádkozott, úgyhogy a Jóistent nem zavarhatta ezzel a kérdéssel. Különb is lettek volna ennél fontosabb kérdései. Például az a régi. Az tegnap is eszébe jutott. És álmatlan éjszakáin mindig. Aludni pedig sohasem aludt sokat. Csak épp annyit, amennyit kellett. És az, hogy dél felé ébredjen meg, mint akkor ott, a Hargitán, egy üres pálinkásüveg mellett, évek óta nem történt meg vele.

Az igazat megvallva az új élete sem volt rosszabb a réginél. Csak az a kérdés. Amiatt volt boldogtalan. A régi válasz mintha már nem lenne jó. A világ megváltozott. Az emberek megváltoztak. Csak ő nem. Ő megmaradt tréfálkozó gyereknek – bár az emberek nem értik a tréfáit –, bátor kojotnak – bár magányát nem tisztelik –, húséges pásztornak – bár egyre kevesebb dolgot látott, amire vigyázni érdemes. Megmaradt Ábelnek. Kérdezőnek.

Vajon mi célra vagyunk ezen a világon? Biztosan nem azért, hogy valahol otthon legyünk benne. Ebben az új világban már mindenhol könnyen otthonra lel az ember. A világ bármely pontjára menjen, két perc alatt otthonra talál. Ez lenne a cél? Akkor az ő életének mi lehet a célja? Hiszen neki nincs otthona.

Csak ült ott a hideg szegélykövön, hasztalan. Annak ellenére, hogy körbejárta a világot, tudatlannak érezte magát. Eszének éles pengéjét, mely egykor vágott, mint a beretva, most tompának, kicsorbultnak érezte. A kérdés kínozza őt. A gondolatai gyötörték. Egész életét leélte, azt vélve, hogy tudja a választ. Most meg úgy érezi, hogy minden, amit tapasztalt, megismert, tanult, tett, fölösleges volt. Hitt valamiben, ami

nem volt igaz. Lépéseit indokolatlannak találta, egész száztizenkét évét pedig hiábavalónak.

Mint annyiszor, amikor pillangózva elgondolta saját árva és megredkedt sorsát, a szülei sorsát, népének sorsát, s az egész emberiség dolgát, most is eszébe jutott barátja, a néger, aki azt állította, hogy azért lennének a világon, hogy valahol otthon legyünk benne. Át akarta volna verni őt? Bizonyára nem. Pedig amikor ezt mondta neki, kacagott. De nem gúnyosan. Mikor pedig lefele futott a dombon, olyannak látszott, mint egy fekete angyal. Vajon még él? Vélhetően nem. Ábel remélte, úgy halt meg, hogy nem ébredt rá a valóságra.

A Nap egyre feljebb emelkedett. Tiszta volt az ég. Néhány csillag még nem unta meg a dolgát, és tovább éktelenkedett, útját állva az aranyló gömbnek. Ábel remélte, hogy hamarosan őt is felmelegítik a napsugarak, de a mögötte lévő épület magas volt, elrejtette a napfényt. Néha úgy látta, mintha ez a tömb még nőne is, csak hogy ő később juthasson meleghez. Nehéz volt eldönteni, hogy a Nap éppen felkel, vagy lenyugszik. A fűsöt még jobban magához szorította. Ezzel üzent a mögötte álló toronynak: én úgysem fázom.

Újra a bal zsebébe nyúlt. Bántotta, hogy kiszakadt. Most már tényleg rágyújtott volna. Felállt. Hallotta, ahogy ropognak a csontjai, recsegnek a porcikái. Lába elzsibbadt, borsódzott. És ahogy felállt, megkönnyebbült. Érezte, ahogy lassan, apránként megtelik étellel. Egy új nap kezdődött, biztatta magát. Indulni akart. Megunta a tétlenséget. Kuttyája viszont nem mozdult. Még alszik. Hadd pihenjen. Tett néhány lépést, kinyújtóztatta tagjait, kicsit nézelődött, majd visszaült.

Mi célra vagyunk a világon? Megint ez a kérdés. Ez elől nem tud menekülni. De ha nem szökhet el, sokadszorra is szembemegy vele. Most úgy, mint korábban még nem. Kérdő mondat. Elég egyszerű, mégis bővített. Mi... kérdőszó. Célra... ragos főnév. Vagyunk... vagyunk... azt tudta, hogy ige, azt is, hogy jelen idejű, többes szám első személy, de hogy most milyen módú, tárgy-as-e vagy tárgyatlan, azt már nem tudta megmondani. Régen járt iskolába. Nem lehet elvárni, hogy száz év után is emlékezzünk mindenre. A korhadt padló illatát, miután negyedszerre is fel kellett mosnia büntetésből, mondjuk még most is tisztán érezte. A nyelvtan azonban bolondság. Meg is haragudott ezért rá. Abbahagyta a mondat elemzését.

Mi célra vagyunk a világon? Nem akart többet ezen gondolkodni. Az utcasarkon egy nő fordult be. Csinos volt, magas, fiatal. Maga mellett

vonszolta kislányát. Az iskolába siethettek. Ábel kicsit előrecsúszott, hogy amikor a közelébe érnek, nyugodtan elférhessenek a háta mögött. A nő viszont, mikor meglátta a hajléktalant, átcibálta lányát a túloldalra. A gyerek nem volt magas, ránézésre hét- vagy nyolcéves. Haja hosszú, szőke, szemei kékek. Sok ilyen gyereket látott már. De ez más volt. Ábel még nem tudta, miben áll ez a másság. De zavarta őt. Leginkább az a kék szempár, amivel a leánya őt nézte ártatlanul. Még elkapta tekintetét. Volt benne valami nyugtalanító. Válasz. A kérdésére. Ábel megérezte, hogy ez a gyerek tudja, mi célra vagyunk a világon. És őt nézte, de nem árulta el. Fel akart állni és odarohanni. De nem bírta. A válasz ott volt előtte, de nem tudhatta meg, mert betért az utcasarkon.

Az iskola mindössze két utcával arrébb volt. Még sok igyekvő gyereket vett észre. És mintha mindegyik szemében ott lenne az a láng. Ugyanaz a láng. Néha egy-egy szempár még gúnyosan is meredt rá, dicsekedve, hogy ő tudja azt, amit Ábel nem. Az öreg vesződött, gyötrődött. Csak ő nem érti. Csak ő nem tudja a feleletet. Pedig olyan egyszerű lehet. Behunyta a szemét, hogy kizárja a kinti világot. Most a sötétséget látta. A sötétségben pedig ugyanazokat a szempárokat, amelyekben ott volt az, amit keresett, de nem tudta leolvasni. Újra kinyitotta. Fejét az ég felé emelte, hogy szabaduljon a tekintetektől. Egyedül ő él ezen a világon tudatlanul, választalanul.

Erőt vett magán. Az utca kezdett újra elcsendesedni. Csak egy pár autó hajtott át néha rajta. De ezért már igazán nem bosszankodhatott. Mégsem szeretett volna ott üldögélni. Tényleg ideje volt menni.

Felállt és elindult. Aztán visszafordult, mert nem érezte sarkában a kutya lihegését. Még mindig ott feküdt. De már nem hagyhatta tovább pihenni.

- Bolha! - kiáltotta, és füttyentett egyet.

A füttyszóra Bolha mindig hallgatott. Most mégsem mozdult. Ott feküdt, ugyanabban a helyzetben, mozdulatlanul. Ábel csak nézte, mást nem is tehetett. Aztán visszament, és leült újra a szegélyköre, a kutya mellé. Már nem gondolkozott semmin. A lelke mintha kiszállt volna a testéből. Kívülről látta magát. Látta, ahogy ott ül a járda szélén. Látta, ahogy Bolha mellette fekszik bénán, rezzenéstelenül. Látta, amint egy könnycsepp legördül az arcán, de fájdalmat nem érzett. Nesztelenül eldőlt a kutya teste mellett.

- Azért vagyunk a világon, hogy eltávozzunk belőle - suttogetta.

*

Az egyik tömbház mögül egy fiatalember lépett elő. Jólöltözötten, ápoltan. Kezét összemaszatolta a morzsás-csokis zacskó, amelyet markolt. Sietett. Talán nem veszik észre, hogy késett. De ahhoz nagyon gyorsnak kellett lennie. Nem örült annak, hogy egy hajléktalan miatt át kellett mennie az út túloldalára. Mégis irigyelte kicsit, és visszapillantott a nincstelenre. Ott feküdt, és egy kutya tetemét szorongatta. Szánalmas látvány egy ilyen szép májusi reggelen.

Larachi Nouredine

AZ ATLASZTÓL A HARGITÁIG

Tudjátok-e: vajon a csillagok dajkálják a Csöndet, vagy a Csönd gyűjti szoknyája köré a csillagokat? A válasz egyaránt nehéz, akár a Hargita rétjéről, akár az Atlasz-hegység ormáról vallatjuk az ég és a lélek titkait.

Csőnd van.

Sokféle csönd létezik, de ez más, mint a többi: egy pillanat két szívverés között. Mély, csontig ható és kegyetlen, a magány csöndje, a gondolat hallgatása. Az enyém, és most már a tiéd is, kedves olvasóm, aki e sorok között se vigaszt, se választ nem találsz, csak engem és talán magadat.

Ebben a pernyi csöndben elmesélem a történetemet.

17 éves vagyok. Rövid életem során sokat tapasztalhattam meg a világból, kaptam hideget és meleget. Származásom szerint ugyanis egyik ízről székely-magyar, a másikról berber vagyok.

A sors különös játéka csupán, hogy két ilyen, vérmérsékletében hasonló nép egyesül bennem. Két hazafias, magát el nem hagyó, hagyományaihoz ragaszkodó, konok nép, kik a világ két hatalmas hegységét őrzik egymástól tengernyi távolságra. Az Atlasztól a Hargitáig tart az én birodalmam. Ahol a kies hegycsúcsok a csillagok lábához hajolnak, ott kezdődik az ösvény, mely elvezet az egyik helyről a másikra.

Az értheti meg, amit mondok, kinek ugyanúgy két hely vésődött a szívébe, mint nekem.

Olyan ez, akár egy libikóka: mikor az alján vagy, a levegőbe vágynál, s mikor a lábad nem éri a talajt, visszamennél a föld biztonságához.

Ezerkilencszáztizenkettő a közember számára hétköznapi, édes-kese-rű világ volt az akkor még egységes, Kárpát-medencét uraló dunai Monarchiában. Ebben az évben történt, hogy egy Erdélyből Debrecenbe rendelt katona és egy szorgos parasztleány egymásra találtak, és még az év őszén kimondták a boldogító igent. Név szerint: János és Júlia.

A szerelmesek már alig várták, hogy a katonaévek letelte után igazán egymáséi lehessenek, nem csak lelkileg, az Úr előtt, nem csak levélben, hanem életben és családban. A leszerelés napján azonban János távoli otthonából levél érkezett: az édesapja meghalt.

Persze, tudta ő rögtön, hogy hazaszólítja a kötelesség, mert a kohóban sosem aludhat ki a parázs, a falunak kovácsra van szüksége. Így a friss házások elköltöztek a Hargitára, a Gordon-tető lábához, a Fehér-Nyikó folyása mellé, Farkaslakára.

Hogy miért fontos ez a rövid kis történet?

Innen indul a családom története.

Itt kezdődött el minden, ebben a kis székely faluban.

Jánossal, az ükapámmal, és a méltán erősnek mondott Juliskával, az ükanyámmal.

Hamar gyarapodott a család még egy taggal, egy kisleánnyal. Már azt hihetnénk, hogy a történet hétköznapi, boldog véget ér. Így gondolhatták ők is, de nem így történt.

Jött a háború, az ükapámat besorozták katonának, vitték harcolni a frontra a császárért.

Julcsa mamám ekkor fogta magát, aprócska lányát a hátára vette, és elindult gyalogszerrel haza, Hajdúhadházra.

A sors kegyetlenül megtépázta a magyarságot a háború végeztével, de még jobban megtépte az én kicsiny családomat, mivel határt húzott férj és feleség, apa és leánya közé.

Teltek az évek, és mindannyian várták a csodát, hogy egyszer újra láthatják egymást. Ám, ahogy az a csodáknál szokás, sokat váratott magára ez is.

A frontról hazatért székely papónk életében sok nehézséget okozott a kényszerű legénység. Családi történetek szólnak életéről, elcsábított asszonyokról, turpisságokról. A családi legendárium szerint az udvarhelyi malmot is birtokba kapta, miután egy kocsmai verekedésből kimenekítette a gróf urat.

Aztán végre 1943-ban, Erdély visszacsatolásával, megérkezett a várva várt csoda, s akkor Sipos János útnak indult Debrecenbe, hogy felkeresse utoljára kisgyermekként látott leánykáját.

Közben az élet folyt tovább magyar földön is, s akkorra a leánya már anya, s fia, az én nagyapám már 5 esztendő, vidám tekintetű pajkos lurkó volt. Mint örök kíváncsi kisgyermek, gyorsan összebarátkozott nagyapjával, lelkébe itta annak meséit, és meséltetett tovább nagymamájával nagyapja látogatása után is. A papótól kapott leveleket százszor elolvastatta, majd maga is olvasta, a küldött fényképeket kincsként őrizte.

Tudta, ott, a távoli tündérországba rokonai élnek, s azt is tudta, egyszerű találkozhat velük.

Az idő pedig csak telt tovább, zakatolt, rohant, akár a vonat...

Jött az ezredforduló, s ebben a különleges esztendőben megszülettem. Magammal hoztam ajándékként nagyapám egyik dédelgetett vágyának megvalósulását: azon a nyáron sikerült felvenni a kapcsolatot rokonaival Farkaslakán...

Papa sokat olvasott, szerette a történelmet, földrajzot, szeretett utazni. Kedvvel művelte a szőlőt, borászkodott, vadászott. Egy két lábón járó enciklopédia volt ő mindig. Én benne találtam meg a példát, az embert, akihez hasonlónak szerettem volna válni. Áhítattal vártam haza mindennap. Tűzbe tettem volna érte a kezem, ő is értem.

A lassan születő lelki csendességben érkezett a hívás: visszatérni Erdélybe.

Visszatérni? Hazatérni?

2007-ben történt. Életem egyik legnagyobb kirándulása és élménye volt. Ott fogalmazódott meg bennem a gyökereimhez való kötődés.

Az utazás elején azzal mulattam az időt, hogy székely kapukat kerestem. Eleinte egy-két kaput számoltam, majd ahogy távolodtunk a Partiumtól és megérkeztünk Székelyország mélyére, egyre több és több volt. Ott hallottam először a székelyek himnuszát is, amit nap mint nap meghallgattunk nagyapámmal.

Farkaslakára érve elvarázsolt a környék. Az Alföldön nőttem fel, a kisebb homokbuckát is dombnak gondoltam, nem csoda hát, hogy elámultam a büszke havasok láttán. Ám volt valami, ami a tájnál is jobban érdekelt engem: az emberek.

A történelemhez akkor még keveset konyítottam, és össze is zavart, hogy külföldön vagyok – és mégis Magyarországon?

Hamar elkapott a „székely-láz”. A rokonoktól rögtön gúnyát kaptam: inget, székely harisnyát, csizmát, amit azóta is féltve őrzött kincsként tartogatok majdan az én unokáimnak. Ilyet addig nem tapasztaltam, még az én közeli hozzátartozóim sem voltak olyan szívélyesek velünk, mint a Királyhágón túli rokonok.

Úgy láttam, hogy a faluban teljesen más élete van az embereknek, mint a nagyvárosokban. Mindenki ismert mindenkit, s ha nem is volt mindenki feltétlenül közvetlen, de azért voltak sokan, akik szeretettel meséltek a faluról, az életükről.

Az öregek még ismerték Sipos János nevét, és legnagyobb meglepetésünkre majd minden negyedik ember szegről-végről a rokonunk is volt.

Otthon voltunk: biztonságban, véreink szeretetében. Nagypám megtalálta a régen őrzött történetek szereplőit, házait, a völgyeket, a patakot, a fenyőket.

Megtaláltuk Ábel ősvényeit... melyek elvezettek Tamási Áron szülőházához, ahol megtudtuk, hogy a ház gondnoka – Tamási Áron unokaöccse – szintén rokonunk. A vendégekönyvnél már nem bírtam magammal, és így fordultam nagyapámhoz:

- Papa! Beírhatom, hogy „Itt járt Larachi Noureddine, egy székely?”
- Írjad, kisfiam! Aztán majd gondolkodjanak, akik olvassák: „Hogy is van ez?”

Hétéves voltam, és mivel abban az időben még kemény munkát jelentett számomra a betűvetés, a könyv fölé hajolva mégis megelégedtem a nevem beírásával.

Lassan fordulnak a csillagok, köztük sűrű vargabetűket írhat le az emberek sorsa – az enyém is. Eltelt tíz év. Az Atlasznak és a Hargitának semmi az, szemük se rebben sűrű fenyő-szemöldökük alatt, amint nézik a csillagokat, köztük az én csillagomat is, amely berber elődeim földjére vezetett.

Odautaztam? Hazautaztam? A kérdés egyre többször és egyre türelmetlenebbül sarkantyúzott: lehet-e két hazám, lehet-e két népem?

A jelenkor politikai kihívásai különös hangsúlyt adtak addigi kíváncsiságomnak.

Az osztályban többen felfedezték bennem az idegent – ez bizonytalan, keserűvé tett. Úgy éreztem, nem tartozom már igazán közéjük. Lassan meggyökeresedett, sarjadt bennem a gondolat: elmenni a másik

úton, a másik néphez, berber rokonságomhoz Algériába. Nagypám támogatót, mint mindig. Értett és megértett. Édesanyám könnybe lábadt szemmel, nehezen titkolt aggodalommal – de utamra engedett. Elindultam.

Hosszú az út Budapeستől Algériáig, autóbuszon Marseille-ig, utána hajóval tovább. Sok időm volt tünődni kérdéseimen. Elindultam, hogy megtudjam, ma, amikor a technika és az informatika megtörte a tér és az idő hatalmát, ma, amikor a világ népei útra kelnek, mi, ennek a kavarodott világnak fiai, több nemzet, ország, kultúra, kontinens ivadécai, örök hontalanok, hová tartozunk.

Találkoztam magyar srácokkal, akik Marseille-be tartottak, a Légió vonzotta őket. Furcsálltam, hogy míg én Ábel útját jártam önmagamat keresve, addig ők könnyű szívvel regényhősök szerettek volna lenni.

Egy fekete fiú Párizsba tartott – talán jobban akart élni. Meglepett az eltökéltsége, hogy ilyen hosszú útra szánta el magát. Azt mondta, hogy nem tudott megélni a saját hazájában, és ezért inkább máshová menne. Hallottam már olyanról otthon, hogy ismerősünk fia Németországba ment dolgozni, persze mindig hazajárt, és itthon költekezett a kint megszerzett pénzből. Ő hogy megy majd haza a messzi Közép-Afrikába?

Megéri feladni az otthonunkat, családunkat egy szebb jövő reményében?

Belegondolva, lehet, hogy ő is elindít egy történetet. Egy történetet, mint az enyém. Lehet, hogy az ő fia is útra kel majd egy szép napon, hogy megtalálja önmagát.

Izgatottan vártam a hajóutat. Tudtam, hogy apám ősei kalózkodtak. Vártam a történetet, a találkozást régen látott, messzi családdal. Sokat fogok tanulni.

A Világ nem a könyvekben van, hanem odakint, a bokron túl a végtelenségig.

Első kézből kaptam a leckét, a valóságtól.

Ajánlom, kedves olvasóm, hogy mihelyt teheted, te is vedd kezvedbe az életed irányítását, és vágj neki egy útnak. Hiszen olyan rövid az élet, hát igyekezzünk a legtöbbet megtapasztalni belőle.

Érkezésünk Algírba másnap hajnalra volt várható. A végtelen tenger vett körül. Fekete volt a víz, akár az éjszaka. A hold ezüst hidat vont tükrére. Még egyszer, már csak úgy kíváncsiságból, rá akartam pillantani az éjszakai égboltra. A csillagokat akartam szemlélni, mint ahogy otthon, a tetőről szoktam.

Hamar nyugovóra tértem, álmom nem volt, csak a tenger hangja zúgott a fülemben.

Reggel, mikor száraz szememet felnyitottam, azonnal kipattantam az ágyból, és rohantam a hajó orrához. A hajnali ködből előbújt egy hatalmas fehér szobor, amit a helyiek Makam Sahidnak neveznek, azaz a hősök emlékművének. Különben a franciák az egész várost „a Fehér”-nek nevezték, mivel a régi arab városrész fehér, meszelt házak, szűk utcák hálózata volt. A későbbi gyarmatosítók, a régi mintájára, a saját modern európai városrészüket is így alakították ki. Távolról gyönyörű volt a látvány, ahogy a város, levetve magáról a fátylát, kitárta rég elveszett gyermeke számára a keblét.

Úgy éreztem, hazajöttem.

Hat hónap telt el. Hat hónapja, hogy magam mögött hagytam az életemet, az iskolámat, a szerelmemet, szegény beteg nagyapámat. Mindent. Azért jöttem el, hogy megtaláljam magában az algériait, az afrikait, a férfit.

Célba értem. Nem most értem célba, csak most döbrentem rá.

Azzal kezdődött, hogy rajtakaptam magam: folyton Magyarországról beszélek. A magyar népzeneről, a magyar táncokról, a magyar történelemről. Aztán egyik este rátaláltam egy zenére az interneten. A címe: *Magyarország, az én kedves szép hazám*. A dalt egy tolószékes kisfiú éneкли. Mintha nekem írták volna:

*„Elindultam hosszú útra egyedül,
Körülöttem borul az ég, nem derül,
Én felültem a világ vad lovára,
De zabolát nem tettem a szájába.”*

Épp ugyanolyan tehetetlennek, mozdulatlanul éreztem magam, mint az a kisfiú. Én lélekben vagyok mozdulatlan, mozdíthatatlan – mozdíthatatlanul magyar. Ahogy nagyapám lelkében kőszirt szilárdan székely volt.

Azután minden este, amikor az egész ház elaludt, kiosontam a villa belső udvarába, és egyszemélyes népdalversenyt rendeztem. A csillagokra néztem, becsuktam a szememet, elképzelttem, hogy otthon vagyok.

Az idő homokja tovább pereg. A csöndet hangos ének szakítja meg. Az Isha'a, esti imára szólít az Azzan érces hangja.

Tudjátok-e: vajon a csillagok dajkálják a Csöndet, vagy a Csönd gyűjti szoknyája köré a csillagokat?

A válasz egyaránt nehéz, akár a Hargita rétjéről, akár az Atlasz-hegység ormáról vallatjuk az ég és a lélek titkait.

A gondolat megszületett. A könny lecsordul az arcomon.

Ahogy nagyapám lelkében kőszirt szilárdan székely volt, épp úgy vagyok én rendíthetetlenül magyar.

17 éves vagyok, s már nem birkózva a betűkkel, lelkem igazával s szívem minden melegével, büszkén írom be Tamási Áron szülőházának vendégkönyvébe, nagyapám s az ő nagyapja emlékezetére, bármily fejtörést jelentsen is az utókornak:

„Itt járt Larachi Noureddine, egy székely!”

Szigetvári Zsófia Petra

ÁBEL BUDAPESTEN

A kávéház csendes volt és kihalt. Csupán néhány törzsvendég kortyolta kávéját. A némaságot olykor megtörte egy-egy telefoncsöngés, és az azt követő halk suttogás.

Idegesen doboltam a lábammal, és az előttem árválkodó eszpresszóra meredtem. Az ital már rég kihűlt, szinte hallottam a tej horkolását. Nem ezt érdemelte, sajnáltam szegényt, hogy mégis erre a sorsra jutott. Előkotortam zsebemből egy szál cigarettát és az öngyújtómat. A füst kaparta a torkomat, és csípte a szememet. Köhögtem párat, és kezemben a csikkel ismét átfutottam azt a pár sort, amit eddig sikerült gépelnem.

„A lány kétségbeesetten fordult hátra. Szemében rémület ült, ajkai remegtek.

- Ne félj! - suttogta valaki a félhomályban. A lány...”

Ennyi. Semmi. Nulla.

Egyszerűen képtelen voltam tovább írni. Fájt volna a szívem, ha ezt az ártatlan, szerencsétlen lányt megölöm, azonban ez volt a lényeg. A Lényeg. A gyilkosság, hogy aztán a tettest megtalálja az én nagyszerű nyomozóm. Oldalra sandítottam, a jegyzetfüzetemre. Láttam a detektív és a hölgy portréját, melyeket magam készítettem. Egész éjjel rajzoltam őket, és az eredmény nagyon tetszett, nemhiába akartam kisebb koromban festő lenni. Néhol ugyan a nyomozó vonásai szögletesnek

tűntek, és a lány ajkain is van mit finomítani, de ezeket leszámítva nagyszerűek. Néhány másik rajz is az asztalon hevert, az öreg portásé, a detektív fiatal barátnőjéé, de megpillantottam még pár mellékszereplő arcát is. Ha jobban belegondolok, a leány is csupán egy „statiszta”, aki egyszer elevenedik meg, aztán már csak említést tesznek róla, azonban én megadtam neki a tiszteletet, és főszereplőnek neveztem. Mintha ezt tudomásul vette volna, a hölgy hálásan mosolygott rám a képről.

- Jó napot! Hozhatok még valamit Önnek? - hallottam egy hangot.

- Mi? Ja.... ööö ... - kezdtem zavarodottan.

A pincér állt mellettem. Arca szeplős volt, szemei nagyok és mélybarnák. Egy tincs a szemébe lógott, de gondosan kobakjára simította. Szája keskeny, és a szélében ott bujkált a hamiskás mosoly. Hosszú, elnyútt kötény lógott rajta, ami bizonyára szebb napokat is látott már, bár makulátlanul fehérén tündökölt. Ahogy ott állt, akaratlanul is Pán Péter jutott az eszembe. Pimasz somolygása és hanglejtése egy kamaszra emlékeztetett, aki sosem nő fel, hiába szalad el felette az idő, ő ugyanolyan szenvtelen és komisz marad.

„A tejfogai megvannak-e még?” - kérdeztem magamban, azonban nem akartam megbántani, így nem szóltam.

A fiatalember rám nevetett, majd a kávéra nézett.

- Úgy látom, ez kihült - jegyezte meg.

- Ūhüm - bólítottam.

- Esetleg hozzak helyette egy másikat? - próbálkozott tovább.

Fejemet ingattam, majd, amikor elindult vissza a pult felé, utána-szóltam.

- Igen, azt megköszönném.

A fiú egykedvűen sarkon fordult, és halkán megjegyezte:

- Nem lehet könnyű kiigazodni magán.

- Tudtommal nem is az a feladata - mormogtam.

- Szívesen cserélnék magával, megnézném, mennyi türelme lenne egész nap a sopánkodó és hezitáló, elégedetlen vendégeket hallgatni - mondta szinte barátságosan.

Felpattantam a helyemről, feldöntve ezzel a poharat, amiben a fekete volt. Az ital kifolyt, és a csésze nagy robajjal ezer darabra tört a padlón. Az összes látogató egyszerre kapta fel a fejét, és egy emberként bámult a ricsaj irányába.

- Hogy merészel így beszélni? - kaptam el az inge nyakát.

Ő csak bánatosan rám emelte tekintetét, kötényével pedig az asztalt kezdte letörölni. Halálos nyugalommal vette le a kezem a ruhájáról, és tette tovább a dolgát. Lusta, egykedvű mozdulatokkal dolgozott.

- Még azt sem mondja, bocsánat? - üvöltöttem vörös fejjel, majd egy hatalmas pofont kevertem le neki. A pincér megtántorodott, és elcsúszott a földre ömlött kávéban.

Ott feküdt előttem véresen, mocskosan. Zihálva vette a levegőt, fehér inge bepiszkolódott, sötét foltok jelentek meg rajta. Szája felrepedt, és a sebből szivárgott a vér.

Felemelte a fejét és elvigyorodott. Semmi bosszúvágy, harag vagy sérelem nem tükröződött a szemében. A döbbenettől sóbálvánnyá merevedett vendégek nem mertek pislogni sem. Rokonszenvesnek találták a fiút, s csak reménykedtek abban, hogy nem lesz nagyobb baja. Engem viszont megvetettek, láttam a megvetést tekintetükben, amikor felém sandítottak.

- Mi történt itt? - sipított valaki.

A pultnál megjelent a tulajdonos. Szeme villámokat szórt, tokája remegett, keze ökölbe szorult.

- Tudhattam volna! - mennydörögte, és öles léptekkel a fiú felé indult -, meg sem lepődöm már! Amióta idekerültél, csak baj van veled! Én, hülye, hogy felvettelek! Te istencsapása, te Ábel, te! Takarodj a kávézómból! Elnézést, uram, elnézést, ezzel a haszontalan kölyökkel mindig csak baj van, bocsásson meg! - szólt hozzám mézes-mázosan.

- Te meg még itt vagy? - rúgott bele Ábelbe.

Tehetetlenül álltam a rivaldafényben. Hirtelen minden haragom kisuhan az ablakon, és helyébe a bűnbánat és a sajnálat lépett. Körülnéztem. Az emberek együttérzően bólogattak felém, s köptek Ábelre. Egy csapásra mindenki egy semmirekellő senkit látott benne, aki csak azt kapta, amit megérdemelt, és én a szerencsétlen áldozat szerepébe bújhattam. A tulaj pedig, mint Isten, úgy szegte fel állát, a bíró, aki igazságos ítéletet hozott, a bűnös megkapta méltó büntetését.

- Nézzenek oda, lusta felkászálódni! Hát nem hallotta, mit mondtam?! - rivallt rá ismét Ábelre a főnök. - Egy héttel ezelőtt még itt sopánkodott, hogy meghalt az apja, és nincs hol laknia, nincs hova mennie, és így hálálja meg a szállást meg az ételt? Így? Hálátlan székely! Otthon se dolgozott, biztosan csak a hasát süttette, mint egy király. Aztán amikor nem volt, aki ellássa, eljött Pestre, hogy itt szívja valakinek a vérért! - a tulajdonos csak mondta a magáét, mindenki

csüngött a szavain. Mi tagadás, jó szónok lett volna belőle, de hát így megalázni valakit...

Egy idő után Ábelnek is elege lett. Lassan feltápáskodott, kötényét az asztalra dobta, majd szép csendesen távozott.

Én sem vártam meg a monológ végét. Mint egy részeg, úgy támolyogtam ki a kávézóból, hónom alatt a laptopommal.

Egész nap az utcákat róttam. Nem tudtam másra gondolni, csak arra a szerencsétlen fiúra, akit miattam bocsátottak el. Észre se vettem, hogy közben beesteledett.

Elfáradtam a ténfergésben, s leültem egy padra. A félhomályban egy fekete alak sziluettjét láttam nem messze tőlem. Az Andrássy úti lámpák sárga fényét elnyelte sötét kabátja, ő maga leszegte a fejét, kalapját mélyen a szemébe húzta. Nagyot villámlott. Egy pillanatra a komor, gondterhelt, mélabús házak reflektorfényben úsztak, mint a gyönyörű hollywoodi sztárok. A Terror Háza megvetően méregetett minket, mintha több ezer zsidó haláláért lennénk felelősek. Ez már csak így van. Az épületek lassanként felveszik lakóik, vendégeik szokásait. Hasonlóképpen kezdenek el gondolkodni, mint a tulajdonosok, nincs saját véleményük, nincs saját elképzelésük a világról, az emberekről. Halványan elvagyorodtam. Mindjárt itt a vihar, s én ahelyett, hogy az otthonomban feltett lábbal, kávé szűrőcsöve a ma esti híreket nézném, a bűdös utca egy padján elmélkedem a házakról. Igazán mehettem volna mérnöknek is! Felpillantottam. A különös idegen eltűnt. Biztos elege lett a várakozásból. Valószínűleg a barátnőjével beszélt meg egy találkozót, azonban a lány inkább elment színházba vagy moziba, őt meg itt hagyta az esőben. Egy megkeseredett öregemberrel több.

- Jó napot! - köszönt valaki.

Először azt hittem, csak a képzeletem játszik velem, vagy Isten szólít meg, de aztán megfordultam, és csalódtam egy kicsit. Mögöttem nem Gábrriel arkangyal állt, nem is Hermész, az istenek szárnyas hírnöke, nem. A furcsa idegen.

Ránéztem, és megfagyott bennem a vér. A pincér köszönt nekem, akivel olyan csúnyán elbánt a kávézó tulajdonosa miattam. Nem mertem a szemébe nézni, és alig hallhatóan csak annyit nyögtem ki:

- Helló.

- Maga aztán nem egy gyanakvó ember - nevetett.

Én csak hebegtem-habogtam, tördeltem ujjaimat, és végül azt kérdeztem.

- És maga ezt honnan tudja?

- Onnan, hogy ha tolvaj lennék, akkor most a pénze az én zsebemet húzná le - válaszolta vidáman.

Elmosolyodtam ezen a furfangos feleleten, s hogy ne maradjak adósa, hozzátettem.

- Ha én lennék a tolvaj, magát aztán nem rabolnám ki!

- És ugyan miért nem? - kérdezte.

- Mert messziről világlik, mint hajnalban a Sarkcsillag, hogy magának egy vasa sincs!

Barátian rám nevetett, és a kezét nyújtotta:

- Ábelnek hívnak. Tudom, hogy már tudja, de így illik - mondta.

- István - ráztam vele kezét, s mert ő sem mondta a vezetéknevét, így hát én sem. Hellyel kínáltam, de még mielőtt leült volna, tüzetesen megvizsgálta a padot, és még le is törölte, mielőtt letelepedett mellém. Furcsállottam ezt, és megjegyeztem:

- No, úgy látszik maga eddig csak selyempárnákon trónolhatott.

Erre rám emelte tekintetét, és kijelentette:

- De ez az első olyan selyempárna, ami kényelmes...

Összehúzta magán a kabátját, azonban a hatalmas lyukak között átsüvített a kegyetlen novemberi szél. Fázott.

Gyorsan elővettem egy doboz cigarettát, s hogy törlesszem az adósságom, megkínáltam vele. Ő rámeredt a bagóra, és bizalmatlanul ingatta a fejét.

- Nyugalom, nem foglak elvarázsolni vele - tréfálkoztam, s kihalásztam két szálat, az egyiket kezébe nyomtam, s meggyújtottam a cigarettákat. Egy darabig csöndben szívtuk a dohányt, és közben eregettük a füstöt, mint a régi vonatok, de ez a némaság most jólesett. Nem volt szükségünk szavakra. Egy kéz remegése, egy oldalpillantás elégnek bizonyult ahhoz, hogy megértsük egymást.

Azonban én, mint egy hóhér, lecsaptam a bárdal, és a meghitt csend cernája elszakadt.

- Amit a főnököd mondott, igaz? - kérdeztem lesütött szemmel.

- Az utolsó szóig - bólintott -, Erdélyből jöttem, ott sokáig a Hargitán pásztorkodtam Bolha kutyámmal. Anyám hamar meghalt, így félárva gyerek voltam. Egyszer jártam egy romániai városban is, sőt elutaztam Amerikába!

Ekkor kicsit irigykedtem Ábelre, mert én csak az álmaimban jártam ott, szívesen kérdeztem volna ezt-azt Amerikáról, de nem akartam félbeszakítani.

- Ott aztán sok helyen megfordultam, és sok mindent kipróbáltam, de egyik munka sem tetszett, a szívem mindig hazakíváncozott. Így aztán visszamentem a falumba, ahol édesapám várt rám. Pár évig ismét a Hargitán éltem. Azt hittem, megtaláltam végre az otthonomat, azonban a Sors máshogy gondolta. Apám elhunyt, a szíve nem bírta tovább. Rá egy hétre jött a levél, hogy a cég, aminél dolgoztam tönkrement, és nem tudnak többé kifizetni engem sem. A borítékban kaptam egy kis pénzt, amiből meg tudtam venni a vontjegyet. Hát... így kerültem én ide, Budapestre - fejezte be mondandóját.

- És itt mivel kerested a kenyered? - kérdeztem.

Erre hangosan felnevetett, majd hirtelen elkomolyodott.

- Meg sem tudom számolni, mennyi mindent dolgoztam. Voltam portás, de onnét hamar elbocsátottak, mert mindenkinek hangosan köszöntem, és tréfálkoztam az igazgatóhelyettes úrral, aztán elhatároztam, hogy újságíró leszek, gondoltam, szeretek beszélgetni az emberekkel, szívesen készítek interjút velük. Pár hónapig nem is volt gond, csak aztán az egyik kerületben tűz ütött ki, engem küldtek ki, hogy kérdezzem meg a lakókat, hogyan történt az eset, ez a cikkem pocsékul sikerült, ráadásul majdnem beperelték az újságot, mert kiderítettem, hogy ez az egész nem baleset volt, hanem az egyik lakó gyújtogatott. A történet eme pontján akaratlanul is elnevettem magam. Ez az Ábel kész detektív!

Ábel megállt a mesélésben, hadd kacagjam ki magam. Arca kipirult, egészen belelendült.

- Folytasd, kérlek! - intettem neki.

- Nos, az incidens után egyik lap sem mert alkalmazni, így kénytelen voltam más állás után nézni. Ekkor szegődtem el kiszolgálónak a Bur... Bur...

- Burger King? - segítettem ki.

- Az, szóval oda. Szendvicseket, italokat, fagyaltokat árult az az üzlet. Először a pultnál vettem fel a rendeléseket. Sokat kellett dolgoznom, azonban nem bántam, mert tudtam, lehetne sokkal rosszabb a sorom. A munkatársaim kedvesek és segítőkészek voltak, persze mindenhol van pár mogorva alak, de őket leszámítva úgy

éreztem magam, mintha egy család tagja lennék. Azonban én nem elégedtem meg ezzel. Tanulni akartam. Művelt és okos ember lenni, aki másoknak adja át a tudását, aprócska gyerekeknek, így beiratkoztam egy tanítóképző iskolába. Mindent az alapokról kellett kezdenem, ráadásul fizettem mellette a lakbért és a tandíjat is. Nagyon drága volt, de spóroltam rá. Délelőtt az iskolába mentem, délután pedig dolgoztam, néha éjjel is, mert másodállásban takarítást vállaltam. Nehéznek bizonyult összeegyeztetnem a tanulást és a munkát, azonban nem ismertem lehetetlent. Sokszor döntöttem úgy, hogy holnap nem megyek be a főiskolára, és hagyom az egészet a fenébe, de valahogy mindig sikerült erőt gyűjtenem, ami átlendített a holtponatokon. Szorgalmasan tanulmányoztam a tankönyveket, amik többre kerültek, mint a ruháim. De nem bántam. Csak a cél lebegett előttem. Egymás után gyártottam az esszéket, jegyzeteltem a professzor szavait, izzadtam a dolgozatok fölé hajolva. Aztán... eljött az utolsó év, és döntést kellett hoznom. Vagy a lakbér, vagy a tandíj. Vagy az utcára kerülök, vagy az álmom adom fel... A nyár közeledtével otthagytam a Burger Kinget, hogy egy jobban fizető munkát találjak, s júniusban már egy építkezésnél dolgoztam. Egy gyönyörű kertés házat építettünk fel alig három hónap alatt. A vakolásnál vagy a tető felhúzásánál nem is gondoltam, hogy ilyen csodás lesz a végeredmény. A munka utolsó napján együtt ünnepeltünk. Pénzt is kaptam eleget, gondoltam, ez jó lesz az iskolához, de jött Murphy törvénye, eltörött a karom, nem tudtam dolgozni, a félretett pénz kellett az orvosokra, kezelésekre. Az utolsó évem a főiskolán egyelőre úszott. A végét ismeri, a kávézóban pincérkedés...

- Én... - kezdtem bele, de belevágott a szavamba.

- Ugyan, ne sajnálja, úgyse szerettem annyira ezt az állást!

- És a szabad idejében mit csinált? Járt színházba, moziba?

- Néha, nem volt nagyon pénzem és időm rá. Bejártam a várost, csatangoltam a Margit-szigeten, és élveztem a pár óráig tartó szabadságot. Újságíróként akárhova bemehettem, csak felmutattam az igazolványomat, és beengedtek minden múzeumba. A cikkeimet hamar megírtam, így maradt szabad időm is, igaz, a szerkesztő mindig gyorsan adott valamilyen más feladatot, hogy ne unatkozzak. Aztán a munka mellett maradt a tanulás.

Csak néztem Ábelt, ezt a fiatal fiút, aki még mindig harmincon inneni, és úgy éreztem, mintha ő sokkal öregebb lenne, mint én. Hiába

vagyok ötven feletti. Jobban ismeri az embereket, hogy mikor mit éreznek. Sok helyen járt, sok mindenkit megismert, én meg egész nap csak ülök a szobámban, és írom a soha el nem készülő regényemet. No jó, néha bekukkantok az egyetemre s leadok pár órát, az egyáltalán nem elszánt és nem érdeklődő, viszont tehetsős ifjoncnak, miközben itt ez a csodás fiatalember, aki mindent megtesz, hogy tanulhasson!

Nem tudom, meddig ültünk volna így a záporban. Ábel, aki gondolataiba merült, láthatólag nem zavartatta magát. Teljesen kizárta a külvilágot. Ha valaki meglátná, azt mondaná, autista, aki a saját szabályai szerint él, mindennap ugyanabból a bögréből iszik kávé, mindig ugyanazon a buszon, ugyanazon a helyen ül, és este tízkor lekapcsolja a lámpát, történjen bármi is. Ez csak a felszín, semmi más, egy kívülálló véleménye valakiről, akit nem ismer, valakiről, akiről azt sem tudja, honnan jött, miket élt át eddigi élete során. És én még egyszer nem akartam elkövetni ugyanazt a hibát.

- Ábel... figyelj csak, a tanácsodat kérem! - és fel sem tűnt, hogy letegeztem.

Az orra alá dugtam a laptopomat, ő engedelmesem olvasni kezdte a szöveget. Mikor végzett, kérdően tekintett rám, én meg a vállam vonogattam.

- Szerinted meg kell halnia a lánynak, vagy nem?

- Semmiképp sem - felelte határozottan -, inkább legyen ő a Nagy Meglepetés a végén.

Értetlenkedve bámulhattam, mert magyarázólag hozzátette:

- Vagyis a gyilkos.

Felragyogott a szemem. Micsoda ötlet! Káprázatos! Hogy eddig ez nem jutott az eszembe!

- Tényleg bőrig akarunk ázni? - kérdeztem felvidulva.

Ő nem válaszolt, csak megrázta fejét.

- Van szállása?

- Tudja, hogy már nincsen - válaszolta, emlékeztetve a ma történetekre.

- És programja estére?

Hitetlenkedve rám nézett, erre bátorítóan ránevettem.

Pár perc múlva egymás mellett baktattunk a kihalt Andrássy úton. Az eget egy hatalmas villám szelte ketté, a házak csendben figyeltek bennünket, az eső pedig tovább kopogott az üres padokon.

Radnóti György Viktor

HONNAN S HOVÁ?

Édesapám emlékére

Szép, fülledt nyári este volt. A tücskök vígan hegedültek, mást nem is lehetett hallani a közelben. Igaz, az esti szellő néha-néha átsüvített a fenyveseken, de már elvszövődött a nap, és senkit sem zavart.

Ily időben készülődtem vacsorámhoz. Kedves Bolhám, egyetlen barátom itt fent, a maga kis csúfságával, de szemében szeretettel leste minden cselekedetem. Úgy nézte az összes falatot, amit a számba tömtem, mintha évek óta nem evett volna. Megszántam szegényt, megosztottam étkezem. Hiszen itt fent a Hargitán minden egyes vacsora olyan, mint az Úr ajándéka nekünk, a megnyugvás, hogy élhessünk és munkálkodhassunk. Míg így elmémben és szememben hálaadással dicsértem az Istent, észrevettem, hogy drága kutyám elfogyasztotta a vacsorám hátramaradt részét. Először elöntött a düh, de hamar megnyugodtam, mikor gyomrom elégedetten jelezte, hogy tele van, nincs szüksége más ételre és italra. Nemsokára elálmosodtam. Úgy éreztem szemeimet, mintha mázsás fák lennének és dőlni akarnának. Így szóltam Bolhához:

- Tegyük el magunkat holnapra, hiszen ezen a napon már nem sok hasznunk van.

Ő erre csak nagyot ásított. Ásított volna – helyesbíték –, hiszen már az álmok földjén járt. Nehézkesen ledőltem az ágyamra és mély álomba szenderültem.

Reggel könnyen ébredtem. Miután kitessekeltem az álommaradékot a szememből, a früstök készítéséhez láttam. Nem sokkal később már végeztem is. No, az is igaz, hogy nem volt fejedelmi éték, de a szegény ember azt eszi, amije van.

Miután kinyitottam az ajtót, beleszagoltam a friss hegyi levegőbe. Körülnéztem és megcsodáltam a hegyóriásokat. A hegyóriásokat, akik ki tudja, mióta vannak itt, és hány titkot tudnak. Népek, emberek titkait. A világmindenség titkát.

Hirtelen Bolha megnyalta a kezemet, és ezzel az összes eddigi gondolatomat elkergette. Csak szólni akart nekem, hogy menjünk,

hiszen ma a faluba kell mennünk. Kezembe vettem az útravalót és elindultam. Az utat úgy ismertem, mint a tenyeremet. De mégis, szokatlan volt. Az út maga nem változott, de a környék úton-útfélen kicsit más volt. Az egyik helyen például egy nappal ezelőtt fenyves volt. Ma meg legelő terült el a helyén. Hogy elűzzem meglepődésemet, odaszóltam kutyámhoz:

- Látod, Bolha, még a hegy es szokott beretválokzni.

Erre csak ugatott egyet, jelezve, hogy tetszett neki a tréfálkozás.

Mire a falum közelébe értem, el is feledtem előbbi értetlenségemet. A kis falum, Csíkcsicsó közel feküdt a város Csíkszeredához. Így gyakran jártak bé az emberek a falumból a városba. Tehát, amikor már közelebb értem a falumhoz, berregést hallottam a közeli útról. Úgy gondoltam, hogy Váry Pista bácsi lesz az, hiszen errefelé szinte csak neki volt autója. Úgy gondoltam, kiállok az út mellé, hátha bevisz a faluba, mint ahogy szokta. Jött is az autó, irdatlan nagy sebességgel. Az autó jó nagy volt. Nem láttam még én életemben olyan autót. Akkor sem tudtam volna elmondani, hogy milyen, most sem. Láttam tehát, ahogy közelített a kocsi, mintha a tatárok üldözték volna Béla király idejében. Bent ült Pista bácsi, de nem lassított le és nem vett fel, hanem intett és ment tovább. Pedig kiáltottam, hogy:

- Héj, Pista bácsi, álljon meg!

No, de hiábavaló volt. Így hát ballagtam befelé a faluba, ami úgy tűnt, szintúgy megváltozott, mint az út a hegyről, amin jöttem. Úgy szedtem a lábamat, mint azelőtt sohasem, hogy beérjek ebédre a déli harangszó előtt...

Amint egyre beljebb és beljebb mentem az én kis falumba, egyre többször esett le az állam. Mondhatni, egész úton hazafelé csak hajolgattam, hogy felszedjem. Az én kis falum egy kisebb városnak is beillett volna már, olyan nagy lett. Olybá tűnt, hogy évtizedek múltak el legutóbbi látogatásom óta, pedig csak két hete nem jártam errefelé. Új házak voltak mindenütt. Ha megláttam egy-egy ismerős házat, azoknak már csak a romjai voltak, és azokat is csak úgy tudtam megismerni, hogy a kapujuk árulta el őket. Ha pedig nem rom volt a felismert ház, akkor elég rossz állapotban volt. Egyedül a templom mutatta az utat, hogy merre kell mennem. Az édes, egyetlen templomunk, ami nagy tornyával ott állt büszkén a falu közepén. Mi nem messze laktunk az Úr földi hajlékától, tehát a templom irányába vettem

utamat. Nem sokkal ezután feltekinttem a tornyának az órájára. Hát Uram, Teremtőm, az idő negyeddel járt dél előtt. Megijedtem. Megijedtem, mert mint apám mondotta volt egyszer: – Sohase késs, édes fiam! Mert az egyetlen dolog, amit nem adhatsz vissza az embernek, az az elrabolt idő. Juhot, lovat, pénzt, bármit vissza tudsz adni. De azt az időt, amit mástól elvettél, azt soha, de soha nem adhatod vissza.

Mikor ezek a gondolatok átfutottak az agyamon, már javában erőltetett menetben tartottam apámhoz ebédre. Bolha loholt mellettem. A templomnál elkanyarodtam és láttam már az utca végén a kissé kopott, de festett és faragott székely kapunkat. Azt a kaput még dédapám, Szakállas Mózes csinálta dédanyámnak, amikor összeházásodtak. De elég is ennyi a családi legendárból.

Már majdnem megérkeztem úticéломhoz, mikor szomszédunk leszólított.

– Szerbusz, Ábel, hogy repülnek a tyúkok? (Jancsi bácsinak ez csak annyit tett, hogy mi újság.)

Mivel sietős dolgomban voltam, félvállról csak annyit szóltam, hogy:

– Megvagyok.

Jancsi bácsi, mivel bőbeszédű ember hírében állott, egyből elkezdett beszélni az időjárásról, a helyi dolgokról és a politikáról. Én legtöbbször csak bólogattam. Aztán megkért, hogy a PC-t segítsem neki betenni a kocsiba. Legelőször nem értettem. Egyből készségesen kiségitett:

– A számítógépet.

Mivel nem értettem, de minél előbb túl akartam jutni ezen, hallgaton követtem szomszédomat a házába. A háza igen takaros, tiszta volt. Olyan asszonyi rend uralkodott. Az egyik szobában megláttam azt a bizonyos számítógépet. No, nem mintha tudtam volna, hogy néz ki, de abból, hogy Jancsi bácsi próbált felemelni valamit, arra következtettem, hogy az lehet a valami. A gép leginkább dobozra hasonlított.

– Ábel, nagyon óvatos legyél, vigyázz rá! – hallottam.

Nem értettem, mi lehet olyan fontos egy ilyen dobozon. Tán arany van benne? Már emeltem is fel, és rohanva tettem le végül a kocsiba. Intettem a kocsinak, és egyből futottam be édesapámhoz. Mikor betoppantam ebédre, pontosan abban a pillanatban megszólalt a harang. Ebédre hívta az embereket. Eszembe jutott a legenda, miszerint a nándorfehérvári törökverő diadal tiszteletére, hogy jó időre elkergette Hunyadi János a törököket, az akkori pápa elrendelte a déli harangszót. Amivel a világraszóló győzelmet a mai napig hirdetik.

Viszont ez valószínűleg csak egy aranyköntösbe bújtatott mese. De szót se többet erről.

Édesapám komor tekintettel, szemében viszont szeretettel ült az asztalnál.

- Szerbusz, Ábel, hát újra itthon.

Egy kissé megijedtem, nem vártam ilyen komoly üdvözlést. Apám látta ijedségemet, elmosolyodott és szólt:

- No, ülj le, fiam! Együnk és mesélj, mi van veled.

Már én is mosolyogtam és boldogan leültem. Az étel meleg volt és illata keringőzött a levegőben. Lassan nekiláttunk az ebédhez, és kezdtünk beszélgetni is...

Az ebédünk töltött káposzta volt. Nagyon ízletes volt, jólesett. De nem csoda, hogy ilyen jónak éreztem a hegyi koszt után. A hegyekben ritkán van lakoma. Édesapám ezt jól tudta, és pont ezért ki is tett magáért. Fél óra alatt végeztünk az étkezéssel, hasunk tele volt. Ekkor apám kiment a konyhából és pillanatokkal később visszatért, kezében pálinkával. Hirtelen kirázott a hideg. Na, de nem azért, mert nem bírnám pár kupicával, hanem mert a kezében levő pálinka a falu legjobbja volt. Gondosan elkészített, magas fokkal felvértezett nedű volt az. Családi recept alapján készült. Már töltötte is apám, mire ezek átfutottak elmémen.

- Isten, Isten! - mondtuk, s már öntöttük magunkba az italt.

Édesapám tréfás ember hírében állott, s az Istenért sem akart másmilyen lenni. Szeme sarkából figyelte, amint megittam a pálinkát. Azaz, vizet. Mert vizet töltött nekem, s magának pálinkát. Természetesen rájöttem a turpisságra, de a valót megvallva, én sem utasítottam el soha egy kis tréfát.

- Hát ez volt aztán a pálinka! - mondtam.

Édesapám észrevette, hogy folytatom játékát, így szólt tehát:

- Az volt biza, de talán egy kissé meggyengült az idő alatt, ami alatt nem voltál itthon.

- Erőst ezt gondolom én es - válaszoltam -, bár talán az ízéből is veszített.

- Ha így gondolod, édes fiam, tölthetek még, hátha a te ízleléssel van a gond.

- Köszönöm, de ha ugyanilyen íze lesz a következő pohárkának is, akkor megbocsásson, édesapám, de az Ön pálinkájából többet nem iszom.

Apám elmosolyodott bajusza alatt, s a tréfának véget vetve, fogta a pálinkát s töltött.

- Na, úgy tűnik, mégiscsak az én ízlelésemmel volt a probléma!

Erre mindketten felneveltünk, s Bolha csak nézett minket, és nem értett semmit. Tovább beszélgettem apámmal. Elmondta, hogy Csik-szerezében kapott egy állást, és most egy telefongyárban dolgozik. Főleg okostelefonokat raknak szét és össze.

- S mitől olyan okos az a telefon? Tud-e számolni? Tudja-e a tízparancsolatot? S betűt vetni? - kérdeztem.

A választ meg is kaptam. Bár igaz, hogy a felét sem értettem, de pont ezért felnéztem apámra. Úgy tűnt, hogy amióta nem voltam otthon, tudós ember lett. Ekkor kihúzott valamit a zsebéből. Egy dobozt. Tiszta felülete volt, kemény papírból készülhetett. Felém nyújtotta:

- Vedd el, neked szánom.

Megköszöntem és átvettem. A dobozban volt egy kisebb dobozszerű valami. Megkérdeztem, hogy ez micsoda.

- Ez, fiam, egy telefon. Ahol dolgozom, ott ilyeneket csinálunk - mondta.

Még azt is megemlítette, hogy valamilyen „fon”, de nem értettem az elejét a szónak, tehát megkérdeztem, hogy ki fon? Ő csak mosolygott és azt mondta, nem fontos. Elmondta, hogy ezzel majd mindig tudunk beszélni, még fent a havason is. Bár nem tudtam, hogyan lehetséges ez, bólogattam. Nem mondta el, hogyan kell használni, magától értetődőnek vette, hogy tudom.

Volt egy kérdés, ami már idejövetelem óta foglalkoztatott. Így feltettem apámnak:

- Az úton idefelé találkoztam Váry Pista bácsival. Kiálltam az út szélire, hátha bevisz a faluba, mint már sokszor tette volt. De csak elsüvített, és éppen hogy odaintett nekem. Aztán amikor már majdnem ideértem, leszólitott a szomszéd Jancsi bácsi. Láttam, hogy sietős a dolgom, de mégis húzta az időmet. Édesapám, mi lett velük? Régen nem ilyenek voltak.

Édesapám felült a székében, és ezt mondta:

- Tudod, fiam, az emberek mostanában annyira sietnek sokszor, hogy hagyják az életet, s még a saját temetésükről is elkésnének. Tanuld meg, hogy ha lelassítasz, s engeded az életet, hogy utolérjen, akkor lehet csak teljes életed.

Mélyenszántó gondolatok ezek, s ha nem értettem meg elsőre apám gondolatait – pedig éles eszű legény vagyok –, később azért sikerült. Sajnos, ebéd után már mennem is kellett vissza a havasra, hiszen a hegyek fáí nem fogják eladni magukat. Megköszöntem mindent apámanak s a templom felé, a faluból kifelé vettem az irányt. Integetve váltam el édesapámtól.

Siettem vissza a havasi szállásomra. Bolha a nyomomban loholt, ő is sietett. „Jó lenne még sötétedés előtt felérni” – gondoltam. Kutyám vakkantásával adott igazat nekem. Úgy tűnt, ő sem akart volna találkozni a havasok málnapásztorával, a medvével, vagy éppen az egyik farkas farkával.

Apám gondolatai kavargtak a fejemben. Próbáltam megérteni őket. A templomnál haladtam el, mikor az emberek kijöttek belőle. Öregek, fiatalok, nők és férfiak. Mind érzéstelenül, szinte futva hagyta el az Úr hajlékát. Arcukon lehetett látni, hogy a gond gyötri. Kinek a maga baja. Én is sietve mentem tovább. A falu és minden sokkal jobbnak látszott, újjászületett. De vajon az embereknek jobb, könnyebb lett az életük?

Én még mindig nehezen fogadtam a megszokott házak helyett az újakat. Furcsák voltak. Amint a falu széléhez értem, szembejött velem szomszédom. Egy hatalmas dolgot vitt a kezében. Odaszólt nekem:

– No, ezt nézd, Ábel! Egy hatalmas tv! Ez jobb és újabb, mint a régi!

Nem tudtam mit szólni erre, de ma már megszoktam, hogy csupa új szót és dolgot hallok. Válaszolni úgysem lett volna már érdemes, hiszen Jancsi bácsi nagy örömmel elporzott hazafelé. Mikor aztán elhagytam a falut és a közeli dombra értem, hátrafordultam és vettem még egy pillantást a falumra. Délután volt, csodaszép délután. A tücsköket már lehetett néhol hallani, a nap melegen sütött le, és befedte fényével Csíkcsicsót. A közeli patak játékosan verte vissza a nap sugarait.

Szemben egy domboldalon láttam egy pásztort a nyájával. Hirtelen elfogott a vágy, hogy én is be szívesen lennék pásztor, aki egyetlen bárányáért is elmenne a világ végére. Felkaptam a kezemet, mert Bolha kedvesen megnyalta, mintegy jelezve, hogy tovább kéne menni. Intetem a templom tornyának, s tekintetemet a havasi útra szegeztem. Nem telt bele félóra, és az úton megint kocsinak hallottam a hangját. Közeledett. Nagy sebességgel. Tudtam, hogy ez nem lehet más, csak Váry Pista bácsi. De hogy miért siet, nem értettem. Vége volt a

munkájának, ráért volna. Ahogy elment mellettem, nem látott meg engem, olyan gyors volt.

Folytattam menetem a hegyekbe. Fel-feltörtek bennem apám gondolatai. Meg akartam érteni őket. Pár órája már egyfolytában mentem, megállás nélkül. Fáradtam. A havasi erdőben jó idő volt. Az erdei madarak csipogtak, meséltek egymásnak. A fény a levelek között beférkőzött és átjárta a környéket. Lelassítottam és megálltam. Megcsodáltam a természet eme gyönyörű játékát.

Ekkor fejembe nyilallt a felismerés. Erről beszélt apám. Sokak le hagyják az életet. Mint a templomot elhagyó emberek. Hazaszaladtak. Pedig elég lett volna az, hogy megálljanak, hogy utolérje őket az élet. Jancsi bácsi a tv-vel. Ő is sietett. Pedig ha megállt volna, rájött volna, hogy felesleges neki az a tv. Rájött volna, hogyha mindig a legújabbat és a legjobbba hajszolja, akkor ez egy véget nem érő játék, hiszen mindig lesz új és jobb.

Nem várta meg az életet, hogy élvezni tudja azt. Ugyanúgy, mint Pista bácsi. Aki ráért volna megcsodálni a falu és környéke szépségét, de nem tudta, mert olyan gyorsan ment, hogy le hagyta az életet.

A falu jobb és újabb lett. De az embereknek jobb lett-e ettől az életük? Kevesebb gondjuk lett-e? Nem. Ez volt az a pillanat, amikor mindent, amit apám mondott, megértettem. Boldogan értem fel a szállásomra. Bementem a kis viskóba és vacsorához láttam.

- No, Bolha, többet mi nem sietünk.

Most este az ételek is jobban estek, finomabbak voltak. Mielőtt bezártam volna a házikóm ajtaját, kitekintettem a hargitai éjre.

- Milyen szép és érdekes a világ - gondoltam. - Túl rövid az élet ahhoz, hogy felesleges dolgokkal foglalkozzunk.

Mikor bécsuktam az ajtót, a tücskök muzsikája alábbhagyott. Az édesapámtól kapott telefont az asztalra tettem, elrendeztem az ágyamat s lefeküdtem aludni. Bolhám az ágyam előtt már húzta a lóbórt. Édesen aludt. Mély álomba zuhantam...

Felébredtem. Kisebb feleszmélés után rájöttem, hogy álomban a falumban jártam. Találkoztam édesapámmal és a szomszédommal is. Sokra nem emlékszem, de az álmok ilyenek. Nem sok marad meg belőlük.

Reggeli után felhúztam a csizmámat és kimentem a havasra. Dél tájban a Hargita legkeletibb felén járhattam. Észre sem vettem, hogy a telefon az asztalon maradt...

Benkő Levente

SZEMELVÉNYEK A MÁRTON ÁRON ELLENI 1949. NYÁRI SAJTÓHADJÁRATBÓL

1949 júniusában-júliusában példátlan sajtóhadjárat zajlott Romániában Márton Áron gyulafehérvári római katolikus püspök ellen. A román Munkáspárt, vagyis a romániai kommunisták pártja legfelső szintjén kezdeményezett lejárató kampány lényege az volt, hogy a kommunista hatóságokkal együttműködni nem hajlandó egyházfőket, köztük Márton Áron gyulafehérvári, valamint Anton Durcovici jászvásári római katolikus püspököket elszigeteljék mind a papságtól, mind a hívektől. E kezdeményezés előzménye volt, hogy a Romániában az 1946. novemberi – elcsalt – választások révén hatalomra jutott kommunista hatóságok különféle jogi intézkedések révén a katolicizmus szervezeti meggyengítésére, egyszersmind a vallás közéleti szerepének, jelenlétének háttérbe szorítására, a vallásszabadság felszámolására, egyszerűen a hatalom teljes kisajátítására törekedtek.

Vázlatszerű összeállításom a teljesség igénye nélkül készült. Általa arra teszek kísérletet, hogy bepillantást nyújtsak a kommunista ellenőrzés alatt álló akkori romániai magyar sajtóban 1949 nyarán lezajlott, látszólag „csak” a Márton Áron személyére kihegyezett, de összességében az egész egyház ellen irányuló, a vallásgyakorlást lehető legszűkebb keretek közé szorító, az egyház szerepét ellehetetleníteni célzó majdani intézkedések előkészítéseként értelmezendő rágalomhadjáratba. Dolgozatomban a központi magyar nyelvű napilap, a *Romániai Magyar Szó* néhány írását vizsgálom.

A vizsgált írásokból egyértelműen kiderül, hogy a Márton Áron lejárátását célzó hadjáratba romániai magyar újságírók, oktatók, az értelmiségi-politikai elithez tartozó személyek egyaránt bekapcsolódtak. Az egyes írásokban egy-egy személy vagy család anyagi helyzetéből, magyarabbul a szegényebbek és a tehetősebbek közötti vagyoni különbségekből fakadó, illetve az egyes gyülekezeteken belüli, vagyonkezeléssel, működéssel kapcsolatos, vélt vagy valós sérelmek tisztázása nem képezi összeállításom tárgyát. Csupán arra szorítkozom, hogy érzékel-

tessem: a kommunista hatalom ellenőrzése alatt álló korabeli sajtó hogyan igyekezett kiaknázni és a körvonalazódó, egyre kiteljesedő kommunista diktatúrával szemben ellenállást tanúsító római katolikus egyház erdélyi püspöke, Márton Áron ellen irányítani az egyes kisközségeken belüli elkerülhetetlen nézetkülönbségeket. Mert kétségtelen, hogy az egyes községeken, gyülekezeteken belüli vélt vagy valós okokon alapuló elégedetlenségek kapóra jöttek mind a kommunista hatalom, mind annak sajtója számára, utóbbi teljes mértékben kiaknázták azokat az egyre keményebb osztályharc hevében.

A kommunista diktatúrával azonosulni nem akarók elleni hadjárat velejárója volt a negatív célzattal kiszemelt réteg kollektív megbélyegzése. A korabeli sajtónyelv hemzsegett az olyan általánosan használt, negatív tartalmú kifejezésektől, mint a: zsírosparaszt, klerikális reakció, egyházi reakció, angolszász imperialisták, cégéres fasiszták, népnyúzók, népellenes cinkosok stb. A római katolikus egyház- és Márton Áron-ellenes hadjáratban felismerhetők azok a területek, amelyeken – közvetett módon, a sajtó útján – a kommunista hatalom támadott, illetve amely területeken, illetve szinteken igyekezett az ellenséges hangulatot gerjeszteni. Ezek egyike a községek, mai szóhasználattal élve: a szélesebb értelemben vett civil szféra szintje.

Tekintsük át a *Romániai Magyar Szó* 1949. júniusi néhány írását. A lap Székelyföldre kiküldött munkatársa révén cikksorozatot közöl Csíkszékről, az írások egyértelmű szándéka Márton Áron és a hozzá hű lelkészek, valamint egyháztagek besározása. Egyik riportjában *Amikor Márton Áronnak sikkasztó zsírosparasztok tetteinek palástolása miatt menekülnie kellett a katolikus hívek tömegei elől. Csíkszépvíz dolgozó népe nem tudja elfelejteni, hogyan forgatta ki saját vagyonából az egyházi reakció* címmel a tudósító J.[akab] A.[ntal] arról ír, hogy a csíkszépvízi egyházmegyében „milyen agyafúrt eszközzel károsította meg az egyházi köntösben jelentkező reakció a dolgozó szegény- és középparasztokat, és püspöki tekintélyével hogyan igyekezett maga Márton Áron püspök megmenteni a nép felháborodásától a szegénységet gyalázatos módszerekkel kiraboló kulákokat.”¹ Egy másik írásában *Márton Áron püspök népnyúzó zsírosparasztokkal, gabonaiüzerekkel igyekszik népszerúsíttetni magát* címmel a lap arról ír, hogy „az öntudatos dolgozó tömegek tisztán látják, hogy a püspök egyházfői tekintélyével próbálja fedezni a

1 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 6., III. évfolyam, 530. szám, 1. o.

kizsákmányolók érdekeit”, s hogy „Csíkszépvíz lakosságának hatalmas többsége elégtétellel vette tudomásul Márton Áron és társai leleplezését.”² A helyszíni beszámoló célpontja ezúttal a csíkszépvízi közbirtokosság, ezen belül annak vezetői, az önszerveződő székely közösséggel való leszámolást is célzó támadás pedig Márton Áron ellen is irányul. A lap szerint „mindegyre többen látják, hogy Márton Áron püspöki palástját változatlanul arra használja fel, hogy a falusi dolgozó népet kizsákmányoló, kirabló zsírosparasztokat, üzérkedő kereskedőket palástolja, ugyanakkor pedig a háborúra uszító angol-amerikai imperialisták érdekeit szolgálja”³, „aki a jelenben éppen úgy, mint a múltban a gazdagok hasznára és a dolgozó tömegek kárára fejt ki demokráciaellenes és népellenes politikát.”⁴

A *Romániai Magyar Szó* kampánya a római katolikus egyház egy másik, igen népes és erős vidékére, a Gyimesekre is kiterjedt. *Márton Áron gyimesvölgyi cinkosai* címmel, *Feketézők, gabonaüzérek, zsírosparasztok, volt vasgárdisták és imrédysta pártvezérek. A római katolikus egyház népáruló vezetői a dolgozók legádázabb kizsákmányolóival folytatják demokráciaellenes aknamunkájukat* alcímmel a lap azt részletezi, hogy „kik azok, akik Márton Áron római katolikus püspök reakciós politikájának gyimesvölgyi szöcsövei, népellenes tevékenységének vakmerő cinkosai.”⁵ Utóbbiak alatt a lap azokat említi, akik egyházi, illetve világi tisztségükből adódóan, vagy „egyszerű” hívekként részesei voltak Márton Áron gyimesi bérmakörútja előkészítésének-megszervezésének. A megnevezettek egyikét a cikkíró úgy bélyegzi meg, mint „a szegény- és középparasztok legszegényentelenebb fosztogatóját”, aki „ma egyike Gyimesfelsőlok farizeusainak, Márton Áron püspök odaadó és minden rémhírterjesztésre kapható híve”.⁶ Az 1945-ben „a megyei közigazgatási szervekben megbúvó reakciós elemek támogatásával a község élére került” községi bíró a cikkíró szerint „hú maradt fasiszta elveihez”, és „mondani sem kell, hogy (...) Áron püspök teljes bizalmát élvezzi”, mivel „bérmakörútjai alkalmával ő maga szokta fuvarozgatni a püspök urat, akivel a dolgozó szegénység elleni politika terén tökéletesen együttműködik.”⁷ A lap szerint a gyimesfelsőloki római

2 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 9., III. évfolyam, 533. szám, 1. o.

3 Uo.

4 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 9., III. évfolyam, 533. szám, 2. o.

5 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 13., III. évfolyam, 536. szám, 3. o.

6 Uo.

7 Uo.

katolikus egyháztanács világi tagjainak közössége „népnyúzó részvénytársaság”, ilyen körülmények között pedig „amíg Márton Áron, a püspök politikája érvényesül a római katolikus egyházban, az egyházi szertartásokat és intézményeket a zsirosparasztok és a vagyonosodni vágyó lelkészek püspöki jóváhagyással tudják felhasználni a dolgozók kizsákmányolására.”⁸ Összefoglalójában a Romániai Magyar Szó cikkírója megállapítja: „Gyimes-völgyében a tőkés rendszerek profitéhes pusztító hadjáratának nyomait hordozza táj és ember egyaránt. (...) Az sem véletlen, hogy Márton Áron katolikus püspök és az egyház reakciós lelkészei elsősorban ennek az önhibáján kívül elmaradott vidéknek lakóit igyekeznek – vallásos érzületüket gyalázatosan kihasználva – szembeállítani az életüket jobbá tevő népi demokratikus rendszerrel. Az egyházi reakció igyekezete azonban nem jár a Márton Áronék által elérni szándékozott sikerrel. A gyimesi néptömegek egyre jobban felismerik azt, hogy az egyházi reakció őszinte vallásos érzelmeiket az érdeküktől idegen célok szolgálatába szeretné állítani. Felismerik azt, hogy Márton Áron politikája mögött a háborúra uszító nyugati imperialisták és honi csatlósai: a zsirosparasztok, üzérek, volt vasgárdisták, imrédisták, népnyúzók érdekeinek szolgálata bújik meg. A püspök vezetésével a gyimesvölgyi egyházi reakció és cinkosai a szegény nép kizsákmányolóinak javára fejt ki képmutató politikát.”⁹

Egy másik írásában a *Romániai Magyar Szó Volt manisták, cégéres fasiszták, feketevágók cinkos bandája Márton Áron püspök politikájának végrehajtói Gyimesközéplokon és Gyimesbükkön* címmel, *A gyimesi dolgozó nép tömegei felfedezték az összefüggést az egyházi reakció és az angolszász imperialisták szándékai között* alcímmel a lap a Gyimes-völgy további településein – Gyimesközéplokon, Gyimesbükkön, Hidegségen, Bükkhavason, Barackoson, Sötétpatakon „leplezi le” a Márton Áronhoz közel álló „egyházi reakciót”, amelynek célja a híveket „olyan útra téríteni, amelynek semmi köze sincsen a vallásos érzülethez, hanem háborúra uszító imperialisták és honi csatlósai érdekeit szolgálják.”¹⁰ A lap terepre kiküldött munkatársa szerint „a Gyimes-völgy többi községeinek és »patakjainak« egyházi »bennfentesei« sem jobbak a gyimesfelsőlókiaknál”¹¹, Középlokon például a „népnyúzó nem eléged-

8 Uo.

9 Uo.

10 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 16., III. évfolyam, 538. szám, 5. o.

11 Uo.

nek meg csak azzal, hogy a vallást használják fel népellenes üzelmeik palástolására”, hanem „magyarkodással és irredenta uszítással is szeretnék elterelni kizsákmányoló tetteikről a dolgozók figyelmét”.¹² Miként az írás címéből is kiderül, Márton Áron ezúttal is a támadás célpontjának bizonyult. A püspök ama körlevele kapcsán, hogy a lelkészek ne vegyenek részt a politikai szervezetek munkájában, a lap azt írja: „a püspök tiltó rendelkezéseit természetesen a római katolikus egyház világi szervezeteiben megbúvó zsirosparasztok is felhasználják a demokratikus rendszer elleni aknamunkára”, továbbá, hogy „a bükhavasi kizsákmányolók állandóan fenyegetik a Magyar Népi Szövetség tagjait s Márton Áron tiltó rendelkezéseit felhasználva, lelki kényszerrel igyekeznek elriasztani őket a demokratikus tevékenységtől”.¹³ A lap szerint fasisztának bélyegzett gyimesbükki vasúti állomásfőnök „legutóbbi bérnakörútja során fogadatlan prókátorként üdvözölte az erdélyi római katolikus egyház méltatlan és a dolgozó hívők vallásosságával visszaélő püspököt.”¹⁴

A sajtó szélesítette a kört, és a vallási-felekezeti mellett kulturális síkon is igyekezett támadni, illetve elszigetelni Márton Áront és híveit. Erre azt a – korabeli megnevezés szerinti „kultúrforradalomba” illesztett – seregszemlét, akkori szóhasználat szerint: kultúrverseny használták fel, amely helyi szintű megmérettetésekkel indult és a székelyföldi döntőben csúcsozott ki, és amely – érthető módon – nagy népszerűségnek örvendett.

A szóban forgó kultúrverseny(ek)nek legalább két vetületét mindenképpen szem előtt kell tartani. Egyfelől kétség nem fér hozzá, hogy a háborútól alig pár éve megszabadult társadalomban természetesen igény volt a népi kultúrában, ezen belül a táncban, a zenében is testet öltő megnyilvánulásra, önkifejezésre, az ezzel járó pozitív élményekre, és nem vitás, hogy az emberek nyilvánvalóan szívesen voltak – újra – részesei, szervezői, szereplői az ilyen eseményeknek. Másfelől viszont a berendezkedő kommunista hatalom kinyilvánított szándékkal ezt is igyekezett kisajátítani, ideológiai tartalomhoz kapcsolni, és legitimációs eszközként a maga javára fordítani, s ebben az akkori romániai magyar értelmiségi-politikai elit tagjai is részt és szerepet vállaltak. E második

12 Uo.

13 Uo.

14 Uo.

szempontot támasztja alá például Bányai Lászlónak, a Magyar Népi Szövetség elnökének, a Nagy Nemzetgyűlés Elnöki Tanácsa tagjának a székelyföldi kultúrversenyek megyei döntőjén, Marosvásárhelyen elhangzott beszéde. A *Romániai Magyar Szó A munkásság és a dolgozó parasztság szövetségének jegyében folyt le a kultúrversenyek megyei döntője Marosvásárhelyen* című beszámolója szerint Bányai úgy fogalmazott: „hamis és veszélyes ábránd azt hinni, hogy lehet eredményes kulturális munkát végezni a dolgozó nép között, kíméletlen harc nélkül a reakció ellen”.¹⁵ A kulákságot keményen ostromozó beszédében Bányai Márton Áronnak is nekiment, és egyebek mellett azt mondta: „Márton Áron kufárokkal, a dolgozó nép vámszedőivel véteti magát körül. Visszaélve főpapi tisztevel azoknak az élén uszít népi demokráciánk ellen.” A lap szerint „a hallgatóság tapsa számtalanszor szakította félbe a szónokot. Le a népbutítókkal! Le Márton Áronnal!, hangzottak a szenvedélyes szavak mindenfelől.”¹⁶

A Bányaiéval azonos szellemben szólt a Magyar Népi Szövetség alelnöke, Kacsó Sándor is. A *Romániai Magyar Szó Húszezer dolgozó jelenlétében zajlott le a székelyföldi kultúrversenyek döntő fordulója Csíkszeredán* [sic!] című beszámolója szerint a székelyföldi kultúrversenyek csíkszeredai döntőjén mondott beszédében a kultúrversenyek létjogosultságáról és céljáról szólva azt mondta: „ez a kultúrverseny a dolgozók felemelkedését szolgálja”, a Román Munkáspárt irányításával a dolgozó nép érdekében folytatott „küzdelem a falusi kizsákmányolás megszüntetése érdekében folyik, mert nincs, nem volt és nem is lehet őszinte testvériség, de még egyetértés sem a kizsákmányolt és kizsákmányoló között.” A rendszer fejlesztését, a szocializmus építését, a kultúrversenyek kibontakozását akadályozók közé sorolta Kacsó a kulákokat és Márton Áront, valamint – a hozzá hasonlóan 1949 júniusában letartóztatott, majd a máramarosszigeti politikai börtönben 1951 decemberében elhunyt – Anton Durcovici jászvásári római katolikus püspököt is. Kacsó úgy fogalmazott: „Az egyház és a vallás védelmezése címén lépett fel Márton Áron gyulafehérvári és Durkovits jási katolikus püspök is, holott voltaképpen a béke és a haladás ellenes reakció béréncsei, a háborús imperialista uszítást és a kizsákmányolást alátámasztó vatikáni politikai ügynökei ők. Irányításuk alatt tették egyes

15 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 24., péntek, III. évfolyam, 545. szám, 4. o

16 Uo.

lelkészek a hitet a sötétség, a félrevezetés, a babona, a tudatlanság és tudománytalanság fellegvárává, hogy innen kíséreljék meg szembeszállni a tisztánlátást, felvilágosultságot hozó és a tudomány erejével harcoló kultúrforradalommal.”¹⁷

Lássuk, miként jelentkezett mindez a korabeli sajtóban. A *Romániai Magyar Szó* a kultúrverseny Csík megyei döntőjéről *Szakadó eső ellenére Gyergyószentmiklóson 7000 ember jelent meg a megyei kultúrverseny szabadtéri megnyitóján* címmel, *A hatalmas tömeg elítélte az imperialisták zsoldjába szegődött Márton Áron püspök népellenes politikáját*, valamint *Tüntetés az egyházi reakció ellen* alcímekkel egyebek mellett arról számol be, hogy a versenyt megnyitó Magyar Károly, a megyei bizottság ideiglenes elnöke beszéde alatt „a tömegeből többször tört fel elemi erővel a Szovjetuniót és a Román Munkáspártot éltető kiáltás, amikor pedig az egyházi reakció demokráciaellenes magatartásáról beszélt, a hatalmas tömeg percekig ezt kiáltotta: »Le a demokrácia ellen uszító papokkal!«”¹⁸

A beszámoló szerint „nagyhatású” beszédet mondott Juhász Lajos, a Magyar Népi Szövetség alelnöke, Nagy Nemzetgyűlési képviselő. A kormánynak „az általános kultúr színvonal emelésére irányuló tevékenysége” kiemelése után Juhász Lajos arról beszélt, hogy „az egyházi reakció, Márton Áron püspök vezetésével, súlyosan visszaél az országunkban érvényesülő vallásszabadsággal.” *A papi palást mögé búvó egyházi reakció* alcím alatt a lap idézi Juhász Lajost: „Népi demokráciánk biztosítja a vallás szabad gyakorlását, de nem engedi meg, hogy a papi palást mögött megbúvó imperialistákat kiszolgáló belföldi reakciók védelmet találjanak az egyházakban. Az angol-amerikai imperialisták ügynökei elsősorban legleplezetlenebbül – hogy a demokratikus fejlődést megakadályozzák – az egyházat használják fel háborús uszításaik keresztülvitelére. Az imperialisták szolgálatában állva, a Vatikán segítségével, Márton Áron püspök az őt követő papokon keresztül folytatja – a dolgozó nép vallásos érzelmének megcsúfolásával – népellenes tevékenységét. Tudjuk, hogy nem minden pap azonosítja magát a Vatikánnal és Márton Áron püspök aljas célkitűzéseivel. Ezeket Márton Áron fenyegetésekkel kényszeríti arra, hogy demokratikus szervezeteinkből kilépjenek. Ezzel is tanúbizonyságát adja annak, hogy tervei

17 *Romániai Magyar Szó*, 1949. július 6., szerda. III. évfolyam, 555. szám, 3. o.

18 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 22., szerda, III. évfolyam, 543. szám, 3. o.

nem azonosak a demokrácia célkitűzéseivel, hanem az imperializmust szolgálják.”¹⁹ A beszámoló szerint „a tömeg percekig kiáltotta: »Le Márton Áronnal, az imperialisták ügynökével«, majd Juhász Lajos így folytatta: »Népi demokráciánk eddig türelemmel volt, de ne gondolják a reakciók, hogy aknamunkájukkal továbbra is akadályozhatják népi demokráciánk fejlődését. Aki országunk fejlődésének útjába állt, azt népünk el fogja tiporni, el fogja seperni a fejlődés útjából.«”²⁰

A *Romániai Magyar Szónak* az ún. kultúrversenyekről szóló további tudósításai, értékelései is ebbe a keretbe illeszkedtek. Egyik írásában a lap hasábjain Jakab Antal *Székelyföldi tanítóságunk számára kemény vizsga volt a kultúrverseny megrendezése* címmel beszámol arról, hogy „a befejezéshez közeledő székelyföldi kultúrversenyek egyik jellegzetesége az volt, hogy kemény próba elé állították a négy székely megye tanítóságát”. Megállapítja, hogy „a falusi tanító politikai, társadalmi és kulturális magatartása, valamint világnézete jelentős mértékben befolyásolni tudja a falusi tömegeket. Személyes példamutatásával, politikai és emberi hitvallásával a tanító sokszáz ember gondolkodásmódját alakíthatja át”, s hozzáteszi, hogy „a falusi tanítóság túlnyomóan nagy többsége nemcsak derekasan, hanem dicséretesen is vette ki részét a versenyek előkészítésében. Fáradtságot nem kímélve, sokszor szabadidejük teljes feláldozásával kapcsolódtak be a székelyföldi kultúrforradalom útján fontos állomást jelentő versenyekbe.”²¹ A cikkíró hozzáteszi, hogy „a tanítók tömegének egy töredéke nem azt a magatartást tanúsította, amit a szebb holnapjáiért küzdő dolgozók rendszere joggal elvár és megkíván tőlük.” „A két csoport tagjainak magatartását” szemléltetve több példa közül Csík megyét emeli ki, „mert ebben a megyében a székelyföldi tanítók erényei és hibái felfokozottabb mértékben észlelhetők, azaz élesebben jelentkeznek.” A cikkíró szerint ez abból ered, hogy „a gazdaságilag meglehetősen szegény, ipari munkásréteggel alig rendelkező, a polgári-földesúri rendszerek és a római katolikus egyház reakciós elemei népelnyomásának és népbutításának különösen kitett megyében kulturális síkon jobban kiütköznek a haladás és a maradiság megnyilatkozásának jelei.”²²

19 Uo.

20 Uo.

21 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 18., szombat, III. évfolyam, 540. szám, 5. o.

22 Uo.

Az ún. kultúrversenyeket Jakab Antal úgy értékeli, „mint az öntudatosodó dolgozó tömegek első komoly összecsapását a letűnt rendszerek falvainkat is fertőző hitvány polgári kultúrájának maradványaival”, ebből a „további fejlődés szempontjából nagy jelentőségű ütközetből” pedig „a demokratikus irányú kultúra hatalmas fölényrel került ki.”²³ A cikkíró szerint a versenyekre készülődés, továbbá a körzeti és járási versenyek „éles fényt vetettek a kulturális téren is kiéleződő osztályharcra”, egyben kiemeli azokat a Csík megyei – csíkvacsárcsi, csíkajnádi, csíkszépvízi, csíkszentmihályi, csíkszenttamási, madéfalvi, csíkcsicsói, gyimesközéploki, marosfői, hodosi, tekerőpataki, gyergyóújfalusi, gyergyószárhegyi, ditrói – tanítókat, akik derekasan kivették a részüket a verseny előkészítéséből. Ugyanakkor nem mulasztja el „leleplezni” azokat a csíkbánkfalvi, gymsebükki, gyimesközéploki, csíksomlyói, csík-szeredai, csíkmadarasi tanítókat – megfogalmazása szerint „kulák-ivadékokat” –, akik nem illeszkedtek be, illetve akik „szinte mindegyike volt felekezeti tanító”, és akik „megmaradtak az egyházi reakció és különösen annak vezére: Márton Áron zsoldjában. A demokrácia ellen uszító püspök mellett fejtenek ki propagandát s mindenáron meg akarják akadályozni, hogy a vallásos érzületű dolgozó parasztok megtisztítsák egyház szervezeteiket a reakciós érdekeik ellen manőverező elemektől.”²⁴

Végül, de nem utolsósorban, szintén vázlatyszerűen és ugyancsak a teljesség igénye nélkül, szót kell ejtenem a Márton Áront és híveit elszigetelni szándékozó harmadik támadási felületről. A kommunista hatalom ugyanis magát az egyházat is igyekezett felhasználni arra, hogy Márton Áront elkülönítse, elszakítsa híveitől. Közismert, hogy 1949. június 23-án a Romániában élő vallásfelekezetek kilenc főpapjavezetője írt alá a Román Népköztársasággal szembeni „hűségnyilatkozatot”. A *Romániai Magyar Szó* szerkesztőségi vezércikket szentelt az eseménynek. Az *egyházfők hitet tettek népi demokratikus rendszerünk mellett* címmel a lap arról számol be, hogy „egy kivétellel minden központi szervezettel rendelkező romániai egyház feje az elmúlt napokban közös hűségnyilatkozatot tett a Román Népköztársaság és a szocializmust építő demokratikus rendszer mellett.”²⁵ Jusztinján pátriárka a román görögkeleti egyház, Vasárhelyi János a romániai református egyház, dr. Friedrich Müller és Argay György az evangéli-

23 Uo.

24 Uo.

25 *Romániai Magyar Szó*, 1949. június 29., szerda, III. évfolyam, 549. szám, 1. o.

kus egyházak, dr. Mózes Rosen a zsidó, dr. Simon Dániel az unitárius, Vaskon Balgian az örmény, Tihon metropolita az óhitű, Mehmet Jakub mufti a mohamedán egyház nevében vettek részt, illetve tettek közös „hűségnyilatkozatot”, a cikk szerint pedig az aláírók „álláspontja és vallomástétele teljesen azonos az egyházfelekezeteikhez tartozó híveik óriási többségének álláspontjával”.²⁶

A lap szerint óriási többségükben a hívek „boldog örömmel vallják hazájuknak a Román Népköztársaságot, az ő érdekeiket hűségesen képviselő rendszernek a szocializmus felé haladó népi demokratikus rendszert. Tudják, és emelt fővel hirdetik, hogy a Népköztársaság és a népi demokratikus államforma létrejötte elsősorban a bennünket felszabadító és mindenben támogató Szovjetuniónak, valamint az országunk és társadalmunk fejlődését vezérlő Román Munkáspártnak köszönhető.”²⁷ A lap ezt követően Márton Áronra zúdítja a támadás ösztüzét: „Tudja jól ezt az az egyházfő is, aki a tanácskozáson nem vett részt, név szerint Márton Áron, erdélyi római katolikus püspök. Tudja jól, hogy azoknak a híveknek nagy többsége, akik a római katolikus egyházhoz tartoznak hazánkban, szintén ugyanazt vallja, mint az ország lakosságának más felekezetekhez tartozó döntő többsége. Márton Áron mindezt mégsem akarja tudomásul venni. Tudatosan megtagadja azt, hogy a vezetése alatt álló egyház hívei többségének állásfoglalását képviselje. A háborúra uszító nemzetközi imperializmus és a honi kizsákmányolók: zsírosparasztok, üzerek, volt földesurak és gyárosok, népnúzó és fasiszták zsoldjába szegődve szembehelyezkedik a római katolikus egyház hívei többségével. Teszi ezt azzal a fasiszta módszerekre emlékeztető kérdéssel, mintha ő maga volna az egyház, és bármi lenne is egyháza tagjai többségének álláspontja, álláspontjuk alá kell rendelniök az ő és megbízói akaratának.

Amikor az országban élő különböző vallásfelekezetű hívek akaratának kifejezésre juttatása érdekében kilenc egyházfő értekezletre ült össze, Márton Áron, a római katolikus egyháznak a hívek bizalmára méltatlan püspöke, nem vett részt a tanácskozáson. (...) Márton Áron és a maga köré beszervezett reakciós klikk, a néparulóknak egy maroknyi kis csoportja (...) azon mesterkedik, hogy a vallás ürügyével a háborúra uszító imperialisták szekerébe fogja, a felemelkedésüket jelentő osztályharc útjáról elterelje a katolikus híveket. Márton Áron

26 Uo.

27 Uo.

nem akarja azt, amit a katolikus hívek nagy többsége. Nem akarja a békét, a dolgozó nép gazdasági és kulturális előmenetelét. A római katolikus hívek és az egész nép nagy többségének akaratával szemben Márton Áron a háborúra uszító amerikai és angol fegyvergyárosok oldalán áll. (...) Márton Áron visszaél a szereppel, amelyet a római katolikus egyházon belül betölt. Püspöki hivatását nem a dolgozó nép, hanem a nép ellenségeinek szolgálatába állítja. Márton Áron néparuló. (...) Márton Áron magatartásával elárulta, hogy nem építő tényező, ellenkezőleg, hogy romboló erők zsoldjában áll s visszaél a hazánkban biztosított vallásszabadsággal. (...)”²⁸

Összegzés: A romániai hatalomátvételt követő években a kommunis-ták mindent és mindenkit félre akartak állítani útjukból. Az egyes intézmények, illetve személyek ellen irányított támadás, a lejárató hadjárat egyik fő eszköze volt a hatalmuk alá vont sajtó. A korabeli sajtó a Román Munkáspárt szócsöveként végezte el a ráruházott feladatot, és a társadalom kisebb-nagyobb közösségeiben, főleg a háborút követő nehéz időszakban óhatatlanul felmerülő feszültségek, vélt vagy valós sérelmek kiaknázásával folytatott lejárató kampányával egyfelől igyekezett Márton Áron püspökről és mellette kitartó papjairól, valamint híveiről hazug, negatív képet kialakítani, másfelől a püspököt és híveit elszigetelni. Ma már tudjuk és elégtétellel nyugtázzuk: a kommunista hatóságok és a korabeli sajtó eme kísérlete nem sikerült.

Háború II. (linómetszet)

Virt László

A KÉT ÁRON

– *Párhuzamok (és kereszteződések) Márton Áron és Tamási Áron életében, gondolkodásában* –

Márton Áron és a nála egy évvel fiatalabb Tamási Áron még a régi Magyarország szülöttei, fiatal felnőttkorukig a régi Magyarország polgárai voltak – de kisebbségi sorsban teljesedtek naggyá. Tamási Áron sorsa 1940-ben, történelmi változás következtében, önakaratától függetlenül, majd pedig az Erdélyből 1944 őszén történt elmenekülése által saját akaratából is elvált a kisebbségi sorstól.

Az Áron jeles név, a *Kivonulás* könyvéből tudjuk, hogy a bibliai Áron a zsidó nép első főpapja és Mózes testvére volt. (Kiv. 4,13–17) Mózes, akinek kiváltsága volt, hogy megszabadítsa népét az egyiptomi fogságból, nem volt a szavak embere, Isten ezért rendelte mellé Áront, hogy legyen szavainak tolmácsa. Áronnak lenni annyi, mint *a Szó emberének lenni*, ami nagy *felelősség*. Ez mindkét székely Áronról elmondható. Emellett Márton Áronban egyesült az ároni és a mózesi szerep: Kányádi Sándor mondta nekem Őróla 1989 tavaszán: „Nem csak Áronunk, Mózesünk is volt Ő.”

A két székely Áron baráti kapcsolatban állt egymással, ezt biztosan tudjuk, noha írásbeli nyoma kevés maradt. De van egy régi történet, ami barátságuk mellett a habitusbeli különbségről is szól. Márton Áron halála után közvetlenül az udvarhelyszéki, mégpedig vargyasi Daniel Áron mondta el, hogy még a negyvenes években találkozóra jöttek össze a Csíkban és Udvarhelyen végzett Áronok. Itt Tamási Áron Márton Áron jelenlétében mondta el, hogy egy irodalmi társaság egyszer előadásra hívta őt Gyulafehérvárra. Tamási ekkor bejelentkezett Márton Áronnál is, aki már püspök volt. A püspök Áron meg is hívta az író Áront vacsorára. Tamásinak eszébe jutott, hogy péntek van, és püspök barátja biztosan túrós puliszkát meg tejet ad neki vacsorára. Ezért az előadás után Tamási egy vendéglőben flekkent evett, és azzal jóllakva állított be püspök barátjához. Jól sejtette az író Áron, hogy mi vár rá a püspöknél, mert hozták is a puliszkát meg a

tejet. Ketten együtt állva elmondták az asztali áldást, majd leültek – azonban Tamási Áron hozzá sem nyúlt a puliszkához. Püspök barátjának kérdésére válaszolta, hogy köszöni, de ő már vacsorázott. Erre Márton Áron értetlenkedett: „Én téged vacsorázni hívtalak, miért vacsoráztál máshol?” Tamási közölte: „A telefonálás után rájöttem, hogy péntek van, és tudtam, hogy itt puliszka meg tej lesz a vacsora, ezért idejövet jól béflekkeneztem.” Erre Márton Áron elhűlve mondta, hogy ma péntek van, de Tamásit se kellett félteni, mert közölte: „Azért van nékem püspök barátom, hogy helyettem ezt leimádkozza.” Márton Áron csak egy befejezetlen mondatot mondott: „Tudod, Áron, ha az Isten is székely volna...” E történethez már én teszem hozzá: Isten azonban nem székely.

A trianoni trauma után valamennyi magyarnak ocsúdni kellett. Márton Áron jelentkezett a gyulafehérvári papneveldebe és pap lett belőle. Tamási Áron megírja első novelláit, rábízza azokat az akkori fiatal írókra, a *Tizenegyek* csoportjára – melynek egyike épp ő maga –, és 1923 tavaszán elhajózik Amerikába. Még ebben az évben megjelent az induló, már kisebbségi életben eszmélő új erdélyi magyar irodalom antológiája, mely a *Versek, elbeszélések, tanulmányok TIZENEGY fiatal erdélyi írótól* címet viseli. Ezzel indul a romániai magyar irodalom, mely az új nemzedék hely- és identitáskeresése. Az antológia valamennyi szerzője tudta, hogy ők elszakítottak, *saját hangot* kell találniuk, ami *itt* életképes és életet szolgáló. A nemzedéki probléma majd megjelenik a két Áronnál is, akik a fiatalok mellé állnak a múltba vágyó idősebbekkel szemben. Balázs Ferenc, aki később unitárius lelkészként írja meg *A rög alatt* című szociográfiáját, már ekkor, a *Tizenegyek* antológiájában leírja, hogy az írói nyelv nem általános, nem úgynevezett „egyetemes”, színtelen magyar, hanem értéke, szikráztatója „mindig annak a kis földszigetnek”, amely e nyelvet felszínre hozta.¹ A *Tizenegyek* legjelentősebb írói: Tamási, Kacsó Sándor, Kemény János és Balázs Ferenc. Tamási az időtlenségben eredő székely mitológia nyelvét hozza, hogy fölülemelkedjék a kimondhatatlanul kegyetlen valóságon, ami a szétszabdalt magyarságnak osztályrészévé lett. Az erdélyi magyar prózairodalomban – álláspontom szerint – ővele

1 Balázs Ferenc: Erdélyi magyar irodalom. In *Versek, elbeszélések, tanulmányok TIZENEGY fiatal erdélyi írótól*. Erdélyi művészek rajzaival. Cluj-Kolozsvár, 1923. 8. o.

kezdődik a törekvés, hogy a többet-mondás, az igazmondás érdekében szétfeszítsék a hagyományos epika kereteit, korlátait. Tamási számára erre ad lehetőséget a székely népballadák ősnyelve, melyet ő zseniálisan egyesít a sziporkázó, élő székely nyelv gazdagságával.

A Tizenegyek antológia anyaga 1922-re már összeállt, és eltelt tíz esztendő. Márton Áron 1932 márciusában, gyulafehérvári püspöki titkárként és levéltárosként, tanulmányt küld Csehszlovákiába, mégpedig Kassára, a szintén nemzedékváltó csehszlovákiai fiatal magyar katolikusok akkor indult folyóiratába, az *Új Élet*be. Az *Új Élet* a felvidéki Prohászka Körök folyóirata volt, e körök Prágától Kassáig fogták össze a csehszlovákiai magyar egyetemistákat. (Feltett szándékom, hogy egyszer elemző, összehasonlító tanulmányt írjak az *Erdélyi Iskola* és az *Új Élet* más-más országban, de egyaránt kisebbségben fogant, rokon szelleméről.) Márton Áron az erdélyi magyar újrakezdekről ezt írja a felvidéki magyar fiataloknak: „A halállal nagyon rokon ájultság elég hosszan tartó ideje, mi a 918-as eseményekre következett. S *aztán az eszmélés. A lassú magunkhozterés*, mikor Erdély fogta még szédülő fejét, de már erőlködött, két kézre markolta gondolkozását, hogy *az új helyzetet* öntudatába szedje s *számoljon vele*, mint nagy valósággal.”² Erdélyben talán ez az első, mégpedig Gyulafehérvárról Csehszlovákiába küldött megfogalmazása annak, hogy magunkra vagyunk utalva, az új, *kisebbségi helyzettel* számolni kell, mert az a *kiindulási alap*, ami itt adott, s ezért jogosult az *önálló* kisebbségi létértelmezés. A kisebbségnek nem az a dolga, hogy bármely központ körül holdként forogjon, hanem saját lehetőségeivel, a saját helyzetében éljen. *Ez ma is megfontolandó*. Eltelik három esztendő, és Tamási Áron az irodalom gondjaként lényegében ugyanezt írja: „nekünk újra kellett kezdenünk sok mindent s nem utolsó sorban formát és nyelvet. (...) a mi mondanivalónk egyetlen előde az összeomlás, kortársra pedig az erdélyi névtelen magyar.”³ Az erdélyi névtelen magyar, aki *valóságként itt él*.

Márton Áron papként is világosan látta, hogy a trianoni trauma után „legelőször a könnyebb mozgású szépirodalom találta fel magát”.⁴ Papként azt is tudta, hogy intézményi összeszedettség csak az állami

2 Márton Áron: Az erdélyi magyarság szellemi élete. In *Új Élet* (Kassa), 1932. 4. sz.

3 Tamási Áron: Gondolat és árvaság. In *Budapesti Hírlap*, 1935. április 21.; majd *Bukaresti Lapok*, 1935. május 4. In Tamási Áron: *Virrasztás*. Budapest, 1943, Révai Kiadó. 213–214. o.

4 Márton Áron: *Az erdélyi...* Uo.

rendszerből függetlenül működő egyház által valósulhat meg. A Kassára 1932 tavaszán küldött tanulmányban már van egy fél mondat, melyben felsejlik egy megindításra váró folyóirat terve. Márton Áron tudta, hogy a szépirodalom és a hitbuzgalmi irodalom mellett szükség van a *közírásra*, a *tanulmányra*, az *esszére*. Aki e műfajnak nekiáll, az *reformerként gondolkodik*, s mivel ez kevés, *gondolkodtat* is. A Kassára küldött tanulmányban már hivatkozik György Lajosra, aki keskeny utat jár: nagy tudós ő, de szétfeszíti a tudomány elefántcsonttoronyának falait, tudományt népszerűsít úgy, hogy nem lesz zsurnalisztává ezáltal, hanem életre váltja a tudományt, gondolkodtat papot, tanítót, falusi kántort, középiskolai tanárt, okos, olvasó parasztembert, vagy éppen okos, olvasó városi munkást. Az apostol (és a jelekből előre látó próféta) Márton Áron, valamint a katedra magasát a való élet perspektívájára váltó tudós György Lajos találkozása az *Erdélyi Iskola* születésnapja lesz.

Ha az *Erdélyi Iskola* szerkesztői koncepcióját, és abban Márton Áron tanulmányainak szellemét nézzük, akkor látható a szándék. Az volt Márton Áron törekvése, hogy a népben rejlő belső, szellemi energiákat, közösségi-társaskapcsolati tőkét alkotó módon felszabadítsa. A két háború közötti Magyarország népi gondolkodóinak, népi íróinak szándékához kapcsolódik – s ennek a népi gondolatnak olyan kiváló erdélyi képviselői indultak önállóan, saját hanggal, mint Tamási Áron, Böződi György vagy Balázs Ferenc. A népi gondolat reformgondolat, melynek magyarországi képviselői is tisztában voltak azzal, hogy *magukra vannak utalva*. A *népi gondolat*, a saját pedagógiájával együtt, arra törekszik, hogy *megszüntesse a társadalmi kaszthatárokat*, magyar polgárosodásban, magyar demokrácia által integrálja a társadalmat. E gondolat *földre emelkedik a technokrata megoldásoknak*, társadalomképében jelen van az *etika*, a közösség tudatos építése, a *szolgálatkészség* kialakítása. Az *Erdélyi Iskola* programadó tanulmányában, 1933-ban írja Márton Áron: „A nagyhangú gazdasági szólamok ideje lejárt. (...) Nagyon idejében jönne egy nagyvonalú s egészséges gazdasági program is, de tapasztalhattuk, hogy a megvalósításhoz elengedhetetlen előfeltételként *szükséges az egységes népi gondolkodás, és az egy célba beállítható népakarat*. Ez pedig ma még hiányzik.”

Programadó tanulmányával a kisebbségi létben láttatja meg a kiszolgáltatottság okát. De úgy, hogy az ebből eredő reményvesztést,

szorongató életérzést a néplélek ismerőjeként fel is oldja, mert kiutat jelent, ha felismerjük az *egymásra való ráutaltságunkat*, ami így már nem kiszolgáltatottság, hanem *felhajtóerő* – mert az egymásrautaltságot felhajtóerővé lehet nemesíteni: „Gazdasági különbségek ma alig vannak közöttünk. S ami még van, azt az állam gyarmatpolitikája hamar el fogja tüntetni. *Erdélyben egyformán rongyosak leszünk mind, akik magyarok vagyunk. S ha a nép és értelmiség őszintén megtalálja egymást, meglesz az egységes gondolkodás, az egymásért végzett munka megszünteti a most még elválasztó idegenkedést, s akkor a vezetőihez bizalommal viseltető egygondolkodású nép a gazdasági célkitűzéseket is meg tudja valósítani.*” A szociológiai tudással is bíró Márton Áron azzal, hogy a nép és vezetői egymásra találásának igényéről és egygondolkodású népről ír, az ellen a *kettős társadalomszerkezet ellen* lép fel, melyben az „úr” és a kétkezi szegény nép között áthághatatlan kaszthatárok vannak, és amelynek megszüntetése ugyanekkor a magyarországi népi gondolat célja is volt. Tanulmánya összegzéseként, a kényszerhelyzetből kiegészítő felhajtóerő érdekében, a *magunkra utalt állapot* mindenhol és mindenkor érvényes tételeként leírja: „Minden nép annyit ér, amennyi *értéket saját magából* ki tud termelni”.⁵

A nemzedékváltás szükségességét és a Trianon után felnőtt fiatal nemzedéknek az apáktól való különállását Tamási Áron fogalmazta meg előbb, még 1929-ben: „Nem titkolom: *csak a fiatalokban van némi reményem. A különbség, a kínai fal nem Kolozsvár és Budapest között fekszik, hanem az öregek és a fiatalok között.*” Nem az anyaország kritikátlan imádata ez az 1929-es Tamásitól, mert látja, hogy Magyarországon is indul egy nemzedék, ami a jövő reményét jelenti. Így folytatja: „Ma a fiatalok jelentik az új Erdélyt, és a fiatalok jelentik az új Magyarországot is. És *az öregek nem jelentenek semmit?*” – teszi fel a szónoki kérdést Tamási, hogy válaszolhasson is: „– *De igenis, ők a Monarchiát jelentik, amelyik elmúlt. Nekem azonban most Erdély a fontos.*”⁶ Biztos választ nem adhatunk a kérdésre, de érdemes eltűnődni rajta: vajon a *Virrasztás* című, 1943-ban Budapesten megjelent tanulmánykötetéből nem azért maradt-e ki ez az 1929-ben, kisebbségben fogalmazott írás, mert Budapesten, egy bizonyos központosító nemzet-

5 Márton Áron: A kiszélesített iskola. In *Erdélyi Iskola*, 1933/34. évf. 1–2. sz.

6 Tamási Áron: Így van! In *Erdélyi Helikon*, 1929. 9. sz. In Tamási Áron: *Jégtörő gondolatok*. I. kötet. Budapest, 1982, Szépirodalmi Kiadó. 208. o.

szemlélet számára másként hangzottak e mondatok, mint a Budapesttől független, önálló kisebbségi önértelmezés számára? Tamási Áron 1943-ban másodszer is megkapja a Baumgarten-díjat – ekkor már a Baumgarten Alapítvány nagydíját –, és ugyanekkor lesz a Magyar Tudományos Akadémia levelező tagjává is. Márton Áron ekkor az Antonescu-féle Romániában él, jóllehet, hívei nagy többségére hivatkozva, találhatott volna indokot arra, hogy Erdélynek a Magyarországhoz visszacsatolt, kényelmesebb részeire költözzék. Nem tette. Budapestre ekkor egyszer, szemrehányást tenni utazott el Gyulafehérvárról – tehát Romániából.

Márton Áronra mindig jellemző volt a fiatalok iránti szolidaritás, még öregkorából is vannak erre utaló beszédei. De már kezdetkor, még 1932-ben, még az *Erdélyi Tudósító* lapjain megértést sürget a fiatal nemzedék „devianciája” iránt.⁷ Amikor pedig már az *Erdélyi Iskola* programadó tanulmányában, 1933-ban meghatározta a *háborús neveltetésű korosztály* fogalmát, akkor világossá tette, hogy az idősebbek – s ide saját, háborúviselt nemzedékét is érthette –, tehát az idősebbek helyett a fiatalok mellé áll. „Panaszkodunk, hogy (...) az ifjúság elveszítette az apák tisztas erkölcsi érzékét. ... *De hát hogyan lenne így?*” – kérdezi, mert a szónoki, tehát azonnali választ váró kérdések megfogalmazásához neki is volt érzéke. És a „tisztas erkölcsű”, háborút csináló apák nyakába varrja annak felelősségét, hogy az ifjúság elveszítette a nemzeti és keresztény tájékozódó képességét, és „romboló eszmék hátán a romlás lejtője felé sodródik”.⁸ *A két Áron között teljes az összhang: változást csak fiataloktól várhatunk, nemzedékváltás nélkül végünk van – és ez ma is így van!*

Tamási 1936 tavaszán, Farkaslakán megírta, és a *Brassói Lapok* áprilisi számaiban közölte a *Cselekvő ifjúság* című tanulmányát. Márton Áron fentebb idézett, 1933-as keltezésű gondolataival teljes összhangban, Tamási így indítja a cikkei sorozatát: „Az erdélyi magyarság egysége teljesnek mondható. Városon ugyanazt láttam és éreztem, amit itt látok és érzek a faluban: *mindnyájan egyek vagyunk a magunkra utaltságban*. Semmiféle politikai, társadalmi vagy művelődési szervünk nincs. (...) Szemrehányás és felelősségre vonás helyett, amely vezető

7 Márton Áron: Pro domo; Márton Áron: Apák és fiúk. In *Erdélyi Tudósító*, 1932. évf.

8 Márton Áron: *A kiszélesített...* Uo.

rétegeinket illetné, inkább azt a gondolatomat dédelgetem, hogy a megpróbáltatások legvégső idején szokott elkövetkezni a fordulat. (...) Egy pillanatig sem hiszek abban, hogy az alkalmas embereket azok között keressem, akik alkalmatlanságukat különböző keretekben mai napig megszervezetten tartják. *Egyedül a cselekvő ifjúságban hiszek.*⁹ Tamási az ötrészes sorozatban végigfutja az előző tizenhét esztendő ifjúsági mozdulatait. Látja „az európai eszmeáramlatok bukdácsolását”.¹⁰ Márton Áron ugyanígy látja 1934-ben: „széles rétegek lelke a liberalizmus közömbösítő vizein úszik”.¹¹ De Márton Áron 1936-os diagnózisában, akkor, amikor Tamási a *Cselekvő ifjúság*ot írta, látja a reményt is: „A kommunizmus már nem az egyedül üdvözítő hit a munkás számára sem.”¹² Ez pedig már az 1937-es Vásárhelyi Találkozó záróhatározatának a szelleme, mert akkor Erdélyben, Marosvásárhelyen megfogalmazták a keresztény gondolat és az ipari munkásság érdekeinek szintézisét. Tamási ugyanis a *Cselekvő ifjúság* megírásával fölébresztette az erdélyi magyar fiatal nemzedék vágyát arra, hogy eszméletbeli és felekezeti hovatartozástól függetlenül leüljenek és megfogalmazzák azt, amiben nem lehet vita, amit saját közös érdekükben, mindenkinek el kell fogadnia.

A Vásárhelyi Találkozó elnöke Tamási Áron volt. Elnöki megnyitójában tudatosította a nemzedéki felelősséget: „a háború óta mi szorgalmaztuk először, hogy ez az egybegyűlés olyan legyen, amely magyar társadalmunk minden színét tükrözze”.¹³ *Kisebbségben tilos a széthúzás!* Tamási a *demokrácia* intézményében látta azt a közös alapot, amiben az erdélyi magyarságnak, hovatartozástól függetlenül, egyesülnie kell. Ismerjük Márton Áron 1946. IX. körlevelét, ami szintén éppen egy marosvásárhelyi beszéd volt a háború utáni útkereszteződésben: ő is a demokráciában látta az emberhez méltó élet garanciáját. Tamási már az elnöki megnyitóban szorgalmazta a keresztény elveknek a munkásság helyzetére való alkalmazását. A találkozó záróhatározata, mely a *Hitvallás* címet kapta, meg is szövegezte ezt az elnöki igényt: „Mi bajtársi jobbként nyújtottuk a magyar munkásságnak, és az elfogadta.

9 Tamási Áron: *Cselekvő ifjúság* 1. In *Brassói Lapok*, 1936. április 5. In Tamási Áron: *Virrasztás*, 261–262. o.

10 Uo.

11 Márton Áron: *Világnézet és nevelés*. In *Erdélyi Iskola*, 1933/34. évf. 5–6. sz.

12 Márton Áron: *Krisztus és falu*. In *Erdélyi Iskola*, 1936/37. évf. 1–2. sz. 1.

13 Tamási Áron: *Hősökhöz, nehéz időben*. A Vásárhelyi Találkozó elnöki megnyitója. In Tamási Áron: *Virrasztás*. 300–301. o.; T. Á.: *Jégtörő gondolatok*. II. kötet. 63. o.

Éreztük azonban a szorítás erejében, hogy egyebet is adnunk kell. Ezért valljuk, hogy életünkben a krisztusi elvek és tanítások alapján a szociális igazságnak érvényesülnie kell, és vállaljuk a közösséget a munkássággal a kizsákmányoló tőke elleni küzdelemben.”¹⁴ Nem kétséges: a konfliktust szító marxizmussal szemben itt egy keresztényszociális harmóniaelmélet fogalmazódik meg. Konfliktus helyett keresztény harmónia, széthúzás helyett integrált társadalom volt a Vásárhelyi Találkozó és az erdélyi ifjú katolikusok közös célja.

Az itt idézett mondat azonos szellemű, mint XIII. Leó pápa 1891-ben kiadott *Rerum Novarum*, és XI. Pius pápa 1931-ben kiadott *Quadragesimo Anno* című enciklikája. Azt Balogh Edgártól tudom, hogy Venczel József Márton Áron támogatásával vett részt a Vásárhelyi Találkozón, és már annak előkészítésében is. A találkozót előkészítő bizottságnak Vita Sándor is tagja volt, aki a *Hitel* szerkesztőségében együtt dolgozott Venczel Józseffel, és ő is személyesen ismerte Márton Áront: 1935 augusztusában Vita Sándor is elkísérte Németh Lászlót Kalotaszegre, arra a kirándulásra, melyen Márton Áron is ott volt. Márton Áron ekkor az Erdélyi Római Katolikus Népszövetség igazgatója volt, és szellemi körén keresztül is felismerhető az a közvetlen és határozott ösztönzés, ami létrehívta és szellemiségében is alakította a találkozót. A közvetlen kezdeményező és a találkozó elnöke Tamási Áron, a szürke eminenciás pedig Márton Áron. Nem rossz szereposztás!

1940. augusztus 30-án, a második bécsi döntés visszacsatolta Magyarországhoz Észak-Erdélyt és a Székelyföldet. Kolozsvárra szeptember 11-én vonultak be a magyar csapatok. Tamási Áron kolozsvári lakosként automatikusan Magyarországhoz került, Márton Áron pedig tudatosan román területen maradt, noha hívei többsége a Magyarországhoz visszakerült területen élt. Márton Áron 1940. szeptember 29-én – a romániai Gyulafehérvárról külföldre utazva ezáltal – megjelent a már magyar fennhatóság alatt lévő Kolozsváron, és a Szent Mihály napi búcsúmisén szólt az anyaországhoz visszatért észak-erdélyi magyarokhoz. Szavai nem tükröztek euforikus hangulatot. Feltette a kisebbségi sorsban összekovácsolódott népközösséget, melynek érdekében éppen ő tette a legtöbbet, és óvta övéit az individualizmus kísértésétől: „Ne

14 Tamási Áron: Hitvallás. A Vásárhelyi Találkozó záróhatározata. In uő: *Virrasztás*. 310. o.

higgyétek, hogy most akkor boldogultok, ha mindenki külön fut a saját célja felé”.¹⁵ A magyarországi adminisztráció megjelenésének módja miatt, mindkét bécsi döntés után, tehát Felvidéken is egyértelművé vált, hogy a Trianonban elszakított magyar nemzetrészek az anyaországgal szomszédos utódállamokban saját társadalomfejlődést tudtak felmutatni, tehát *Budapest nem tekintheti kizárólagos központnak magát*. A felvidéki Janics Kálmán a kassai *Új Élet*ben (ahová 1932-ben Márton Áron is tanulmányt küldött), már 1939 tavaszán felrója az anyaországból a visszacsatolt felvidéki területre küldött gyarmattartói mentalitást.¹⁶ Tamási Áron pedig a budapesti rádió kolozsvári megjelenésével kapcsolatban nyilatkozta, hogy „a középosztály egymás között állások és címek miatt marakodott és ebben a 'nemzeti' harcában egységessé vált a korábbi magyar [anyaországi – V. L.] középosztállyal. A szellem, amelynek jegyében ez történt, bizonyára *nem nevezhető erdélyi szellemnek*.”¹⁷ Áron püspök tehát aggodalmát fejezte ki, hogy az anyaországhoz visszatérve az erdélyi magyar, társai kezét elengedve, elkezdi saját céljai, egyéni érdekei felé futni. Az író Áron pedig a következő évben regisztrálja, hogy – *az anyaországi szellemhez igazodva* – az úgynevezett középosztálynál a karrierista marakodás sajnos már meg is történt. 1942-ben már arról ír Tamási, hogy a Vásárhelyi Találkozó szellemét, az „erdélyi magyarság eszmei alkotmányát (...) nem tudtuk gyakorlati formába önteni”. Ugyanebben az írásában Tamásinak már megjelenik egy gondolata, mely nem hozható összefüggésbe sem a vásárhelyi szellemmel, sem Márton Áron gondolkodásával, ami szerint a „magyar fajta uralma” az, aminek meg kell valósulnia.¹⁸ Ekkor láthatóvá válik egy indok, ami miatt Tamási 1944 őszén Magyarországra költözött, menekült Erdélyből.

Tamási Magyarországra költözése előtt, 1944 augusztusában még egyszer, személyes kapcsolatban is, közös nevezőre került a két Áron. Márton Áron augusztus 24-én Kolozsváron járt, és az előző nap állt át Románia a szovjet oldalra. A magyar parlament Kolozsváron tartózkodó képviselői, Vita Sándor, Mikó Imre és Teleki Béla összeültek, és

15 Márton Áron beszéde, Kolozsvár, 1940. szeptember 29. In *Ellenzék* (Kolozsvár), 1940. szeptember 30.

16 Janics Kálmán: Új felvidékiség. In *Új Élet* (Kassa), 1939. május–június.

17 Tamási Áron nyilatkozata a kolozsvári rádióleadó-állomásról. In *Újság*, 1941. augusztus 7. In Tamási Áron: *Eszmély, Abel!* Budapest, 2016, Helikon Kiadó. 149. o.

18 Tamási Áron: Erdélyi jelentés. Vázlatos beszámoló a szellem küszködéseiről, a múltban és a jelenben. Kolozsvár, 1942. január 7. In uó: *Virrasztás*. 423–424. o.

megvitatták, hogy mit lehetne tenni a háborúból való kiválás érdekében. Tárgyaltak az erdélyi kommunistákkal is, mert Moszkva felénk nélkülük nem lehetett lépni. Ezután Vita Sándor és Tamási Áron felkeresték a városban lévő Márton Áront, és vele is tárgyaltak. Márton Áron helyesnek tartotta az addigi lépéseket – beleértve a kommunistákkal való kapcsolatfelvételt is –, és hozzátette: mindent el kell kerülni, ami a románokat provokálná. A megbeszélés további eredménye az volt, hogy Teleki Béla utazzon Budapestre, és az Erdélyi Párt elnökeként vegye rá Horthy Miklóst a háborúból való kiugrásra. Márton Áron pedig utasította a papjait, hogy minden körülmények között maradjanak a helyükön, mert ha a pap menekül, akkor a rábízottak is követik.¹⁹ Teleki Béla küldöttséget tervezett Moszkvába – végül nem az ő küldöttsége ment ki –, de ezelőtt legalább Erdélyben szabadon kellett bocsátani a politikai foglyokat. A hatóság nem zárkózott el ettől, azt szabta feltételként, hogy a társadalom vállaljon értük garanciát. Erre a garanciaadásra az erdélyi magyar egyházak vállalkoztak. Sándor Imre észak-erdélyi püspöki helytartónak és Boga Alajos prelátus-kanonoknak Balogh Edgár vitte el a garancialevelet, amit ők a már Gyulafehérvárra visszatért Márton Áron „nevében és engedélyével” aláírtak. Így kiszabadult 50-60 politikai fogoly, amivel megelőzték, hogy a Gestapo végezzen velük.²⁰ A háborúból való kiugrás érdekében tehát volt egy tág szellemi koalíció, melynek fő erejét az Erdélyi Párt országgyűlési képviselői jelentették. E tág szellemi koalícióhoz tartozott a két Áron is, akik lehet, hogy személyesen ekkor találkoztak egymással utoljára.

Tamási Áron 1944 őszén Budapestre menekült – Márton Áron pedig lehetséges eszközeivel akadályozta a menekülést. Tamási Áront az 1945-ben alakult magyar országgyűlés behívta képviselőnek, tíz ilyen behívott képviselő volt az akkori országgyűlésben. Mai visszaokoskodók – mert sok visszaokoskodó van a mai világban – ezt bélyegként nyomhatnák Tamásira, pedig az a demokratikus magyar parlament hívta soraiba, amelyik abszolút többséggel mutatta, hogy a magyar nép nem kommunizmust, hanem nyugati típusú, többpártrendszerű polgári demokráciát akar. Márton Áron ekkor az emberi jogok és a szintén

19 Az 1944. őszi erdélyi háborúellenes mozgalomról. (Pomogáts Béla beszélgetése Vita Sándorral.) In *Tiszatáj*, 1981. október.

20 Balogh Edgár szóbeli közlése a szerző számára. Budapest, 1984. július 30.

nyugati típusú polgári demokrácia mellett áll ki. *A két Áron földrajzilag távol került egymástól, de a szellemi párhuzam ebben ismét megnyilvánult.* Tamási 1949-ben megírta – álláspontom szerint – utolsó nagy művét, mely a *Bölcső és bagoly* címet viseli. Ez majd csak 1953-ban, Rákosi átmeneti bukása után jelenhetett meg, Tamási a Rákosi-időkben nem publikálhatott, 1949-ben az 1943-as keltezésű akadémiai tagságától is megfosztották. Márton Áron ugyanekkor, 1949-ben börtönbe került. Tamási 1956. október 26-án megírta a *Magyar fohászt*, majd pedig – amikor a magyar forradalom már verve volt!!! – december 28-án, ekkor már esélytelen helyzetben, a magyar írók nevében megírta a forradalom melletti hitvallását, melynek címe: *Gond és hitvallás*. Márton Áron ekkor rövid ideig szabadlábon volt, és diakónussá, majd pappá szenteli a Désre internált titkos ferences papnövendékek első csoportját. Márton Áront, éppen a magyar forradalom leverése miatt kialakult helyzetben, 1957-ben törvényen kívüli állapotba kényszerítik, bevonják személyi igazolványát és kényszerlakhelyre utasítják. A titkos ferences papnövendékek második csoportját már kényszerlakhelyén szenteli pappá, akik ekkor beszöktek a püspökhöz Gyulafehérvárra.

Tamási Áron a magyar forradalom leverése után a helyét keresi. Meglátogatja a Bonyhád környékére telepedett, 1944 őszén Bácskából menekült bukovinai székelyeket. Róluk, sokat próbált székelyekről írta az 1960-ban megjelent *Szirom és Boly* című kisregényét. Ablonczy Lászlótól biztos tudásunk van róla, hogy akkor, 1960-ban Tamási elküldte ezt a gyulafehérvári kényszerlakhelyen élő Márton Áronnak.²¹ Rejtett utakon küldhette, mert bizonyára konspiratív okból nincs benne dedikálás. A püspök Áron tulajdonába került *Szirom és Boly* című Tamási Áron-kötet első címlapján Márton Áron kézjegye van.

21 Ablonczy László: Levelek, nyugták, jegyzetek... Tamási Áron postaládájából. In *Hitel*, 2014. április 1.

Cseke Gábor

MIT ÜZEN A MALMAISON FOGLYA?

A címet elsősorban *blikkfangos* hangzása miatt biggyesztettem írásom homlokára, fontosnak tartván, hogy lehetőleg minél többen elolvassák az alábbiakat. Még akkor is, ha nem értenek vele egyet. (Egy biztos: közömbösek nem maradnak.)

Ahogy aztán a gondolatok és a tényanyag összeillesztésében haladtam előre, úgy bizonyosodtam meg mind jobban arról, hogy végtére a címből indul ki minden, s ha nem is teljességgel oda tér vissza, de illő foglalatata annak a kései számvetésnek, amit dr. Petru Groza (bizonyos időszakokban, nagy előszeretettel akár Gróza Péter is) néhai erdélyi ügyvéd, politikus, volt román miniszterelnök történelmi szerepe, helye, értékelése kivált belőlem.

Írásom tárgyának apropója roppant prózai: a csíkszeredai Kájoni János Megyei Könyvtár új, illőbb környezetbe költöztetése után, az igen gazdag állomány végre egy helyre került, és ezzel áttekinthetőbbé is vált. A könnyen megközelíthető szabadpolcok között járkálva-nézéldöve az első napokban, időnként taláalomra, kiemeltem egy-egy szerény, idő koptatta kötetet; így került kezembe dr. Gróza Péter: *A börtön homályában (Corvinus kiadás)* című vaskos memoárja is.

Megfigyeltem, hogy a börtönfeljegyzések eredendően népszerű olvasmányok: elvégre nem mindennapi emberek nem mindennapi helyzetben született nem mindennapi gondolatait kínálják. Ez esetben azonban mind a szerző, mind a börtöntéma együttesen is az újdonság erejével hatottak, legalábbis számomra. Úgy vettem ezért magamhoz a könyvet, hogy reméltem: általa ki tudja milyen, addig kevésbé ismert információk birtokába kerülök. Égtem a kíváncsiságtól: mit üzenhetett e könyvvel olvasóinak a magyarság által is jól ismert politikus – méghozzá a börtön mélyéről?

EGY BÖRTÖN VENDÉGSZERETETE

Olvasni kezdtem, és az illúzió lepkéje fokozatosan elszállt: maradt a pöre valóság. A tény, hogy az egykori, a második világháború utáni Románia első, demokratikus kormányának nevezett Groza-kabinet

vezetője, dr. Petru Groza börtönkrónikája 1945-ben jelent meg (magyar nyelven is), a vonatkozó események alig egy bő hónapot fognak át, az Ekésfrontot vezető dévai ügyvéd tulajdonképpen 1943. december 26. és 1944. január 30-a között volt a bukaresti Malmaison börtön lakója, amelyet a közvélekedés akkoriban amolyan „úri fogdaként” tartott számon. A börtön lakóit ugyan rács mögött tartották, de sorsuk távolról sem volt annyira embertelenül rideg, mint a közönséges büntetés-végrehajtási intézmények zömében.

A bukaresti Malmaison – hangzatos nevével III. Napóleon szépséges franciaországi kastélyát idézi – valamikor a XIX. században Cuza román fejedelem utasítására a Bukarest védelmére rendelt lovasság laktanyája volt. Később egyéb fegyvernemek is helyet kaptak a kaszárnyában, továbbá egy katonai törvényszék, majd állambiztonsági fogda is működött benne. A huszadik század negyvenes éveitől kezdve egészen a hatvanas évekig, a politikai elit bebörtönzött tagjait látták itt vendégül, hosszabb-rövidebb ideig, s ha úgy hozta a szükség, akár kegyetlenül meg is kínozták őket. (A dokumentumok szerint mások mellett itt vallatták egy időben Iuliu Maniut, Ion Mihalachet, Nicolae Penescut és Corneliu Coposut, a Nemzeti Parasztpárt kiemelkedő vezetőit is.)

Groza az Ekésfront vezetőjeként került a titkosrendőrség célkeresztjébe, mégpedig azért, hogy a Román Kommunista Párt egy csoportjának lebukásakor olyan bizalmas iratok kerültek a karhatalom kezébe, melyekből következtetni lehetett, hogy a kommunisták az Ekésfronttól rendszeres pénzügyi támogatást kaptak. Ennek tisztázására, illetve a Grozáék politikai besározása végett tartották fogva Bukarestben pár héten át az akkor Déván élő ügyvédet, aki a Malmaison kényszerű vendégszeretetét kihasználva, illetve a „ház” kivételező könnyítéseivel élve, papírra vetette börtönélményeinek summáját.

A történelmi igazsághoz tartozik, hogy a könyv piacra kerülése látványosan egybeesik azzal az 1945. márciusi dátummal, amikor is Bukarestben hatalomra került az úgynevezett Groza-kormány, s országvilág előtt segítette azt sugallni (amit a korabeli jelszavakon túl a későbbi szlogenek is évtizedeken át hirdettek), hogy a dr. Petru Groza/Gróza Péter kabinetje az egész romániai lakosság érdekeit képviseli és óvja, a lehető legdemokratikusabb módon.

LEHET-E HINNI GROZÁNAK?

A kérdést tárgyaló források, bár többféle megközelítésben is igyekeztek felfedni e nem mindennapi politikusi személyiség ellentmondásos, összetett szerepét Románia huszadik századi történelmében, a román és a magyar nép közötti kapcsolatrendszer alakulásában, zömmel erősen hézagosak és rendszerint egysíkúak; hol inkább dr. Petru Groza pozitív szerepét emelik ki adott történelmi összefüggésrendszerben, hol pedig a mai, az 1989-es rendszerváltozás utáni nézőpontból politikai szereplésének konjunkturális, demagóg jellegére helyezik a hangsúlyt, a kommunisták szekértolójának és kiszolgálójának tartják. Jellemző, hogy az 1989. december végi romániai változások egyik első „fegyverténye” közé tartozott a bukaresti, illetve a dévai Groza-szobor ledöntése, amelyeket minden további nélkül önkényuralmi jelképekként kezeltek.

(Beke György: *Groza faluja* című, 2002-ben a *Hitel* 4. számában közölt riportjában jelzi: a dévai szobor talapzatát kezdetben Sztálinnak szánták, de a szándékból már nem lett valóság a személyi kultusz időközben történt hivatalos megbélyegzése miatt, ezért aztán az 1958-ban elhunyt Petru Groza bronzalakja került a fölöslegessé vált talapzatra.)

Ki is volt hát ez a magyarul igen jól beszélő, magyar iskolákban nevelkedett, román ortodox papi családból származó, sikeres ügyvéd, aki az első világháborútól haláláig terjedő pályafutása során – a megfigyelők szerint – minden politikai kutyaszorítóból szerencsésen és sértetlenül került ki, s aki a börtönéletbe is éppen csak belekóstolt? Beke György említett riportja számos kérdést gyűjt össze s vet fel maga a szerző is ezzel kapcsolatosan, kortársak vallomásaira, nyilatkozatokra és többé-kevésbé megalapozott állításokra hivatkozva.

Fő kérdése az: lehet-e hinni annak a Grozának, aki a trianoni döntés után, merészen szembe menve román nemzettársai törekvéseivel, fiatal ügyvédként azokat a magyar nagyurakat védi, akiknek felosztott birtokaiból román szabadparasztokat jutalmazott a bukaresti hatalom? (Igaz, hogy ügyvédként nem sok kliensének képes megadni a győzelem elégtételét, viszont az eredménytelenül elvégzett ügyvédi munkát is honorálni kellett, Groza tehát üzletszerűen így is, úgy is jól járt, rendszerint nem maradt hoppon.)

Komoly szerelmi kapcsolat alakul ki ez idő tájt a Déván műkedvelősködő magyar-örmény operettprimadonna, Kabdebó Duci és a fiatal ügyvéd között, ám Groza családja ellenzi viszonyukat, s az érzelmeiben csalódott díva Kolozsváron, Janovics Jenő társulatánál keres és talál vigaszt. (A Grozával való kapcsolatból születik 1923-ban Kolozsvár egyik majdani vezető színésznője, Bisztrai Mária.)

Később, úgy egy évtized múltán, ugyanazoknak az erdélyi parasztnak az élére állva, akik ellen pereskedett, a Maniuekkal szemben álló Ekésfrontot szervezi, s az erdélyi magyar haladó erőket egyesítő MADOSZ-szal szövetezik... Egyesek állítják, hogy rövid ideig a jobboldallal is kacérkodott. Averescu marsall kormányaiban két ízben is miniszteri tárcát kapott... A háború kitörése után bekövetkezik aztán közeledése a kommunistákhoz, amelynek végkifejletként 1945 tavaszán a moszkvai vezetés őt szemeli ki arra, hogy a Románia számára vesztesnek ígérkező háborúból végül szerencsésen kikerülő ország „demokrata miniszterelnöke” legyen.

E felvillantott, jócskán „meredek” fordulatok Groza életútján érthetően ma is fölkeltik mind a román, mind a magyar történészek érdeklődését. Beke megfogalmazásában: „Román kutatók 1989-et követően gyakran latolgatják, hogy miért éppen ez a viharos múltú polgári politikus lett Moszkva választottja 1945 márciusában a román kormányfői tisztségre. Éppen azért, mert polgári politikusként »kezesség« lehetett a Nyugat számára, hogy nem a pártiktatúra, hanem a demokrácia felé vezet Romániát? Rugalmas politikus, aki nem tiltakozik, ha helyette Moszkva igazán bizalmi emberei kormányoznak? Szempont lehetett az is, hogy »magyar múltja« csillapítja az erdélyi magyarok fájdalmát, amiért ismét kisebbségi sorba taszítják őket?”

A kérdések jogosak, ugyanakkor töprengésre késztetnek. Beke Györgyhez hasonlóan pedig ezúttal mi is spekulálunk.

Annyi bizonyos, hogy nemzetársai zömének szemében Groza soha nem volt eléggé román. Számos olyan gesztusértékű tettet lehet a szemére hányni, amivel úgymond kilógott a sorból, „elárulta” nemzetét. Másfelől, a magyar köztudat – leszámítva a múltó rokonszenyhez kötődő népszerűséget – ma többnyire megbélyegzően minimalizálja, sőt elutasítja Groza közeledésének tényeit a magyarsághoz, színjátékként, képmutatásként könyveli el az ügyvéd magyar-barátkozását, amelyből csak egyes magyar ismerősei (pl. Balogh Edgár, de mások is) terem-

tettek valóságos Groza-kultuszt, s e kultusznak ma is tapasztalható maradék nyomai ott élnek az erdélyiek tudatában. Maga az a tény, hogy igen sok forrásban a volt miniszterelnök magyaros nevével lelhető fel s maradt fenn a köztudatban, egyesek szerint azt jelzi, hogy Grozából valakik tudatosan próbáltak „jó magyar embert” faragni (ahogy például Verne Gyuláról vagy May Károlyról sikerült a pusztá elnevezéssel sok emberrel elhitetni, hogy magyar identitásúak), de ő erre méltatlannak bizonyult.

Így igaz: a románnak nem túl jó, magyarnak nem eléggé magyar Petru Groza / Gróza Péter törvényszerűen osztozott azoknak a sorsában, akik a két, erőteljesen karakteres, jól elkülönülő entitás között megpróbáltak közvetíteni és közelíteni, a szokásosnál nagyobb empátiát mutatni mindkét irányba. Született ügyvéd volt, és ez minden cselekedetében megnyilvánult. Nem a frontális küzdelem, nem a kiállítás, a politikai következetesség harcos stratégiáit követte, hanem taktikázott, helyezkedett, az ellenfél gyenge pontjait keresve, mindegyre a pillanatnyi esélyekkel számolva. Mindezek a sajátos karakterjegyek megtalálhatók a Malmaison börtönben írt feljegyzések mélyén, még akkor is, ha a Groza által papírra vetettek stílusa meglehetősen dagályos, patetikus. Olykor az az érzésünk, mintha a szerző tükör előtt állva a közönségnek játszana.

Üzenhet-e hát számunkra egyáltalán valami komolyat a Malmaison foglya?

Számomra a börtönnaplóból ma is igen tanulságos az a rövid kitérő, amelyből az világlik ki: Groza fokozatosan, az átélt események közvetlen hatására ébred rá, arra, hogy a faj, az etnikai eredet önmagában nem értékhozó, csak amennyiben általános emberi kvalitásokkal párosul. A börtönben, lengyel elítéltek szomszédságába kerülve, összehatózik velük, megismeri szokásaikat, gondolkodásmódjukat. Az alább olvasható feljegyzése is ennek az élménynek a lenyomata...

FAJ, ETNIKAI EREDET

Séta után Tulatzko barátommal együtt meglátogattuk a két lengyel nőt. Cellájuk ajtaja nyitva áll: éppen a kis szekéren levő üstből mernek maguknak. Jó étvágyat kívánunk nekik.

Befejezünk egy beszélgetést, amellyel észrevétlenül egy délelőtt telt el. Ilyen módon elfelejtetem, ami közvetlen közelemben és tőlem távol történik...

A rendelkezés: „mindenki a cellájába” végigsüvít a folyosón; visszahúzódom a cellámba, és írni kezdek. Még egyet megtudtam Tulatzkotól: Ciprian Porumbescu, a nagy román zeneszerző szintén lengyel volt. Golebronzkynak született, nevét később változtatta meg. Még egy oldal az igazság könyvében, amely bizonyítja, hogy az értékek a faj határain túl emelkednek, a biológiai vonal által megállapított határon, amely túl primitív és túl szűk ahhoz, semhogy korlátokat szabhasson az emberi lángelmének.

Vajon kivel lehetne helyettesíteni a magyar irodalomban és történelemben a magyarok legnagyobb költőjét és ugyanakkor az 1848-as forradalom lelkesítőjét: Petőfit, aki görögkeleti szerbnek született és bölcsőjében Petrovics nevet viselt? Kivel helyettesíthetnék a németek a „nem-árja” Heinét? Hát a spanyolok Thetocopulost, „El Greco”-t?

Lapozzatok végig az emberiség művelődési és gazdasági történetét és számítsátok ki a veszteséget, amelyet egyes népek és általában az emberiség szenvedett volna, ha bölcsőjében megfojtana vagy máglyán elégetne minden más-etnikai eredetű, vagy más-fajú embert. Az úr, amely egy ilyen elképzelt csonkítás következtében tátongana, akkora lenne, hogy nem lehetne betömni az összes „fajtiszta” fejekkel.

Jelen pillanatban a fajt kritériumnak vehetjük, de nem embereknél, hanem állatoknál, ahol egy yorki sertés fölébe helyezendő a „mangalica” fajtának, anélkül hogy ez az első felsőbbrendűségét, „über alles”-t jelentené.

Gobineau az ő „Értekezés a fajok egyenlőtlenségéről” szóló művével nagy tévedés spekulánca volt, amelyet aztán Hitler százszázalékos örületté fejlesztett. Én azt mondanám: tiszta örület (vagyis műrost nélküli).

SZITOKSZÓ-E A GÜZÜ?

Erőteljes anekdotikussága és kihegyezett áthallásai ellenére hitelesnek kell tekintenünk a börtönnapló ama fejezetének (Güzü) üzenetét is, melyben egykori magyar kollégiumi élményeit felidézve, leírja megismerkedését a később egyik legjobb barátjává váló Serestély Béla költővel. Mindketten – még a Trianon előtti időkben vagyunk – a szászvárosi Kún-kollégium kisdiaákjai, kiszolgáltatva a szigorúan merev konviktusi rendnek és a benne élők aljas indulatainak.

Így kerül elő a szinte elfelejtett tárházból egyik volt osztálytársam emléke... Serestély Béla, a poeta.

Szöke, halvány arcának körvonalai mind tisztábbak és immár közelemben érezve őt, görcsösen kapaszkodom belé társnak e nyomott hangulatú estén, nehogy újból magamra hagyjon.

Máris ott kergetőztünk élénk villogással az ódon kollégium udvarán, az iskolanyitás első napján, nekiindulva a gimnázium első osztályának.

A nagy kazal szalmából vaságyainkhoz jól feltöltve szalmazsákjainkat, és nyomogatva, hogy puffadt, kerekded alakjait lepréseljük –, a gyermekcsapat hamarosan összegabalyodik, és se vége, se hossza csínyjeinknek...

Ettől holtfáradtan hív össze szobáinkba „silentium”-ra az öreg kis harang visító nyelve. 8-as számú szobánkban (akaratlanul mostani „szobám” számára gondolok, de hamarosan elkergetem e zavaró gondolatot) körül-üljük kilencen a bicskával agyonfaragott hosszú, kerekded asztalt, a „publicá”-t. Felette a fehérre meszelt mennyezetről lelógó petróleumlámpa szagosan világítja körül a falak melletti emeletes vaságyakat, a vastag falba mélyen beépített kolostorszerű ívboltos folyosóra nyíló öreg faajtót, a szemben levő fal mellett szerényen meghúzódó külön két kis asztalt, egy-egy sor könyvvel, amelyek előtt a figyelő „primárius” 8-ik osztályos, az öblös hangú, két méter magasságú Bodor Aladár, későbbi tanárom, majd a pesti rádión igen aktív propagandista, egyetemi (úgy gondolom) magántanár, foglal helyet.

A két órán át tartó „silentium”, kötelező csend és néma tanulás, amely mellett egy légy zümmögése szinte uralja a szobát, nagy próbára teszi az első diáknap izgalmaiktól fáradt nebulókat, akik csak most ismerkednek meg a klasszikus fegyelmi kollégiumi internátus szigorú korlátozásaival.

Nem csoda, hogy az álommal inam szakadtából birkózva – elaludtam... Beleestem az első kihágásba: aludni – horribile dictu – a silentium alatt a „publicánál”!

Erős oldalba lökés riasztott fel álomból: Serestély Béla barátom lökött oldalba, riadtan meresztve ő is két kék szemét rám, ösztönösen számolva azzal, hogy nem maradok adósa, miután napközben saját bőrén tapasztalta ki izmaitam s verekedő hajlamaimat.

„Ébredj fel, mit alszol, mint egy güzü!”, szólt hozzám gépiesen, zavartan, szinte sügva.

„GÜZÜ?!”

Akkoriban, mint régi román papi család sarja, dákó-román sovíniszta tradíciókkal terhelt légkörben nevelkedve, magyar nyelvismereteim nagyon kezdetlegesek voltak. Nem illett túl jól és túl sokat magyarul beszélni.

Mindenesetre a két „ü” számomra kemény ízt adtak az ismeretlen szónak. Bizonyára egy durva sértés, amelyet nem lehet megtorlatlanul elviselni. Tehát: hirtelen pofon vágtam Serestély Bélát. Az ódon háló és tanulószoba boltíves falai között, a szigorú kollégiumi fegyelem jegyében, néma csendben, suttogás nélkül lepergő esti silentium órák alatt, amikor az asztal körüli hallgatag tanulást csak egy-egy légy zümmögése zavarta meg, egy egészséges pofon csattanása hallatlan, talán csak évszázadonként előforduló esemény. A nemzedékek során fegyvelmezett diákok el sem képzeltek, hogy ilyesvalami lehetséges.

Az egész asztal körüli gyerekcsoport fölriadt, a külön kis asztalnál könyve fölé hajló, a hosszú pápaszemes szobafőnök, Bodor Aladár felé meresztve szemeiket. Várták, most már velem együtt, cselekedetem végzetes következményét. Ez nem is késett.

A primárius hirtelen talpon termett. Csak ekkor láttam, milyen óriás. Hozzám lépett, magasra emelve 2 méteres termetéhez szabott jobb karját. Összehúztam magamat, s vártam, hogy lecsapjon, úgy látszik azonban, meggondolta magát, ez amúgy is poéta lelkű későbbi tanárom –, s leeresztve karját, odaszólt Serestély Bélához: „pofont kaptál, hát azonnal add vissza!”

A később szintén költővé vedlett, amúgy is vékonypénzű Béla barátom e parancsnak szolgálai eleget tett, és jobb tenyerével félénken végigsimogatta bal arcomat. Én bensőmben teljesen meg voltam elégedve, viszont primáriusunk újból haragra gyúlt, látva, hogy megbüntetésem ily formában nem sikerült, s talán öntudat alatt hajtva a nagyok ösztönétől, a gyengébbekkel, kicsinyekkel elbánni – ráförmedt Bélára: „Te számár, hát ez pofon? Te ilyet kaptál?”

Majd hozzám fordulva: „Te Groza, adj még egyet neki, hadd tanulja meg, mi az a pofon!”

És én voltam elég oktondi ahhoz, hogy kívánságának eleget tegyek. Most már felbátorítva, hatalmasan újból pofon vágtam Bélát, ki sírásra fakadt.

E naiúságomra ráfizettem. A primárius most már kitanította Bélát.

„Látod, most megtanultad, mi az a pofon. Tehát ebből adj vissza neki annyit, ahányat akarsz.”

Poéta ide, poéta oda, a sírással vegyes dühbe gurult is emberré vedlett, s miután nem volt szabad védekezni, egymásután rakta mindkét arcomra két kezével a pofonokat fokozott gyakorlottsággal. Ettől a zuhatagtól most már magam is sírásra fakadtam.

A tízórai csengetés szalmazsákos vaságyainkba kergetett, én mint módosabb fiú a felső ágyba (évi 8 forintos), Béla a szegény piski nótárius fia az alsóba (4 forintos), amelyet nyikorgó kerekein húzott ki a felső alól.

Egy ilyen jól megrendezett sírás után mély gyermekálmainkba merültünk.

Reggel 5 órakor a harangszónál félálomban csúsztam le a magas ágyról, rálépve a még alvó Béla lábaira. Reám meredt fölnyitott szemével, és én bocsánatot kértem – „nem akartam”.

A harag még romlatlan lelkeink melegében hamar felengedett, miként a hó a sugárzó napfényben, s hajlamoson a teljes kibékülésre, Béla hozzám szólt: „Nem baj, de miért ütöttél pofon az este?”

„Hát te miért böktél oldalba, de ez még hagyján, miért sértettél meg azzal, hogy – hogy is mondtad –, güzünek címeztél?”

„A primárius, miközben aludtál, rám parancsolt, hogy ébresszelek fel egy oldalbalökéssel, s kérdezzelek meg, hogy miért alszol, mint egy güzü. Mit tehettem mást, mint hallgatni parancsára”.

„Hja, úgy – hanem mondd csak te Béla, mi az, hogy güzü?”

„Magam sem tudom” – válaszolt Béla.

Elámultam. Hát mi, két értelmetlen, naiv kisgyermek, agyonpofoztuk egymást valamiért, amit egyikünk sem ért, olyan dologért, amiről fogalmunk sincs, amit csak hórihorgas primáriusunk tud és rendez meg, kedvtelésből, avagy ami nem kevésbé vigasztaló ránk, az erősebb hatalmi vággyából.

Keserű lett a szánk íze, s napközben kísértve a gondolattól, keresgéltnék a güzü szót szótárakban, amíg rá nem akadtunk. S csak akkor várt ránk az igazi kiábrándulás: a güzü szó, dacára a két ü-nek, nem is olyan sértő. E nevet egy kis félénk, vörös mezei egérke viseli, kedves, teljesen ártalmatlan állat, amelynek csak egy hibája van; sokat alszik.

E kis történetet, amely egy időben elmosódott emlékezetemben, Serestély Béla barátom elevenítette fel, jegyezzük meg a napot, 1938. január 1-jén hozzám írt levelében újesztendei jókívánságul.

Ő most is költői lélek, s mint emlékszem, így vezeti be sorait:

„Emlékszel, Péter? Kollégiumunk öreg igazgatója minden tanév végén így vezette be ünnepi záróbeszédét: »Hullatja levelét az Idő vén fája«, elfelejtve, hogy az előző esztendőekben ezt már többször elmondotta, vagy talán belénk akarta vésni a mulandóság gondolatát...”

„Tudod-e Péter, hogy immár 44-szer hullatja a vén fa levelét azóta, hogy mi a kollégiumi első estén megismerkedtünk, illetve mint illik, összepofozkodtunk a »güzü« miatt? Oly alaposan, hogy azután ámulva állapítottuk

meg, hogy egyikünk sem tudta, mi az a güzü... De aztán a ráébredés e valóságra, mint szinte természetes reakciója az emberi léleknek, annál közelebb hozott minket, és e pofozkodás egy egész életre megalapította barátságunkat”.

Elmerengtem Béla barátomnak e hosszú, szép levelén, a múltnak emlékein, s tovább fűzve gondolataimat, válaszoltam neki postafordultával:

„...felidézted boldog gyermekkorunk emlékeit, kedves Béla barátom, elmerengtem rajtok, s az idő múlásán, de csak rövid időre, miután én kevésbé vagyok költő, s megmaradok annak, ami vagyok, javíthatatlan politikusnak, s megrögzött hívének eszméknek, amelyekért ma még nehéz, viszontagságos harcot kell folytatnunk, de holnap valósággá válnak”.

„A mi fajta mesterségünk annyira vérünkké válik, hogy mindenütt és mindig a mindenkori élet legapróbb élményeit, vagy eseményeit, amelyek mellett a nálunknál boldogabb halandók észrevétlenül haladnak el – eszméink büvkörébe vonjuk, megvilágításában vizsgáljuk, elemezzük. Ne csodálkozz hát, hogy kisdíák élményünk is népi vonatkozásban foglalkoztatja most agyamat, s ezuton elindulva a két magyar és román kisdíák afférján, a két nép, a magyar és román nép összejáradulásának szimbólumává válik, és kettőnknek egykori kis verekedése eszméink lencséje alatt mikroszkopikusan tükrözi vissza népeink nagy tragédiáját”.

A történelem során haj, de sokszor pofozkodott össze e két nép, amelyet az emberiség nagy, terített asztalánál, hiszen földgömbünk oly busásan gazdag, a végzet épp úgy egymás mellé ültetett, amiként egykoron minket, a szászvárosi vén kollégium „publicájánál”.

Keserűvé tette egymás életét dolgokért, amelyeket nem ismert s nem értett, ügyért, amely nem az ő ügyük volt, hanem másoké, a hatalmasoké – hiszen az egyén és a kollektív lélek ösztönös hajlamai oly azonosak – ahogy a mi verekedésünk is végeredményben az óriás Bodor Aladár primáriusunk ügye volt.

De erre csak későn jöttünk rá. Ha előbb tudtuk volna, bezzeg nem telt volna kedve a nagynak, a hatalmasnak, s megkíméltük volna magunkat is kölcsönösen a bajtól...

Vizsgálva közös történelmünk lapjait, leépítve e történelemből mindazt, ami romantika vagy célzatos hamisítás, összetűzéseink okait és eredményeit, kinyomozva azon érdekeket, amelyeket ezen összetűzéseinkkel öntudatlanul szolgáltunk, hej, de sokszor véreztünk olyan ügyekért, amelyek mindkét nép számára „güzü” volt.

De folytatom 1938. évi újesztendei leveletem: „Kedves Béla barátom, amily szomorúsággal állapítom meg mindezt a múltra vonatkozóan, épp oly tragikus bizonyossággal látom előre azt, hogy sajnos, nem is olyan messzi a sovinizmus, faji gyűlölet, viláгурalmi törekvések, és hogy egynéhány örült, történelmet csinálni akaró »vezér« háborús készülődéseinek légkörében még egyszer össze fogunk pofozkodni. E két nép még egyszer hagyni fogja magát egymásra uszítani egy viláгурalmi vágtyól hajszolt harmadik által. A történelem egy újabb lapot tartogat a végtelen szenvedéseknek, annyi ember szerencsétlenségének mindkét nép részéről, egymást gyűlölve, egymás sírját ásva azért, hogy későre, közös szerencsétlenségük füstölgő romjain megállapítsák, miszerint mások érdekében történt mindez, mások vak eszközei voltak.

Azonban amilyen biztonsággal látható előre ezen újabb pofozkodás, épp olyan rendíthetetlenül bízom abban, hogy méreteinél és különös történelmi adottságánál fogva ez az összepofozkodás olyan tanulságos lesz, eredményeiben annyira felvilágosító, hogy egyszersmind az utolsó lesz.

Rá fog jönni most az egyszer e két nép, hogy mindaz, amiért egymás szenvedését okozták, nekik kölcsönösen »güzü« volt!

E rájövés lesz a nagy nap a két nép életében, határkő, amely az egymásra találás, a békés együttélés, a jó szomszédi viszony, az egymást kiegészítő békés termelőmunka új korszakát jelzi...”

A tanulság nyilvánvaló, s nincs miért megfejljük a szerző által hozzátoldott, aktualizált elmékedésekkel, további konklúziókkal. E bevallott népbarátság koronatanúja, a költő Serestély Béla, aki végül is nem futott be látványos irodalmi karriert, s mindvégig vasúti tisztviselő maradt, tíz évvel élve túl barátját, valószínűleg ma sem tiltakozna a fenti beállítás ellen, hiszen az életnek ugyanazt az iskoláját járta ki, mint egykori osztálytársa, tovább inkasszálva a meg nem érdemelt történelmi pofonokat.

GROZA-IDÉZÉS TANÚSÁGTÉTELLEL

A vaskos börtönnaplóban a szerző külön fejezetet (*Két nép szenvedése*) szentel a román–magyar együttéléstről szóló gondolatainak. Feltételezem, hogy ez a tucatnyi könyvoldal az, amiért a könyvnek (jóval) később újabb kiadása látott napvilágot magyar nyelven. 1986-ban a *Közös dolgaink* című sorozatban jelent meg a Gondolat Kiadónál, s fontos

hivatkozási pont olyan jeles költőnk eszmei fejlődésében, mint amilyen Kányádi Sándor.

Vörös István a költő 75. születésnapjára írt tanulmánya (A „röstellt” versek természetrajza. Kányádi Sándor pályakezdéséről. In *Tiszatáj*, 2004. május) bőven idéz e fejezetből, mint a román–magyar együttélés máig érvényes alapelveiből:

Azt mondtam: ez a két nép a történelem keresztútjain mindig mint ellenség találkozott akkor, amikor érdekük szerint egymás mellett kellett volna állniuk. Történelmük tárgyilagos vizsgálata kétségtelenül ehhez a következtetéshez vezet – mint ahogy a történelem vakmerő és elfogott meghamisításának sikerült elsötétítenie a nemzedékek ítélőképességét, amikor mesterségesen táplálta az örök ellenségeskedés és gyűlölködés hagyományát. [...] Amikor átléptem ezeket a szűk határokat [a családi nevelés hasonló szemléletű korlátairól van szó – V. I.], felvettem az érintkezést a széles nagyvilággal, bejártam az akkori civilizáció nagy központjait és mindenekfelett tágabb látókört és távlatot nyertem – a sötétség szétszóródott és a gyűlölet elolvadt, mint a hó a napon. [...] Így módon sikerült rájönnöm, hogy a román és a magyar nép közötti megértés nemcsak lehetséges – mivel a szomszédság és a történelmi együttélés adva van –, de egyenesen kölcsönös boldogságot célzó, lényegbe vágó feltétel és geopolitikai jellegű parancs.

A tanulmány ennél is tovább lép: a Kányádi-féle Groza-idézés – a Beke-féle riporttól eltérően – hangsúlyozottan tanúságtétel is egyben. Nem a jelen szemüvegén át ítéli meg a tegnapi történeteket, hanem a kor viszonyaiba helyezve idézi fel, amit maga is személyesen átélt, hallott, gondolt, tapasztalt annak idején a románoknak nem elég román, magyaroknak nem elég magyar Grozáról. Tény, hogy Kányádi még jól emlékezett: az egykori miniszterelnök szorgalmasan eljárt a kolozsvári színház előadásaira, ahol a lánya főszerepeket játszott, de gyakran lehetett találkozni vele a Bolyai egyetemen is, ahol a szünetekben szóba állt a diákokkal. Kányádi mesélte azt is, hogy Groza elmondta nekik: Sztálin koporsója mellett együtt álltak díszőrséget Rákosival, s a váltás után mondta neki, van egy kérése hozzá. Mire Rákosi: Groza Péternek nem lehet olyan kérése, hogy ne teljesítsem. Groza: érettségi találkozónk lesz, szeretném, ha ott lenne Nagybaczoni Nagy Vilmos is. Az eredmény: „előkaparták” onnét, ahol deportálva volt, engedték megnőni a haját, a külsejét rendbehozták, és ott is volt a találkozón! [Valójában

- miután házát elvették, nyugdíját megvonták - Nagybacsoni Nagy Vilmos munkásként a Pilisi Parkerdőgazdaságban facsemete ültetéssel foglalkozott, majd amikor onnan is eltávolították, akkor egyszerű kovácsként dolgozott - a szerk. megj.]

Ilyés Gyula vélekedéséről sem szabad megfeledkeznünk, aki 1945 augusztusában, a pár hónapja miniszterelnökként ismert Grozával való tárgyalás után a bukaresti rádióknak így nyilatkozott: „Groza Péterben bátor demokratát, nagyvonalú államférfiút, a dunai népek megbékélésének őszinte hívét ismertem meg, nemcsak a román dolgozók, hanem a magyarok is nyugodtan rábízhatják sorsukat.”

Tény, hogy dr. Petru Groza se szerzőként, se politikusként soha nem tagadta meg, nem magyarázta ki és nem csűrte-csavarta felismerhetlenné azokat az eszméket, amiket a Malmaisonban (ha részben számításból is) papírra vetett, és azután is hangoztatott. Ami egyáltalán nem jelenti azt, hogy a dogmatikus rendszer keretei közötti személyes tehetetlenségét erényeként kellene elkönyvelnünk.

ELLENTÉTEK HASZONÉLVEZŐIRŐL

A *Két nép szenvedése* című fejezet terjedelmes első része annyiban időszerű, hogy a már ismert történelmi helyzetben az 1848-49-es forradalom és szabadságharc közép-európai tanulságait boncolgatja, latolgatja. Józan és mértéktartó hangja nyugtatólag hat mindkét nép szélsőségei számára. Szó sincs benne a lassan megszokottá váló „vérvádról”, miszerint a magyar szabadságharcosok 40 ezer ártatlan románát mészároltak le Erdélyben, sem ama csúsztatásról, hogy az aradi vértanúk tulajdonképpen az erdélyi románság véreskezű gyilkosai lettek volna. Dr. Petru Groza határozottan állítja: a Monarchia vezetői, a Habsburgok századokon át ravaszul kijátszották egymás ellen a különböző népeket. Csakhogy...

A népek emlékezőtehetsége rövid - állítja naplójában Groza -, és ezt a gyengeségét tökéletesen kihasználják ezeknek az ellentéteknek a haszonélvezői országon belül és országon kívül.

Csak így volt lehetséges, hogy egy nép életében aránylag rövid idő múltán Horea lázadásának drámai esetét minden tanulságával együtt elfeledték, és a történelem megismétlődött egy ugyanolyan tragikus végű forradalomban. Iancu mócainak kiábrándulása, melyet ugyanazoknak a Habsburgoknak hálátlansága idézett elő, összesűrítetten jelentkezett a „hegyek királyá-

nak” tragédiájában, aki összeomlott a felelősség terhe alatt abban a pillanatban, amikor a romantikus hősiesség és a hiszevény becsületesség köde szétfoszlott, és átadta helyét a kegyetlen valóságnak, amely ennek a romantikus felfogás számára tökéletesen idegen elemekből állt. És ezeknek az új tanulságoknak ellenére a hiba 1918-ban megismétlődött.

Továbbra is ennek a fatális felfogásnak az útján akarunk haladni, mindörökké visszaesve és elfeledve a múlt tanulságait? El fogunk hát bukni mindannyian, akik felelősek vagyunk a múltnak ezekért a hibáiért?

Kérdéseire az 1940-es esztendő eseményeinek alakulásában keresi a választ. De vajon megtalálja-e? Kövessük együtt a gondolatmenetét:

Próbálok rekonstruálni az 1940. augusztus 31-i bécsi döntés tényeit a tárgyilagos vizsgálódás szemüvegén keresztül, minden előítélettől és szubjektív indokolástól mentesen.

A vasrács, amely a külső világtól, és ezáltal a „döntés” által megindított szerencsétlenségek tömegének árnyékától elválaszt engem, s amely döntés számtalan román és magyar család boldogságát tette tönkre, részre nem hajló, és minden hétköznapi felfogástól mentes ítélet magasságába emel engem.

Az avatatlanok kiabálása nem hatol be ide. Tehát vizsgáljuk meg a tényeket.

Mindenekelőtt ezt a „döntést” mi, románok kértük (illetve Gigurtu, Valer Pop, Manoilescu stb.), minden fenntartás nélkül eleve alávetve magunkat az elfogadott bírák döntésének.

Amikor azután jellegének megfelelően, a megfellebbezhetetlen és végleges ítéletet egyszer kihirdették, kiáltoztunk a fájdalomtól, szabad folyást engedtünk az ebben megvalósult igazságtalanság fölött érzett felháborodásunknak, és utólagos reparációkat kerestünk saját számlánkra, az ítélet keretein kívül. Beszédes példakkal rendelkezünk éppen azok számára is, akik ebben az ügyben a legérdekeltebbek.

A szöveg [a bécsi döntés szerződésének szövege – a szerk.] például világosan előírta, hogy a közjavak, az összes állampolgárok – tehát a köztisztviselőkkel bezárólag –, a helyükön maradnak mindaddig, amíg az ítélet rendelkezéseinek keretében a leltározást és a magyar vagy román állampolgárságnak meghatározott időpontig való optálását illetőleg a végleges szabályozás megtörténik. Mi ellenben, a kormány rendeletére, annak óhaja szerint, mindent, amit tudtunk, hamarosan kiűritettünk, mielőtt még a magyarok elfoglalhatták volna a bírák által nekik ítél

területet. Előttünk végeláthatatlan oszlopokban vonultak teherautók, vonatok, szekerek, az átadott Észak-Erdély felől, a megmaradt Dél-Erdély felé, megrakva bútorokkal, iskolapadokkal, klinikai felszerelésekkel, leszerelt kórházakkal, fantasztikus változatosságban. Két nappal a döntés után a román kormány áthelyezte a magyar származású állami kishivatalnokokat, és csakis ezeket a megmaradt Délről a magyar államnak átadott Északra, azzal a rendelkezéssel, hogy negyvennyolc órán belül induljanak el kijelölt helyükre. Élénken él emlékezetünkben a fájdalmas jeleneteknek végtelen sora: a szerencsétlenek csomagjaikkal a hátukon indultak el, miután ilyen váratlanul kellett elválniuk övéiktől, fészküktől, kis holmijuktól és a tűzhelyüktől, ahol egy egész élet fáradtságával összekuporgattak maguknak valamit, s amely életből 23 évet töltöttek a tőlük most ilyen brutálisan szabadulni akaró román állam szolgálatában. Minden utcasarkon találkoztam velük; vasutasok, pénzügyi és igazságügyi tisztviselők, férfiak és nők, akik könnyes szemmel kérték közbelépésemet, hogy ne dobják ki őket ősz küszöbén az állásaikból és családjuk köréből, amely nem követhette őket az ismeretlenbe. Közbelépéseinkre a szolgálatban lévő főnökök ezt a sztereotip választ adták: „el kellett menniük, mert a miniszter úr távirati rendelkezésével áthelyezte őket.” Sőt mi több, egyes hatóságok írásbeli nyilatkozatokat mutattak fel, melyekben a magyar származású tisztviselő áthelyezését kérte, a nyilatkozatot aláírva. Megengedem, hogy akadtak ilyenek is, akik az Észak-Erdélybe visszatérő magyar uralom gondolatára felforró vérük hangja hívására siettek, hogy ott egy órával hamarabb boldogabbnak érezzék magukat. De a bécsi szöveg, amelyet aláírásukkal elfogadtak és elismertek a román állam szomorú emlékü képviselői, mindkét félre nézve kötelező közös eljárást írt elő arra az esetre, ha az emberek az egyik vagy másik állam állampolgárságára igényt tartanak. Bírói és az ítélet kötelezettségeinek szempontjából – kétségbe nem vonva a jóhiszeműséget – világos, hogy a román kormánynak határozottan vissza kellett volna utasítania az ilyen áthelyezési kérvényeket, amelyek a román uralom alatt maradt állásból egy másik, magyar uralom alá került állásba való átmenetelt célzott.

De a kérvények közül sokat kikényszerítettek a magyar származású tisztviselőktől abban a pánikban telt légkörben, amely az Észak-Erdély elrablása miatt felindult románok uralma alatt maradt magyarokat körülvette. A hatósági ember, különösen a rendőrség és sziguranca embere, kegyetlenül rámeredt a kisebbségi tisztviselőre, ez pedig aláírt és sírt.

A döntés utáni második napon jelen voltam a szomszédos Piski községben a háromszázat meghaladó magyar származású vasutas áthelyezésénél, akiket nagyobb részét még gyermekkorukból ismertem, minthogy állandó érintkezésben voltam a vasúti személyzetnek ezzel a régi telepével (több mint két évtizedig voltam tiszteletbeli elnöke a C. F. R. mechanikusok otthonának, stb.). Megállapíthattam, hogy ezeket a szerencsétleneket túlnyomó részben kényszerítették az aláírásra, s ezek egyhangúan könyörögtek családjaikkal együtt, hogy hagyják őket a helyükön. Természetes volt ezeknek az elkeseredése, amely a szegény, füstös telep csendes utcáit a könnyek völgyévé változtatta. Minden egyszerűségük ellenére tisztában voltak velem, hogy azok az átadott Észak-Erdélyben levő helyek, ahová áthelyezték őket, nem voltak betöltetlenek, így tehát a magyar állam hozzájárulása nélkül az utcán maradnak. Mint ahogy így is történt. Hónapokkal a döntés után ezek közül sokakkal találkoztam, akik Kolozsvár utcáin nyomorúságban, állás nélkül lézengtek.

A kölcsönös gyűlölet hullámai, amiket az ostoba bécsi döntés kavart fel, elárasztottak minden értelmet, elsötétítettek minden agyat és lehetetlenné tettek minden olyan igyekezetet, amely a megindult folyamatot megállíthatta volna. Anélkül, hogy a megkínzott nép észrevette volna, megkezdődött többek között az áthelyezések kevés intelligenciáról tanúskodó ravaszjátéka a román kormány részéről. Ezt a játékot mint azoknak a bűnöknek egyikét fogják majd megbélyegezni, amely annyi család szerencsétlenségét és annyi otthon szétdőlését okozta...

A bécsi döntés után a román Monitorul Oficial megkezdte a magyar származású tisztviselők áthelyezési rendeletének közlését, hogy ilyenformán „törvényes” formát adjon a befejezett ténynek (az igazság az, hogy ezeket a tisztviselőket már jóval előbb túlküldték a határon). De hogy meglegyen a „forma”, a bécsi döntés végrehajtása fölött „örkődő” német-olasz bizottság előtt, a román kormány – amely tudta, hogy ezek az áthelyezések nem felelnek meg a szövegnek – a Monitorul Oficial-ban szeptember 10-én, tehát Bécs után megjelent rendeletekkel, 1940. augusztus 16-i dátummal keltezte. Így tehát a román kormány egy döntés előtti keltezést használt, mintha ezeknek az áthelyezéseknek semmi közük nem lett volna az akkor még előre nem látható bécsi döntéshez. Ha a mi nemzeti önértetünk – túltéve magunkat bármilyen emberi, vagy keresztényi felfogáson, túl a nemzeti sovinizmus határain – elő is írná, hogy együttműködünk a román

kormányval, ez a kormány elzárja az utat ezzel az előrekeltetéssel, amely kegyetlenül leleplezi ravaszságát.

Íme a hibák, sőt több mint hibák – bűnök, amelyek keservesen megbosszulták magukat.

A magyar kormány, élén Teleki gróffal, aki tragikusan fizetett hibájáért, amikor önkézeivel vetett véget életének (a bécsi bukásnál jelenlevő híres kiküldötteink közül egyik sem röpitett golyót a fejébe, hogy ezzel pecsételje meg a történelem előtt az ő hibáik folytán keletkezett szerencsétlenséget). A hátsó ajtón igyekeztünk megmenteni valamit abból, amit Bécsben elvettek tőlünk. Próbálkozások, amelyekkel saját butaságunkat akartuk helyrehozni.

Csökönnyösen tartva magam a tárgvilagos ítélet vonalán, mentesítve magam a barátaimat, különösen az értelmiségieket fogva tartó szenvedélytől, és előrelátva a katasztrófát, amely tényleg be is következett mindkét részen, mellőzve mindent, ami egy azonnali kontroll szemüvegén keresztül befolyásol: alaposan megvizsgáltam a tényállást a helyszínen, mind nálunk, mind pedig Magyarországon, az elragadott Észak-Erdélyben, ahol a bécsi döntés után három nappal és utána is többször jártam. Ezt annak a véletlennek köszönhettem, hogy személyes kapcsolataim és az akkori magyar kiválóságok között iskolatársaim és barátaim voltak.

A magyar kormány ugyanolyan hibásan, a maga részéről a bosszú útján indult el. Teleki gróf, az Észak-Erdéllyel frissiben „kiegészített” Magyarország miniszterelnöke, a bécsi döntés után rögtön ennek a tartománynak a fővárosába, Kolozsvárra jött. Ő sürgeti a találkozást és a magyar uralom alatt maradt román nép vezetői elfogadják, hogy megállapodjanak egy *modus vivendi*-ben. Dr. Hatieganu volt miniszter, dr. Dunca volt főispán és mások szertartásosan felöltötték a hagyományos frakkot és elébe mentek a magyar miniszterelnöknek. Teleki gróf magas kultúrájú de állandóan szentimentális ember, aki inkább érzelmi, mint hideg értelmi vonalon politizált (ez megnyilvánult tragikus végében is), a románság képviselőit melegen fogadta, több mint barátságosan, valószínűleg a Bécsben elért magyar sikerek hatására. Ezt érezhette dr. Dunca akkor is, amikor ugyanez a „gentleman” gróf néhány nappal később családjával együtt átrakatta az új határon. Az ő esete jellemző az összes többi esetre, melyek abban az időben történtek. Ennek az esetnek a felelevenítése olyan tájékoztató forrás lehet a történelmi események különböző értelmezésében, ami majd kedvez a fény behatolásának a történelmi hamisítások sötétségébe. Dr. Dunca ügyvéd, nagybirtokos, Kolozsvár volt román főispánja, hasonlóan sok

máshoz, feleségével, gyermekeivel és egy bőrönddel a kezükben megjelent Déván. Ide menekült kiutasítása után, amelyet – a röviddel előbb átélt események hatása alatt – a következőképpen mesélt el nekem: A magyartól elfoglalt Kolozsváron történt fogadás alkalmával Teleki gróffal váltott barátságos kézszorítás után a románok azzal a meggyőződéssel tértek vissza otthonaikba, hogy a kormány és az új magyar uralom a testvéri megértés és az együttlakó és szomszédos népek közötti békés együttélés szellemében fog haladni, a múltra pedig fátyol borul. Ez a reménykedés rövid életű volt. A magyar kormány hirtelen változtatott magatartásán és villámgyorsan ütött. Nem lévén más jegyzék, a hatóságok nagy sietségükben a telefonkönyv segítségével számos román családot szólítottak fel, hogy két órán belül hagyják el az országot. Nem szabad egyebet magukkal vinniük, csupán egy kis bőröndöt és egy pokrócot. Telefoncsengés szórta szét a barbár módon sújtott családok közé a megütközést és rémületet.

Közöttük volt Dunca dr. családja is. Ez későn kapta meg a rendelkezést és csak háromnegyed órája maradt az indulásig. A tragikus fordulattól megdöbbenően bolyongott Kolozsvár állomásán a kiűzött románok között, várva a bevagyonírozására. Egyszerre csak a hatóság egyik képviselője kiragadta a többi köréből: „Uram, önt Teleki gróf kéreti a telefonhoz, aki Budapestről szeretne önnel beszélni.” Először egy nagy kérdőjel, azután a világosság halvány pislogása és remény osont az elszürkült lelkekbe. Visszatérés lenne? Lehet-e majd beszélni azzal, aki a szakadék szélére taszított ezrek sorsát tartja a kezében, hogy ugyanez a kéz az utolsó pillanatban segít?

A gyötrő kérdésre lesújtó a felelet:

„Dunca doktor úr, azért hívtam önt a telefonhoz, hogy megkérjem, közölje azokkal ott túl, hogyha tovább is folytatják disznóságait (vagy valami ilyesmit), és a mi határainkra dobják a zsarnokian áthelyezett tisztviselők tömegét, akiket nem tudunk elhelyezni, akkor még drasztikusabb megtorláshoz folyamodunk, és a magunk részéről még több románt teszünk át a határon.” Teleki gróf lecsapta a készüléket – és Dunca doktor megindult a tehervonat felé, bezárva és összepréselve a marhavagonba a mindenüket elvesztett románok szomorú tömege mellett, hogy azután a tordai alagút mesterséges határánál mindnyájan egy brutális testi motozásnak legyenek áldatva. Értéktárgyakat kerestek, briliánt, pénzt...

Dr. Limant, a kolozsvári klinika asszisztensét a magyar csendőr egy erőteljes csizmarúgással segítette át a határon, eltörte gerince alsó csigolyáit és pár hónapos kórházi kezelésre tette alkalmassá.

Körülbelül így bántak az állampolgárokkal és vagyonukkal bizonyos hatóságok – románok vagy magyarok – egy olyan uralom alatt, amelyet alkotmányosnak és törvényesnek hirdettek a civilizált világ előtt. A kormányok és az illetékesek, akik az ezen a meredeken való lesiklásokat védelmükbe vették, amelyek végzetesen vesztettek mindkét részről a megtorlások túllícitálására, nagy felelősséget vállaltak magukra e két nép történelme előtt, amelynek annyi könnyét sajtolták ki s leírhatatlan szenvedéseket zúdítottak a szerencsétlen kettévágott Erdély lakosaira.

A felelősök tudatalatti lénye megérzi ennek a felelősségnek esedékességét; innen van a szüntelen igyekezet mindkét részről, hogy saját embertelenségeiket a mások elvetemültségével igazolják.

Elloptam a szomszédom tyúkjá alól egy tojást, a következő éjszaka – igazi „megtorlás” – ő ellop egy ökröt az istállóból. „Jól van szomszéd, egy ökröt lopsz el?” „Te kezdted.” „De én csak egy tojást loptam el tőled!” A vitát, bármilyen érdekes, a végtelenségig lehet folytatni, de az alapja elvitathatatlan marad: mindketten tolvajok, tehát elítélendők, még akkor is, ha az egyik bizonyos mértékig kérdésesebb, mint a másik.

Ennek az elítélése mindkét nép részére egy újjáépítésnek aktusát fogja alkotni. A hibák megállapítása, melyet nyomon követ a felelősök megbüntetése, emlékkövet emel majd az utóbbi években mindkét részen átélт szerencsétlenségek tömege fölé, és arra buzdít majd, hogy letérjünk a vég nélküli ellenségeskedés útjáról, amelyből sohasem mi, hanem mindig mások húztak hasznót – és induljunk el a másikon: a népek közötti megértés útján, a felsőbbrendűség és az uralom kölcsönös igénye nélkül.

AZ ADOK-KAPOK ÁRNYÉKÁBAN

Nem olvastam még román embertől a fentihez hasonló kiegyensúlyozott, tárgyilagos színvallást a második bécsi döntés kérdésében. Szinte a szemünk előtt zajlik a kezdetben korrektnek hitt és remélt békebíróóság fölötti dühkitörés és a szemet szemért, fogat fogért replikázó indulatok eszkalációja. Nem telik bele sok idő, és már senki sem nevezheti ártatlannak magát ebben a konfliktusban. Az adott és a kapott ütések, az egymáson ejtett sebek azt bizonyítják, hogy Trianon egyáltalán nem oldott meg közöttünk semmit, továbbá a bécsi igazság-

tételt is tisztára fölösleges volt kierőszakolni, ha végül is a második világháború, majd Párizs és az azóta tartó, hol nyílt, hol burkolt kötélhúzás lett a végeredmény.

Dr. Petru Groza / Gróza Péter valójában nem volt akkora történelmi személyiség, mint amekkorává nőtt az alakja köré font kultusz, a legendák és anekdoták nimbusza sejtetni engedné. Börtönnaplója után ítélve viszont kettős kötődésében odáig jutott kultüremberként mutatkozik be, aki a román és magyar nép érdekeivel azonosulva tud és mer pártatlan lenni egy olyan korban, amikor ez a képesség csak nagyon keveseknek adatott meg. Ez az, amivel máig hatóan üzeni tud nekünk a Malmaison alkalmi foglya az 1943–44-es év fordulójáról. A többi: vanitatum vanitas...

Vagy olyan tisztaság, büntelenség utáni eredendő kósza vágy, amit Groza barátja, Serestély Béla egy örökszép versében így fogalmazott meg:

SERESTÉLY BÉLA: *A hó, a hó...*

A hó, a hó, a hó, a hó...

*Égi szita szitálja lassan
és hull és hull és egyre hull,
angyalpárnákból lágy pihék
szállongnak szakadatlanul,
égi kezek csak egyre ontják,
befödve gyászt és vért és pompát,
csak hull és hull, mindegyre hull,
s már minden fehér hóba fül:
a háztető, a rét, a domb,
toronytetőn a fénylő gomb,
a temető, a szántóföld
fehér halotti leplet ölt,
az országút, a híd, a tó,
mind, mind vakító, tiszta hó,
a templom és börtön felett
halld hancúrozni a Telet,
hogy pattan csípős ostora,
belé reng kórház, oskola,*

a hó mint pajkos, rossz kölk,
a két szemed közé röhög,
s mint csintalan, vásott gyerek,
veled szünetlen incseleg,
arcodba vág, nyakadba hull
és paskol irgalmatlanul,
szegény, fázós, didergő fák,
mint posztot álló katonák,
míg Tavasz-káplár úr nem int,
hóköpenybe strázsálnak kint,
őrizve ők az utakat,
hol csilingelő szán szalad
az ólomszürke ég alatt,
honnan a hó szakad... szakad...

Már napok óta egyre hull
és szünetelni nem akar,
és bitófát és Golgotát
egyforma szűzlepel takar,
és erdőszélen őz nyomát
és tolvajét, ki lopni járt,
fehér leplével elfedi
a hófehér hó egyaránt,
szekér, ha máma erre jár,
holnapra nincs nyoma se már,
mert szüntelenül hull a hó,
a hó, a hó, a hó, a hó...

Ó, tiszta hó, ó, szűzi hó,
veled az Úr lelke izent,
e szűz fehérség jaj de jó
és jaj de jó e szűzi csend!
ó, szálljatok lágy hópihék,
nyílj ablakomon jégvirág,
csak így tudom elhinni még,
hogy van egy tisztább, szebb világ,
ahol a könny, a gyász, a vér,

*a bűn s erény: fehér, fehér...
Ha jön a kékszemű Tavasz -,
e csélcsap, ifjú, vad kamasz,
úgyis mindennek vége már
és jön a lucskos sár, a sár
s a kék, mosolygó ég alatt
egy csepp fehérség sem marad...
Ó, áldott, szűzi, tiszta hó,
mindig így élni volna jó,
bünt nem tetézve szüntelen,
- fehéren, tisztán, büntelen...*

(A Malmaison épülete mára megszűnt megtorló intézménynek helyet adni, s hogy le ne bontsák, ma a lehető legcivilibb intézmény: egy éjszakai klub működik benne; termeinek, celláinak rideg, morbid környezetében önfeledten, a múlttal mit sem törődve szórakozik a bukaresti fiatalság...)

A KETTŐS/TÖBBES IDENTITÁS KÉNYSZERŰ „DIVATJA”

Elemzésemben idáig érve soraimat közzétettem egy internetes portálon. És nem maradt visszhang nélkül...

Néhai Dehel Gábor kolozsvári színművész, rendező és író társ szólított meg Groza-ügyben, úgy érezvén, neki is van közölnivalója a tárggyal kapcsolatban. Pár éve jelent meg ugyanis hajdani színpadi „játszótársával”, Bisztrai Máriával készült beszélgetőkönyve (*Bisztrai Mária*. Prospero könyvek sorozat, Kolozsvár, 2011, Komp-Press Kiadó), aki életéről és pályájáról szóló vallomásában nyíltan tanúságot tett születésének körülményeiről és szülei érzelmi kapcsolatáról.

Bevallom, a levél már ennyivel is fölkellette az érdeklődésemet, hát még amikor belenéztem a könyvbe, és megnyílt előttem egy romantikus külsőségektől egyáltalán nem mentes, de valós és hiteles, a szó szoros értelmében „síron túli” szerelem igaz története, a maga tanulságaival együtt.

Bisztrai Mária ugyanis nem egyszerűen visszaigazolta, hanem részletekbe menően kiegészítette azokat a tudnivalókat, amik az ő világra jöttét, gyermek- és ifjúkorát és egész erkölcsi habitusát meghatározták.

Ezek szerint az ő édesanyja, Kabdebó Jozefina (Duci) tulajdonképpen néhai Baracházi Talpasi Kabdebó Gergely, Temes megye egykori főispánja unokája.

A nagyapát otthagya a felesége és Déván újra férjhez megy, bizonyos Kézdiszentléleki Kovács Lajos földbirtokoshoz, s Kabdebó néven viszi magával a lányát is – aki Bisztrai Mária édesanyja.

De hadd valljon a leghitelesebb tanú, az 1923-ban született nyugalmazott színésznő:

Édesanyám és Groza Péter Déván szerettek egymásba. Groza akkor már jól menő ügyvédi irodát vezetett, birtokai, részvényei, szállodái voltak. Saját erejéből gazdagodott meg. Édesapja egyik közeli községben volt pap. Anyám családja akkor még szívesen fogadta az udvarlást. Apám apja háborgott, ellenezte. Ő egész életében engesztelhetetlen maradt. Hallani sem akart rólam. Nehezen értette meg, hogy fia, aki magyar felekezeti iskolába, líceumba, sőt zsidó iskolába is járt, aki Pesten a Pázmány Péter egyetemen és németországi egyetemeken végezte tanulmányait, már másként viszonyul a magyarsághoz is. Apám magyar osztálytársaival élete végéig tartotta a szívélyes kapcsolatot. Például Nagybaczoni Nagy Vilmostal, aki a negyvenes években Magyarország honvédelmi minisztere volt. De írókkal is: Bánffy Miklóssal, Tamási Áronnal és még sorolhatnám... Színészekkel is... Szüleim 1912 szilveszterén eljegyezték egymást. Tessék, itt az eljegyzési gyűrű, édesanyám élete végéig viselte. Majd én is...

A gyűrűbe vésve az áll: *Berkenye*. Mit jelent ez? – tudakolja a joggal kíváncsi Dehel. A magyarázat sem késik:

Együtt olvasták Gárdonyi Géza: Te, Berkenye! című kisregényét, a Pesti Hírlapban jelent meg. Attól kezdve apám Berkenyének szólította anyámat. 1913-ban egyre feszültebbé vált a politikai helyzet, fellobbant a nacionalizmus és a család egy délután betiltotta a kapcsolatot, méghozzá eléggé durván. Addig mindig a szalonban fogadták, kávé, tea, sütemények, likőr – ahogyan akkor jobb házaknál az természetes volt. Azon a napon, tudomásom szerint, nagyanyám be se tessékelte a szalonba apámat, a verandán ültette le, terítetlen asztal, egy tea... És közölte a döntést: „...talán csak nem képzelte komolyan, hogy ebben a helyzetben egy román fajankóhoz adjuk a leányunkat...”

Apám ezt soha nem felejtette el. Képviselőként, Károly király minisztereként, Mihály király miniszterelnökeként, a demokratikus kormány miniszterelnökeként, a Népköztársaság elnökeként olykor megjegyezte: „Mégis

lett valami a fajankóból...” Közben minden körülmények között rettentő úri módon viselkedett a családdal. Pedig néha nagyon nehéz helyzetbe kerültek. Segítette akkor is őket, amikor ki akartak telepedni Magyarországra. Pedig nagyon megsebeztek.

Bisztrai Mária meggyőződéssel vallotta apjáról: rendkívüli személyiség volt. Írhatnánk ezt akár a gyermeki elfogultság számlájára is, de a beszélgetőkönyv egészének ismeretében nem tesszük, inkább felvillantjuk a továbbiakban azokat a jelentésszerű tanulságokat, melyek egy kivételes egyéniség rendkívüli életsorsából fakadnak. Annak ellenére, hogy a sors és az etnikai előítéletek – a közelgő háborús feszültségek okán is – elszakítják egymástól a szerelmeseket, a kapcsolat időben átnyúlik azokra az évekre is, amikor Groza Péter, az 5+1 gyerekes, mindkét családjához hűségesebben maradni szándékozó apa már nem él. Erre vonatkozóan valószínű, hogy Mária az utolsó hiteles tanú.

BERKENYE

Síron túl tartó szerelem volt az – állítja. – A szó legnemesebb értelmében. Apám halála után négy hónapra 1958. június 13-án Anyám hatvanadik évét töltötte. Reggel csengetnek. Kinyitom az ajtót. Hatalmas virágcsokor. Mögötte egy ember. Átadta a csokrot, s egy borítékot... Kérdésekre nem válaszolt, meghajolt, elment. A borítékban egy levél volt, gépírással:

*„B e r k e n y e!
Mi tovább élünk,
Szeretjük egymást és az embereket,
Akarjuk a jót, s álmodjuk a Szépet,
Küzdünk mind azért, ami Nemes
S győzünk rendíthetetlenül.*

B e r k e n y e”

Tíz év múltán, anyám hetvenedik születésnapján – 1968. június 13. – ismét csengetnek, hatalmas csokor mögött egy ember... Gépírással levél...

*„B e r k e n y e!
Újból itt vagyok s fogom a kezéd.
Fogjuk egymás kezét, mint egykor:
Szótlatlanul s mégis mindent megértve.
Így lépünk
a tér végtelenségének s*

az idő örökkévalóságának
birodalmába.

Berkenye, B e r k e n y e!!
Berkenyéd.”

...Miután kineveztek [színház]igazgatónak, jelezték, hogy illene tisztelgő látogatásra utaznom Bukarestbe Fazekas Jánoshoz. Akkor a kormány legmagasabb rangú magyar tagja volt. Talán a minisztertanács alelnöke. Négy szemközt fogadott. Többek között megkérdezte: „Édesanyja megkapta a születésnap üdvözlőleveleit?...” Apám a halálos ágyán diktálta le azokat a sorokat és megkérte, hogy a megadott időpontokban juttassa el hozzánk. Fazekas János nem feledkezett meg ígéretéről. Fantasztikus! De ez számomra azt is jelenti, hogy nagyon becsülhette apámat, anyámat...

Az egymástól eltiltott szerelmesek, valami felsőbb hatalom elrendelte véletlen folytán, egy dévai színházi előadáson évek múltán egymás melletti páholyba kerülnek, olyannyira, hogy Mária édesanyja és Groza könyöke már-már egymáshoz ér. A férfinak ekkor már törvényes házasságából származó gyermekei vannak, akikről példásan gondoskodik, de az érzelmeknek nehéz ellenállni.

...Apám átszólt – folytatódik a családregény –: „Szeretsz-e még, Berkenye?” „Jobban, mint valaha...” válaszolta anyám. Néhány nap múlva apám Kolozsvárra utazott – anyám utána!... Anyám nem akarta, hogy apám tartsa el, megélhetési lehetőséget keresett, ami kínálkozott, az nem tetszett neki... Gondolt egy nagyot és jelentkezett a Sétatéri Színházba Janovics Jenőnél meghallgatásra. Ügyesen énekelt, táncolt, árnyaltan mondta a szöveget, ugyanis Déván részt vett, főszerepeket játszott a „hölgyek-urak” műkedvelő előadásaiban. Janovics direktor meghallgatta és már indulásból operett-főszerepben, címszerepben léptette fel. Ez volt a Pillangó főhadnagy. 1921-ben, valamikor nyáron mutatkozott be. Másnap aláírhatta a szerződést. Primadonna szerepek sorozata következett... Sikere volt, dédelgette a közönség...

Ez viszont apámnak nem tetszett, irtózatosan féltékeny volt, de valahogyan megbékélt a helyzettel. Aztán jöttem én, és anyám soha többé nem lépett színpadra... Én, hogy úgy mondjam, „áhitott” gyermek voltam. Mindketten akartak, de a helyzet reménytelennek tűnt. Akkor elzarándokoltak egy híres kegyhelyre, Máriaradnára, onnét hozták ezt a szobrocskát meg ezt a levelezőlapot, mely a kegyhelyet ábrázolja. Történt ez 1922.

augusztus elsején, és én 1923. május 25-én világra jöttem – Isten akaratából... Apám, annak rendje-módja szerint elment a kolozsvári anyakönyvi hivatalba és kiváltotta a keresztlevelet. Anyám vállalta a leányanyaságot és ragaszkodott ahhoz, hogy Kabdebó néven iktassanak be. Apám is vállalta az apaságot, és ragaszkodott ahhoz, hogy az ő neve is szerepeljen a keresztlevelemben. Például Svájcban, Zürichben szerzett német–francia diplomáciai szolgálatra jogosító diplomám Groza Mária névre van kiállítva. Apám nem erőltette, hogy ortodoxnak kereszteljének. Római katolikus szertartás szerint kereszteltek.

Volt egy pillanat, amikor Groza Péter válni szeretett volna s rendezni a viszonyát első szerelmével. Végül győzött a realpolitika s a további öt, házasságon belüli Groza-gyerek érdeke. Viszont Mária egy percig sem szenvedett hiányt az apai figyelemből. A negyvenes évek második felében Svájcban hivatásos diplomatának tanult, akárcsak féltestvére, a később tényleges diplomata-karriert befutott Groza Liviu, volt ENSZ-tanácsos. Mária később nem élt a felkínált lehetőséggel és lemondott a diplomáciai karierről. Színésznő szeretett volna lenni. Így írja le döntését és édesapja reakcióját:

Valójában gyermekkorom óta foglalkoztatott [a gondolat], csak nem mertem, addig soha nem mertem bevallani. Bukarestbe utaztam. Apám az irodájában fogadott. Vettem egy mély lélegzetet és bejelentettem: Döntöttem, színésznő akarok lenni! Azt hittem, rám borítja az íróasztalt. Hosszú szünet után szólalt csak meg: „Örült vagy, de szeretem az örülteket. Nem bánom, csak csinálj végre valamit, csak lássalak ismét mosolyogni.” ... Az ötvenes évek legelején, mikor államvizsgáztam, gratulált, de volt egy keserű megjegyzése. Azt mondta, hogy valójában örül, hogy pályát módosítottam, mert piszkos munka a politika... Gondolod, ha sejtí, hogy elfajul a helyzet, nem beszélt volna le, nem akadályozta volna meg, hogy azzal a végzettséggel, amelyet én szereztem, öngyilkos módon felvételizzek a színiakadémiára?

„ELŐTTEM A PÉLDA”

A kislány Bisztrai Mária élményei a beszélgetőkönyvben nem csak az apáról – akit a 17 éves lány akkor még csak „foszlányokban” érzékel –, de az általa megismert politikusról is felelevenednek. A kolozsvári családjával magyarul beszélő apa következetesen művelte korábban megszerzett magyar kultúráját, magyar beszédeit, megnyilvánulásait is ő maga írta.

Ott volt előttem a példa – mesélte Bisztrai Mária –, hogy lehetséges magas szinten elsajátítani a „nem-anyanyelvet” is. Igyekeztem is világszerte, kötelességemnek is éreztem, mégis mindig volt egy akcentusom. És milyen a színészsors? Megtörtént, hogy még hasznomra is vált. Éppen ezért az akcentusért hívtak meg vendégszerepelni a Román Nemzeti Színházba. Egy külföldön nevelkedett, Romániába visszatért lányt játszottam...

A negyvenes évek elejéről, a „kis magyar világ” hangulatáról meg ilyen emlékei vannak:

A hangulatra emlékszem. Örömmámor! Természetesen. Arra is, hogy később már szorongás is megjelent. Nem is tudom, pontosan hogyan éltem meg, miket tapasztaltam, mert emlékeim bizonyára összekeverednek a későbbi olvasmányaimból szerzett információkkal. Természetesen fellobbant a nacionalizmus, elkezdődtek az átvilágítások, számlák kiegyenlítése... A Társulat visszaköltözött a Nemzeti Színházba. Rettenetesen leromlott állapotban vették át. De Janovics már nem lehetett igazgató. Dr. Kádár Imre sem lehetett igazgató, aki Janovics munkálkodásának folytatója volt, író, költő, drámaíró, fordító, kritikus, rendező és színházigazgató. Motorja, megtartója, egyik legnagyobb, legtekintélyesebb, legeredményesebben tevékenykedő alakja volt a kolozsvári, az erdélyi színjátszásnak. Zsidó származásúak voltak és az akkori magyar törvények szerint nem lehettek vezető művészek. Sok színész is kikerült a társulattól...

Groza ebben a családjára nehezedő, kétszeresen feszült, gyanakvó helyzetben is átjött Romániából, bebetoppant Kolozsvárra Máriaékhoz. Mindig náluk szállt meg – a családja voltak.

Apámnak volt egy szobája. Oda nem volt szabad még a takarítónőnek sem bemenni. Én néha belopakodtam, nem nyúltam semmihez, csak ültem az egyik fotelben... Csak ültem. Ma is érzem azt az illatot, a bőrfotel és a szivarjai dohányillatát...

Groza ezeket a kolozsvári útjait rejtett politikai kapcsolattartásra is felhasználta: többek között a román–magyar megbékélésre szólító negyvennyolcas szellemű röpiratot is ő vitte el Dél-Erdélybe Kolozsvárról. Mária egyik meghatározó élménye volt egy váratlan házkutatás:

Ez már '44-ben történt. Magyar hatalom volt, sőt a németek is megszállták Magyarországot. A deportálások is elkezdődtek... Egyszer, átutazóban, rám bízott valamilyen iratokat, egy mappában, azzal, hogy valaki majd érte jön. Én meg sem néztem őket. A mappát íróasztalomra tettem, ott hevert... Mikor a rendőrség és a Gestapo kutatott – egyenruhások, civil ruhások –,

csak sejtettük, hogy az akció oka apám valamelyik látogatása lehet, de arról fogalmunk sem volt, hogy mit kereshetnek. Az egyik civil ruhás felüötötte a mappát is. Beleolvasott... „Itt nincs semmi!” – lökte félre. Nem tudom, milyen rangja lehetett, azt sem tudom, milyen bűnököt követett el – hiszen hallottunk arról is, hogy agyonverték antifasisztákat kihallgatás közben –, de én annak az embernek örökre hálás lehetek. Mikor befejezték, utolsónak távozott. Az ajtóból visszafordult, magához intett: „Kislány, jobban tenné, ha olyan papírokat nem tartana az íróasztalán.” Akkor az az ember a fejével játszott. Aztán megtudtam róla, hogy kolozsvári volt, ismerte édesanyámat. Sokat járt színházba kisgyerek korától. Az apja színházi alkalmazott volt. Többek között ő hordta ki a szerepeket, mert akkor az volt a szokás, hogy a szerepkivonatokat – nem az egész darabot – eljuttatták a színészhez, hogy ne fáradjon azért be a színházba, inkább maradjon ideje a tanulásra. Ha jól emlékszem, Németinek hívták... [A dokumentum] A Kolozsvárról elhurcolt zsidók névsora volt...

Amelyik aztán – ma már senki sem emlékszik rá, hogy hogyan – eltűnt.

HÁNYAN ÉLNEK EGY EMBERBEN?

Bisztrai Máriát mindig is foglalkoztatta az identitása. Olyan szokatlan egybeesések és egyezések történtek az életében, mint például az a tény, hogy azon az erdélyi magyar főiskolán lett színésznő, amelyet a saját román édesapja avatott fel. A negyvenes évek közepén született erdélyi magyar egyetemek fontosságáról, szükségességéről Groza Péter nem csupán konjunkturálisan beszélt. Lánya így emlékezik erre:

„Azt akarom, hogy a határok levegővé váljanak... Higgyék el, én pontosan tudom, mi folyik egy kisebbségi ember lelkében. Hiszen magam is voltam kisebbségi” – mondja a ’45-ben alakult Bolyai Magyar Tannyelvű Állami Tudományegyetem megnyitóján: bölcsészet, jog, közgazdaság, természettudomány, orvosi és gyógyszerészeti fakultás. Ez utóbbi, helyszűke miatt, végül is nem Kolozsváron, hanem Vásárhelyen alakult meg. Groza ennek a tanévnyitójára is elutazott. „Tudom, hogy román részről vannak – sajnos, különösen úgynevezett értelmiségi körökből –, akik halálosan meg vannak sértődve, hogy magyar egyetemet létesítettünk. Azoknak, akik boldogtalanul akarják tenni ezt a két népet, azt üzenem: vállalom a román nép színe előtt a felelősséget: vállalom azt is, hogy most a román nép árulójának tartanak. A történelem nekem fog igazat adni.”

Sajnos, a történelem azóta sem mondta ki a döntő szót, sőt, a kártyákat is jócskán összekeverte, pedig 1946-ban még történt volt egy s más: megalakultak például a csángómagyar iskolák, megnyílik a marosvásárhelyi Székely Színház, magyar zeneakadémia létesül, egy év múlva pedig Állami Magyar Opera... Ezek egy része ma már (egyeseeknek kényelmetlen) emlék csupán... Mint ahogy emlék egy olyan apa, aki többségi léte dacára nem az erőből politizálást tartotta célravezetőnek, annál inkább a tárgyalásos konszenzust. Sose felejtette el, hogy a többségivé vagy a kisebbségivé válás konjunktúra kérdése csupán, s az egyikből a másikba való „átigazolás” lehetősége sokszor a pillanat műve.

Dehel Gábor íróként (akiről később kiderül, hogy maga is kettős identitású) nyíltan fölteszi a kérdést:

Milyen késztetések révén lesz valakiből magyar színész, aki anyai ágon örmény, apai ágon román, aki román állampolgárnak született, aztán magyar állampolgár lett, aztán ismét román állampolgár, akinek külföldön szerzett képesítéssel nekivághatna egy pályának, melyen az apai támogatás kétségtelenül előnyös lehet, aki egy ilyen lehetőséget kiséper az életéből?

A válasz:

Igaz, román származású is vagyok és az örmények is nyilvántartanak... De – Isten bocsássa meg nekem – én sem román, sem örménynek nem érzem magam. Én magyar vagyok. Erdélyi magyar... Nagyon jó barátaim gyakran lesújtóan nyilatkoztak a románokról, nem fogták vissza magukat a jelenlétemben sem, miért is tették volna, magyarnak tekintettek. Észrevettem, hogy időnként érzékenyebben érintettek a megjegyzések, érzékenyebben, ahogyan az a „jó magyarhoz” illik. Megkértem őket, mérsékeljék magukat, mert apámat is bántják, ez pedig nekem rosszul esik, de anyámat is bántják, mert szerette apámat...

A bevallás tekintetében, ennyi riportalanyi nyíltság után, most a szerző Dehel Gáboron a sor:

Összemixelt bennünket a történelem, és még mindig nem tudom eldönteni, hogy ez a történelem ajándéka vagy átka... A kettős identitás, az tény, azzal születik valaki és hordozza... én soha nem láttam apámat. Illetve láthattam, de nem emlékszem. Egyetlen közös fényképünk van. Pólyás koromból. Apám karjaiban ringat és szeretettel, meghatottan néz. Román apámat a család és a társaság a bécsi döntés mámorában kitagadta, sőt, ellene fordultak. Bár bejelentette, hogy a határváltozás ellenére családjával

akar maradni. Gépészmérnök volt, szakiskolában tanított. Romániába száműzték. Naszódon kapott állást, ugyancsak szakiskolában. A „sürgésforgás hősei” arra kényszerítették anyámat, váljon el, másként nem őrizheti meg állását. Engem átkereszteltek reformátussá. A válást lebonyolították. Apám is kapott egy törvényszéki döntést. Az annyira megviselte, hogy önként jelentkezett a frontra, anyám és szülei legnagyobb kétségbeesésére. Tartalékos tiszt volt. Aztán diákjai rövid nekrolóiban emlékeztek rá: „Szeretett tanárunk, oldalfegyvere tisztítása közben megsebesült...”

Református magyarként nőtem fel, de egyformán zavar, ha igazságtalannul bántják anyámat vagy apámat. És ez az érzés valahonnan nagyon mélyen él bennem. Réges-rég azért fohászkodtam, hogy mindig legyen annyi erőm, hogy szüleim közül azt védelmezsem, akit éppen bántanak, hogy minden körülmények között vállaljam őket, és egyiket se tagadjam meg, ne titkoljam származásomat, ahogyan ezt sokan megtették, megteszik – mikor honnét fúj a szél. A „szervek” többször jelezték: „te román vagy” apád után, jelezték azt is: rosszallják, hogy minden úrlapban magyar nemzetiségűnek vallom magam. Végül is az ismert történelmi helyzet oldotta meg a dilemmát. A bántások döntő többsége anyámat érte. Így az ő oldalához simultam, így teltek el az évek.

A MÚLTAT BE KELL VALLANI...

Sokáig jó kis szlogennek tűnt a József Attilától vett idézet, amit szinte minden helyzetünkre rá lehetett húzni:

Én dolgozni akarok. Elegendő / harc, hogy a múltat be kell vallani. / A Dunának, mely múlt, jelen s jövőendő, / egymást ölelik lágy hullámai.

És hittel hitte az ember, hogy ezzel föl is oldott mindent, ami feszültség, konfliktus személyes kis életében. Csakhogy a fenti szentencia nem éri be a kinyilatkoztatással: valódi tanulssággá kell válnia – úgy, ahogy az a Groza lány Bisztrai Mária életében és későbbi színházi munkásságában be is következett. Talán nem tűnnek nagy szavaknak ezek, ha arra gondolunk, hogy Groza Péter legkisebb, hatodik gyermeke bő tizenöt éven át (1969–1985 között) a Kolozsvári Állami Magyar Színházat igazgatja. Az, hogy az ő személyére esett a felsőbb szervek választása, nyilvánvalóan konjunkturális döntésnek is betudható, hiszen kinevezésekor biztosan nyomott valamit a latba mind az apa nemzetisége, mind politikai háttere. Ezek olyan idők voltak: előlről-hátulról megnézték, ki fia-borja az ember... (Miért? Talán ma

másként van? – berzenkedik belülről valaki...) De a fő hangsúly mégis csak a szakmaiságon van. Bisztrai Mária tartós igazgatósága – és ezt eleveníti fel a beszélgetőkönyv egy tekintélyes része – azért lehetett sikeres és értékteremtő, a mind sűrűbben tornyosuló gátak és gáncsok ellenére, mert a fontolva haladás, a nyugodt taktikai lépésenkénti építkezés következetes gyakorlatára épült.

A színháznál dolgozók egy pillanatra sem felejtették el – és ebben a direktorasszonynak meghatározó szerepe volt –, hogy egyéni szakmai kiteljesedésük óhatatlanul népszolgálatlalt párosul, amire a kolozsvári színház mindenkor helyzete és hagyományai kötelezik őket. A színházat éltető közönség – és közösség! – megtartásának erkölcsi parancsa nem egy elvetendő merkantil rögeszme, ahogy azt manapság valakik láttatni próbálják, hanem hosszú távú helyzetfelismerésből fakad. A kisebbségi politizálásban ugyanis vétek lemondani a körületekről, az önálló, közösségmegtartó cselekvésről. Amely lehet akár taktikázás, halogatás, hasznos kiegészítés, ha a helyzet úgy kívánja. Csak értelmetlen huszárkodás nem.

Ha kell, ha nem, erőből kakaskodni kimondottan a beszűkült többségi tudat reflexe, amely természetesnek tartja, hogy ha nincsen is igaza, az ő mindent eldöntő súlya folytán mégis csak az ő oldalára billen a mérleg.

Ha egy kisebbséget képviselő viselkedik így, annak katasztrofális következményei lehetnek, nem csak az egyén, de a közösség sorsára is.

Nem is beszélve a helyzet erősen groteszk jellegéről...

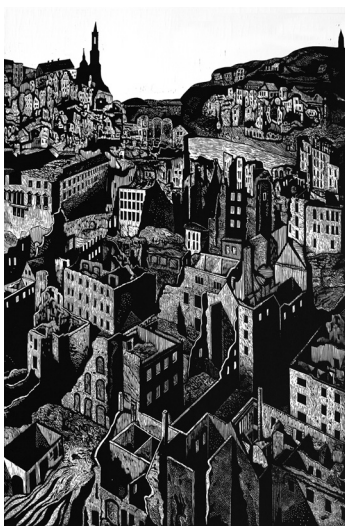
Dehel Gábor beszélgetőkönyve a Groza család és a kolozsvári magyar színház közelmúltjába való párhuzamos visszapillantásával szerencsésen átment számunkra egy jókora időszakot a mába, annak többszörösen átszenvedett, átgondolt és kimondott tanulságaival. Ezzel a Malmaison foglyának üzenetéhez mintegy hozzáadódik mindaz, amit a lánya és munkatársai az elmúlt évtizedekben megtapasztaltak. Értékben pedig jelentősen növekednek azok a személyes élményeink, melyek a fentebb megfogalmazottakra „rímelnek”.

*

E sorok írója alkatánál fogva is úgy próbálta megélni eddigi életét, hogy abban a konfrontációk helyett a megértés és az egyezkedés mondják ki a végső szót. Mondhatni, rajtam eredendően fogott a kisebbségi tudat pszichológiája, és bár igen fontosnak tartom a

hovatartozásomat, születésem körülményeiből nem kívánok büszkén erényeket kovácsolni. Azt hiszem, emberi erényeim kell hogy elsődlegesen beszéljenek, mert az, hogy milyen nyelv szellemében nőttem fel, merőben a véletlen műve. Azon a tájon, ahol születtem s ahol élek – ez pedig érvényes lehet az egész Kárpát-medencére –, sokféle embert meghordozott a történelem, akiknek sikerült jól összekeveredniük. Családi viszonylatban annyit sejtök, hogy anyai ágon nagyapámék Füzessy családja valamikori sváb eredetre tekint vissza, apai ágon viszont a nagyanyámék familiájának ereiben szinte biztos, hogy egy Pop nevű család vérvonala is csörgedez. Amikor tehát túlzott magyarhatnékom támadna, mindig tudatában kell lennem annak, hogy engem, lényem mélyéről egyúttal egy kis román és egy kis sváb is kíváncsian figyel...

Vannak, akik mostanában ismét előszeretettel beszélnek „jó” és „rossz” nacionalizmusról. Ez az „árnyalási kísérlet” nem egyéb, mint menlevelet adni annak a kisebb-nagyobb nemzeti önzésnek, ami könnyen elhatalmasodhat az emberen, ha elhiszi, hogy ő a világ közepe. A „jó nacionalizmus” olvasatomban annyira nonszensz, mint ahogyan „jó gyilkosság” sem létezik. Amennyiben szóba kerülne, a konnotációja eleve valami rosszat sugall, a veszélye pedig olyan, mint egy gyilkos lőfegyveré: ha kéznél van, bármikor elsülhet és életet olthat ki...

Háború (Memento) (linómetszet)

Borcsa János

ÁRNYÉKBÓL FÉNYRE

– Ferencz Imrét olvasva –

Ha be is látjuk, amit nagy alkotók, költők és gondolkodók időről időre kimondottak, hogy tudniillik a költészet halott, mégis jó tapasztalni, hogy esetenként, verseket olvasva igen személyes és hiteles képet kaphatunk az esendő emberről, akik mi magunk lennénk, és arról a korról, amely újból és újból próbára tesz, felemel és megaláz. Mert hiszen a versolvasót bizonyára ez a kérdés sem hagyja nyugton, mikor önmaga jobb megismerésére „indul”, egy-egy verseskönyvet nyitva fel...

Magam is ezt tettem, amikor Ferencz Imre újabb verseskötetét¹ felnyitottam, lapozgatni, olvasni kezdtem előlről-hátulról, összevissza, s mivel fogva tartott, a kötetről mint megszerkesztett egészről is próbáltam gondolkozni, áttételes úton pedig önmagamról és azokról az évtizedekről, amelyekről közvetlen vagy felmenők révén közvetett, de általuk ugyancsak személyesen átélt tapasztalatot szerezhettem. Meg kell állapítanom, a sajátjaimat kiegészítik, árnyalják, elmélyítik-megerősítik azok a tapasztalatok, amelyeket Ferencz Imre lírikusként, a költészet eszközeivel feltárt és megjelenített, ellent viszont nemigen mondott az ő általa teremtett világ annak, ami bennem képződött meg ama korról és az emberi természetről. A költő lírai tanúságtételét minderről egyre hitelesebbnek tartom, sőt személyessége folytán egyéni és vonzó – s bizony megfontolásra is érdemesnek tekinthető.

Megkérdőjelezni a költészet létét, illetve lemondani a versről persze nemcsak komoly nyilatkozatokban, kiáltványokban, nyílt levelekben szokás, hanem játékos könnyedséggel, akár hetykeségből is tehet ilyet a költő, ahogy Ferencz Imre is ezt teszi kötete prologusában. Kijelenti a lírai én, hogy levedli a verset, mely meggyötörte, lerázza magáról, el szeretné érni ugyanis, hogy költészet és élet szétválasztható legyen az ő esetében is, sőt előbbiről már tudomást sem kíván venni („élem én is az életem...”), de a kérdő-felkiáltó verszáró mondat („Minek az ének

1 Ferencz Imre: *Játékidő*. Versek. Csikszereda, Pallas-Akadémia Könyvkiadó, 2016.

énnekem?!”) az ellenkezőjét vetíti előre: nem tud eltekinteni az „énektől” a lírai alany, sőt az „ének” jegyében kívánja kiteljesíteni, tartalommal kitölteni életét Ferencz Imre, amint megcáfolhatatlan bizonyítéka ennek új kötete is. Úgymond énekben ad számot a világ, pontosabban erdélyi magyar világunk, illetve közéletünk „járásáról” (a *Felszámolás* című ciklusban), kulturális örökségünkhöz, elődökhöz és kortárs alkotókhöz fűződő szellemi és lelki kapcsolatairól (az *Évforduló* című ciklusban), a rendszerváltozás utáni „szép új” világunkról (a *Fonák* című ciklusban), az öregedő költő magánéleti tapasztalatairól és közérzetéről (a *Játékidő* című ciklusban) s végül a költői létről, ahogy ő maga érzékeli, s ezt az *Árnyékban* című metaforikus értelmű cikluscímmel kívánja szemléletessé tenni.

Ferencz Imre különben kimondottan, egy Petőfi-évfordulóra írt versében is a vers és a költészet mellett tesz hitet, mondván, hogy „a szó csak versben tündököl / versben lesz isteni ige”, illetve a közvetlenül megidézett elődre utalva: „vers nélkül nincs forradalom”, vagy: „költészet nélkül nincs haza.” Általánosító szándékkal pedig így zárja versét: „vers nélkül mit ér az ember / ész költ ritmust a szív dobog / csak üldögélsz a semmi ágán / vers nélkül a világ vacog –” (*Évforduló*).

Műfajként, illetve műformaként a dal, illetve a közepes terjedelmű szabadvers uralja a kötetet, s mindkét esetben az ironia jelenléte a legszembeütőbb. A könnyed játékosság és egy jellegzetes, mondani szokták, csavarintos székely észjárás még olyan esetben is érvényesül, amikor például a halandó testről és halhatatlan lélekről „szerez” dalt a költő (*Fenn és lenn*), de ugyancsak a dallal „kompatibilis” motívumokra (például tánc, bál, utazás, menekülés) épít, mikor napjaink folyásáról vagy a világhelyzetről ír verset (*Tánc, Bál, Időnként, Menekülők*), mikor pedig szerelemről, udvarlásról eshetne szó, öreg lovagként aposztrofálja magát a költő, s egy egészséges pajzánsággal teszi ezt hangulatossá:

*Lehet, őszinte a vallomás,
mégis kiröhög engem az ördög.
Nevezheted plátóinak is,
amikor minden napod csütörtök.*

*A nagy semmi előtt a nagy hiány,
hát üres a nagybögő belseje. (Öreg lovag)*

A *Menekülők* című dalnak akár napjaink tömeges népmozgását (népmozgatását!) illető konnotációja is lehet („Isten és Allah fiai / ti hívők és hitetlenek / miért kellene felbolygatni / s elkeverni a népeket”), de fontosabbnak érzem ennél a József Attila- és Radnóti-érintettség örvén az általános emberinek a hangsúlyozását („az ember sivatagon át / nekivág tengereken át / elhagy országot és hazát”), azt a gondolatot, amely úgymond a létbe vetett ember sodródására és földi hatalmának való kiszolgáltatottságára mutat rá:

*az ember élő hulladék
eleven szelektív szemét
s valahol csupán számadat
mi máshol emberáradat*

*tartanak értekezletet
kötnék szerződést üzletet
mennyit kérnek érted vajon
holnap az ócskapiacon*

A természetesség, illetve a valóság ellen rendszeresített, mondhatni erőszak számba menő beavatkozás folytán a világban a látszat veszi át a lényeg szerepét, a hamis érték lép az igazi helyébe, a fejekben így értékzavar keletkezik (szinte szó szerint fogalmazódik ez meg a *Ma már* című versben: „ma már semmi sem az ami / Isten vagy ember vagy haza”), amit a költőnek a profanizálás eljárásával sikerül pontosan leképeznie (*Táj, Ma már, Áldozat, Karácsony*). Indokolt hát a gúny és a szatirikus hang, amikor napjaink elriasztó jelenségeit és kétes „hőseit” szedi versebe (*Felszámolás, Átnéz rajtuk, Faló, Holdon, Pokolban, A kaszás*).

Ferencz Imre istenes versei játékosak ugyan esetenként – a *Kegyeletben* írja: „Már az Istent is magázom, / pedig régóta barátom...” – máskor pedig a tisztelet és alázat érződik ki abból, ahogyan vitázik, alkudozik az Úrral (*Játékidő, Évszakok, Gyarló, Uram, tudod, Ami engem illet*).

A *Játékidő* valahogy kevesebb szabadverset foglal magába – mindegyik ciklusban egyet-kettőt találni –, mint Ferencz előző kötetei, de ezek közül is néhány figyelmet érdemel, a költő hatásos nézőpontválasztásának és elbeszélői módjának köszönhetően. Az egyszerű és egyszeri, illetve banális eseteket és jelenségeket távlatos összefüggésbe helyezi a „narrátor”, de hozzáadja a maga személyes meglátását, akár véleményét is, hogy egyéni jelleget nyerjen a versvilág és versbeszéd. Ilyen értelemben tartom Ferencz Imre egyik fontos összegző versének a *Sugárzás* című szabadverset, amelyben személyes és történelmi tapasztalatáról ad számot. Egy tragikus „véletlen” esemény, a csernobili atomkatasztrófa évfordulója jelentette számára a vers megírásának külső indítékát, de ez csak a belső, személyes indítékok „működésbe lépése” révén, a történelmi illúziókkal való leszámolás szándékából kifolyólag jöhetett létre. A szovjet típusú rendszerek ugyanis hiába kívánták azokat itt-ott megreformálni, történelmi zsákutcát jelentettek népek számára – erre figyelmezteti az olvasót úgymond a radioaktív Leninről készült költői kép –, s emiatt a „sugárzás” miatt nem ír köszönő levelet a költő a reformokat kezdeményező egykori pártfőtítkárnak. Hogy a csattanóra épülő, s ezt egy hatásos rímmel (!) „megfejező” szabadvers zárását idézzem:

*most tavasz van ismét emlékezem
járóm az erdőt ahol csermelyek csobognak*

és nem írok levelet Mihail Gorbacsovnak –

Érdeemes követni Ferencz Imre rímjátékait. A legváratlanabbak éppen azok, amelyek a személynevek és a „közszavak” összecsengése nyomán keletkeznek, mint a fentiekben idézett *csobognak–Gorbacsov-nak*, vagy a *gályarab–K. Jakab*, a *kova–Jehova*, a *jár a gyes–Heródes*, a *Sztálin–szárnyain*, a *sorsát–Grozát*, a *Muszka–puska*, az *Évát–alma-fáját*.

Befejezésül azt mondhatom, a lírikus Ferencz Imre az utóbbi jó néhány év során olyan figyelmet érdemlő költői teljesítménnyel gazdagította, mindenekelőtt az erdélyi magyar lírai költészetet, hogy feltétlenül valahol – képletesen szólva – napos oldalon van költőnk helye, s nem az általa metaforikus jelentésben használt árnyékban...

Borsodi L. László

A BEDESZKÁZOTT IDŐ

– *Ferencz Imre: Táncoló kövek*¹ –

Ha igaz az, hogy a tánc megérezett járás, és ennek megfelelően a vers megérezett beszéd, akkor Ferencz Imre versbeszéde ezt a megállapítást a visszajáról igazolja: a nyelv minden megszólalása magában hordoz egy-egy verslehetőséget, mint kő vagy fa a szobrot. A költő pedig – akinek a feladata észrevenni és (meg)figyelni ezeket a lehetőségeket – úgy teremti meg ezt a nyelvvilágot, illetve úgy teremti ez a nyelv a beszélőjét és világát, hogy elrejti, elfeledteti a tánc és a járás, a hétköznapi és a költői nyelv közötti különbséget. Azt mutatja, hogy egyfelől a(z élőbeszédszerű) nyelv a klasszikus értelemben vett poétizálási eljárások (költői képalkotás, szótagokig menő rendezettség) nélkül is képes költőiként működni, másfelől pedig azt, hogy az így létrejövő lírai világ elválaszthatatlan az élettől, az egyén múltjától, a történelemtől és a jelentől, azoktól a valóságvonatkozásoktól, amelyek ezekben a költeményekben kiazmusszerűen a nyelv világvonatkozásaivá válnak.

Ferencz Imre egyik beszélgetésünk során ironikusan megjegyezte, hogy versolvasói közül többen még mindig „újságíró úr”-nak szólítják. S ha a tudatos olvasónak különbséget is kellene tennie a költői és az újságírói státus között, a *Táncoló kövek*ben feltáruló poét(ik)ai világ egy valamiben a versolvasónak ad igazat: abban, hogy Ferencz Imre több évtizedes újságírói pályájának tapasztalatait működtetve a glossza-, a tárcaíró éles figyelmével és kritikusi attitűdjével reflektál a világ alakulására, a megfigyelő énnel a változására és ezen alakulás-változás irányára is. Ezt a reflektáló-megfigyelő magatartást pedig olyan lírai megnyilatkozássá alakítja verseiben, amelyből egy őszinte, értékrendjével és -tudatával magára maradt, de ezt a magányt tudatosan vállaló ember és művész arca és hangja körvonalazódik. Mindez pedig a publicisztikai műfajok nyelvezetét hasznosító érdes, lecsupaszított, közvetlen, többnyire központosítás nélkül áradó, ezáltal – még a

1 Pallas-Akadémia Könyvkiadó, Csíkszereda, 2015, Siklódý Ferenc illusztrációival.

kötetben kivételt képező néhány rímes-ritmusos négysoros szakaszokból álló versek esetében is – az élőbeszéd zenéjét imitáló, látszólag tárgyilagos, valójában erőteljes belső érzelmi-indulati feszültséget mutató versnyelvben jut kifejezésre.

Ferencz Imre biografikus költészete – amelynek középpontjában a személyes élet, valamint az én (ön)értelmezésében megjelenő szűkebben értett falusi környezet és a tágabb összefüggésekben megragadható szülőföld sorsa áll – elégikus, gyakran a rezignációt (ön)íroniával egyesítő, idő- és értékszembesítő versvilág. Az értékek szembesítése nem csupán a többféle múlt és a jelen, hanem olykor az elképzelt jövő és a jelen viszonylatában is történik. A kötetnyitó *Igazolvány* című versben például az elérhetetlen jövő megteremtése annak a lehetősége, hogy gondolati nézőpontból önmagát önironikusan vigasztalva, nosztalgiával tekintsen jelenére, aminek értékét a költői játékból megteremtett jövőből visszanező perspektíva adja, így oldva az elmúlás miatti szorongást derűvé: „2012. október elején / az új igazolványomról / már egy hatvannégy éves ember / nézett rám kissé gondterhelten / mint aki tudomásul vette: / 2072. szeptember 28-ig / marad érvényes ez az arc // nyilvánvaló / hogy 124 éves koromban / a még mindig érvényes fényképen / irigylésre méltó fiatal leszek”.

A jelennek – sivársága ellenére is – egyetlen értéke az, hogy a lírai én az öregedéssel és a halálközelséggel számolva az elérhetetlen jövő mellett számba veheti, verssé írhatja személyes és közösségi múltját, szembenézhet a múltbeli történelmi és sorsfordító eseményekkel, azoknak az egyes emberre, a beszélő őseire tett, gyakran fájdalmas hatásával és az ezt elviselő példamutató magatartásmintákkal, az értékek elvesz(t)ésével, amelyek hiányuk ellenére átsugároznak az évtizedeken, az éveken, és megfoghatatlanságuk, helyreállíthatatlanságuk ellenére is színesebbek, mint a jelen új képződményei, amelyek az én számára idegenek maradtak, nem váltak értékke. Ferencz Imre kötetében az otthonnak van jelentősége, a hagyományos székely falusi világnak és erkölcsi világrendnek, amely alfája és ómegája az én világmentésének, visszafogott, pózoktól mentes nemzet- és szülőföldszerepetének, még akkor is, ha ideig-óráig földrajzilag távol kerül tőle, de amelytől távol élni képtelen: „mint kalitkába zárt madarat / meghorodtam a szívemet a világban” (*Utazás*). Ez a világ és világrend azonban egyrészt menthetetlenül a múlté, nemcsak azért, mert az idő múlásának

kérlelhetetlen törvénye szerint meghaltak a nagyapák, akik megélték az első világhégest, majd az apák, akik a másodikat, hanem velük együtt felszámolódtak a hagyományos falusi közösségek és közösségi alkalmak, felszámolódott a közösségi emlékezet, a történelemkönyvek által nem jegyzett, de a történelmi eseményekben részt vevő és azokat alulnézetből értelmező egyszerű emberek narratívája. Ami ennél tragikusabb, hogy ezeknek az embereknek a halálával megszűnt a mesélési igény, az ember-ember közötti kommunikáció ősi formája. A beszélő a nagyapák és apák testamentumának egyetlen továbbvivője, aki közösség hiányában versben emlékezik. A 20. század nagy történelmi eseményeit elbeszélésekből (első és második világháború) és közvetlen tapasztalatból (a kommunizmust és a kommunizmus bukását követő *demokratikus* új világot) ismerő tanúként saját jelenének a múlttól és a múlt értékeitől való végérvényes elválasztottságát és dezantropomorfizálódáshoz vezető idegenségélményét ismeri fel: „Ott voltak azok a padok a kapuk előtt / vasárnapokon ünnepnapokon kiültek oda / a szomszédok ott értekeztek”, „időközben a padok is eltűnedeztek / a kapuk elöl mert beköszöntött / a padok nagy visszavonulása / talán azért mert / az izgalmas történeteket már / bent a házban a rádió a tévé / kezdte mondani / éjt nappá téve // mit mondhatok sok helyen / azzal a deszkával amiből / padok készülhettek volna / egyszerűen csak bedeszkázták / az ablakokat –” (*Padok*). Egyedül ő mentes a szűkebb-tágabb világában (már nem közösségében!) tapasztalt elidegenedési, dehumanizálódási folyamattól, aminek a versben való emlékezés és így megélt szenvedés az ára, emlékezésével döngeti az idő bedeszkázott ablakait – mindig az éntől idegen jelennek a viszonylatában.

Így tűnik fel a gyermekkor kedvelt játéka (a színes, lapos kavicsoknak a patak felszínén történő *táncoltatása*) a kötet címadó versében, amely – és mint a könyv oly sok versének visszatérő gondolataként – a múlt felidézhetőségének, ugyanakkor a múlt és a jelen felcserélhetetlenségének komor tapasztalatával zárul: „hanem én már jól tudom / hogy visszafelé már nincs cserebere / hogy visszafelé már / mese nincs –” (*Táncoló kövek*). Az emlékezésből az 1948-ban született Ferencz Imre lírai biográfiája, szülőfaluja, Kászonimpér múltja, a lírai én által szubjektívizált, fiktív világ bontakozik ki, amelyben – nem bibliai értelemben – a látható mulandó, és a láthatatlan az örök. Ami örök,

az a múlt, amelyben a tér- és időképzetek szorosan összetartoznak, a jelen alatti, mögötti múltat csak a beszélő látja, az ő belső, mondhatni bergsoni tere és ideje: „falu között fut fut az aszfalt / alatta van a régi út / és minden amit / felfalt a múlt” (*Impér. A régi út*). Az emlékezés, szubjektivitása ellenére, mégsem a szabad asszociációs technika eljárása szerint, nem a tudatműködés áradása szerint szerveződik. A belső átéltségben létrejövő versvilágokban ugyanis elválik az emlékező jelene és a felidézett múlt, illetve célelvűség mutatkozik abban is, ahogyan és amiért az emlékképek egymással összefüggésbe kerülnek. Ez a cél pedig nem más, mint a jelennek a múlt felőli pozitív, értelmes megélése, a gondviseléselvűségnek a teljes életbe való belelátása, a jelen reménytelenségének a megszüntetése, a halálfélelem csitítása, a halál, a halál utáni számonkérés (költői gesztusként értett) megsemmisítése: „talán lábnyomomról / méretet vett akkor az Isten / s azóta készül a lábbelim / ott fent a mennyben”, „talán már fent / az az égi suszteráj / is rég csődöt mondott / és bezárt -” (*Impér. A régi út*). A szindbádihoz képest valóságos(abb)ak a helyszínek (a szülőfalu és belső terei, a szomszéd falu, Jakabfalva vagy a távoli kaszáló, Lassúág mellett Kézdivásárhely, Brassó, Bukarest stb.), realiztikus(abb)ak a figurák (Sógor Bácsi, Teri Néni, az anya, az apa, Bene Józsi, Kicsi Jani, Sudri Jóska, Póla, a falu bolondja stb.) és az élethelyzetek („Kézdivásárhely volt a legelső város amit láttam / (...) / - autóbuszon sem ültem addig” [*A város megidézése*]); „Gyermekkoromban néztem a temetőben a sírásókat” [*Por és hamu*]; „mentünk az ösvényen apám egy csutakot mutatott” [*Lassúág. Őszelő*]; „Szomszédunkban Ágnes néni / dorgálta Jóska bámat / aki néha spiccesen / próbálgatta a kapuzárat” [*Szomszédtság*] stb.), mert a lírai emlékezetben is élethűbbek, életszagúak, és fájdalmasan tragikus(abb) az, hogy már csak ott és csak úgy léteznek.

A kötetben a múlt különböző, egyéni és közösségi, egyéni és történelmi, belső és külső rétegeinek, mozaikjainak és mintázatainak a kirajzolódását nemcsak az öregedő beszélőnek az egyszer-volt iránti nosztalgiája és a század negatív, az egyszerű embert megalázó, sárba tipró politikai történéseinek a kritikája („tavasszal bekövetkezett a kollektivizálás” [*Lassúág. Őszelő*]), az étellel való számvetése, létösszegző szándéka hívja létre. A személyes („mintha apám és az erdő / tudtak volna / sejtettek volna / valamit / titokban // megalkották ők ketten / a félbemaradt vágyak / szobraik -” [*Szerszámfák*]) és közösségi

(„Hatvankettő tavaszán / megérkezett a csapat / és beállították a falut / néhány nap alatt / a kollektívbe” [Szervezők]) veszteségek okozta tragikum és azok visszafojtott könnyekkel („igaz / amikor ezt dúdolgatom / én sem a borvizet iszom –” [Borvizes]) való tudomásul vétele mellett megindító az az emberi-költői magatartás, ahogyan a hiány és a világban való idegenségérzete, a múltban élőkhöz képest a jelenlegi környezetében tapasztalt álszenteskedés és önzés ellenére („Az arcokon gyászos szomorúság, / és mintha valami rovásírással / egy örökösödési per anyaga / volna felírva a homlokokra” [Időnként a halál]; „jóllakottan vonul haza / a szegény rokon és bezzegel” [Lakoma]; „Öt falu határában húsz parcella / (...) / És senki sem fog lemondani a maga részéről a másik javára / majd a hagyatéki tárgyaláson...” [Örökség]) az önmagát költőként meghatározó lírai én az ősoktól kapott szellemi-lelki örökséget poétai magatartással szándékszik esztétizálni. Az elődöktől kapott hit, természethez közeli életük – amely annak tudomásul vétele is, hogy az életnek része a szenvedés, a nehézségek és azok leküzdése, illetve természetes következménye a halál („Porból hamuból mint meg van írva / sarjad az élet örökké újra” [Por és hamu]) – a beszélő lelki egyensúlyává, belső derűjévé, ars poeticájának lényegévé, emberi-költői hitévé válik. Hit abban, hogy a passió, a hiány, a töredékes a költői nyelv közegében egészzé formálódhat: „lehettem volna én is szabó / mert jól állt a kezemben a tű / (...) / a költészethez olykor köze lehet / a szabó mesterségnek is / a nyelv szövetségéből kell nadrágot kabátot / varrni a léleknek / hogy elviselhesse az időjárás / viszontagságait – // összevarrni részeket egészzé formálni” (*Nem volt ötvös az őszám*).

A költészet lelket vigasztaló, a könyv létet gazdagító szerepe (*Könyvek*) ellenére is a kötet végkicsengése a hitet ellenpontozó veszteségtudat: hogy mindent benő az idő, hogy olyan időket éltünk és élünk, amelyben csak a törvényen kívüli bolondnak lehet véleménye és mondhatja azt ki (*Póla*), s véget érhet bár egy kor (kommunizmus), jön, sőt itt is van egy másik („ahogy volt úgy volt / véget ért a nóta – / más táncot járunk már / negyedszázad óta” [Szervezők]), amelyről sejteti a beszélő, hogy nem jobb, mint az előző, csak más. Mindegy, hogy minek nevez egy-egy kort a hivatalos társadalmi-politikai diskurzus, egy a lényeg: a körforgásszerű történelem diktál, a mindenkori hatalom, amelynek a kisember kiszolgáltatót és tehetetlen, mert soha nem lehet alakítója, csak kényszerű elviselője egy olyan játszmának,

amelynek születésétől haláláig a része, és amelyet vele alakítanak, de nélküle. Ezt a felismerést tudatosítva, a *Táncoló kövek* beszélőjének ez marad: számba venni (még egyszer) a múlt maradványait, személyes fogódzókat találni az öreg szülők jelenlétében („maholnap én is bottal járok / öreg vagyok s ők aggastyánok / kerüljön el minket az átok / imádkozzuk a miatyánkot” [Szüleim]), vigasztalódní az anya emlékével, akinek a nemléte és a rá való emlékezés kezeskedik a lírai én (átmeneti földi) létéért („Anyám az álmok hazudnak / de az emlékezés igaz”, „jusson eszedbe néha fent / hogy voltam én is s még vagyok –” [Adalék]), lecsupasztva, meztelenül szembenézni versben, vers által az idő mindent felszámoló hatalmával. Ezt metaforizálja a megdőlt kerítés, a botra támaszkodó öreg apa képe, az Isten, aki „görbe szemekkel tekint rám / a fellegek mögöl –” (Megdőlve).

A földi társtalanság végpontjaként egyfelől a lírai én az „elkerülhetetlen / emléktelenítés” (A látogató éjszakája) imperatívuszát is beteljesíti, felszámolja az emlékezést, a múltat, másfelől a rezignált számbavétel mint a költői nyelv teljesítménye önmaga végpontjaként magát az emlékezést is felszámolja. Nem marad semmi az időből, az *idők teljességéből*. A földi térre számában magával és árnyaival viaskodó, végérvényesen magára maradt én osztályrésze egyrészt a megváltatlanság („itt nem lesz többé advent roráté karácsony / születés feltámadás se télen se nyáron”), másrészt az otthon óvása, bensőséges nyugalma. A szülői ház végső menedék, ahol összeér a születés és a halálra való várakozás: „dőlj le az ágyra amelyben születél / mert kell azért hogy közben kicsikét pihenjél / örködjél itt amíg az élet él / (...) / de kinek lehetne itt már álma / és mire gondolhat az ember már másra / mint félelmetes harangzúgásra / szaggatásra –” (Nagyhét. Keserves).

Ferencz Imre könyve ebben a várakozásban, a nyelvi eszköztelenséget poétai-poétikai védjeggyé alakító – Oravecz Imre vagy Tolnai Ottó költészetének nyelvi regiszteréhez fogható – versvilágban, a lelket szaggató reménytelenségben hagyja olvasóját, ugyanakkor a költő „öszikéi” arra adnak lehetőséget számára, hogy az esztétikum közegeben felfedezze a lét törékeny örömeit, rácsodálkozzon az élet tragikus szépségére, a költői nyelv csodáira.

Borsodi L. László

A MEGNEVEZHETETLEN DIMENZIÓI

– Tamás Dénes: minden egész...¹ –

Tamás Dénes novelláskötete a nyelv teherbírásának a próbája. Már az Ady Endre *Kocsi-út az éjszakában* című költeménye első sorának a részletét megidéző kötet cím tovább lép, és a töredékesség felmutatásának késő modern tapasztalatává értelmezi át a klasszikus modernség egész-elvűségét. Látszólag azt állítja, hogy minden egész, viszont a három pont, az Ady-sor második felének *törlése* éppen arra utal, hogy a töredékesség és a teljesség iránti nosztalgia kimondása lehetetlen, hiszen maga a nyelv töredékes, amely így magát a töredékességet viszi színre, és szkepszist támasztva használójában, azt a kérdést teszi/teteti fel, hogy minek a kimondására, megnevezésére képes. Jószerevével ez a nyelvi és – amennyiben a létezésről való tudásunk, a létezés nyelv általi, akkor – ontológiai dilemma keretezi a tizennégy novellából álló könyvet. A kötet első mottója („Nem mondatok, hanem összhangzatok.”) és első, *Könyörgés* című novellájának nyitánya érzékelteti, hogy a nyelv, a szavakba való kapaszkodás létmód és életértelem, a létezés egyetlen lehetősége, az erre való felszólítás pedig éppen azt állítja, hogy válságban van a nyelv, tehát maga a létezés: „Kapaszkodni kell a szavakba, gyorsan kell leírni egyiket a másik után, talán így elbírják, elhordják, amit különben egyetlen szóra, egyetlen mondatra sem lehetne rábízni, talán az egymás után hemzsegő betűk elfedik, ami egy fehér lapnál is iszonyúbb.” Az utolsó, a *Bizonyíték* című novella, reflektálva a könyvet nyitó műre, önkörébe téríti vissza az elbeszélést, és a kötet többi szövegeire mint kudarcot vallott kísérletsorozatra tekint vissza, mert kijelenti, hogy mindaz, amit meg szeretett volna nevezni, a tapasztalaton, végső soron a nyelven túli, a lényeges, a láthatatlan („de még van vele valami fontos, ami sokkal fontosabb, sokkal lényegesebb nála, ami láthatatlan.” [*Forgó játék* 2.]) megnevezésére a nyelv képtelen: „Hogyan is lehetne megírni a láthatóra kívülről rátelepedő, a látható minden egyes négyzetcenti-

1 Lector, Marosvásárhely, 2016.

méterére rásűrűsödő láthatatlant. Ami nem mozdul, nem történik, nem akar eljutni sehová. Hogyan tudnám bevezetni ezt a nem-történetet az emberi dolgok szétzilált, elcsukló rendjébe. (...) Hogyan is tudnám megírni ezt a fát, ami, mivel látható, mint éles, hegyes kés szúrja át azt a jelentésleplet, amibe minden egyes leírt szavammal, minden egyes mondatommal csak belegabalyodom, beleveszek.”

A *minden egész...* tehát a megírhatatlan láthatatlan megírására tett kísérlet, ami nemcsak a nyitó és a záró novellában, hanem a könyv egészében minduntalan szembesíti a narrátort és szereplőit a nyelv határaival: „A lánya ki akar valamit fejezni, amihez nincsen nyelve, még igazán emléke sincs, pedig van, ott torlódik benne minden, minden, ami megtörtént.” (*Halottak napja*) A lényeg ugyanis, amire a figyelem irányul, a racionalitást feltételező mondat által megfogalmazhatatlan, remény még a szóban, a szavak ritmusában, zenéjében van: „»Nem ott van a beteljesülés, ahol megkapsz valamit.« Ezt a mondatot mantrázta magába, ismételte újra és újra, mint aki nem tudja felfogni a mondat értelmét, vagy ha fel is fogja, nem tudja befogadni, ezért arra kényszerül, hogy ismétlje a szavakat, ne az értelmüket, hanem a hangulatukat, ritmusukat, iramukat keresse, kapcsolódásuk izesüléseit, s ezek ismétlődéseiben jusson olyasvalaminek a közelébe, ami másként legfeljebb az indulatok bugyraiban ad hírt magáról.” A kérdés az, hogy ki beszél/kit beszéltet a nyelv, hogyan beszél, és melyek a létezésnek a nyelv által nehezen megragadható vagy egyenesen megnevezhetetlen dimenziói, az az esszencia, amelyhez közel akar férni a narrátor és/vagy a szereplő.

A beszélő kilétének körülhatárolásában tulajdonképpen azt kell tisztázni, hogy milyen a viszony e két nyelvi képződmény, a narrátor és a szereplő között. Az elbeszélő mindvégig harmadik személyben beszél vagy ír le. Tudása kizárólag a szereplő(k)re, annak/azok törekvésére, szándékára vonatkozóan (és nem törekvései(k), a vágyott teljesség *tartalmait* illetően) mindentudás. Ez annak a külső-belső nézőpontnak a következtében jön létre, amit a narrátornak a szereplő(k), egyben a saját tudatmozgására irányuló érzékeny figyelme, a lelki-szellemi folyamatokat apró elmozdulásokként érzékelő és érzékelhető szólama teremt meg: „Mintha csak csukott szemekkel lehetne a felragyogó valóságot megérinteni.” (*Jelenetek egy állomáson*); „Mindig résen állt, minden hangot befogadott, magában végigvezetett, ápolt,

dédelgetett, ahogy ő mondta: »rezonált«, mintha ezen a módon a veszendőbe menő világot is óvhatná, védelmezhetné.” (*Hétköznapiok 1.*) A szabad függő beszéd révén olyan mértékben olvad egybe a narrátor és a szereplő(k) tudata, hogy bár érzékelhető a két entitás különválasztottsága, mégis úgy tűnik, beszélhetünk ugyan többes számban szereplőkről – és ezért a fentiekben a zárójelező eljárás –, valójában végig, minden novellában ugyanaz a lényegét kutató szereplőtípus áll a középpontban, aki valójában nem más, mint maga a narrátor, az ő hol eltávolított, hol közel hozott alteregója. S azért ez a különválasztottság, amely egyszerre biztosítja a felülnézet és a benne állás kettősségét, hogy a problémák, amik a szövegekben a beszéd tárgyát képezik, világosan körvonalazhatókká, elemzésre alkalmassá váljanak az értelmező tudat számára: „minden helyváltoztatásban az a leheletfinom határ érdekelte, ahol a mozgás a helyben állással érintkezik, ahol már érezhető, ahogy mindenféle haladás valahogyan egy érinthetetlen középpont felé gravitál, láthatatlan fonalaival begubózza. Hiszen, ahogyan a távol hívásában is leginkább a közelség hiánya lüktet, úgy árulja el mindenféle menekülés a helyben állásra való ráutaltságát. A betegség pedig éppen ezektől a mozgásoktól készült megfosztani őt.” (*Óda a magassághoz*)

A szereplői és elbeszélői határok viszonylagossá válása azzal is összefügg, hogy Tamás Dénes alkotásaiban a történetnek nincs kitüntetett szerepe, nem elsődleges. A történet vagy történetyszerűség csak ürügy, kiindulópont és közeg, amelyből egy értelmező-meditatív szereplői-elbeszélői magatartás válik megtapasztalhatóvá: „Mi történhetett itt? – lassan minden erre a kérdésre egyszerűsödött. De nem volt idő tovább faggatni a helyet, amelynek tárgyai lassan kezdték megadni magukat az elkerülhetetlen végnek. Utolsó vallomásuk megint csak árulásnak bizonyult. Még annyit sikerült tudatniuk, a választ együtt hordozzák; a hazug tükör, a túlpakolt bőrönd, a rikító, arabeszk drapériák, a fali csempék elcsúszó illesztékei, a műanyag aktatáska összes kelléke meg a halott, éles neonfény egyszerre adják ki a választ, amely ezért valahol kint van” (*Napsütés*). Egy olyan magatartás körvonalazódik, amely a képiségre koncentrál, a létezés ikonikus természetét kutatja (ezért kapnak fontos szerepet az idegenség léttapasztalatát megjelenítő tárgyak például a *Forgó játékban*, vagy válik egy-egy szöveg építkezésének, belső ívének alapjává a motívum, mint

a *Könyörgésben*, *A hegy és a leánykában*, a *Hétköznapokban* vagy a *Bizonyítékban*), azt, hogy miként fejthető fel a pillanatban összesűrűsödő történések: „Az előző pillanat. Hogy mit tartalmazott, senki sem tudhatta, hisz nem volt már sehol, semmin nem volt tetten érhető. (...) Nem volt semmin, nem volt sehol, semmi nem tudta befogadni, mégis csak ez a pillanat számított, mindenért ez volt okolható.” (*Egy pillanatot*).

A látszólag külső történések, történésfoszlányok, -kezdemények mindig valamilyen belső tapasztalatnak válnak a metaforáivá. Ezért van az, hogy a látvány mindig elveszíti konkrétságát, és valami mögöttesnek, sugalltnak, pontosan nem tudatosíthatónak válik a kifejezőjévé. Az események lelki, tudati történések, amelyek múlt és jelen, jelen és jövő viszonylatában tapasztalhatók meg az ember számára. Ezért kap kitüntetett szerepet a kötetben az idő (és ettől elválaszthatatlanul a tér) problémája: „Hiszen a képek maguk is elmozdulásban voltak, képtelenek voltak megőrizni lényegüket, védelmezni utalásaikat (...). Ez a szertefutó látvány mégsem nyugtalanította különösebben. Azzal a tudattal állt a buszmegállóban, hogy az ő közlekedése nincs teljesen a hely adottságainak kiszolgáltatva, hiszen útja nem is a jelenbe, hanem az időnek és a térnek egy titokzatos dimenziójába van belefoglalva, valahol a jelen és a múlt kereszteződésén vezet keresztül.” Bár a tudat racionálisan nem tud határt vonni múlt, jelen és jövő között, a benne gomolygó idősíkok, -képzetek révén érzékelt dimenziók határmezsgyéjén mégis fogódzókat keres, ahogy a térben formát, alakzatot, áttételt, az anyagban ritmust, hogy megértse vagy próbálja megérteni időben, térben való létezésének itt és mostját, léte lényegét. Ez a megértési kísérlet valójában az idők, a létezés teljessége megélésének egy formája lehetne, de ennek sikere kétséges, hiszen múlt és jelen között nem jön létre szintézis: „Hol vannak már az egymáshoz simuló emlékei? Miért nem leli fel semmin az egymásba kapaszkodó múltat és jelent, amelyek mint két imádkozó tenyér fogják össze a különben széteső időt?” (*Budapest már nem repül*) Ehelyett az idő vagy az elmúlás egyre keservesebben kattogó közege lesz, vagy történések hiányában felfüggesztődik, és – akárcsak Szindbádnál – az időtlenség reménytelen állapotába juttatja a földi halandót: „Valamilyen furcsa időtlenségnek kellett ráakaszkodnia az utcáról nyíló egyik vendéglő faliórájának kismutatójára, valami nem engedte, hogy a mutató ráforduljon a tizenegy órát jelző pontra, ott tartotta abban a hajszálnyi lebegésben”

(Napsütés). A *Hétköznapokban* a zene hatására megtapasztalt időélmény a semmi megtapasztalásával rokon, a múltból nem építkezni lehet, hanem a személyiség, a lélek kétségbeejtő szakadékaire lehet ráismerni, az idő alattomos, romboló hatalmára, amihez képest az ember által soha meg nem tapasztalható, de elgondolható, mitizált és vágyott időn kívüliség/előttiség pozitív értéktöltetet kap: „az évek maguktól taposták ki belőle a semmibe tatógó ürességet, ahogy egymásra préselődnek a percek, a napok, a hónapok, az évek, saját nehézkedésüktől vált minden valahogyan egyneművé, kopottá, szürkévé (...). (...) az időben sohasem növekszik, sohasem gyarapodik semmi, csak szétszóratik, felmorzsolódik az, ami valamikor az időn kívül létezett.” (1.) Így nemcsak a múlt, hanem a konvencionális időnevekkel (Hétfő, Kedd, Szerda, Csütörtök, Péntek) allegorizált, a teljesség elérésére tett kísérletet jelentő, tehát az időtapasztalattól elválaszthatatlan szerelem és a jövő is kudarcot vall („Elvenni és adni, milyen ritkán ér össze egy tekintetben ez a két akarás” – 3.), töredékes marad, amennyiben a szereplőnek nem sikerül találkoznia Szombattal és Vasárnapal: „És még hol volt Szombat? Hol volt Vasárnap?” (7.) Sőt később az idő viszonylagossá is válik („A számára kimért idő mindig a dolgokhoz, helyzetekhez tapadtan létezett, mintha magában a relativitásban élt volna, ahol minden egyes tárgynak, minden egyes eseménynek megvan a maga ideje és súlya.” [*Időviharban*]), így egyetlen iránytű számára időben az időn túlinak, nyelv által a nyelven túlinak a keresése marad.

A láthatatlanra irányuló narrátori-szereplői figyelem számol ugyan tér és idő kiiktatásának, felszámolódásának a lehetőségével, mégis legalább hinni akar abban, hogy megteremthető a különböző tér- és időszetek közötti átjárhatóság, és a létezés újabb dimenzióinak a megnyitására tesz kísérletet, ami átmeneti öröme, ujjongásra ad okot: „Nem tudott eltelni a nagyság örömeivel, hiszen erre csak az képes, aki számára van értelme a végtelen felé való tágulásnak. Azonban ahonnan ő érkezett, ott már nem terjeszkedett tovább tér és idő, a legnagyobb megérkezve ezek a dimenziók teljesen kioldódtak, ahogyan belőle is minden, ami a térbe és az időbe belekötvé létezett. (...) A tartozás és az eloldódás egyszerre volt része a dolgoknak, létezni, megmaradni nem is jelentett mást, mint ezt az átalakulást tapasztalni, amiben egyszerűen öröm volt, öröm és gyönyörűség.” (*Halottak napja*); „»Mi-

lyen szép, milyen gyönyörű ez a siralomvölgy!« Nézte a hegyeket, nézte terpeszkedő nagyságukat, az egymásra védelmezően ráboruló dimenziókat.” (*Óda a magassághoz*) A teljesség megélésére való törekvés összefügg a transzcendens, az isteni szféra megérintésének a vágyával, kvázi megtapasztalásával, ami, hol pontosan nem nevesítve, a világ dolgainak lényegéből fakad („mintha a fény nem is kívülről, hanem a dolgok belsejéből érkezett volna.” [*Jelenetek egy állomáson 1.*]), hol megnevezett alkalomhoz, helyzethez, szellemi kalandhoz („Budapest elsősorban a könyvek városa volt számára. (...) az egyetlen hely, ahol a legteljesebb mértékben élhette ki a könyvek iránt érzett (...) szenvedélyét.” [*Budapest már nem repül*]), hol konkrétan megnevezett, az elbeszélésben metaforikussá váló tárgyhoz kapcsolódik („Legyen bármennyire furcsa, Isten a fürdőkádban állt a legközelebb hozzá, máskor legfeljebb egy torz és hamis eszmének mutatkozott.” [*Hétköznapiok 6.*]), vagy a halál rettenetében tárul fel, mint megnyugtató csoda: „egyből valamilyen jeges szépség fog megnyílni előtte, az üres fény, amire végre kinyújtózhat, ráfeszülhet. Magány és megérkezés. Elengedte.” (*Forgó játék 3.*)

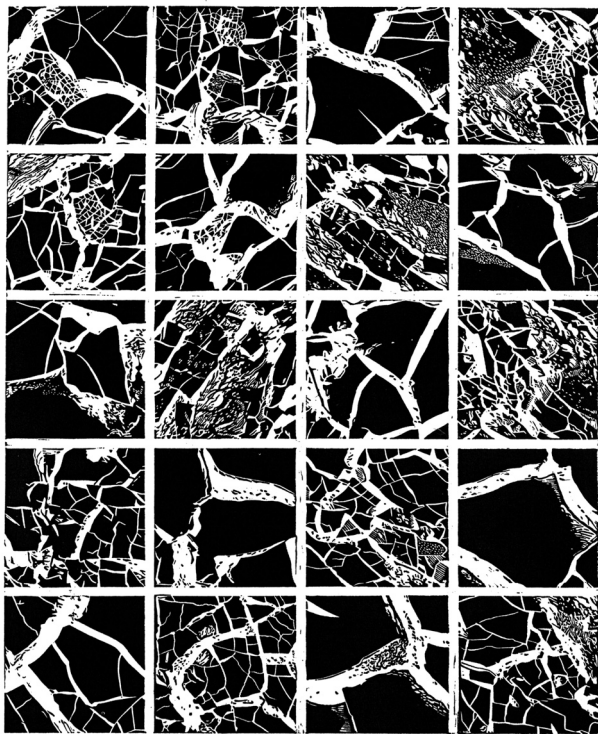
A transzcendensre irányuló figyelem, a vele való foglalkozás, az így létrejövő elképzelések, képzetek azonban nem jelentik a narrátor számára a megérkezést, azt, hogy valamilyen nyugvópontra, a lét titkának megfejtését jelentő, annak értelmét, okát és célját felfedő magyarázatig vagy végkövetkeztetésre jutna. Amellett ugyanis, hogy a nyelv – a bevezetőben kifejtett meg gondolások alapján is – jókora szkepszist támaszt abban a tekintetben, hogy alkalmas lenne a nyelven túli, talán a látható, a tapasztalati, egyben átmeneti világ alapját jelentő láthatatlan dimenziók megnevezésére, valamilyen világmagyarázat artikulálására, ott van még egy vonatkozás, és ez nem más, mint Tamás Dénes világmépeben az ember előtti, az emberben vagy az emberen kívül, de mindenképpen az embernél nagyobb, akár a történelemben is felfedezhető, általa irányíthatatlan erő. Ez pedig lehetetlenné teszi, hogy eljusson az ember a végérvényes teljességig, megvalósítsa a tökéletes harmóniát: „valamilyen végtelen erő keresi általa a visszautat. Feladatát ez az erő jelöli ki. Az a homályosan sejtett ráutaltság, ami a végesség és a végtelenség között létezik.” (*Halottak napja*); „Áldozatoknak látta a történelem nagy alakjait, és nemcsak a veszteseket, hanem a győzteseket is, akikről ugyanis mindig kiderült, csak későbbi vesztesei

egy olyan erőnek, amely mindent és mindenkit maga alá tud gyűrni.” (*Forgó játék* 3.) Ez a felismerés érik az emberre, az emberi létre vonatkozó bölcsleletté a *Szeretet* című novellában: „ahol pedig hegyek vannak, ott születik meg az ember. Vele pedig a hiány is a világra jön. A hiány, amit még ezek a hatalmas dimenziók, ez a föld és az ég között megtörténő folyamatos fel-alá költözés sem tud betölteni.” Az embernek lehetetlen eljutni a teljességre, hiszen egyfelől létezésétől fogva ő maga a hiány, és amit létrehoz, vagy ami őt létrehozza (a nyelv), az is töredékes, másfelől talán éppen ezért is állandó benne az önmaga meghaladására, kiteljesítésére való szándék.

Az ön- és világértelmező elmének ebben az ontológiai zsákutcában – amelyben a tények hatalma és nem a meggyőződések ereje határozza meg az életet (vö. *Napsütés*) – egyetlen kapaszkodója marad (amely akár Tamás Dénes rejtett ars poeticáját is képezheti): ha nem is érhető el számára az idők, a dolgok, a lét teljessége, a nyelv általi tökély, ezt a vágyott, pontosan be nem látható dimenziót rész és egész viszonylatában is gondolkodása tárgyává teszi, a kettő egymáshoz való viszonyát vizsgálja, azt, hogy a kettő kapcsolatában miként aránylik egyik a másikhoz, a részben miként tükröződik az egész és fordítva, vagy miként emlékeztet, emlékeztethet-e a részleges, a töredékes az Egészre, vagy csak a rész, a töredék ars vivendije küzdhető ki, fogalmazható meg. A *Halottak napjában* a halálból az életbe visszatérő, életét a halál felől, a mások rá vonatkozó emlékezéséből megérteni kívánó öregasszony esete azt mutatja: a földi lét eleve töredékes, és aki megtapasztalta az „Egész”-szel metaforizált földi léten túlit, az nem képes megérteni utólag, a többlettudás, a *tágasabb* birtokában sem a földit, visszalépni szűkebb terekbe, csak esetleg a test újra felöltésének a segítségével (bár ez az utólagos megérteni akarás is kételyt támaszt az olvasóban: milyen lehet, egész-e az Egész, ha szükség van a földibe való visszalépésre). A *Jelenetek egy állomáson* (2.) pedig a *Halottak napjához* képest fordított nézőpontból ugyanezt a kudarcot mondja ki; a testtel összekötött kereső elme számára nem tárul fel az Egészben a teljesség értelme: „Ahogy pedig befele indult, mintha a tér egy másik dimenziójára nyitott volna rá tapintatosan. De az egésznek az értelme nem akart megmutatkozni.” A *Budapest már nem repül*ben egyenesen elérhetetlen marad: „Az egész volt elérhetetlen.” A rész-egész (Egész) olvasatában is így jön létre a viszonylagosság, ugyanis az, hogy mit

gondolunk, érzünk, képviselünk teljességre törekvésünk útján az Egészről, az annyira egyéni, személyre szabott, hogy lehetséges jelentései, a róla megfogalmazott kijelentések és egymáshoz való viszonyuk is kételyt támaszt megragadhatóságában, pontos rögzíthetőségében. Erről is beszél a kötet *Apa és leánya* című egy mondatos novellája: „A Kicsi úgy viszonyul a Nagyhoz, mint a Nagy az Egészhez.” Így vezet a létértelmezés, az Egészről való meditálás, a figyelem (önreflexív) útja a megérkezés helyett a visszatéréshez, hiszen ezek szerint nem egy út van, nem az út van, hanem utak, önkörükbe visszatérő újradefiniálási kísérletek lehetnek, amelyek a figyelem, vagyis a minden (eszerint az Egészről kutató figyelem a minden, mint ahogyan Babits Mihály *A lírikus epilógia* című versében az én az alfa és az ómega) felszámolásához vezetnek: „nem a figyelésből esik ki, hanem a mindenből, ami után aztán tényleg nincsen semmi, ő nem érkezik meg sehova, mert, jött rá, még a kiesés sincs, csak mindig a visszatérés” (*Hétköznapok 1.*) Ebben a gondolatmenetben megkérdőjeleződik a résznek, a töredéknek az Egésszel való kapcsolata, az, hogy egyáltalán van-e ok-okozati összefüggés a kettő között, hiszen amennyiben kívül áll a rész az Egészen, akkor az azt jelenti, hogy nem tartozik ontológiai lényegéhez, tehát nem is tükröződhet a részben, a rész által az Egész. Így lesz az Egész, a teljesség elbeszélhetőségére, a nyelven túli nyelv megragadhatóságára tett kísérlet a hiány elbeszélésévé a könyvben („ezt az ürességet próbálja áthidalni, ahogy mindenki a saját fejében, a nemlétezőben építkezik, az üresség fölé próbál hidat emelni felesleges kacatokból, elmúlt, vágyott, remélt dolgokból.” [*Időviharban*]), az elbeszélés felmondása és képre bízása pedig annak az ars poeticának a kifejeződése, amely a nyelv, a lét lényegét nem az egyértelműen megnevezhetőben, nem a mondatokban tekergőző történetmondásban, hanem az ebben a kritikában ugyan nem említett, a novellák többségét bevezető mottók által kezdeményezett intertextualitásban és főként a képben, a szóban, a szavak ritmusában, a nem-történetben jelöli meg, és amely a következő kötet szövegeinek kiindulópontja, sőt nyelvfilozófiája lehet. Talán ezt az alkotói, képi utat sejteti az is, hogy Tamás Dénes versekben is megszólal. Arra azonban aggályosan vigyáznia kell az egyébként körültekintő szerzőnek, hogy a nehezen mondhatót megformáló, az elvontat megjelenítő, képekre alapozó narráció a jövőben még elvértve se eredményezzen közhelyet vagy képzavart

(„A rajtaütött ideiglenesség leginkább a peronon áldogáló embereken mutatkozott meg. *Mint partra vetett halak zsúfolódtak be* az állomás fala és a fehéres műkövel kirakott padlón sötétebben futó csík közé” – *Napsütés*; kiemelések tőlem – B. L. L.), a túlbonyolításból és retorizáltságból eredő hozzáférhetetlenséget („Nem tehetett mást, belépett. Belépett, és ezzel végérvényesen magára zárta a perc utolsó pillanatát.” – *Napsütés*) vagy a részletezésből fakadó színpadiasságot („odament az ajtóhoz, *feltárta*, és kiment rajta. A *feltámadó* huzat becsapta a konyhaablakot, a kristálypoharak a padlóra estek, és ezernyi darabkára *hulltak szét.*” [*Hétköznapok 4.*]; kiemelések tőlem – B. L. L.), amelyekből ebben a könyvben (dicséretére legyen!) a felsoroltakon kívül alig talál további példákat az akadémuskodó kritikus.

Az elveszett folyó (linómetszet)

Olvasólámpa

*SZÉKELYEK RÉGI MAGYAR PRÓZÁJA*¹

Milyenek voltunk? Másképpen szólva: hogy éltek, hogy szóltak az előttünk járók, gondoltak-e ránk? Elképzelték-e szülőföldjük jövőendő történetét, lakóit?

Bizonyára álmodtak rólunk.

Álmodtak is, nem csak harcoltak, megjelentek, gürcöltek, társalogtak. Mertek képzelődni, a tapasztaltakat tovább gondolni. Ezért nehéz megvonni a határt (ezúttal nem is kívánunk ilyen határt vonni) tényirodalom és fantáziapróza között. Értjük-e az előttünk járók szavát? (Szabad-e azt a valaha sűrűn írt, egy tömbbe szorított sokféle mondanót vesszővel, párbeszédjelekkel „lefordítani” a mai olvasónak? Ezzel mepróbáltuk...)

E kötetben csaknem háromszáz év szövegkincséből, a székelyudvarhelyi kódex megírásától (1526) Baróti Szabó Dávid búcsúleveléig (1819) mutatunk fel változatos darabokat, ismerős vagy most felfedező olvasmányokat; többnyire részleteket terjedelmesebb művekből.

A próza hosszabb lélegzetű, előre nem sejthető ritmusú mondatok összefüggő sora, a nyelv különleges szerveződése. Ide tartozónak véltük a prédikáció és a tanító szándékú szövegek, meg a hagyományosan szépirodalminak számító műfajok – a regény, a novella, az anekdota – mellett a fordulatos levelet, a személyes tapasztalatokat rögzítő vagy a csoport múltját megjelenítő elbeszéléseket is.

Feltárás minden válogatás.

A korszak írástudói környezetükhöz vagy az utókorhoz (a régiek kedvelt latin terminusával szólva a *posteritáshoz*) fordulva használták a tollat, olvasmányok, események, viselkedésmódok rögzítésére, értelmezésére. Magyarul írtak – csodálkozhatunk az írott nyelv gyakori latin vendégszövegein, de a régiségben ez volt a szokás. Az időben minden nyelv változik, a magyar is; azonos időben is a nyelvhasználatok sokféleségét jelentette és jelenti; maga az írott szöveg csak árnyéka az élőnyelvi kifejezés színeinek, ízeinek...

Rozsnyai Dávid bizarr írása azonban éppen a játékos nyelvkeverés miatt érhetett el a 17. században, és ér el ma is, humoros hatást.

1 *Régi székely írók*. Csikszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 56.)

Mikes Kelemenből kettőt is ajánl az antológia: a háromszéki főkapitány levelét, a hazáján kívül bujdosótól nemcsak az 1794 óta nyomtatásban is olvasható (törökországi) leveleit, hanem a 20. századig kéziratba „rekedt” fordításai közül is kettőt: Erdélybe hazaküldött misztikus dialógusát (Benoît van Haeften műve alapján) és egy, a korban divatos érzékeny kalandregény magyarítását. Ennek eredetije (Madeleine-Angélique de Gomez *Les Journées amusantes, dédiées au roi*) 1722-ben jelent meg Párizsban.

Van, ahol a szükszavú praktikumot az álmétkodás élménye avatja prózává (Kálnoki István kertleírásában), vagy az otthonosság és a kíváncsiság dinamikája (Pekri Polixéna bécsi naplójában) – vagy az események végzetszerűségének gondolata: a történelem mint rémdráma jóvátételatlensége (Bánffi Dénes megölésének felidézése Cserei Mihály *Históriájában*).

A prózaszövegeket jellegük szerint csoportosítva egy-egy tömbön belül időrendben (a szövegek létrejötte rendjében) közöljük; történetelbeszélést, vallásos szövegeket, értekező prózát, érzékeny históriákat, leveleket, szöveges mókázást.

Ugyanattól a szerzőtől több írást közreadva jelezzük az írói képességek elismerésre méltó sokféleségét. Felismerjük közben, hogy a stílusok divatváltozása (két-három-négyszáz év azért nagy idő) provokációként hat...

Fordításokat is az irodalmi próza körébe vontunk – ezek a munkák a szerzők tudatosságára, a nyelv „munkába vonására”, közvetítő képességeire utalhatnak.

Kedves olvasó! Utalások, jelentések, elhallgatások, sejtetések, felelőség és tréfálkozás jegyében találkozunk itt egymással és olvasóikkal a régi írások. Az írásmódot közelítettük a mai helyesíráshoz, de az egyéni nyelvhasználatot következetesen jelző szövegeken keveset változtattunk (például Kovásznai Sándor szövegén).

Hogy hangoznak e szövegek elmondva? Életre is kelnének a jelentések?

Székelyek voltak-e az itt megszólított szerzők? E papok, katonák, nemesemberek, tollforgató hölgyek, udvari népek... Arra figyeltünk, hol születtek vagy hol éltek huzamosabban szerzőink. Írásos nyelvhasználatuk, esetleges vallomások szövegeik ritkán szólnak tételesen ilyen identitásról. (Szabó Dávid például Baróton született, Székelyudvar-

helyen tanult, s bár élete nagy részét a Székelyföldtől távol élte le, költőtársai székelyként emlegették.)

Erdélyiségről, magyarságról, székelységről – de az emberi élet mindenkori tétjeiről is szólnak ezek az írások: hűségről és pártoskodásról, vallásról, hétköznapokról, pompáról és tragédiákról. A nyelvről magáról is.

Több ilyen antológiát lehetne összeállítani, ez a mostani kedvteremtő kíván lenni történetek ösvényein, az olvasó kíváncsiság idejében... Megfejtésre váró (székely) mondatok, megírandó szerzői életutak, emberi hangok időben-időtlenységben: örömmel ajánlom! (*Egyed Emese*)

NAGYBACZONI NAGY VILMOS: VÉGZETES ESZTENDŐK²

Magyarország második világháborús részvételéről már sok könyv jelent meg. A székely származású Nagybaczoni Nagy Vilmos könyve annyiban rendhagyó a témában, hogy a szerző 1942 szeptembere és 1943 júniusa között Magyarország honvédelmi minisztere volt. Úgy mond „első kézből” származó információkkal bírt arról az időszakról, belülről ismerte az akkori döntéshozó állami apparátus működését, közeli kapcsolatban állt az ország hatalmi pozícióban lévő személyeivel. Már honvédelmi miniszteri kinevezése előtt is vezető katonai funkciókban volt. Az első bécsi döntés előkészületeként 1938-ban a budapesti I. hadtest élén (altábornagyként) bevonult a Magyarországhoz visszacsatolt felvidéki Ipolyságra, majd a második bécsi döntés után, 1940-ben, az újonnan felállított 1. magyar hadsereg parancsnokaként (és immár vezérezredesként, ami az akkori legmagasabb magyar tábornoki rang volt) a szintén Magyarországhoz visszacsatolt Észak-Erdély katonai megszállásában vett részt, ő vezette a Marosvásárhelyre bevonuló csapatokat. De hadtörténészként is jelentőset alkotott, az első világháborúról – amelyben maga is részt vett – írott könyvei ma is hivatkozási alapul szolgálnak.

A *Végzetes esztendő*k az 1938–1945 közötti időszak magyar katonai eseményeit, azok vonatkozásait taglalja. Tömören, világosan, szakszerűen. Korabeli dokumentumokra is támaszkodva, mindig objektivitásra törekedve. A történések higgadt számbavétele pedig nem lehetett könnyű, azok után, hogy Nagybaczoni Nagy Vilmosnak mennyi gáncsban és retorzióban volt része, mind egyes magyar politikusok, mind a

német hadvezetés részéről. Aminek oka az ő régi vágású tisztessége és embersége volt egy olyan korban, amikor gyűlöletet keltő szólamok uszítottak, és a világháború borzalmai mellett egyeseknek az volt a legfőbb gondjuk, hogy megalázzák, kínozzák és megsemmisítsék saját honfitársaik egy részét. Konkrétan a zsidó származású munkaszolgálatosokat, akikkel a magyar tiszti- és altiszti kar nyilas beállítottaságú része megengedhetetlen módon bánt. Nagybacsoni Nagy Vilmos honvédelmi miniszterként intézkedéseket foganatosított ez ellen. Idézem őt: „Meggzűntettem a munkásszázadok fogolyként való kezelését. Elrendeltem, hogy a betegeteket és a szolgálatra alkalmatlanokat azonnal le kell szerelni. Megköveteltem, hogy a munkaszolgálatosok ellátása megfelelő legyen... eltítottam a rossz bánásmódot és a testi fenytést. A legszigorúbb vizsgálatot indítottam, majd súlyos büntetések szabtam ki azokra, akik a munkásszázadok embereivel brutálisan bántak, azokat bántalmazták, ütötték-verték vagy – megzsarolták. Ezek az intézkedések azonban a minisztérium tisztikarának egy részében igen nagy ellenszenvet váltottak ki irányomban. Ezek az urak egyetértettek a nyilasokkal.” Ennek hatására a munkaszolgálatosok helyzete – ha átmenetileg is – sokat javult. A háború után, 1965-ben a jeruzsálemi Jad Vasem Intézet a „Világ Igaza” címmel tüntette ki Nagybacsoni Nagy Vilmost.

Még 1941-ben, vagyis honvédelmi minisztersége előtt ellene volt, hogy Magyarország oktalanul és értelmetlenül hadat üzenjen a Szovjetuniónak. Honvédelmi minisztersége ideje alatt a magyar katonák érdekében, a felszerelésük kiegészítésére tett német ígéretek betartásáért, az orosz frontról való hazahozatalukért is tett lépéseket, sajnos, a német hadvezetés ezeknek mindig ellenszegült, ígéreteit sohasem teljesítette. Úgy tűnhet, hadügyekben egy honvédelmi miniszter mindenható. Pedig nem, Nagybacsoni Nagy Vilmos keze is erősen meg volt kötve, egyrészt a történelmi körülményektől, a külpolitikai helyzettől, másrészt meg az ország szélsőjobboldali ellenzékétől, néha saját pártja politikájától is. De egy út minden körülmény közepette nyitva állt előtte, és ő nem is mulasztotta el: emberségesnek lenni. Segíteni az üldözötteken, kiközösítetteken, kiszolgáltatottakon. Embertelen körülmények dacára is megmaradni embernek. Lehet, nem könnyű, néha nem is népszerű, de hosszú távon ki szokott derülni: ez a jó választás.

Még ha ezért közben retorziók érik is az embert. A magyar mondás szerint: nem az a legény, aki üti, hanem aki állja.

Nagybaczoni Nagy Vilmos állta a sarat. A háború vége felé a nyilasok letartóztatták és internálták, a kivégzéstől csak a háború befejezése mentette meg. A Rákosi-korszakban megfosztották rangjától és nyugdíjától, idős kora ellenére egyszerű szegkovácsként kereste a kenyerét. Később ugyan Románia akkori miniszterelnöke, dr. Petru Groza közbenjárására (még az erdélyi szászvárosi gimnáziumból ismerték egymást, együtt érettségiztek) visszakapta a nyugdíját – de ez már egy másik történet.

A *Végzetes esztendő*k, azon túl, hogy segít tisztábban látni múltunknak egy fontos szeletét, emberségből, tisztos helytállásból is példát nyújt. (Molnár Vilmos)

DOMOKOS PÁL PÉTER: MOLDVAI ÚTJAIM³

1929-et írunk. Ekkor indul el először Moldvába Domokos Pál Péter, az éppen állás nélkül maradt fiatal tanárember, hogy Bartók hatására nekilásson a moldvai csángó népdalok gyűjtésének. Talán ő sem sejtette még akkor, hogy személyes sorsa ezzel végérvényesen összefonódik a moldvai csángómagyarok sorsával. Csak azt tudta, hogy kisebbségbe került erdélyi magyar értelmiségiként talán még nagyobb felelősség hárul rá, mint elődeire. „Népemet nagy veszedelem fenyegeti az új világban, s hogy az ember menthesse valamiképpen, ahhoz fel kell készülni. (...) És a népem helyett, aki nem tud szólni, miért ne szólhatnék én, akit megáldott a sors azzal, hogy el tudja mondani azt, amit a népe nem tud.”

Mert jártak már előtte is többen Moldvában, gondoljunk csak Bandinusra, Zöld Péterre, Petrás Incze Jánosra, jelentek meg beszámoló, gyűjtések, útinaplók az ott élő magyarokról, de felelősségtudata és személyes elkötelezettsége megkülönbözteti őt és életművét a másokétól. Nem véletlenül nevezték később a moldvai magyarok vándorapostolának, hiszen nemcsak kutatóként járta végig a moldvai magyar falvakat, nemcsak népdalokat gyűjtött, hanem a csángó ügy nagykövetévé, mindenek szolgálatává vált.

Eredeti tervéhez híven, teljesítve a kitűzött feladatot, 1931-ben közzéteszi a hengerekre felvett dallamait, majd a gyűjtött anyag

3 Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 58.)

kapcsán elsőként fogalmazza meg azt, hogy Moldvát a magyar népzene önálló dialektusterületének kell tekinteni.

De Domokos Pál Pétert nemcsak a csángók népdalai, balladái és ezek közkinccsé tétele érdekelte, nemcsak Moldva történetével, népesedési kérdéseivel foglalkozott, mint egy átlag kutató, hanem fel akarta tární, be akarta mutatni e népcsoport évszázados küzdelmét, keserű sorsát is. A moldvai csángómagyarok sorsa iránti közös felelősségünkre hívja fel a figyelmet azzal az ajánlással is, mellyel útjára indítja kötetét: *Nektek magyaroknak, róluk magyarokról*, mintegy utalva arra, hogy a közöny és a tudatlanság nem lehet mentség számunkra.

Utazásai során több mint ötven településen fordult meg, hol kerék-páron, hol szekéren, hol gyalog járva be ezeket. Naplószerű feljegyzéseit falvanként leírt névsorokkal, népszámlálási adatokkal egészíti ki, beszámolóí számos fontos néprajzi adatot, leírást tartalmaznak. Olyan ritka és értékes magyar nyelvű írásos emlékekről tudósít, mint az 1671-ből való Forrófalvi imádságos könyv, vagy a Kájoni Cantionaléja.

Moldvai útjainak legfontosabb tudományos hozadéka kétségkívül a népzenei anyag, de ugyanilyen jelentőségű az is, hogy felkeltette az érdeklődést a moldvai csángók iránt: számos kutató szegődött azóta a nyomába és indul el ma is a nyomdokain, hivatásos és önkéntes gyűjtők igyekeznek feltárni azt a világot, melyet általa ismerhettünk meg.

Az eszményképének tekintett Kájoni János szavaival fogalmazza meg életének és munkásságának vezérgondolatát: „édes Hazámnak akartam szolgálni”. Vallomása szerint ez az ösztönzés tette képessé arra, amit csinált, és ami semmivel sem több, mint amit mindenki megtehet, akiben szív, szeretet és munkakészség, hajlandóság van.

Reméljük, hogy a tőle kapott örökségnek – és itt nemcsak a tudományos munkásságára gondolunk, hanem példaértékű közösségtudatára, emberi magatartására – méltó továbbvivői lehetünk. (*Mirk Szidónia-Kata*)

SZEMLÉR FERENC: VÁLOGATOTT VERSEK⁴

Ha valaki végképp eltűnni látszik a XX. századi irodalomtörténet süllyesztőjében: ő az. Olvasni ugyanis nem (nagyon) olvassák, szavalni nem szavalják, neve és életműve az irodalomtörténetek és a könyvtárak raktárai mélyén szunnyad, várva az újrafelfedezését. Ezek így nagyon

4 Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 59.)

kegyetlen mondatok. Amikor azonban fellapoztam a marosvásárhelyi orvos-költő barátomtól ajándékba kapott, a harmincas évek elején megjelent kötetét, az volt az érzésem, hogy méltatlanul van ott, ahol van, és hogy megérdemli, hogy újra elővegyük, kihalásszuk abból a vélt vagy valós süllyesztőből. Egyébként azt tartják róla, hogy jó költő (is) volt. Különösen a két világháború közötti időszakban. Kíváncsi voltam: hát akkor lássuk, hogy mi is van igazából. Az volt? Vagy milyen költő volt? S vajon mit ér, mennyit nyom a később két város könyvtárából, meg egy magánkönyvtárból beszerzett, előzetes válogatásban is bő 1500 oldalnyi, kisebb szünetekkel egymás után (1967-ben, 1969-ben és 1983-ban) Bukarestben, a Kriterion Könyvkiadó gondozásában megjelent háromkötetes (válogatott) gyűjtemény anyaga? Ott van-e a helye a romániai magyar költők panoptikumában, aranyszalag-tárában Szemlér Ferenc verseinek? Nyilván ott van. S ha igen, akkor mégis miért nincsen ott? A Dsidáék társaságában jelentkező, a „helikoni triász” utáni nemzedék fontos tagjaként mit tett le az asztalra, letett-e valami nagyon nagyot egyáltalán?

Természetesen még sok kérdés feltevődik, amelyre – azt gondolom – nem az én tisztem válaszolni. Válaszoljanak majd az irodalomkritikusok, az irodalomtörténészek. Én csupán arra voltam kíváncsi, hogy kijön-e egy ilyen testes életműből valamifajta érvényes, ma is olvasható, nem áthallásos, nem átideologizált, csupán az esztétikum felől olvasható és olvasandó költészet. És válaszolhatok is rá most már, hogy igen: kijön.

Nagyszerűen indult. Már néhány évvel költői jelentkezése után a *Nyugat* kritikája jelölte ki lírájának a helyét. Akkor, amikor a „helikoni triász” tagjairól alig, de inkább nem vett tudomást. Első három verseskötetét Sárközi György, Szerb Antal, Vas István méltatja, de Radnóti is elismeréssel ír róla a naplójában. Aztán Baumgarten-díj stb. Alanyi költő, személyes lírát művelő, formaértő, kitűnő formaművész. Fel is figyelnek rá szinte rögtön, nem csak itthon, és különösen (és főleg!) nem itthon. Alanyi költő, vagyis: ami az életben, az életében, az a költészetében. Verseiből, ha nem lenne más egyéb fogódzónk, nyugodtan összerakhatnánk az önéletrajzát. Udvarhely, Brassó, Bukarest, majd megint Brassó, megint Bukarest. Két házasság, gyerekek, ügyvédkedés, politikai szerepvállalás. És itt meg is állhatunk egy pillanatra: hiszen ennek az időszaknak a költeményeit, akárcsak a

korábban általam szerkesztett pályatársa, Horváth István hasonló korszakban írt líráját cakompakk ki is rámolhatjuk az életműből. Mint ahogy – amennyire lehetett – maga is megtette ezt helyel-közzel a későbbi válogatásokban.

Szóval: nagyszerű fogadtatás, a kezdeti *Nyugat*-hatás után avantgárd kalandozás, majd klasszicizálódás nála is, akárcsak a második *Nyugat*-nemzedék tagjainál, Radnótiéknál. A nemzedékénél. Ahogy lassan haladtam előre a hatalmas költői életműben, csak úgy jelölgettem be a jó verseket, és a különböző költő-neveket is, akiknek hangjára, hangütésére lehet ismerni a költészetében. Kötött forma és szabadvers, borongós befelé fordulás és expresszionista harsányság, kollektivitás-keresés és társadalmi elégedetlenség, az emberek testvériségének érzése és ódai lelkesültség a modern technikáról, természetélmény és harmónia-keresés váltja egymást a szépen sorjázó költeményekben. Radnóti, Babits, Ady, József Attila, Kassák, de még Dsida lírai hangja is előbukik, felsejlik itt-ott a sorok mögött. Még a tipikus Szemlér-vers-típus is kitapintható ezekből az évekből, amikor az egyediből kibont valami, sokszor bizony erőltetett, zavaros általánost. Jelképet a szinte semmiből. Sok helyütt, bizony, már-már a paródia határát is súrolván. Ha csak nem tekintjük tudatos fricskázásnak, fityiszt mutatásnak, amire – szór mentén ugyan –, de szintén találunk elvétve példákat. No, de ne legyünk igazságtalanok, hiszen egyik ámulatból a másikba eshet az életmű olvasója: gyöngyszemeket és csekélyebbecske, kétesebbecske értékű darabokat is talál itt egymás után. De az egy-egy, nem túlon túl sokszor feltűnő gyöngyszem, vagy kitűnő passzus egy-egy teljesen végig nem vitt, a végére majdhogynem teljesen leülő versben mégiscsak kárpótol a ráfordított időért.

A több mint 1500 oldalnyi gyűjteményből kikerülő majd 130 oldalnyi lírai anyag, ami egyben mutatja e pálya ívét is, igen szépen jelöli egy kivételes, megszenvedett, a század mocskaiban megmerítkezett, annak poklában és mennyországában egyaránt járt költői pálya állomásait. Egy olyan évszázadban, amikor a magasból a mélybe, a mélyből a magasba lehetett jutni egyik napról a másikra. És nem biztos, hogy érdemek, különösen költőiek szerint. (*Fekete Vince*)

GYÖRFFI KÁLMÁN: VÁLOGATOTT NOVELLÁK⁵

Vajon a tizenévesek miért örülnek *jobban* azoknak az íróknak-költőknek, akiket „csak úgy”, mintegy mellékesen, a magyarórákat széles ívben elkerülve fedeznek fel magunknak? A választ nem tudom, de középiskolás koromban, az 1980-as évek végén nekem is volt legalább két *ilyen* olvasmányélményem: Sütő István *én, Dániel* című verseskötete, illetve Györffi Kálmán *Johannes* című hosszú novellája a *Mézizű napjainkból*. Sütő István verseiből tíz év múlva államvizsga-dolgozatot írtam a kolozsvári BBTE bölcsészkarán, Györffi Kálmán novelláiból pedig, íme, egy vékonyka kötetre valót válogattam a Székely Könyvtár sorozatba. A kör bezárult, mondhatnám elégedetten, csakhogy ifjúkorom nagy kedvence, a *Johannes* most hiányzik a válogatásból. Milyen szempontok szerint válogattam ki tehát mindössze 7 darab novellát a Györffi-írásokból?

Általában lenni szokott valami a levegőben, amit okos emberek, jobb szó híján, „korszellem”-nek neveznek, s amivel meg is magyarázzák, hogy egymástól távol alkotó, egymásról mit sem sejtő írók miért kerülnek egymás mellé egy-egy olvasó fejében. Itt és most mindössze három könyvcímet említek: 1973-ban jelent meg Györffi Kálmán első kötete, a *Csendes hétköznapiak*, 1975-ben Hajnóczy Péter *A fűtő* című első kötete, illetve 1976-ban az amerikai Raymond Carver első igazi kötete, a *Will You Please Be Quiet, Please?* Ma már tudjuk, hogy azokban az években főleg a metafikciónak, a szövegirodalomnak volt „konjunk-túrája” a világirodalomban, de azt is tudjuk, hogy minden csoda három napig tart, s a „történet”, az „elbeszélés” (legyen bármennyire minimalis) előbb-utóbb megtalálja a maga olvasóját.

De a történeten kívül mi a közös ebben a három szerzőben? Nos, mintha ugyanaz az életszagúság, életközelség lenne jellemző mindegyikükre (legalábbis szerintem): csendes (vagy ironikusabban: mézizű) napokról, teljesen hétköznapi emberekről írnak, jóformán ugyanazon az objektív, szenttelen, tárgyiasan leltározó nyelven. Aztán: nem tudom, miért, de az itt olvasható Györffi-novellákról (a már említett kortársakon kívül) nekem folyton Csehov semmi-történetei, nagy magányosai jutottak eszembe. Mert miről is ír Györffi Kálmán? Megszületünk, gyerekek vagyunk, néha szeretnénk megszökni egy

5 Csíkszereda, 2017, Hargita Kiadóhivatal. (Székely Könyvtár 60.)

másik, sokkal szebb világba (*Integetsz majd a túlsó partról*), majd lassan felnövünk, szerelmesek leszünk (*Mézízű napjaink*), családot alapítunk, aztán vagy szétesik a család (*Elrohanásaim*), vagy együtt maradunk (*Csendes hétköznapiok*), de ebben sincs semmi köszönet, hiszen így is, úgy is egyedül vagyunk (*Játékaim, Nagytakarítás*). „...reggel felkelek, veszem a cipőmet, hogy felhúzzam, kimászik belőle egy marokra való svábbogár, délben hazamegyek, az asztalon nyüzsögnek a svábbogarak, este bemegyek a fürdőszobába, és megengedem a csapot, hogy megfürödjek, hörög a csap, kövér svábbogarakat pottyant ki magából, nézem, ahogy lassan telik a kád ezekkel a páncélos hátú, fekete bogarakkal, levetkőzöm és elzárom a csapot, benyúlok a kádba, felkavarom őket, és csendesen belefekszem. Hát ez a magány” – olvashatjuk Györffi Kálmán *Az otromba férfiak magányossága* című hosszú novellájában (amelyre amúgy maga a szerző hívta föl a figyelmemet, s amelyik most jelenik meg kötetben először!).

Vigasztalan világ-e Györffi Kálmán prózájának világa? Szívesen válaszolnám, hogy csak annyira, mint Csehov (vagy Carver, vagy Hajnóczy) világa, de ezzel nem mondanék semmit. Inkább arra kérem a T. Olvasót, hogy – miután elolvasta *ezt* a Györffi-kötetet – mutasson nekem egy... nem, nem egy igaz embert, hanem egy olyan világot, ahol nem vagyunk menthetetlenül egyedül, „egyedül, akár a sarki fény”... (*Lövétei Lázár László*)

Ártér (linómetszet)

Csáky Zoltán

22 ÉV EMLÉKCSEREPEI
A DUNA TELEVÍZIÓBAN

Egy novemberi délutánon haton-heten ültük körül az asztalt a Világszövetség egykori Benczúr utcai székházában. Csoóri Sándor osztotta meg velünk gondolatait, elképzeléseit az új műholdas csatorna, a Duna Televízió kialakítandó műsorrendjéről. Egyszer csak közbekérdezett: – Szerintetek az újévi misét, igehirdetést honnan kellene közvetítenünk?

Volt, aki a Debreceni Református Nagytemplomot javasolta, többen a Budavári Nagyboldogasszony-temploma mellett kardoskodtak, én erdélyi kötődésem révén a Gyulafehérvári Szent Mihály-székesegyház mellett tettem le a voksomat. – Úgy van, legyen Gyulafehérvár – zárta le a vitát Csoóri, hiszen a küldetésében elsősorban a határon túli magyarokat megszólító tévének Gyulafehérvárról kellene közvetítenie az újévi misét. És a jelenlévőkkel: Balogh Júliával, Wonke Rezső operatőrrel, Szitányi Zsuzsa vágóval, akik a Panorámától jöttek, valamint Nagy Katalin gyártásvezetővel már a témákat kezdtük egyeztetni, a helyszíneket sorolni, ki hová megy forgatni.

Kis stábunk (Sólyom László operatőr, Mocsáry Zoltán gyártásvezető, mindenes és jómagam) a Duna Tévé első telephelyéről, az óbudai Selyemgombolyítóból indult el portréfilmet készíteni Sütő Andrásról. S bár Székelyföldön késő ősszel általában már havas a táj, hideg szelek fújnak, 1992. november végén, december elején száraz, barnás dombok, falevél sodorta langyos szellő fogadott. Ugyanolyan derűs, szívélyes kézfogással várt

bennünket az író, aki a *kék farkasok* – így hívták Romániában a Szekunyomozóit – zaklatásától menekült hargitai menedékházába, Sikaszóba. Itt írta meg balladai sűrűségű színjátékát, az *Advent a Hargitánt*. Sütő, miközben megmutatta nekünk a menedékház gerendái közé rejtett, és immár megtalált lehallgató-készülék zsinórjait, arra biztatott, hogy a rendszerváltó idő tényeit, tanulságait figyelembe véve arról készítsék filmeket, hogy *van-e magyar jövő* Székelyföldön, Kolozsvárott, Délvidéken, Felvidéken és Kárpátalján. Még csak két esztendővel voltunk a romániai forradalom után, de már felhívta a figyelmemet az új hatalom nacionalista, magyarellenes intézkedéseire: katonai bázist akarnak létesíteni a Madarasi-Hargita, a székelyek szent hegyének 1800 méter magas kilátójára. Emlékszem, a film vágása közben volt egy kis vita arról, hogy Sütő kemény szavai miként hatnak majd az induló televízió karácsonyi ünnepi hangulatában, de Balogh Júlia, a *Közép-európai magazin* felelős szerkesztője határozottan kiállt az egyenes beszéd kimondása, elhangzása mellett.

HAGYMAKUPOLÁS HONFOGLALÁS – SZÉKELYFÖLDÖN

Sütő András méltatlanul elfeledett, *Advent a Hargitán* című színjátékában a kis- és nagyromlás fenyegetettségében élő magyarságról ír. De ott, Sikaszón még egy veszélyre hívta fel a figyelmemet: a görögkeleti egyház székelyföldi terjeszkedésére, melynek célja az egy tömbben élő székelység felrobbantása. Évekkel később, 1998-ban bukkantam rá a következő újsághírré: „Kolozsvár román elitje, a Sarmisegetuza Kulturális Alapítvány és a Keresztény Misszió Ligája – mindkettő a neofasiszta keresztény-nacionalista klub tagja – levélben folyamodott Teoctist pátriárkához, kérve, hogy a Román Ortodox Egyház avassa szentté Corneliu Zelea-Codreanu volt legionárius kapitányt. A Román Ortodox Ifjúság Ligája és a Keresztény Ortodox Diákszövetség pedig közös nyilatkozatban kérte, hogy a kormány vonja vissza a Petőfi-Schiller Egyetem megalakítására vonatkozó határozatát” – volt olvasható a *Brassói Lapokban*. Két esztendőre rá, 2000. március elején két legionárius szórólapot lehetett látni a Kolozs megyei RMDSZ Fürdő utcai székházának kapuján. A Kolozsvári Keresztény Nacionalista Klub fejlécét viselő falragaszon a legionárius mozgalom alapítójának, Corneliu Zelea-Codreanunak a képe alatt ez állt: „Nemet a kolozsvári egyetemre”. Mindeközben az erdélyi magyar napilapokban egyre több

tudósítás foglalkozott a Székelyföldön gomba módra szaporodó görögkeleti katedrálisokkal – ahogyan a filmemben később elneveztem: a hagymakupolás honfoglalással. Különösen a Maroshévízen egyre terjeszkedő, pöffeszkedő ortodox kolostor és annak gazdája, az itt 1994. július 20-án felszentelt Ioan Sălăjan őszentsége, a Kovászna és Hargita egyházmegyék püspökének nyilatkozatai keltették fel érdeklődésemet. Ekkoriban írta Gabriel Andreescu, a román Helsinki Bizottság akkori elnöke: „Miután az etno-kulturális nacionalizmus kimerítette tartalékait, 2000 elején megjelent a csendben felnövekvő és látványosan megugró szélsőséges ortodox nacionalizmus. A hallgatólagosan államvallásnak tekintett ortodoxia székelyföldi terjeszkedése állami segédlettel a nacionalizmus jegyében folyik, minden más egyház ellenében, a görög katolikus egyház beolvasztási vagy kiszorítási kísérletével, a neoprotestáns egyházak diszkriminációjával.”

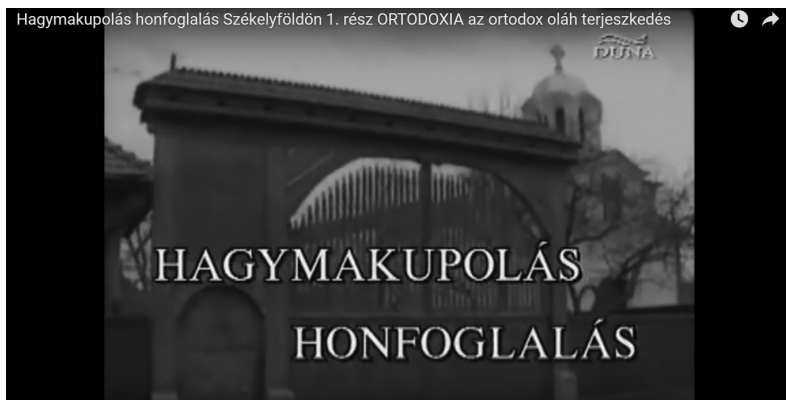
Ezt követően kezdtem kutakodni, tényeket gyűjteni az ortodox egyház székelyföldi terjeszkedéséről, szólásra bírni egyházfőket, papokat, szerzeteseket, vallástörténészt, szociológust. Kínkeserves feladat volt, hiszen legszívesebben azt mondaná az ember: nőjön szabadságában a hit, éljen jogával az egyház. Még a székely atyafinak is igaza van: inkább templomba, mint kocsmába járjon a nép. A nép viszont a hegyeken túlról jön és települ be az új templomok köré, hogy a színmagyar területekre bevándorolva megteremtse a nemzetállami többséget. Ráadásul itt vallási szándék és össznemzeti, avagy hatalmi

Az ortodoxia vidrăușegi szentélyében

cél egybeesik. Ravasz stratégiával kitervelt és végrehajtott terjeszkedésről, végső soron misszióról van szó. A számok nyelvén: egy évtized alatt 120 ortodox templomot építettek vagy újíttak fel Hargita és Kovászna megyében. Szimbolikus területfoglalás zajlik tehát. És akkor még nem szóltunk a fa- és barokk kőtemplomok uralta erdélyi tájakon megjelenő, többnyire bizánci stílusú bazilikák „marketingfogásáról”, azok tájmódosító jellegéről. Ezek várható hatását találóan fogalmazta meg a dokumentumfilmben Czirják Árpád érseki helynök: „Valószínűnek tartom, hogy miután Erdélyt kolostorokkal, ortodox templomokkal körbetelepitik, azután akarják meghívni a pápát, hogy csodálja: lám milyen gyönyörű ez az ősi román föld.”

A *Hagymakupolás honfoglalást* 2001 februárjában mutatta be a Duna Televízió. Rá egy esztendőre a film operatőrével, Marossy Gézával erdélyi körútra indultunk: Kolozsvárott, Marosvásárhelyen, Csíkszeredában, Sepsiszentgyörgyön, Gyulafehérváron zsúfolásig megtelt termekben, izzó légkörben lezajlott beszélgetések voltak. Csíkszeredában a Sapientia előadóterméből az utcára akart vonulni a fiatalság. Lányi Szabolcs rektor hűtötte le a kedélyeket. A film kiváltotta jogos felháborodásra számítottunk, arra viszont nem, hogy váratlan kísérőink lesznek a bemutató-körúton. A kolozsvári Continental vendéglőben figyeltünk fel két sötét alakra, akik aztán az előadó-körút valamennyi szálláshelyén jelen voltak a szállodák vendéglőiben. Főlöszeges volt, hiszen a bukaresti és az erdélyi román sajtó véres szájjal, a román állammal szembeni kihívásként tálalta a *Hagymakupolás honfoglalást*. Egészen más fogadtatásban volt része, más visszhangja volt a University London East European karán, ahol angol nyelvű változatán vitatkoztak Schöpflin György hallgatói. Tizenhat évvel a dokumentumfilm bemutatása után (bár csökkent Romániában és a Székelyföldön a templomépítési boom) a legújabb hírek arról szólnak, hogy Kovászna és Komandó területére kolostort és szerzetesi központot tervez az ortodox egyház. Többször nekirugaszkodtam filmünk folytatásának, szinopszisokat írtam, stábot toboroztam, gyártási költségért kilincseltem – mindhiába. „Csáky tehetséges riporter, elszánt manipulátor” – írta a film kapcsán évekkkel ezelőtt a pesti liberális sajtó egyik megmondó-embere. Úgy látszik, mégsem vagyok az, nem tudtam meggyőzni főnökeimet a dokumentumfilm folytatásáról.

A nagy visszhangot kiváltó dokumentumfilm főcíme

VÖRÖSBOROS FOGADÁS A STÚDIÓBAN – RIPORTERI KUDARCOK

1993. augusztus 22., a *Heti Hírmondó* első adása. Az elsősorban kulturális televízió közéleti-politikai háttérműsorában arra törekedtünk, hogy ne politikai igény, hanem media-vélemény kapjon hangsúlyt a megszólalók: politikusok és közvélemény-formálók részéről. A közéleti magazin fókuszába a nemzetpolitikát állítottuk, a határon túli magyarság sorskérdéseit. Alapító főszerkesztője, majd műsorvezetője, szerkesztője voltam a HH-nak, olyan kiváló kollégákkal, mint Tótfalusi István, Mucsányi János, Mátay László, Farkas Emese, Papp Zsolt. A vasárnap esténként 18 órakor kezdődő 60 perces műsor gyakori vendégei voltak államfők, kormányfők, miniszterek, pártok képviselői. Bár tájékoztatási igazgatónk, Hanák Gábor kérése viccesen az volt, hogy: „Ne bántsatok őket, érezzék jól magukat”, a műsor – kritikusai szerint is – tárgyilagos és kiegyensúlyozott maradt. És hogy nem voltunk kimondottan lojálisak az éppen regnáló hatalom képviselőivel, az is bizonyítja, hogy kaptunk hideget-meleget, feljelentett minket a médiahatóságnál a kiscgazdapárt harsogó elnöke, az MDF elnökasszonya, a Gyurcsány-kormány minisztere, és adásunk idején a Mészáros utcai székház előtt tüntettek a MIÉP képviselői. Sára Sándortól viszont egy rossz szót sem hallottunk. Sára mindig dolgozószobájában nézte az adást, majd lejött, keményen kezét fogott velünk, a szemünkbe nézett. A tévében az a mondás járta, hogy politikus csak

a Mészáros utcai székház előtti telefonfülkéig jut el, személyesen nem találkozik, nem tud hatni Sára autonóm személyiségére. Talán egyszer tett kivételt konok kapitányunk. 1994 tavaszán az Antal-Boross-kormányt, mely létrehozta a Duna Televíziót, leváltották a szavazók. Augusztus végén Horn Gyula volt a *Heti Hírmondó* vendége. Óriási várakozás, izgalom előzte meg jöttét: megmaradunk, kapunk pénzt a költségvetésből? Sára és Lugossy Laci, mindketten filmszakemberek, kitalálták, hogy az ütött-kopott Róna utcai székház folyosójára egy hatalmas vörös szőnyeget terítenek, a bejárattól a felvétel stúdió ajtajáig. A műsorba filmbejátzásokat szerkesztettünk: a világ négy égtáján élő magyarok vallomásait a Duna Tv-ről. Az én feladatam az volt, hogy alkalmas pillanatban a miniszterelnöknek feltegyem a kérdést: mi a szándékuk a Duna Televízióval? Horn hosszasan sorolta új kormánya terveit, és láttam rajta, imponál neki, hogy ország-világ előtt ecsetelheti a szocialista-szabaddemokrata kormány szándékait. Az adás vége felé jártunk, amikor az utolsó bejátzás alatt Sipos Sarolta, Sára mindenese egy cédulát csúsztatott a kezembe: Zoli, tedd már fel a kérdést, különben megbánod. És feltettem a kérdést, Horn Gyula pedig megnyugtatót minket és a Duna Televízió nézőit: lesz pénz a költségvetésből küldetésünk teljesítésére.

A Hírmondó történetéhez tartozik a Kovács Lászlóhoz köthető hírhedt, vörösboros fogadás. 2002 márciusában, a választási év hajrájában vagyunk. Az előző év decemberében jött létre az Orbán-Năstase megállapodás a státustörvényről, melynek értelmében a román állampolgárok nemzetiségi hovatartozástól függetlenül vállalhatnak munkát Magyarországon. Az MSZP 22 millió román munkavállaló érkezésével riogatott, több bejátzással is készültünk a műsorban. Erdélyi magyarok, románok mondták el: nem jönnek Magyarországra, inkább Olaszországban, Spanyolországban vállalnak munkát. Az MSZP elnöke nem tágitott, mondta a párt mantráját. Elszakadt bennem a cérna, és visszaélve a műsorvezető szerepével, fogadást ajánlottam az MSZP elnökének: a tét egy üveg egri vörösbor, hogy nemhogy milliók, de ezren sem jönnek Romániából munkát vállalni. Kovács László nem adott rá kezet, a műsor véget ért, s valóban nem jöttek tömegével romániai munkavállalók, de a vörösboromat sem kaptam meg.

Igaztalan lennék Kovács Lászlóval szemben, ha nem említenék meg egy másik történetet, amikor kisegített a bajból. A 2000-es évek

közepén az ország határain túl is egyre terjeszkedő MOL töltőállomásokot hozott létre nemcsak Erdélyben, de a Kárpátokon túl, Ó-Romániában is. A bukaresti sajtóban vad hangulatú írások jelentek meg arról, hogy a MOL valójában üzemanyag-tartalék funkciót szán az országba majdan bevonuló honvédségnek. Interjút kértem, és igenlő választ kaptam Radu Vasile miniszterelnök kabinetirodájától. Bukarestbe utaztam, kora délutánra ígérték az interjút, este vissza. Az elnöki iroda előtt várakoztunk a stábbal, délután 5 órakor az irodával szembeni liftből egy nemzetközi delegáció lépett ki, Kovács László vezetésével. – A főszerkesztő úr mit keres itt? – kérdezte Kovács. Mondom, dolgozni jöttem, de ha fél óra múlva nem jutok be a kormányfőhöz, interjú nélkül térek haza, mert közben elmegy a repülőgépem. – Húsz perc elég lesz? – kérdezte. – Elég – mondom, és bejutottam Radu Vasilehez, aki erdélyi, szebeni származású volt. Irodájának falai tele voltak a görögkeleti vallás ereklyéivel. Mikor megtudta, hogy magyarországi műholdas csatornának kell interjú adnia, bevallotta, Jókai a kedvenc magyar írója, olvasta már a *Szegény gazdagokat*, és megkért, ha tudunk még ezenkívül román nyelvre lefordított Jókai-regényről, küldjük el neki. A bukaresti sajtó riogatását a MOL-kutakról rémhírterjesztésnek, kitalációnak tartotta. Kovács Lászlónak azóta is köszönöm a létrejött interjút.

A következő bukaresti államelnöki interjú sikertelenségén, kudarcán már az MSZP elnöke, a volt külügyminiszter Kovács László sem tudott volna segíteni. 2005-ben történt, köztársasági elnöki beiktatását követően Sólyom László már az első években számos tanácskozást tartott a külhoni magyarság képviselőivel az őket érintő sorskérdésekről. Kezdeményezőként lépett fel a szomszédos államok vezetőivel tartandó kapcsolatokban is. 2006. február 6-án Bukarestben került sor a román államfővel való találkozásra. Traian Băsescu kabinetirodájától megkaptam a lehetőséget exkluzív interjú készítésére. A találkozót megelőző este érkezünk meg Marossy Géza operatőrrel a román fővárosba, a Gara de Nord közelében foglaltunk szállást. Megcsodáltuk a felújított, tükörtisztaságú Északi pályaudvart, majd egy hatalmas virágcsokrot vettünk a kabinetfőnöknőnek. Az elnökök találkozájára a Cotroceni negyedben lévő volt Királyi Palotában került sor. Átadtam a titkárnőnek a virágcsokrot, bevezettek minket a Salonul Albastruba (vagyis a Kék szalonba), Géza felállította a kamerát, elhelyezte egymással

szemben a két fotelt. A sajtótájékoztató kezdetén bejelentették, hogy csak két-két kérdésfeltevésre van lehetőség, utána a román elnök exkluzív interjút ad a Duna Tv-nek. Sólyom László szólt elsőként, elmondta, örvendetes a magyar-román kapcsolatok fejlődése, de Európa számos kisebbségéhez hasonlóan a Romániában élő több mint egymillió őshonos magyar kisebbséget is megilleti nem csupán a személyi és kulturális, hanem a területi autonómia is. A teremben ekkor már érezhető volt a feszültség. Traian Băsescu válasza rövid volt, megköszönte a látogatást, és kijelentette: Románia kisebbségi modellje jó, országa nem fogad el más mintát, csak azt, amit maga dolgoz ki. A Székelyföldön zajló népszavazások az autonómiáról alkotmányba ütköznek, a román állam habozás nélkül fel fog lépni ellenük. Már ekkor rosszat sejtettem. Nem emlékszem, hogy kezet fogtak volna, a sajtótájékoztató véget ért, egy kedves hölgy jött, és a fülembe súgta: Băsescu államelnöknek sürgős dolga van, már el is hagyta a Palotát. A valamikor királyi folyosókon stand-up-ba vágtam magam, és elmondtam a történeteket. A román kollégák becsületére legyen mondva, sorra adtam az interjúkat a bukaresti tv-csatornáknak. A Băsescu-Sólyomcsörte két év múlva Budapesten folytatódott. A Budavári Köztársasági Palotában megtartott sajtótájékoztatón arra a kérdésre, hogy mikor kapnak a székelyek Romániában területi autonómiát, Băsescu elnök egyetlen szóval válaszolt: „Niciodată”. Sohasem.

MESTEREIM

Szerencsésnek mondhatom magam, a Duna Televízióban (több mint két évtized alatt) szinte minden tv-műfajt kipróbáltam, kipróbálhattam. Voltam bemondó, közéleti és szórakoztató műsorok vezetője, készítettem riportokat, portrét, dokumentfilmeket. Megismerhettem a nyugati magyarság még élő jeles személyiségeit, forgathattam Amerikában, Ohióban, Lake Hope-on, az ott élő magyarok baráti találkozóján, a svédországi Ljungby-ban, ahol valóságos székely kapus utcasor fogadja az arrajárót. Élőben közvetítettük a felvidéki Galántán a magyar oktatásért, iskoláért tüntetőket, megkönnyeztük (nézőinkkel együtt) az évtizedek óta elzárt gyimesi csángók találkozóját a pünkösdi táján immár rendszeresen odalátogató zarándok-vonatok utasaival. A nyugati magyarság egyetlen, de már nem létező kollégiumában, a németországi Kastl-ban egy forgatás alkalmával arra voltam kíváncsi, mik

szeretnének lenni, kit tartanak példaképüknek a diákok. – És a szerkesztő úrnak – kérdezett vissza egyikük – kik voltak a mesterei? Kik voltak a mestereim? Kolozsvári egyetemi éveim alatt mély hatással volt rám Kós Károly transzszilván humanizmusa, egyenes beszéde, cselekvésre biztató életműve. Bodor Pál 10 évig volt főszerkesztőm Bukarestben, aki a fogalmazás cizelláltságából sosem engedett. „Addig vagy riporter, amíg kíváncsi vagy a veled szemben ülő gondolataira” – mondta. A fegyelmet, a csoportmunkát, a tévés-filmes mesterség iránti alázatot Sára Sándortól tanultam.

43 évnyi tévés-rádiós újságírói pályámon két televíziónak: a Bukaresti Magyar Adásnak és a Duna Televízióknak voltam alapító tagja. Az előbbinél 14 évet, az utóbbinál 22 esztendő-t szolgáltam. 1984. január 12-én hétfőn, amikor Marosvásárhelyről felutaztam Bukarestbe, Józsa Erikával együtt levezetni az adást, kollégáim azzal fogadtak: miért jöttél, a pénteki német nyelvű műsor sem került képernyőre, beszüntették, magyar adás sem lesz. A diktatori intézkedésnek azóta sem került elő írásos nyoma, bizonyítéka. 2015. január 12-én hétfőn a sminkszobából a *Kívánságkosár* stúdiójába igyekeztem, adásmenettel a kezemben, amikor megállított a szerkesztő: – Zoli, jól vagy? – Jól vagyok, miért ne lennék? – Hát csak éppen nem vezetheted le a műsort,

mert a vezérigazgató nem írta alá a szerződésedet.
– Nem baj, majd aláírja.
– Sajnos, nem fogja aláírni, már felkértük Klement Zolit a helyettesítésedre.

Felmentem a szerkesztőségi szobába, kipakoltam holmijaimat az asztalfiókból, lezártam a számítógépet. Kiléptem a Kunigunda utcai épület kapuján.

Ennyi volt? Ennyi volt. Tévém. Életem.

*Forgatásra készen: a szerkesztő,
Marossy Géza operatőrrel*

A Székelyföld előfizetőinek és állandó támogatóinak névsora

Románia

MAGÁNSZEMÉLYEK

Dr. Ábrám Zoltán - Marosvásárhely
Abrán Tünde - Székelyudvarhely
Albert Ernő - Sepsiszentgyörgy
Albert Géza - Székelyudvarhely
Dr. Ambrus József - Székelyudvarhely
Andrási Ilona - Alsósófalva
András Pál - Bukarest
Antal Dénes - Csíkmadaras
Dr. Antal Erzsébet - Csíkszentdomokos
Antal István - Székelyudvarhely
Br. Apor Csaba - Marosvásárhely
Dr. Aross Imre-Levente - Székely-
udvarhely
Árvay Katalin - Sepsiszentgyörgy
Asztalos István - Székelyudvarhely
Bács Károly - Csíkszereda
Bajkó István - Csíkszentmárton
Bajna György - Gyergyószentmiklós
Bakk-Dávid Enikő - Kézdivásárhely
Bakk Pál - Szentkatolna
Balázs Dénes - Csíkrákos
Dr. Balázs Lajos - Csíkszereda
Balázsi-Pál Etel - Csíkszereda
Bán Kata - Székelyudvarhely
Barabás Imre - Gyergyóremete
Bara Béla - Csíkszereda
Baracsi Levente - Arad
Bárányi Ferenc - Temesvár
Baricz Lajos - Marossszentgyörgy
Bartha Árpád - Kászonújfalva
Bartha György - Csíkszereda
Bartha Imre - Székelyudvarhely
Bartók Melinda - Kézdivásárhely
Bartos Jenő - Jászvásár
Bege Károly - Gyergyócsomafalva
Benkő Levente - Magyarvista
Bernád Ilona - Marosvásárhely

Berszán Lajos - Gyimesfelsőlok
Berze Imre - Székelyudvarhely
Bethlen Anikó - Marosvásárhely
Bíró Ambrus Lenke - Székelyudvarhely
Bíró Gábor - Csíkmadaras
Dr. Bíró Gábor - Kézdivásárhely
Bíró Géza - Gyergyószentmiklós
Bíró László - Kalotaszentkirály
Bíró Levente-Tibor - Kézdivásárhely
Bíró Réka - Barót
Bocskay Vince - Szováta
Bodó István - Csíkszereda
Bodor Attila - Sepsiszentgyörgy
Bogdán László - Sepsiszentgyörgy
Bogdán Zsolt - Kolozsvár
Bojtor Attila - Gyulafehérvár
Borbáth Erzsébet - Csíkszereda
Borbély László - Csíkszereda
Borbély Tamás - Marosvásárhely
Borbély Zsolt Attila - Arad
Borboly Csaba - Csíkszereda
Dr. Borboly István - Gyergyócsoma-
falva
Dr. Borcsa János - Kézdivásárhely
Borsa István - Csíkszereda
Botár István - Csíkszereda
Bölöni Domokos - Marosvásárhely
Burus János Botond - Csíkszereda
Czellecz Jenő - Marosvásárhely
Czikó László - Búzásbesenyő
Czoppelt Julianna - Kovászna
Császár Vilmos - Csíkrákos
Csatlós Mihály Levente - Kézdi-
vásárhely
Cseke Péter - Kolozsvár
Ft. Mgr. Csíki Dénes - Nyárad-
köszvényes
Csiki Zoltán - Parajd
Dr. Csizsár Anna - Marosvásárhely
Csiszer Imre Csaba - Csíkszereda

- Csúcs Mária – Csíkszereda
 Daczó Katalin – Csíkszépvíz
 Dánél Sándor – Csíkszereda
 Damó Csaba – Kézdivásárhely
 Darkó Béla – Marosvásárhely
 Daróczi Béla – Marosvásárhely
 Ft. Darvas-Kozma József –
 Csíkszereda
 Darvas Mária – Gyergyóalfalu
 Dávid Gyula – Kolozsvár
 Dávid Katalin – Székelyudvarhely
 Dávid Zoltán – Kolozsvár
 Deák Ferenc – Csernáton
 Deme László – Csernáton
 Demeter Edit – Kézdiszentlélek
 Dénes Emőke – Homoródalmás
 Dénes Erzsébet – Homoródszentpál
 Dénes László – Nagyvárád
 Dézsi Zoltán – Gyergyószentmiklós
 Diénes Gábor – Nagybánya
 Dimény Attila – Kézdivásárhely
 Dimény Haszmann Orsolya –
 Csernáton
 Dobos Sándor – Nagyvárád
 Dr. Dóczy Annamária – Marosvásárhely
 Dr. Dombi Csaba Ábel – Felsőbánya
 Domokos Éva – Arad
 Ft. Drócsa László – Nyárádszereda
 Duma András – Klézse
 Egyed Emese – Kolozsvár
 Eigel Tibor – Csíkszereda
 Dr. Elek Sándor – Csíkszereda
 Elekes András – Csíkpálfalva
 Elekes Antal – Temesvár
 Elekes István – Gyergyóújfalu
 Elekes Károly – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Ambrus – Sepsiszentgyörgy
 Farkas Antal – Székelyudvarhely
 Farkas László – Gyergyócsomafalva
 Farkas Miklós – Segesvár
 Farkas Réka – Sepsiszentgyörgy
 Dr. Fehér István – Székelyudvarhely
 Fekete Albert – Csíkszereda
 Ferencz Éva – Kézdivásárhely
 Ferencz Gizella – Kézdivásárhely
 Dr. Ferencz László – Marosvásárhely
 Fischer Alfréd – Székelyudvarhely
 Fodor György – Székelyudvarhely
 Fodor Levente – Csíkszögöd
 Dr. Fodor István – Csíkszereda
 Fodor István – Sepsiszentgyörgy
 Fodor Pál – Sepsiszentgyörgy
 Forró László – Bukarest
 Fuják Gyula – Csíkszereda (2 darab
 egyéves előfizetés)
 Funariu Éva – Szeben
 Fülöp Géza – Marosvásárhely
 Fülöp Lajos – Székelykeresztúr
 Fülöp Sándor – Gyergyóalfalu
 Fülöp-Török Réka – Kézdivásárhely
 Gajdó Albert – Csernáton
 Gál Attila – Székelyudvarhely
 Gáldi György – Bukarest
 Gál Katalin – Gyergyóújfalu
 Gáll Levente – Csíkmadaras
 Gálfalvi György – Marosvásárhely
 Gálfalvi Zsolt – Marosvásárhely
 Dr. Garda Dezső –
 Gyergyószentmiklós
 Gáspár Sándor – Marosvásárhely
 Gazda József – Kovászna
 Geréd Gábor – Székelyudvarhely
 Gergely Borbála – Csíkszereda
 Gergely Zoltán – Kolozsvár
 Dr. Germán Salló Márta – Marosvá-
 sárhely
 Györfi Jenő – Nyárádmagyaros
 Dr. Györfi Sándor – Csíkcicsó
 Haáz Sándor – Székelyudvarhely
 Hadnagy Géza – Farkaslaka
 Hantz András – Kolozsvár
 Hegedűs Enikő – Csíkszereda
 Hegyi Sándor – Székelyudvarhely
 Hertza Mikola – Csíkszereda
 Dr. Holló Attila – Csíkszereda
 Dr. Horváth Anna és Dr. Horváth
 István – Kolozsvár
 Horváth Kovács Ádám – Marosvá-
 sárhely

- Hubert Sándor - Bukarest
Illyés Ferenc - Székelykeresztúr
Imecs Márton - Kolozsvár
Imre Jolán - Csíkszereda
István Adrian - Székelyderzs
Istvánffy Katalin - Torda
Izsák Balázs Árpád - Marosvásárhely
Jakab Attila Árpád - Székelyudvarhely
Jancsó Miklós - Kolozsvár
János Ágnes - Csíkszereda
János Julianna - Csíkszereda
Jánosi Bertalan - Csíkszereda
Jánosi Csaba - Csíkszereda
Joikits Attila - Szilágysomlyó
József Álmos - Sepsiszentgyörgy
Juhász B. Tünde - Csíkszereda
Kakas Zoltán - Sepsiszentgyörgy
Káli Király István - Marosvásárhely
Gróf Kálnoky Tibor - Sepsiköröspatak
Kánya József - Csíkszereda
Kassay Vilmos - Csíkszereda
Katona Lajos - Kolozsvár
Kedves Béla - Gyimesközéplek
Kémenes Bernadette - Gyergyószentmiklós
Kerekes Ágnes - Nagyvárad
Dr. Kerekes Jenő - Maksa
Keresztes Péter és Kedves Emőke - Temesvár
Dr. Kikeli Pál István - Marosvásárhely
Király László és Edit - Nagyenyed
Király Zoltán - Kolozsvár
Kiss Jenő - Sepsiszentgyörgy
Kiss Lázárné Éva - Kézdivásárhely
Kocsis László - Marosvásárhely
Kolbert Tünde - Borszék
Kolumbán-Antal József - Zetelaka
Kolumbán Gábor - Énlaka
Kolumbán László - Székelyudvarhely
Koncsag László - Szentegyháza
Konsza Vilmos - Sepsiszentgyörgy
Kónya-Hamar Zsuzsanna és Dr. Kónya-Hamar Sándor - Kolozsvár
Kosza Gabriella - Marosvásárhely
Dr. Kovács Albert - Bukarest
Kovács Barna - Marosvásárhely
Kovács Béla - Érmihályfalva
Kovács Emil Lajos - Szatmárnémeti
Kovács Katalin - Csíkszereda
Kovács Mária - Székelyudvarhely
Kovács Piroška - Márafalva
Kovács Zsuzsanna - Bukarest
Dr. Kozma Dezső - Kolozsvár
Kozma-Péter Dénes - Zetelaka
Köllő Félix - Csíkszereda
Kőszegi Enikő - Csíkszereda
Dr. Kuna Tibor - Csíkszereda
Dr. Kurkó János - Székelyudvarhely
Kristó Boróka - Csíkszereda
Kürti Miklós - Kolozsvár
Laczkó-Albert Elemér - Gyergyóremete
Laczkó Anita - Gyergyóremete
Laczkó György - Székelyudvarhely
Laczkó Szentmiklósi Endre - Gyergyóremete
László Attila - Jászvásár
Lászlófy Pál István - Csíkszereda
László György - Maroskeresztúr
Dr. László Ilona - Marosvásárhely
Lázár Lilla - Csíkszereda
Lázár Pál - Marosvásárhely
Lehoczky Ferenc - Arad
Léstyán Dénes - Csíkszereda
Léstyán Sándor - Kézdivásárhely
Lőrentz Éva-Noémi - Brassó
Lőrincz Ágnes - Marosvásárhely
Lőrincz József - Székelyudvarhely
Madaras Lázár - Brassó
Mag István - Lövete
Dr. Major Zoltán Zsigmond - Kolozsvár
Dr. Makai Magoss Csaba - Felsőbánya
Markó Béla - Marosszentkirály
Márk Dezső - Csíkszereda
Dr. Marton József - Gyulafehérvár
Márton Ferenc - Temesvár
Márton Károly - Marosvásárhely

- Maşteriu Erzsébet – Gyergyóremete
 Dr. Máthé Dénes – Kolozsvár
 Mátyás Endre – Szováta
 Dr. Mátyus Gyula – Székelyudvarhely
 Menyhárt Edit – Székelyudvarhely
 Mester Zoltán – Szováta
 Dr. Mészáros Gergely – Csíkszereda
 Mihály András – Csíkszereda
 Mihály Csaba – Csíkszentdomokos
 Mihály János – Lövéte
 Mihály Orsolya – Kolozsvár
 Mikes Borbála – Uzon
 Miklós Imre – Csíkszereda
 Miklós Levente-József – Székely-
 udvarhely
 Miklós Sándor – Csíkszentlélek
 Miklós Tamás – Marosvásárhely
 Mikó Júlia – Brassó
 Dr. Mild Edit – Sepsiszentgyörgy
 Mincsor Erzsébet – Gyergyóremete
 Mirk László – Csíkszereda
 Molnár Endre – Marosvásárhely
 Molnár Lea – Csíkszereda
 Murádin László – Kolozsvár
 Murányi János – Székelyudvarhely
 Müller Dezső – Vámfalu
 Nádudvary György – Brassó
 Nagy Árpád – Csíkszentdomokos
 Dr. Nagy Attila – Marosvásárhely
 Dr. Nagy Béla – Székelyudvarhely
 Nagy Benedek – Csíkszereda
 Dr. Nagy Benedek – Csíkszentkirály
 Nagy József – Gyergyóremete
 Nagy Melinda – Nagyvárad
 Nagy Sándor – Székelyudvarhely
 Németh Irén – Vulkán
 Nete Mariana – Csíkszereda
 Novák Sándor – Marosvásárhely
 Oláh Sándor – Csíkszereda
 Olti Kálmán – Csíkszereda
 Orbók Ilona – Csíkszereda
 Orendi István – Székelyudvarhely
 Dr. Ozsváth Imola – Székelyudvarhely
 Pál Zoltán – Csíkdánfalva
 Pálffy József – Csíkszereda
 Papp Mihály – Gyergyóremete
 Papp Zoltán – Zilah
 Péntek János – Kolozsvár
 Péter Éva – Csíkszereda
 Péter Gergely – Csíkszereda
 Péter Péter – Székelyudvarhely
 Pethő Ilona – Csíkszereda
 Petres Sándor – Csíkszereda
 Dr. Piros György – Csíkszereda
 Portik Bakai Ádám – Gyergyóremete
 (7 darab egyéves előfizetés)
 Dr. Puskás Attila – Marosvásárhely
 Dr. Rácz Katalin – Marosvásárhely
 Ráduly János – Kibéd
 Rákosi Eszter Katalin – Sepsiszent-
 györgy (3 darab egyéves előfize-
 tés)
 Rancz Árpád – Csíkszereda
 Rancz Gyárfás Zsuzsanna –
 Kézdivásárhely
 Rokaly József – Gyergyószentmiklós
 Russu Bors Tibor – Csíkszentkirály
 Sata Lóránd – Voluntari
 Sántha Emese – Marosvásárhely
 Sata Kinga Koretta – Magyarvista
 Sata Klára – Csíkszereda
 Ft. Sebestyén Péter – Marosvásárhely
 Sebestyén Rita – Kézdiszentlélek
 Seprődi József – Dicsőszentmárton
 Silye Béla – Székelyudvarhely
 Siklódi Olga – Székelyudvarhely
 Sipos László – Felvinc
 Sóbester Klára – Marosvásárhely
 Sófalvi László – Székelyudvarhely
 Sógor Árpád – Kolozsvár
 Sógor Csaba – Csíkvacsárcsi
 Sógor Géza – Kányád
 Sógor Gyula – Aranyosgyéres
 Dr. Soós Szabó Klára – Csíkszereda
 Straub Etelka – Borosjenő
 Szabados Béla – Csíkszereda
 Szabó Andor – Bukarest
 Szabó Attila – Nagyalambfalva
 Szabó Ferenc – Gyergyóditró
 Szabó Judit – Kézdivásárhely

- Szabó Magdolna - Csíkcicsó
 Szabó M. Barna - Székelyudvarhely
 Szabó Nándor - Marosvásárhely
 Szabó Noémi - Csíkszereda
 Szabó Piroska - Nagyvárad
 Szabó Sándor - Homoródalmás
 Dr. Szabó Sándor - Székelyudvarhely
 Szász-Bertalan Anna - Csíkszereda
 Dr. Szász Éva - Gyergyóalfalu
 Szász Katalin - Bukarest
 Szász Kinga - Kézdivásárhely
 Szász Zoltán - Székelyudvarhely
 Szathmáry János - Gyergyószentmiklós
 Szatmáry Margit - Gyergyószentmiklós
 Dr. Szatmári Sebestyén - Csíkszereda
 Dr. Szatmári Szabolcs - Marosvásárhely
 Szávai Márton - Énlaka
 Szekeres Adorján - Csíkszereda
 Székely Ágnes - Balánbánya
 Székely Levente - Csíkszereda
 Székely Szabó Zoltán - Marosvásárhely
 Széll (Horváth) Anna - Kolozsvár
 Szén Olga - Datk
 Szén Sándor - Siménfalva
 Dr. Szentannai Dénes - Székely-
 udvarhely
 Szilágyi Németh Éva - Kolozsvár
 Dr. Szilveszter László Szilárd -
 Sáromberke
 Szőcs István - Szentegyháza
 Szőcs Viktor - Kovászna
 Tamás Béla - Csíkszereda
 Tamás Géza - Székelyudvarhely
 Tamás Huba - Homoródkarácsonyfalva
 Tamás Klára - Csíkszereda
 Tamás József - Csíkszereda
 Tánczos Vilmos - Kolozsvár
 Tankó Gyula - Gyimesközéplek
 Tapodi Zsuzsa - Sepsiszentgyörgy
 Tiboldi István - Csíkszereda
 Tódor Béla - Kézdiálbis
 Tódor Gábor - Homoródalmás
 Tófalvi Zoltán - Marosvásárhely
 Tóth Mária - Arad
 Tőke Mária Magdolna - Csíkszereda
 Tőtős Katalin - Zilah
 Török Áron - Sepsiszentgyörgy
 Török József - Lövete
 Török István - Koronka
 Dr. Török Sándor - Kovászna
 Tövissi Zsolt - Csíkszereda
 Tulit Ferenc - Csíkszereda
 Vajda József - Csíkszereda
 Vántsa László - Marosvásárhely
 Ványolós A. István - Székely-
 udvarhely
 Varga Edit - Gyergyóremete
 Vass Mária - Csíktaploca
 Veres István - Szatmárnémeti
 Dr. Veress István - Szilágysomlyó
 Veress János - Kovászna
 Vetró András - Kézdivásárhely
 Vitályos Réka - Marosvásárhely
 Vitos László - Csíkszereda
 Vorzsák János - Csíkszereda
 Vorzsák Margit - Csíkszereda
 Dr. Waczel Attila - Csikkarcfalva
 Zágoni Elemér - Karcfalva
 Zonda Csaba - Csíkszereda
 Zöld János - Salamás
 Zsigmond Margit - Székelyudvarhely
 Zsók László - Sepsiszentgyörgy

INTÉZMÉNYEK

- Általános Iskola - Bélafalva
 Általános Iskola - Csomortán
 Általános Iskola - Csíkmenaság
 Általános Iskola - Csíkrákó
 Általános Iskola - Dálnok
 Általános Iskola - Esztelnek
 Általános Iskola - Felsőrákos
 Általános Iskola - Futásfalva
 Általános Iskola - Gyergyószárhegy
 Általános Iskola - Gyergyóremete
 Általános Iskola - Imecsfalva
 Általános Iskola - Kézdiálbis
 Általános Iskola - Kézdiálmás
 Általános Iskola - Kézdióvár
 Általános Iskola - Középpajta

- Általános Iskola - Málnás
 Általános Iskola - Nagygalambfalva
 Általános Iskola - Nyárádmagyarós
 Általános Iskola - Nyujtódt
 Általános Iskola - Ozsdola
 Általános Iskola - Sepsibükszád
 Általános Iskola - Szentkatolna
 Általános Iskola - Torja
 Általános Iskola - Uzon
 Általános Iskola - Vargyas
 Általános Iskola - Zabola
 Általános Iskola - Zágon
 Apáczai Csere János Pedagógusok
 Háza - Csíkszereda
 Dr. Balás Gábor Községi Könyvtár
 - Gyergyóremete
 Baróti Szabó Dávid Líceum - Barót
 Benedek Elek Tanítóképző Líceum
 - Székelyudvarhely
 Bernády Közművelődési Egylet -
 Szováta
 Cristo Consult Kft. - Csíkszereda
 Csíki Székely Múzeum - Csíkszereda
 Csíkszépvízi Öregotthon - Csíkszépvíz
 Derox Com Kft. - Bukarest
 Dokumentációs Könyvtár -
 Székelyudvarhely
 Exa-Trade Kft. - Székelyudvarhely
 Gyulafehérvári Római Katolikus Érsek-
 ség Csíkszeredai Segédpüspöksége
 Hargita Megyei Tanfelügyelőség -
 Csíkszereda
 Hargita Megyei Szociális és Gyerekvé-
 delmi Igazgatóság - Csíkszereda
 Iskolai Könyvtár - Szárazajta
 Iskolai Könyvtár - Székelyszáldobos
 Kájoni János Megyei Könyvtár -
 Csíkszereda (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Keramika Kft. - Csíkszereda
 Kézdivásárhelyi Múzeum -
 Kézdivásárhely
 Kontur Kft. - Csíkszereda (5 db.
 egyéves előfizetés)
- Kovászna Megyei Alkotóközpont -
 Sepsiszentgyörgy
 Kovászna Megyei Könyvtár - Sepsi-
 szentgyörgy (2 db. egyéves előfi-
 zetés)
 Kovászna Megyei Tanács - Sepsi-
 szentgyörgy
 Kőrösi Csoma Sándor Líceum -
 Kovászna
 Községi Könyvtár - Balánbánya
 Községi Könyvtár - Barátos
 Községi Könyvtár - Bardoc
 Községi Könyvtár - Bereck
 Községi Könyvtár - Bögöz
 Községi Könyvtár - Bölön
 Községi Könyvtár - Csernáton
 Községi Könyvtár - Csikdánfalva
 Községi Könyvtár - Csikkozmas
 Községi Könyvtár - Csikmadéfalva
 Községi Könyvtár - Csikpálfalva
 Községi Könyvtár - Csíkszentdomokos
 Községi Könyvtár - Csíkszentgyörgy
 Községi Könyvtár - Csíkszentmárton
 Községi Könyvtár - Csíkszentmihály
 Községi Könyvtár - Csíkszentsimon
 Községi Könyvtár - Csíkszépvíz
 Községi Könyvtár - Etéd
 Községi Könyvtár - Felsőboldogfalva
 Községi Könyvtár - Fenyéd
 Községi Könyvtár - Galócás
 Községi Könyvtár - Gelence
 Községi Könyvtár - Gidófalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóalfalu
 Községi Könyvtár - Gyergyócsomafalva
 Községi Könyvtár - Gyergyóditró
 Községi Könyvtár - Gyergyószár-
 hegy
 Községi Könyvtár - Gyergyóremete
 Községi Könyvtár - Gyergyóújfalu
 Községi Könyvtár - Gyimesfelsőlok
 Községi Könyvtár - Gyimesközéplak
 Községi Könyvtár - Hídvég
 Községi Könyvtár - Homoródalmás
 Községi Könyvtár - Homoródszent-
 márton

- Községi Könyvtár - Kányád
 Községi Könyvtár - Kápolnásfalu
 Községi Könyvtár - Karcfalva
 Községi Könyvtár - Kászon
 Községi Könyvtár - Kézdipolyán
 Községi Könyvtár - Kézdizsentlélek
 Községi Könyvtár - Kommandó
 Községi Könyvtár - Korond
 Községi Könyvtár - Kökös
 Községi Könyvtár - Lemhény
 Községi Könyvtár - Lövete
 Községi Könyvtár - Maksa
 Községi Könyvtár - Mikóújfalu
 Községi Könyvtár - Nagyajta
 Községi Könyvtár - Nagybacon
 Községi Könyvtár - Nyárád-
 magyarós
 Községi Könyvtár - Oklánd
 Községi Könyvtár - Oroszhegy
 Községi Könyvtár - Ozdola
 Községi Könyvtár - Parajd
 Községi Könyvtár - Réty
 Községi Könyvtár - Románandrás-
 falva
 Községi Könyvtár - Sepsibodok
 Községi Könyvtár - Sepsikőröspatak
 Községi Könyvtár - Siménfalva
 Községi Könyvtár - Székelyderzs
 Községi Könyvtár - Székelyvarság
 Községi Könyvtár - Szentábrahám
 Községi Könyvtár - Szentersébet
 Községi Könyvtár - Torja
 Községi Könyvtár - Újszékely
 Községi Könyvtár - Uzon
 Községi Könyvtár - Váralja
 Községi Könyvtár - Vargyas
 Községi Könyvtár - Zabola
 Községi Könyvtár - Zágon
 Községi Könyvtár - Zetelaka
 Kulturális Központ - Gyergyószent-
 miklós
 Magyarország Főkonzulátusa - Csík-
 szereda
 Manpres Distribution Kft. - Buka-
 rest
 Mix KFT - Csíkszereda
 Nagy István Művészeti Líceum -
 Csíkszereda
 Németh Géza Egyesület - Csíkszereda
 Nemzeti Kisebbségkutató Intézet -
 Kolozsvár
 Nemzeti Színház - Marosvásárhely
 Orbán Balázs Általános Iskola -
 Székelyudvarhely
 Orbán Balázs Gimnázium - Székely-
 keresztúr
 Petőfi Sándor Általános Iskola -
 Székelykeresztúr
 Polgármesteri Hivatal - Csíkdánfalva
 Polgármesteri Hivatal - Csíkszere-
 da(5 db. egyéves előfizetés)
 Polgármesteri Hivatal - Gyergyó-
 szárhegy
 Polgármesteri Hivatal - Illyefalva
 Polgármesteri Hivatal - Ozdola
 Református Parókia - Angyalos
 Református Parókia - Árkos
 Református Parókia - Bikfalva
 Református Parókia - Erdőfüle
 Református Parókia - Felsőcser-
 náton
 Református Parókia - Ikafalva
 Református Parókia - Karatna
 Református Parókia - Kiskászon
 Református Parókia - Kézdimarton-
 falva
 Református Parókia - Kézdimárkos-
 falva
 Református Parókia - Kisbacon
 Református Parókia - Komolló
 Református Parókia - Lisznyó
 Református Parókia - Magyarher-
 mány
 Református Parókia - Nagybacon
 Református Parókia - Olasztelek
 Református Parókia - Oltszem
 Református Parókia - Orbaitelek
 Református Parókia - Páké
 Református Parókia - Papolc

- Református Parókia – Sepsimagyarós
 Református Parókia – Székelyszáldobos
 Református Parókia – Szotyor
 Református Parókia – Szörcse
 Református Parókia – Zabola
 Református Parókia – Zalán
 RMDSZ – Elnöki Kabinet – Marosvásárhely
 Római Katolikus Plébánia – Alsótorja
 Római Katolikus Plébánia – Csíkdelne
 Római Katolikus Plébánia – Kézdikővár
 Római Katolikus Plébánia – Majláthfalva
 Római Katolikus Plébánia – Ozsdola
 Római Katolikus Plébánia – Szentivánlaborfalva
 Római Katolikus Plébánia – Szentkatolna
 Római Katolikus Plébánia – Túr
 Romániai Magyar Pedagógusok Szövetsége – Csíkszereda
 Salamon Ernő Líceum – Gyergyószentmiklós
 Sapientia Alapítvány – Kolozsvár
 Sapientia Egyetem Könyvtára – Csíkszereda
 Simó Megsegítő Egyesület – Zetelaka
 Székely Károly Szakközépiskola – Csíkszereda
 Székely Nemzeti Múzeum – Sepsiszentgyörgy
 Szent Erzsébet Öregotthon – Gyergyószentmiklós
 Tamási Áron Gimnázium – Székelyudvarhely
 Tamási Áron Színház – Sepsiszentgyörgy
 Tarisznayás Márton Múzeum – Gyergyószentmiklós
 Tortoma Kft. – Barót
 Unitárius Parókia – Árkos
 Unitárius Parókia – Firtosmartonos
 Unitárius Parókia – Homoródalmás
 Unitárius Parókia – Kálnok
 Unitárius Parókia – Marosvásárhely
 Unitárius Parókia – Sepsiszentkirály
 Unitárius Parókia – Vargyas
 Városi Könyvtár – Barót
 Városi Könyvtár – Borszék
 Városi Könyvtár – Gyergyószentmiklós
 Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
 Városi Könyvtár – Kovászna
 Városi Könyvtár – Maroshévíz
 Városi Könyvtár – Székelyudvarhely
 Városi Könyvtár – Szentegyháza
 Városi Könyvtár – Tusnádfürdő
 Városi Művelődési Ház – Barót
 Br. Wesselényi Miklós Városi Könyvtár – Kézdivásárhely
- Magyarország**
- MAGÁNSZEMÉLYEK*
- Ágh István – Budapest
 Dr. Antal Balázs – Budapest
 Bakos József – Budapest
 Dr. Balássy Péter – Szombathely
 Bálint Gábor – Dabas
 Barta László – Budapest
 Dr. Bartók Gergely – Budapest
 Báthori Csaba – Budapest
 Beke Mihály András – Budapest
 Bereczky Gábor – Budapest
 Bertha Zoltán – Debrecen
 Bíró Miklós – Budapest
 Birtalan Ferenc – Budapest
 Dr. Botz Lajos – Pécs
 Bodor Ádám – Budapest
 Borbás János – Veszprém
 Dr. Borboly István – Budapest
 Bozó Zoltán – Szentes
 Bőjte-Petneházy Réka – Győr
 Burján Pál – Pécs
 Czako Gábor – Budapest
 Császár Zoltán – Budapest
 Csender Levente – Üröm
 Csontó Lajos – Pilisborosjenő
 Dávid Ferenc – Szentes

- Dávid Gyula - Szigetszentmiklós
Dr. Demeter Béla - Kemece
Dr. Dobos László - Budapest
Dobozi Eszter - Kecskemét
Dömötör Zoltán - Csömör
Dr. Erdei Antal - Gyöngyössolymos
Farkas Zoltán - Veszprém
Fazekas Edit - Cegléd
Dr. Fázsy Szabolcs - Budapest
Fejér Istvánné - Szentes
Fekete Béláné - Budapest
Fekete Miklós - Szeged
Ferenz Ernő - Páty
Dr. Ferenczi Tibor - Budapest
Dr. Ferencz Csaba - Budapest
Ferencz I. Szabolcs - Budapest
Dr. Füleky György - Budapest
Fűrjesi Csaba - Budapest
Fúzi Michael Stephan - Budapest
Dr. Gál József - Budapest
Gátay István - Devecser
Dr. Gottwald Péter - Győr
Guba Pál - Miskolc
György Tünde - Budapest
Hankó Zoltán - Kistarcsa
Hayek Ibolya - Budapest
Herman Levente - Budapest
Horváth Zoltán és Imecs Emese - Budapest
Ilia Mihály - Szeged
Dr. Iszlai Sándor - Berettyóújfalu
Iancu Laura - Velence
Grófné Jancsó Zsuzsanna - Kalocsa
Jancsó Gyula - Dunapataj
Jancsó Klára Katalin - Biatorbágy
Dr. Jánosi Ildikó Kinga - Szeged
Kántor József - Baja
Kányádi Sándor - Budapest
Kádár Tibor - Veszprém
Karap Ágnes - Budapest
Dr. Kata Mihály - Szeged
Keppel Gyula - Budapest
Keresztes Éva - Brassó
Király István - Mezőkovácsháza
Dr. Kiss András - Pócsmegyer
Kiss Anna - Budapest
Kiss Bálint - Budapest
Dr. Kiss Ferenc - Cserszegtomaj
Kis Krisztián Bálint - Szolnok
Kisslaki László - Kéthely
Kósa Csaba - Budapest
Kósa Lajos - Debrecen
Kovács Árpád - Ugod
Dr. Kovács Klára - Császár
Kökényessy Szilárd - Budapest
Kőfalvi Magdolna - Budapest
Dr. Kőrös Erzsébet - Győr
Dr. Kukorelly Pál - Keszthely
Kulcsár Júlia - Budapest
Dr. Kussinszky Péter - Budapest
Láng Gusztáv - Táplánszentkereszt
László János - Debrecen
Lezsák Sándor - Budapest
Lezsák Tibor - Budapest
Dr. Lukács Csaba - Fonyód
Dr. Lukácsy József - Székesfehérvár
Makai Judit - Budapest
Márkus Béla - Debrecen
Máriás József - Nyíregyháza
Márton Lajos - Érd
Dr. Medgyessy István - Debrecen
Mészáros János - Gödöllő
Miklós András - Keszthely
Dr. Milován Orsolya - Budapest
Dr. Molnár Jenő - Budapest
Molnár Sándor - Balatonfüred
Murányi Sándor Olivér - Budapest
Dr. Nám Lóránt - Szombathely
Németh Zsolt - Budapest
Dr. Obrusánszky Borbála - Mende
Dr. Oszoly Tamás - Budapest
Pálfi Sándorné - Berettyóújfalu
Pappné Németh Andrea - Eger
Pappné Pongrácz Csilla - Dunabogdány
Papp Péter - Budapest
Pataki Gábor Zsolt - Budapest
Paulovics Tamás - Szentes (4 darab egyéves előfizetés)
Péterfy Lajos - Bakonyszücs
Péter László - Szeged

Dr. Pocsay Gábor - Gyula
 Polóny Levente - Budapest
 Pomogáts Béla - Budapest
 Dr. Porcza Antal - Mosonmagyaróvár
 Prohászka Géza - Balatonfüred
 Dr. Sándor Pál - Simontornya
 Serdült Benke Éva - Paks
 Silay Ferenc - Szeged
 Simai László - Veszprém
 Sokoray László - Pápa
 Dr. Szabó Béla - Göd
 Dr. Szabó László - Pécs
 Szakolczay Lajos - Budapest
 Szarka Gábor - Pomáz
 Szarvas László - Tura
 Szathmári István - Zsadány
 Szász-Fejér István és Katalin - Mosonmagyaróvár
 Dr. Székely András Bertalan - Isaszeg
 Székely László - Budapest
 Szeles András - Encs
 Szepesi Attila - Budapest
 Szepessy Béla - Nyíregyháza
 Szigeti Lajos - Budapest
 Dr. Tekes Kornélia - Budapest
 Térey János - Budapest
 Tiffán Zsolt - Villány
 Tomán Sándor - Szegvár
 Tóth Erzsébet - Budapest
 Tóth Wessely László - Budapest
 Tornai József - Érd
 Tök János - Kecskemét
 Dr. Varga István - Orosháza
 Dr. Varga Péter Pál - Budapest
 Vargha György - Tápióbrácsa
 Dr. Várszegi László - Pécs
 Vásárhelyi Péter - Budapest
 Dr. Vass Ágnes - Budapest
 Vass Szabolcs - Parád
 Dr. Veress Gábor - Balatonfüred
 Vincze Gábor - Deszk
 Vitályos Ágnes - Budapest
 Vörös István - Budapest
 Zsolnai József - Hernád
 Zsigmond Aranka - Budapest

INTÉZMÉNYEK

Algyői Faluház és Könyvtár
 - Algyő
 Baka István Alapítvány - Szeged
 Bouchal Kft. - Budapest
 Erdély Barátainak Köre Kulturális
 Egyesület - Szolnok
 Írók Boltja (8 db. egyéves előfizetés)
 - Budapest
 Jóbarát '92 Bt. - Budapest (4 db.
 egyéves előfizetés)
 Könyvtárellátó Kht. - Budapest
 Magyar Földgáztároló Zrt., Fritsch
 László - Budapest
 Magyar Katolikus Rádió ZRT - Budapest
 MTA Társadalomtudományi Köz-
 pont - Budapest
 Mogyoróssy János Városi Könyvtár
 - Gyula
 Móra Ferenc Népszínház Közhasznú
 Egyesület - Algyő
 Országgyűlés Hivatala - Budapest
 - 2 db. egyéves előfizetés
 Országos Nyugdíjbiztosítási Főigaz-
 gatóság - Budapest
 Ötágú Síp Kulturális Egyesület - Szeged
 Paksi Közművelődési Nonprofit Kft.
 - Paks
 Páholy Irodalmi Egyesület - Pécs
 Péterház Panzió - Szentés
 Révai Miklós Gimnázium - Győr
 Robinson Tours Kft. - Balatonfüred
 Szegedi Tudományegyetem Egyete-
 mi Könyvtára - Szeged
 Dr. Varga Péter Pál Országos Gerinc-
 gyógyászati Központ - Budapest

Amerikai Egyesült Államok

Borbély Melinda - Laguna Beach
 Farkas Szabolcs - Milwaukee
 Fodor Albert - New York
 Kirják Attila - New York
 Kiss István - Hawley
 Kovács Árpád - Maryland

Anglia

Sárközi Mátyás – London

Ausztrália

Leontine von Rheinberg – Melbourne

Ausztria

Bede Sándor – Bécs

Dr. Bartók Miklós – Leopoldsdorf

Csipkó László – Bécs

Csutak Magda – Bécs

Dr. Forbáth Klára – Bécs

Gellérd Andor – Bécs

Finnország

Petteri Laihonon – Jyväskylä

Franciaország

Nagy Pál – Montrouge

Párizsi Magyar Intézet – Párizs

Izrael

Lichtenegger Vera – Neshet

Hollandia

Hollandiai Mikes Kelemen Kör

Kanada

Füzéry Géza – Oshawa

Gábor Zsófia – Ottawa

Németország

Dr. Dobó Attila – Rheine

Dr. Dobó Tibor – Demmin

Juliana Johrend – Buchen

Kisslaki László – Steinbach

Szakács-Konnerth Mihály –

Friedrichshafen

Száva Péter – Krefeld

Dr. Wieser Györgyi – Starnberg

Svájc

Molnár Attila – Frick

Svédország

Antal Imre – Ljungby

Csata Attila – Västra Frölunda

Jordáky Béla – Källered

Molnár-Veress Pál & Szilágyi Enikő

– Tangagärde

Szentkirályi Csaga – Vällingby

Török Ernő – Vällingby

Szerbia

Bolyai Tehetséggyozdöz Gimnázium
és Kollégium – Zenta

Fekete J. József – Zombor

Jovan Jovanovic Zmaj Általános Is-
kola – Magyarkanizsa

Kosztolányi Dezsöz Tehetséggyozdöz
Nyelvi Gimnázium – Szabadka

Nagybecskerek Gimnázium –
Nagybecskerek

Rancz Károly – Pancsova

Tari István – Óbecse

Szingapúr

Marosi Gábor – Szingapúr

Szlovákia

Fehér István – Komárom

Kiss Mónika – Órös

Pallér Péter – Komárom

Selye János Gimnázium – Komárom

Olaszország

György Alfréd – Róma

Kovács Gergely – Róma

Oroszország

Dr. Fazekas Márta – Moszkva

Ukrajna

Vári Fábrián László – Mezővári

SZÉKELY KÖNYVTÁR

111MD30 0301

1. <i>Székely népballadák</i>	35,00 lej
2. Mikes Kelemen: <i>Törökországi levelek</i>	35,00 lej
3. Tamási Áron: <i>Ábel a rengetegben</i>	35,00 lej
4. Böződi György: <i>Székely bánja</i>	35,00 lej
5. Kányádi Sándor: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
6. Apor Péter: <i>Metamorphosis Transylvaniae</i>	35,00 lej
7. Benedek Elek: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
8. Tamási Áron: <i>Ábel az országban</i>	35,00 lej
9. Zsögödi Nagy Imre: <i>Följegyzések</i>	35,00 lej
10. Farkas Árpád: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
11. Hermányi Dienes József: <i>Nagynyedi Demokritus</i>	35,00 lej
12. Tomcsa Sándor: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
13. Tamási Áron: <i>Ábel Amerikában</i>	35,00 lej
14. Balázs Ferenc: <i>A rög alatt</i>	35,00 lej
15. Király László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
16. <i>Székely népdalok</i>	35,00 lej
17. Kóváry László: <i>Székelyhonról</i>	35,00 lej
18. Márton Áron: <i>Válogatott írások és beszédek</i>	35,00 lej
19. Szabó Gyula: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
20. Páll Lajos: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
21. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája I.</i>	35,00 lej
22. Cserei Mihály: <i>Erdély históriája II.</i>	35,00 lej
23. Tompa László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
24. Tamási Áron: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
25. Vári Attila: <i>Volt egyszer egy város</i>	35,00 lej
26. <i>Régi székely költők</i>	35,00 lej
27. Kriza János: <i>Székely népmesék</i>	35,00 lej
28. Petelei István: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
29. Tamási Áron: <i>Hazai tükrök</i>	35,00 lej
30. Ferenczes István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
31. Bod Péter: <i>Szent Hilárius</i>	35,00 lej
32. Jancsó Benedek: <i>Válogatott írások</i>	35,00 lej
33. Szabédi László: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
34. Cseres Tibor: <i>Fokszanyi szoros</i>	35,00 lej
35. Csiki László: <i>Titkos fegyverek</i>	35,00 lej
36. <i>Székely népi imádságok</i>	35,00 lej
37. Tamási Áron: <i>Publicisztikai írások</i>	35,00 lej
38. Horváth István: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
39. Kurkó Gyárfás: <i>Nehéz kenyér</i>	35,00 lej
40. Bogdán László: <i>Az ördög Háromszéken</i>	35,00 lej

41. Bölöni Farkas Sándor: <i>Utazás Észak-Amerikában</i>	35,00 lej
42. Sánta Ferenc: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
43. Fodor Sándor: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
44. Székely János: <i>A nyugati hadtest</i>	35,00 lej
45. Szócs Géza: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
46. Tivai Nagy Imre: <i>Cirkálások szeredai emlékeimből</i>	35,00 lej
47. Tamási Áron: <i>Szülőföldem</i>	35,00 lej
48. Kemény János: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej
49. Ignác Rózsa: <i>Torockói gyász</i>	35,00 lej
50. Markó Béla: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
50+ Siklódy Ferenc: <i>Könyvjegyek I.</i>	35,00 lej
51. Szentkatolnai Bálint Gábor: <i>Válogatott művek</i>	35,00 lej
52. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! I.</i>	35,00 lej
53. Benedek Elek: <i>Édes anyaföldem! II.</i>	35,00 lej
54. Bözödi György: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
55. Czegó Zoltán: <i>Katonabogár</i>	35,00 lej
56. <i>Régi székely írók</i>	35,00 lej
57. Nagybaczoni Nagy Vilmos: <i>Végzetes esztendők</i>	35,00 lej
58. Domokos Pál Péter: <i>Moldvai útjaim</i>	35,00 lej
59. Szemlér Ferenc: <i>Válogatott versek</i>	35,00 lej
60. Györffi Kálmán: <i>Válogatott novellák</i>	35,00 lej

A könyvek megvásárolhatók vagy megrendelhetők
a *Székelyföld* szerkesztőségében.
Címünk: 530170 Csíkszereda, Tudor Vladimirescu u. 5.
Telefon: 0266-311026, Mobil: 0746-195413

Magyarországon a *Székelyföld* folyóirat
a *Magyar Napló* szerkesztőségében rendelhető meg:
1092 Budapest, Ferenc krt. 14 sz., postán: 1450 Budapest, Pf. 77.